

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ У ТЕСТОВИХ ЗАВДАННЯХ

Навчальний посібник

*За загальною редакцією
доктора юридичних наук, професора,
Заслуженого юриста України
Наливайко Л. Р.*

«Хай-Тек Прес»
Київ–2017

УДК 340.13
ББК 67.02
Т 33

Рецензенти:

- Костицький В. В.* — професор кафедри теорії права та держави юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, академік Національної академії правових наук України, д.ю.н., проф., Заслужений юрист України;
- Монасико А. О.* — проректор з наукової роботи Класичного приватного університету, д.ю.н., проф., Заслужений юрист України.

Укладачі:

- Наливайко Л. Р.* — завідувач кафедри загальноправових дисциплін юридичного факультету ДДУВС, д.ю.н., проф., Заслужений юрист України;
- Голобутовський Р. З.* — суддя Дніпропетровського окружного адміністративного суду, доцент кафедри загальноправових дисциплін юридичного факультету ДДУВС, к.ю.н.;
- Звягіна Е. В.* — викладач кафедри загальноправових дисциплін юридичного факультету ДДУВС;
- Кузьміна І. С.* — доцент кафедри загальноправових дисциплін юридичного факультету ДДУВС, к.ю.н.;
- Наливайко О. І.* — доцент кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету ДДУВС, к.ю.н., доцент;
- Чепік-Трегубенко О. С.* — магістр права.

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ
(протокол № 7 від 30 березня 2017 року)*

Т 33 **Теорія та практика правозастосування у тестових завданнях** : навчальний посібник / за заг. ред. д.ю.н., проф. Л. Р. Наливайко. — К.: «Хай-Тек Прес», 2017. — 316 с.

ISBN 978-966-910-026-9

Навчальний посібник розрахований на широке коло читачів: студентів, слухачів і курсантів різних навчальних закладів, викладачів, науковців, державних службовців, політиків, усіх, хто цікавиться актуальними проблемами державно-правового розвитку та шляхи їх вирішення.

**УДК 340.13
ББК 67.02**

ISBN 978-966-910-026-9

© Укладачі, 2017
© ДДУВС, 2017
© «Хай-Тек Прес», 2017

Зміст

ВІД АВТОРІВ	4
ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН	6
ПЕРЕЛІК ОСНОВНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ДО КУРСУ	7
Тема 1. ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ – ОСОБЛИВА ФОРМА РЕАЛІЗАЦІЇ НОРМ ПРАВА	19
Тема 2. СТАДІЇ ПРАВОЗАСТОСОВНОГО ПРОЦЕСУ	55
Тема 3. АКТИ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ПРАВА	77
Тема 4. ДІЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТИВ У ЧАСІ, ПРОСТОРИ ТА ЗА КОЛОМ ОСІБ	101
Тема 5. ТЛУМАЧЕННЯ НОРМ ПРАВА	132
Тема 6. КОЛІЗІЇ НОРМ ПРАВА	173
Тема 7. ПРОГАЛИНИ В ЗАКОНОДАВСТВІ	205
Тема 8. ЮРИДИЧНА ТЕХНІКА	233
ВІДПОВІДІ ДО ТЕСТОВИХ ЗАВДАНЬ	261
ГЛОСАРІЙ ОСНОВНИХ ТЕРМІНІВ	264

ВІД АВТОРІВ

Становлення і розвиток демократичної, соціальної, правової держави і громадянського суспільства в Україні, входження її до міжнародного економічного і правового простору, неможливе без удосконалення правозастосовної діяльності відповідних державних органів, які мають бути тими ефективними правовими інституціями, діяльність яких направлена на вирішення соціально-правових завдань у державі.

Підвищення рівня функціонування правової системи залежить як від удосконалення механізму правового регулювання, так і механізму правозастосовної діяльності, що сприятиме подальшому пошуку шляхів щодо поліпшення механізму захисту прав людини і громадянина, точності переведення нормативних велінь в русло конкретних суб'єктивних прав і юридичних обов'язків. Тому розгляд та вивчення теоретико-правових засад правозастосування є актуальним.

Навчальна дисципліна «Теорія та практика правозастосування» викладається студентам юридичного факультету Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ протягом семестру, що є запорукою глибокого та систематизованого вивчення цієї галузі знань.

Метою вивчення дисципліни є надання студентам систематизованого матеріалу в сфері застосування норм права, щодо поняття та вимог до застосування норм права; юридичної та фактичної кваліфікації справи у процесі застосування норм права; дії норми права у часі, просторі та за колом осіб; поняття і способів тлумачення норм права; юридичних презумпцій та фікцій; подолання колізій між нормами права; поняття прогалін у законо-

давстві і шляхи їх подолання тощо.

навчальна – ознайомлення студентів зі специфікою правильного застосування норм права; розгляд студентами поняття правозастосовного акту, особливостей набуття та втрати чинності нормативно-правового акта, способів тлумачення норм права тощо.

розвиваюча – формування у студентів таких рис, як самостійність, творчий підхід, креативність при розгляді студентами проблем і завдань, що надаються під час вивчення дисципліни «Теорія та практика правозастосування».

виховна – формування у студентів таких рис, як організованість, дисциплінованість під час виконання студентами індивідуальних навчально-дослідних завдань.

Завдання: спрямовується на ознайомлення студентів зі специфікою «Теорії та практики правозастосування» як науки та навчальної дисципліни; розкриття специфіки колізій між нормами права, розгляд способів тлумачення, юридичних презумпцій, прогалин у законодавстві тощо.

У посібнику містяться тестові завдання, які розміщені у восьми темах відповідно до програми курсу. Всі тестові завдання подано з варіантами відповідей, де правильною є лише одна. Тестові завдання можуть бути використані для перевірки знань студентів при таких формах контролю, як поточний, модульний, а також як один із варіантів екзаменаційних завдань з курсу «Теорія та практика правозастосування».

Навчальний посібник містить детальний опис змісту кожної теми навчальної дисципліни; ключові поняття та тестові завдання до тем навчальної дисципліни; перелік як основної літератури, так і спеціалізованої та нормативно-правових актів із внесеними змінами та доповненнями до кожної теми.

Навчальний посібник «Теорія та практика правозастосування в тестових завданнях» підготовлено на основі Конституції, законів та інших нормативно-правових актів України, навчальних посібників, підручників, енциклопедичних видань, іншої додаткової літератури.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва теми	Всього годин	Кількість годин, відведених на:			
			Лекції	Семинарські заняття	с/р, інд/р	Форми підсумкового контролю
	Всього	90	18	16	54	Іспит
1.	Правозастосування – особлива форма реалізації норм права	12	4	2	6	
2.	Стадії правозастосовного процесу	10	2	2	6	
3.	Акти застосування норм права	10	2	2	6	
4.	Дія нормативно-правових актів у часі, просторі та за колом осіб	10	2	2	6	
5.	Тлумачення норм права	10	2	2	6	
6.	Колізії норм права	10	2	2	8	
7.	Прогалини у законодавстві	10	2	2	8	
8.	Юридична техніка	10	2	2	8	
	Модульний контроль	2				

ПЕРЕЛІК ОСНОВНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ДО КУРСУ

1. Актуальні проблеми теорії держави та права : навч. посіб. / Є. В. Білозьоров, Є. О. Гіда, А. М. Завальний та ін. ; за заг. ред. Є. О. Гіди. — К. : ФОП О. С. Ліпкан, 2010. — 260 с.
2. Актуальные проблемы теории государства и права : учебное пособие для студентов высших учебных заведений / [М. М. Рассолов и др.] ; под ред. А. И. Бастрыкина. — 3-е изд., перераб. и доп. — М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2014. — 471 с.
3. Антошкіна В. К. Інтерпретаційна діяльність Конституційного Суду України: проблеми теорії та практики : навч. посібник / В. К. Антошкіна, О. А. Мурзіна ; заг. ред. С. В. Петков. — Донецьк : Юго-Восток, 2009. — 252 с.
4. Апт Л. Ф. Теория государства и права : учебник / [Л. Ф. Апт и др.] ; под ред. В. Н. Корнева. — М. : Российская акад. правосудия, 2013. — 558 с.
5. Бабаєва В. К. Теория государства и права : учебник / [В. К. Бабаєв и др.] ; под ред. В. К. Бабаєва. — 3-е изд., перераб. и доп. — М. : Юрайт, 2013. — 715 с.
6. Бабкіна О. В. Теорія держави та права у схемах і визначеннях : навч. посіб. / О. В. Бабкіна, К. Г. Волинка. — К. : МАУП, 2004. — 144 с.
7. Багатомовний юридичний словник-довідник / І. О. Голубовська та ін. ; відп. ред. І. О. Голубовська, І. Ю. Штиченко. — К. : Київський університет, 2012. — 543 с.
8. Баранов В. М. Преамбула нормативного правового акта (доктрина, практика, техніка) : монографія / В. М. Баранов. — М. : Юрлитинформ, 2014. — 247 с.

9. Беляева О. М. Теория государства и права в схемах и определениях : учебное пособие / О. М. Беляева. — 2-е изд., перераб. и доп. — Ростов-на-Дону : Феникс, 2014. — 311 с.
10. Беляева О. М. Теория государства и права в схемах: учебное пособие / О. М. Беляева. — М. : Эксмо, 2009. — 96 с.
11. Бережнов А. Г. Теория государства и права : учебник / [А. Г. Бережнов] ; под ред. М. Н. Марченко. — 6-е изд. — М. : Зерцало-М, 2013. — 708 с.
12. Блажеев В. В. Основы права : учебное пособие / [В. В. Блажеев и др.] ; под ред. В. В. Блажеева. — М. : Проспект, 2013. — 384 с.
13. Бойкова М. А. Діалектична методологія ефективного державотворення і прогнозування розвитку країни : монографія / М. А. Бойкова, О. Ф. Омельченко. — К. : К.І.С., 2011. — 128 с.
14. Бостан С. К. Форма правління сучасної держави: проблеми історії, теорії, практики : [монографія] / С. К. Бостан. — Запоріжжя : Дике поле, 2005. — 540 с.
15. Братановский С. Н. Теория государства и права : курс лекций / С. Н. Братановский, Я. Р. Джамбалаев, А. Е. Епифанов. — М. : Юнити, 2013. — 214 с.
16. Бриль К. І. Правозастосовний акт як особливий вид індивідуальних правових актів : монографія / К. І. Бриль ; за ред. А. М. Подоляки. — К. : МП Леся, 2012. — 191 с.
17. Васильев А. С. Теория права і держави : підручник / А. С. Васильев, І. В. Борщевський, В. В. Иванов, І. С. Канзафарова, Р. С. Притченко, В. І. Труба — Х. : Одиссей, 2007. — 447 с.
18. Ведерніков Ю. А. Теорія держави та права: навч. посібник / Ю. А. Ведерніков, А. В. Папірна. — К. : Знання, 2008. — 333 с.
19. Великий енциклопедичний юридичний словник / ред. Ю. С. Шемшученко. — К. : Юридична думка, 2007. — 992 с.
20. Великий енциклопедичний юридичний словник. А-Я / за ред. Ю. С. Шемшученка. — 2-е вид., переробл. і допов. — К. : Юридична думка, 2012. — 1017 с.
21. Венгеров А. Б. Теория государства и права : учебник / А. Б. Венгеров. — 10-е изд., стер. — М. : Омега-Л, 2014. — 607 с.

22. Власов В. И. Теория государства и права : учебное пособие / В. И. Власов, Г. Б. Власова, С. В. Денисенко. — 3-е изд., перераб. и доп. — Ростов-на-Дону : Феникс, 2014 — 332 с.
23. Воронцов Г. А. Теория государства и права : краткий курс : за три дня до экзамена / Г. А. Воронцов. — 5-е изд. — Ростов-на-Дону : Феникс, 2014. — 158 с.
24. Головатий С. Верховенство права : [монографія] : в 3 кн. / С. Головатий. — кн. 3 : Український досвід. — К. : Фенікс, 2006. — 1747 с.
25. Головченко В. В. Правозастосування і захист прав людини в суверенній Україні : [монографія] / В. В. Головченко, О. В. Головченко. — Чернігів : Лозовий В. М., 2012. — 327 с.
26. Гринюк Р. Ф. Ідея правової держави: теоретико-правова модель і практична реалізація : монографія / Р. Ф. Гринюк. — К. : Ін Юре, 2004. — 386 с.
27. Гриценко М. В. Теория государства и права : учебник / М. В. Гриценко, Н. И. Летушева. — 7-е изд., перераб. — М. : Академия, 2013. — 220 с.
28. Гришко О. М. Теорія держави і права : практикум / О. М. Гришко, В. І. Риндюк, Ю. М. Рижук ; за заг. ред. Ф. П. Шульженка. — К. : КНЕУ, 2013. — 308 с.
29. Гуков А. С. Теория государства и права в схемах и определениях : учебное пособие / А. С. Гуков. — М. : Финансовый ун-т, 2013. — 110 с.
30. Держава і громадянське суспільство в Україні: проблеми взаємодії : монографія / І. О. Кресіна, О. В. Скрипнюк, А. А. Коваленко, Є. В. Перегуда, О. М. Стойко та ін. ; за ред. І. О. Кресіної. — К. : Логос, 2007. — 314 с.
31. Дорский Г. Ю. Теория государства и права : курс лекций / [Г. Ю. Дорский и др. ; под общ. ред. С. Л. Сергеевнина, П. А. Оля]. — СПб. : ИПЦ СЗИУ РАНХиГС, 2013. — 431 с.
32. Дудченко О. С. Теорія держави і права : навч.-метод. посіб. / О. С. Дудченко. — Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2012. — 99 с.
33. Жинкин С. А. Теория государства и права : конспект лекций / С. А. Жинкин. — 17-е изд. — Ростов-на-Дону : Феникс, 2013. — 218 с.
34. Загальна теорія держави і права : підручник / за ред. М. В. Цвік, О. В. Петришин. — Х. : Право, 2011. — 584 с.

35. Загальна теорія держави та права : навч. посіб. / А. М. Колодій, В. В. Копейчиков, С. Л. Лисенков, В. П. Пастухов, О. Д. Тихомиров ; Ред. : В. В. Копейчиков. — Вид. стереотип. — К. : Юрінком Інтер, 2001. — 317 с.
36. Загальна теорія держави та права : навч. посіб. / В. В. Лемак. — Ужгород : ПП Медіум, 2003. — 251 с.
37. Загальна теорія держави та права : навч. посіб. / Р. А. Калюжний, С. М. Тимченко, Н. М. Пархоменко, С. М. Легуша. — К. : Паливода А. В., 2007. — 296 с.
38. Загальна теорія держави та права : навчально-методичний посібник (за кредитно-модульною системою) / Л. А. Луць. — К. : Атіка, 2013. — 412 с.
39. Зайчук О. В. Теорія держави та права. Академічний курс : підручник / О. В. Зайчук, Н. М. Оніщенко. — К. : Юрінком Інтер, 2006. — 688 с.
40. Законність: теоретико-правові проблеми дослідження та впровадження : монографія / ред. : О. В. Зайчук ; С. В. Бобровник. — К. : ЮСТІНІАН, 2004. — 211 с.
41. Зыков С. В. Актуальные проблемы правовой теории государства : учебное пособие / [С. В. Зыкова и др.] ; под ред. В. П. Малахова, А. И. Клименко. — М. : ЮНИТИ, 2013. — 181 с.
42. Камінська Н. В. Словник міжнародно-правових термінів / Н. В. Камінська. — К. : КУТЕП, 2013. — 150 с.
43. Кармаліта М. В. Теорія держави : навч. посіб. / М. В. Кармаліта, А. В. Старостюк. — Ірпінь : [б. в.], 2013. — 152 с.
44. Карпунов В. М. Теорія держави та права : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / В. М. Карпунов. — 2-е вид. — Луганськ : РВВ ЛАВС, 2005. — 208 с.
45. Кельман М. С. Загальна теорія держави та права : підручник / М. С. Кельман, О. Г. Мурашин. — К. : Кондор, 2006. — 477 с.
46. Кириченко В. М. Теорія держави та права : модульний курс / В. М. Кириченко, О. М. Куракін. — К. : ЦУЛ, 2010. — 264 с.
47. Комаров С. А. Общая теория государства и права : ученик / С. А. Комаров. — 7-е изд. — СПб. : Питер, 2008. — 512 с.

48. Копейчиков В. В. Загальна теорія держави та права : навч. посібник / В. В. Копейчиков, А. М. Колодій, С. Л. Лисенков та ін. — К. : Юрінком Інтер, 2000. — 320 с.
49. Копиленко О. Л. Загальна теорія держави та права (основні поняття, категорії, правові конструкції та наукові концепції) : навч. посіб. / О. Л. Копиленко, О. В. Зайчук, А. П. Заєць, В. С. Журавський та ін. — К. : Юрінком Інтер, 2008. — 400 с.
50. Коталейчук С. П. Теорія держави та права : навч. посіб. для підготовки до держ. іспитів / С. П. Коталейчук. — К. : КНТ, 2009. — 320 с.
51. Котюк В. О. Загальна теорія держави та права : навч. посіб. / В. О. Котюк. — К. : Атіка, 2005. — 592 с.
52. Кудрявцев Ю. А. Государственные режимы / Ю. А. Кудрявцев. — СПб. : Юридический центр-Пресс, 2012. — 540 с.
53. Кузнецов И. А. Основы теории права и государства : учебное пособие / И. А. Кузнецов. — Волгоград : Волгоградского фил. ФГОБУ ВПО РАНХиГС, 2013. — 291 с.
54. Кузнецов И. А. Теория государства и права : учебник / И. А. Кузнецов. — 4-е изд., доп. и перераб. — Волгоград : Волгоградского фил. ФГОБУ ВПО РАНХиГС, 2013. — 319 с.
55. Кузько А. В. Теория государства и права : учебно-методическое пособие : [для студентов юридических факультетов] / А. В. Кузько. — Брянск : Ладомир, 2013. — 199 с.
56. Кузьмін С. А. Теорія держави та права в питаннях і відповідях : посібник / С. А. Кузьмін, Д. М. Карпенко. — К. : Паливода А. В., 2010. — 128 с.
57. Кулапов В. Л. Теория государства и права : учебник / В. Л. Кулапов. — М. : КноРус, 2014. — 380 с.
58. Лившиц Р. З. Теория права : учебник / Р. З. Лившиц. — 2-е изд. — М. : БЕК, 2001. — 224 с.
59. Лук'янов Д. В. Теорія держави і права : посіб. для підготов. до держ. іспитів / [Д. В. Лук'янов, С. П. Погребняк, Г. О. Христова] ; за заг. ред. О. В. Петришина. — Х. : Право, 2012. — 190 с.
60. Лушников А. М. Теория государства и права : базовый курс : учебное пособие / А. М. Лушников. — М. : Юрлитинформ, 2013. — 270 с.

61. Малахов В. П. Общая теория права и государства. К проблеме правопонимания : учебное пособие / В. П. Малахов. — М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2013. — 143 с.
62. Малишев Б. В. Застосування норм права (теорія і практика) : навчальний посібник / Б. В. Малишев, О. В. Москалюк; за заг. ред. Б. В. Малишев. — К. : РЕФЕРАТ. — 2010. — 260 с.
63. Малько А. В. Теория государства и права : учебник / [А. В. Малько и др.] ; отв. ред. А. В. Малько. — 4-е изд., стер. — М. : КиноРус, 2014. — 400 с.
64. Малько А. В. Теория государства и права : учебник для средних специальных учебных заведений / А. В. Малько, В. В. Нырков, К. В. Шундигов. — М. : Норма, 2013. — 431 с.
65. Малько А. В. Теория государства и права : элементарный курс / А. В. Малько, В. В. Нырков, К. В. Шундигов. — 4-е изд., стер. — М. : КиноРус, 2013. — 239 с.
66. Малько А. В. Теория государства и права в вопросах и ответах : [учебно-методическое пособие] / А. В. Малько. — 5-е изд. — М. : Дело, 2014. — 350 с.
67. Манько Д. В. Юридична техніка й технології : навч.-метод. посіб. / Д. В. Манько. — Херсон : Олді-плюс, 2013. — 202 с.
68. Марченко М. Н. Теория государства и права : схемы с комментариями : учебное пособие / М. Н. Марченко, Е. М. Дерябина. — М. : Проспект, 2014. — 198 с.
69. Марченко М. Н. Теория государства и права : учебник / М. Н. Марченко. — 2-е изд., перераб. и доп. — М. : Проспект, 2013. — 636 с.
70. Марченко М. Н. Теория государства и права : учебник для бакалавров / М. Н. Марченко, Е. М. Дерябина. — М. : Проспект, 2014. — 432 с.
71. Марченко М. Н. Теория государства и права в вопросах и ответах : учебное пособие / М. Н. Марченко. — 2-е изд., перераб. и доп. — М. : Проспект, 2014. — 239 с.
72. Марчук В. М. Теорія держави і права : навч. посіб. / В. М. Марчук, О. В. Корольков. — К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2012. — 415 с.

73. Матузов Н. И. Теория государства и права : [учебник] / Н. И. Матузов, А. В. Малько. — 4-е изд., испр. и доп. — М. : Дело, 2014. — 525 с.
74. Мелехин В. А. Теория государства и права: учебник / В. А. Мелехин. — М. : Маркет ДС, 2007. — 640 с.
75. Мониторинг правоприменения в Российской Федерации : учебное пособие для студ. высших учебных заведений / [М. М. Рассолов и др.] ; под ред. М. М. Рассолова. — М. : ЮНИТИ, 2013. — 239 с.
76. Морозова Л. А. Теория государства и права : учебник / Л. А. Морозова. — 5-е изд., перераб. и доп. — М. : Норма, 2013. — 663 с.
77. Москалюк О. В. Подолання колізій між нормами права рівної юридичної сили : монографія / О. В. Москалюк. — К. : Дакор, 2013. — 213 с.
78. Мухаев Р. Т. Теория государства и права : учебник / Р. Т. Мухаев. — 3-е изд., перераб. и доп. — М. : Юрайт, 2014. — 584 с.
79. Наливайко Л. Р. Державний лад України: теоретико-правова модель : монографія / Л. Р. Наливайко. — Х. : Право, 2009. — 600 с.
80. Настасяк І. Ю. Тлумачення правових норм : навч. посіб. / І. Ю. Настасяк. — Л. : [ЛьвДУВС], 2010. — 335 с.
81. Новик М. К. Теорія держави та права : практикум / М. К. Новик, В. А. Новик. — Житомир : Полісся, 2004. — 213 с.
82. Новітнє вчення про тлумачення правових актів : навч. посіб. / В. Г. Ротань та ін. ; відп. ред. В. Г. Ротань. — Х. : Право, 2013. — 751 с.
83. Общая теория государства и права. Академический курс в 3-х томах / Отв. ред. М. Н. Марченко. — Т.1. — М. : Зерцало, 2002. — 528 с.
84. Осауленко О. І. Загальна теорія держави та права : навч. посіб. для студ. ВНЗ / О. І. Осауленко. — К. : Істина, 2007. — 336 с.
85. Павлишин О. В. Оптимізація правозастосовчої діяльності: теоретико-правові та логіко-філософські засади : навч. посіб. / О. В. Павлишин. — К. : [б.в.], 2008. — 123 с.
86. Паліюк В. П. Застосування судами України Конвенції про захист прав людини та основних свобод : навч. посіб. / В. П. Паліюк. — К. : Фенікс, 2004. — 263 с.
87. Пендюра М. М. Теорія держави і права : навч. посіб. / М. М. Пендюра. — К. : О. С. Ліпкан, 2013. — 302 с.

88. Перевалов В. Д. Теория государства и права : учебник / В. Д. Перевалов. — 3-е изд., испр. и доп. — М. : Юрайт, 2013. — 428 с.
89. Письменицький А. А. Теорія держави та права : навч. посіб. / А. А. Письменицький, Д. В. Слинко, А. С. Спаський. — Х. : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2010. — 242 с.
90. Пихтін М. П. Теорія держави та права : термінол. слов. / М. П. Пихтін, В. В. Галуцько, М. М. Новіков, М. М. Новікова та ін. — Херсон : Харк. нац. ун-т внутр. справ, Херсон. юрид. ін-т, 2011. — 262 с.
91. Подорожна Т. С. Законодавчі дефініції: поняття, структура, функції : монографія / Т. С. Подорожна. — Л. : ПАІС, 2009. — 195 с.
92. Правова система України в умовах сучасних національних та міжнародних тенденцій розбудови державності : монографія / Оніщенко Н. М. та ін. ; за заг. ред. Ю. Л. Бошицького. — К. : Кондор, 2012. — 614 с.
93. Правові системи сучасності : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / за ред. Ю. С. Шемшученка. — К. : Юридична думка, 2012. — 490 с.
94. Протасов В. Н. Теория государства и права : учебник / В. Н. Протасов. — М. : Юрайт, 2014. — 494 с.
95. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави : навч. посіб. / П. М. Рабінович. — 5-те вид., зі змінами. — К. : Атіка, 2001. — 176 с.
96. Радько Т. Н. Теория государства и права : учебник / Т. Н. Радько, В. В. Лазарев, Л. А. Морозова. — М. : Проспект, 2014. — 562 с.
97. Радько Т. Н. Теория государства и права в схемах и определениях : учебное пособие / Т. Н. Радько. — М. : Проспект, 2014. — 175 с.
98. Радько Т. Н. Хрестоматія по теорії держави та права / под общ. ред. И. И. Лизиковой. — 2-е изд. — М. : Проспект, 2009. — 720 с.
99. Рассказов Л. П. Теория государства и права : учебник / Л. П. Рассказов. — 6-е изд. — М. : РИОР, 2014. — 473 с.
100. Рассолов М. М. Актуальные проблемы теории государства и права : учебное пособие / [М. М. Рассолов и др.] ; под ред. А. И. Бастрыкина. — 3-е изд., перераб. и доп. — М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2014. — 471 с.
101. Романенкова Е. Н. Теория государства и права : конспект лекций : [учебное пособие] / Е. Н. Романенкова. — М. : Проспект, 2014. — 94 с.

102. Рудик П. А. Основи теорії держави : навч. посіб. / П. А. Рудик. — К. : Алерта, 2013. — 206 с.
103. Самоленский М. Б. Теория государства и права : учебник / М. Б. Смоленский. — М. : ИНФРА-М, 2013. — 270 с.
104. Сидоренко М. Й. Теорія держави і права (курс лекцій) : навч. посіб. / М. Й. Сидоренко. — 2-ге вид., переробл. і допов. — К. : Ун-т «Укр-раїна», 2013. — 197 с.
105. Скакун О. Ф. Теорія права і держави: підручник / О. Ф. Скакун. — 4-те вид., допов. і переробл. — К. : Правова єдність, 2013. — 524 с.
106. Скірський І. В. Теорія держави та права : навч. посіб. / І. В. Скірський. — Вінниця : [Б. В.], 2006. — 292 с.
107. Сліденко І. Д. Тлумачення конституції: питання теорії і практики в контексті світового досвіду / І. Д. Сліденко. — О. : Фенікс, 2003. — 234 с.
108. Словник юридичних термінів і понять : навч. посіб. / [В. Г. Гончаренко та ін.] ; за ред. В. Г. Гончаренка та З. В. Ромовської. — К. : Юстініан, 2013. — 597 с.
109. Старостюк А. В. Застосування норм права : навч. посібник / А. В. Старостюк. — Ірпінь : [б.в.], 2007. — 137 с.
110. Субботін В. М. Теорія держави та права : навч. посіб. / В. М. Субботін, О. В. Філонов, Л. М. Князькова, І. Я. Годоров. — К. : Знання, 2005. — 327 с.
111. Сухонос В. В. Теорія держави та права : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / В. В. Сухонос. — Суми : Ун-ка кн., 2005. — 536 с.
112. Теория государства и права : курс лекций / С. Н. Братановский, Я. Р. Джамбалаев, А. Е. Епифанов. — М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2013. — 214 с.
113. Теория государства и права : учебник / А. Б. Венгеров. — 10-е изд., стер. — М. : Омега, 2014. — 607 с.
114. Теория государства и права : учебник / В. К. Бабаев и др. ; под ред. В. К. Бабаева. — 3-е изд., перераб. и доп. — М. : Юрайт, 2013. — 715 с.
115. Теория государства и права : учебник / Л. Ф. Апт и др. ; под ред. В. Н. Корнева. — М. : Российская акад. правосудия, 2013. — 558 с.

116. Теория государства и права : учебник / Н. И. Матузов, А. В. Малько. — 4-е изд., испр. и доп. — М. : Дело, 2014 — 525 с.
117. Теория государства и права : учебник для вузов / Под ред. В. М. Корельского, В. Д. Перевалова. — 2-е изд. — М. : ИНФРА М-НОРМА, 2002. — 616 с.
118. Теория государства и права : учебник для студентов вузов / [А. В. Малько и др.] ; отв. ред. А. В. Малько. — 4-е изд. — М. : КноРус, 2014 — 400 с.
119. Теория государства и права : учебное пособие / А. М. Лушников. — Ярославль : Акад. МУБиНТ, 2012. — 239 с.
120. Теория государства и права : учебное пособие / В. И. Власов, Г. Б. Власова, С. В. Денисенко. — 3-е изд., перераб. и доп. — Ростов-на-Дону : Феникс, 2014. — 332 с.
121. Теория государства и права : учебное пособие для курсантов и слушателей / [В. П. Балан и др.]. — Воронеж : Науч. кн., 2012. — 217 с.
122. Теория государства и права в вопросах и ответах : учебное пособие / М. Н. Марченко. — 2-е изд., перераб. и доп. — М. : Проспект, 2014. — 239 с.
123. Теория государства и права в вопросах и ответах : учебно-методическое пособие / А. В. Малько. — 5-е изд. — М. : Дело, 2014. — 350 с.
124. Теория государства и права в схемах и определениях : учебное пособие / О. М. Беляева. — 2-е изд., перераб. и доп. — Ростов-на-Дону : Феникс, 2014. — 311 с.
125. Теория государства и права: краткий курс : за три дня до экзамена / Г. А. Воронцов. — 5-е изд. — Ростов-на-Дону : Феникс, 2014. — 158 с.
126. Теория государства и права: схемы с комментариями : учебное пособие / М. Н. Марченко, Е. М. Дерябина. — М. : Проспект, 2014. — 198 с.
127. Теория государства и права: учебник для студентов высших учебных заведений / Л. П. Рассказов — М. : РИОР, 2014. — 400 с.
128. Теория права и государства : материалы для подготовки к тестированию и устному ответу на экзамене : учебное пособие / А. В. Боровев. — Нальчик : Тетраграф, 2013. — 354 с.
129. Теорія держави і права : навч. посіб. / [С. К. Бостан та ін.]. — К. : Академія, 2013. — 346 с.

130. Теорія держави і права : навч. посіб. для підготовки до державних іспитів / О. В. Петришин; за заг. ред. О. В. Петришина. — 2-ге вид., зі змінами й допов. — К. : Прецедент, 2014. — 208 с.
131. Теорія держави і права : підручник / О. В. Петришин та ін. ; за ред. О. В. Петришина. — Х. : Право, 2014. — 366 с.
132. Теорія держави і права : посіб. для підготов. до держ. іспитів / Д. В. Лук'янов та ін. ; за заг. ред. О. В. Петришина. — Х. : Право, 2013. — 202 с.
133. Теорія держави та права (для підготовки до державного іспиту) : навч. посіб. / Л. П. Самофалов, А. В. Старостюк, О. В. Чернецька, В. С. Шилінгов. — Ірпінь : Держ. податк. адмін. України, Нац. ун-т держ. податк. служби України, 2007. — 198 с.
134. Теорія держави та права : навч. посіб. / О. М. Головка [та ін.] ; за заг. ред. І. М. Погрібного. — Х. : ХНУВС, 2010. — 277 с.
135. Тихомиров Ю. А. Правоприменение: теория и практика : монографія / Н. Т. Вишневецкая [и др.] ; отв. ред. Ю. А. Тихомиров. — М. : Формула права, 2008. — 431 с.
136. Глумачення та застосування конвенції про захист прав людини й основоположних свобод Європейським судом з прав людини та судами України / М. В. Мазур [и др.]. — Луганськ : РВВ ЛДУВС, 2006. — 600 с.
137. Тодика Ю. М. Конституційні засади формування правової культури : монографія / Ю. М. Тодика — Х. : РАЙДЕР, 2001. — 160 с.
138. Хахуліна К. С. Теорія держави та права в схемах та визначеннях : навч. посіб. / К. С. Хахуліна, В. А. Малига, І. В. Стаднік. — Донецьк : Донбас, 2011. — 340 с.
139. Хропанюк В. Н. Теория государства и права : учебник / В. Н. Хропанюк. — 3-е изд. — М. : ОМЕГА-Л, 2008. — 336 с.
140. Черданцев А. Ф. Теория государства и права : учебник для вузов / А. Ф. Черданцев. — М. : Юристъ, 2003. — 393 с.
141. Шестопалова Л. Теорія права та держави: навч. посібник / Л. Шестопалова. — К. : Паливода А. В., 2012. — 256 с.
142. Энциклопедический юридический словарь / [В. Н. Додонов и др.]. — 2-е. изд. — М. : ИНФРА-М, 1999. — 367, [1] с.

143. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко (гол.) та ін. — К. : Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 1998. — Т. 1 : А-Г. — 672 с.
144. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко (гол.) та ін. — К. : Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 1999. — Т. 2 : Д-Й. — 744 с.
145. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко (гол.) та ін. — К. : Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 2001. — Т. 3 : К-М. — 792 с.
146. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко (гол.) та ін. — К. : Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 1998. — Т. 4 : Н-П. — 720 с.
147. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко (гол.) та ін. — К. : Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 1998. — Т. 5 : П-С. — 736 с.
148. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко (гол.) та ін. — К. : Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 1998. — Т. 6 : Т-Я. — 768 с.
149. Юридичний енциклопедичний словник: в 6 т. / за заг. ред : Ю. С. Шемшученко. — К. : Юридична думка, 2012. — 1020 с.
150. Якушев А. В. Теория государства и права: лекции для подготовке к сдаче экзаменов / А. В. Якушев. — М. : А-Приор, 2007. — 192 с.
151. Ямбушев Ф. Ш. Теория государства и права : учебное пособие / Ф. Ш. Ямбушев, Н. Г. Тараканова. — 2-е изд., перераб. и доп. — Саранск : Принт-Издат, 2013. — 315 с.

Тема 1

ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ — ОСОБЛИВА ФОРМА РЕАЛІЗАЦІЇ НОРМ ПРАВА

Форми реалізації норм права: поняття та сутність. Критерії класифікації та види форм реалізації норм права. Використання, виконання, дотримання, застосування як форми реалізації норм права: загальна характеристика.

Поняття, сутність та ознаки правозастосування. Застосування норм права як специфічна форма його реалізації. Підстави застосування норм права: загальна характеристика. Юридичний зміст та фактичний зміст правозастосовної діяльності.

Функції застосування норм права: загальносоціальні (економічні, політичні, соціальні, духовні та ін.); юридичні (регулятивні, охоронні, захисні та ін.).

Особливе значення в процесі правового регулювання відіграє застосування норм права. В юридичній літературі поняття «*застосування норм права*» розглядається як:

- особлива форма реалізації норм права, яка здійснюється державними та громадськими організаціями в межах їх компетенції у формі владно-організуючої діяльності з конкретизації норми права;
- форма реалізації норм права, яка включає юридично-організаційну діяльність держави з втілення правових норм щодо конкретних суб'єктів;
- владна діяльність органів держави чи інших органів, повноваження яких делегує держава, які видають індивідуальні акти на основі норм права.

Необхідність правозастосування обумовлена тим, що воно продовжує правове регулювання, розпочате нормотворчістю, на рівні конкретних життєвих ситуацій.

Застосуванню норм права притаманні такі **ознаки**:

- є стадією реалізації норм права, мета якої — сприяння їх втіленню в поведінці суб'єктів права, шляхом усунення перешкод через які безпосереднє їхнє здійснення є неможливим, а також контроль за цим процесом;
 - є владною діяльністю, яка породжує обов'язкові юридичні наслідки і забезпечується можливістю застосування державного примусу;
 - здійснюється лише уповноваженими на це суб'єктами;
 - має індивідуальний, персоніфікований характер, що передбачає вирішення конкретної справи, окремого життєвого випадку, певної правової ситуації;
 - реалізуються у кожному конкретному випадку одноразово;
 - здійснюється за певною процедурою, яка регламентується правом;
 - результатом застосування норм права є правозастосовні акти, які є інструментом надання певним велінням статусу індивідуальних приписів, підтвердження їхнього правового характеру;
 - не поширюються на ті відносини, які виникають після їх прийняття;
 - можуть бути оскаржені в передбаченому законодавством порядку.
- Правозастосування здійснюється у тих **випадках**, коли:
- потрібно встановити наявність або відсутність факту, що має юридичне значення;
 - скоєно правопорушення і необхідно визначити міру юридичної відповідальності особи;
 - закріплені нормами права і обов'язки конкретних осіб через їх підвищену соціальну значущість, можуть бути реалізовані лише після винесення індивідуально-владного рішення;
 - існує спір про право і сторони не можуть дійти згоди щодо змісту своїх прав і обов'язків.

Процес правозастосування визначається як діяльність, що реалізується у певній послідовності дій, які отримали назву стадії правозастосування.

Розрізняють три *стадії* правозастосовної діяльності:

- встановлення фактичних обставин справи;
- підбір та аналіз правових норм як юридичної основи справи;
- вирішення юридичної справи та оформлення прийнятого рішення.

У процесі правозастосовної діяльності уповноважені органи державної влади приймають *акти застосування норм права*. Акт застосування норм права розглядається як офіційний документ компетентного органу держави, який приймається в результаті розгляду конкретної справи.

Основними *вимогами* до правозастосування є:

- *верховенство права* — підпорядкованість всіх актів правозастосування та підзаконних актів закону; всі підзаконні нормативно-правові акти відповідають нормам закону, які мають вищу юридичну силу, а також вимогам нормативно-правових актів відповідають всі правозастосовні акти;
- *законність* — правозастосовне рішення повинно прийматися уповноваженим на це суб'єктом у межах його компетенції, правозастосування має здійснюватися в порядку і формах, передбачених процесуальними нормами права; правозастосовні органи зобов'язані правильно обирати норми матеріального права, належним чином їх тлумачити і приймати рішення відповідно до норм та принципів права;
- *обгрунтованість* — прийняття правозастосовного рішення має базуватися на всебічному і повному дослідженні всіх фактичних обставин, що мають значення для справи, і має бути забезпечене належною та переконливою аргументацією;
- *справедливість* — неупередженість та послідовність при застосуванні норм права;
- *пропорційність* — прийняття рішення, в якому має бути дотриманий необхідний баланс між несприятливими наслідками для прав, свобод та інтересів особи і цілями, на досягнення яких спрямоване рішення;
- *правова визначеність* — вимоги зрозумілості, несуперечливості, повноти й виконуваності правозастосовних актів;
- *доцільність* — обов'язок суб'єкта правозастосування обирати саме те рішення, яке є найбільш сприятливим для досягнення цілей та

реалізації завдань відповідної норми права, найкраще враховує специфіку конкретної життєвої ситуації;

- **своєчасність** — обов'язок здійснювати застосування норм права протягом розумного строку, без невиправданих зволікань, у найкоротший строк, достатній для отримання обґрунтованого результату;
- **добросовісність** — сумлінне та чесне використання суб'єктом правозастосування наданих йому повноважень, виконання покладених на нього обов'язків;
- **розумність** — зобов'язання суб'єкта правозастосування приймати рішення, які були б розсудливими, обачними, відповідали здоровому глузду та ін.

Будь-які відступи від правил щодо вимог правозастосування, формальної логіки, граматики дають підстави кваліфікувати їх як помилки правозастосування, що погіршують якість нормативно-правового акта, в результаті чого виникають суперечності, нечіткі та неясні положення.

Помилка — це результат неправильної дії, вчинку, що не досягається поставленою метою. Помилки, пов'язані з неточністю дії та неадекватністю мислення, порушують певні правила.

Помилки правозастосування — це результат необережного чи ненавмисного недотримання правозастосувачем будь-яких загальноприйнятих правил, вимог, стандартів.

Отже, **застосування норм права** є діяльністю уповноважених на це суб'єктів, яка передбачає винесення індивідуально-правових рішень, здійснюється за певною процедурою і має своєю метою сприяння адресатам правових норм у реалізації їх прав і обов'язків, а також контроль за цим процесом.

Ключові поняття:

правова діяльність, компетентні органи, правотворчість, правозастосовна діяльність, ознаки правозастосування, техніко-юридичні прийоми, стадії правозастосовної діяльності, встановлення фактичних обставин справи, аналіз правових норм, вирішення юридичної справи, оформлення прийнятого

рішення, вимоги до правозастосування, законність, обґрунтованість, справедливність, пропорційність, правова визначеність, доцільність, своєчасність, добросовісність, розумність, норма права, індивідуальні акти, судовий акт, договір, підзаконний акт, правозастосовний акт, верховенство закону, суб'єкти правотворчості, спеціальні правові засоби, юридична термінологія, юридичні конструкції, форма нормативного акту, прийоми і правила викладу змісту нормативно-правового акту, юридичний стиль мовлення, абстрактний стиль, казуїстичний стиль, помилка, правотворча помилка.

Тестові завдання:

1. Правозастосування — це:

- а) складна, послідовна діяльність, яка відбувається в декілька етапів, стадій і регламентується процедурними нормами, які встановлюють певний порядок правозастосування і забезпечують її логічну завершеність;
- б) складна діяльність, яка відбувається в декілька етапів, регламентується нормами права, які встановлюють певний порядок поведінки і забезпечують її логічну завершеність;
- в) діяльність, яка відбувається в декілька етапів, які встановлюють формально-обов'язковий порядок поведінки і забезпечують її логічну завершеність та регламентується законодавством;
- г) складна, послідовна діяльність, що відбувається в декілька стадій, регламентується волевиявленням законодавця, яка встановлює порядок правотворення і забезпечує його логічну завершеність;
- д) проста діяльність, що відбувається в декілька стадій, яка встановлює порядок застосування інструкцій установ, організацій.

2. Метою правозастосовної діяльності є:

- а) встановлення індивідуально-правових приписів;
- б) припинення шкідливих наслідків і покарання винної особи;

- в) видання законів;
- г) встановлення законності і правопорядку;
- д) усунення прогалин у праві.

3. Застосування норм права — це:

- а) форма реалізації зобов'язуючих юридичних норм, яка полягає в активній поведінці суб'єктів, що здійснюється ними незалежно від їхнього власного бажання;
- б) форма реалізації уповноважуючих правових норм, яка полягає в активній чи пасивній поведінці суб'єктів, що здійснюється ними за їхнім власним бажанням;
- в) форма реалізації забороняючих юридичних норм, яка полягає у пасивній поведінці суб'єктів, утриманні від заборонених діянь;
- г) державно-владна, організаційна діяльність компетентних органів держави й посадових осіб із реалізації правових норм відносно до конкретних життєвих випадків через винесення індивідуально-конкретних правових наказів;
- д) інтерпретація змісту правової норми для інших осіб, тобто тлумачення, виражене ззовні вербально або документально та доступно для інших осіб.

4. Характерною рисою правозастосовної діяльності є:

- а) правозастосовна діяльність не здійснюється на основі норм права;
- б) відсутність спеціального суб'єкта правозастосування;
- в) правозастосовна діяльність не має кінцевого результату;
- г) правозастосовна діяльність не має чітко передбаченої законодавством процедури здійснення;
- д) державно-владний характер правозастосовної діяльності.

5. Передумова, що викликає необхідність правозастосування:

- а) потреба в систематизації нормативно-правових приписів;
- б) відсутність перешкод у здійсненні суб'єктивного права;
- в) потреба в створенні нормативно-правових приписів;

- г) потреба в зміні політичного курсу держави;
- д) усунення прогалин у праві.

б. До специфічних ознак застосування норм права відноситься:

- а) організуючий характер, оскільки створюються відповідні умови для більш повної реалізації правових норм;
- б) здійснення органами, що не наділені державно-владними повноваженнями;
- в) не має державно-владного характеру;
- г) порядок застосування права не регламентований спеціальними юридичними нормами;
- д) результати правозастосування не оформлюються юридичним актом.

7. Підставою застосування норм права є:

- а) необхідність офіційного визнання певних юридичних фактів;
- б) відсутність міри юридичної відповідальності;
- в) виникнення нових суспільних відносин, що потребують правового регулювання;
- г) виникнення прав і обов'язків конкретних осіб без державно-владної діяльності суб'єктів владних повноважень;
- д) відсутність потреби у захисті законних прав та інтересів.

8. Право компетентного органу вирішити справу та обов'язок зацікавлених осіб виконати прийняте рішення — це:

- а) юридичний зміст правозастосовної діяльності;
- б) фактичний зміст правозастосовної діяльності;
- в) заохочувальний зміст правозастосовної діяльності;
- г) рекомендаційний зміст правозастосовної діяльності;
- д) імперативний зміст правозастосовної діяльності.

9. Діяльність уповноважених органів і посадових осіб по вивченню обставин справи, її юридичної кваліфікації і винесенню акта застосування

права, а також дії зацікавлених осіб у зв'язку з його розглядом та ухваленням рішення — це:

- а) юридичний зміст правозастосовної діяльності;
- б) фактичний зміст правозастосовної діяльності;
- в) заохочувальний зміст правозастосовної діяльності;
- г) рекомендаційний міст правозастосовної діяльності;
- д) імперативний зміст правозастосовної діяльності.

10. Суб'єктами правозастосування не є:

- а) голова міської ради;
- б) ректор університету;
- в) викладач інституту;
- г) голова обласної державної адміністрації;
- д) міністр.

11. За статусом суб'єкта правозастосування класифікують на:

- а) публічно-правове, приватноправове;
- б) повне, часткове;
- в) приватноправове, державно-правове;
- г) імперативне, диспозитивне;
- д) загальнодержавне, місцеве.

12. В залежності від юридичної основи правозастосування класифікують на:

- а) застосування норм права та застосування приписів;
- б) застосування принципів права та застосування приписів;
- в) застосування загальних та спеціальних норм;
- г) застосування норм права та застосування принципів права;
- д) застосування норм поведінки та застосування приписів права.

13. За характером поведінки, яку передбачають правові норми, розмежовують:

- а) активну та пасивну форми їх реалізації;
- б) індивідуальну та колективну форми їх реалізації;

- в) строкову та безстрокову форми їх реалізації;
- г) абсолютну та відносну форми їх реалізації;
- д) просту та ускладнену форми їх реалізації.

14. За характером суб'єктів реалізацію правових норм класифікують на:

- а) індивідуальну та особисту;
- б) індивідуальну та колективну;
- в) загальну та спеціальну;
- г) абсолютну та відносну;
- д) пряму та представницьку.

15. З огляду на методи, якими забезпечується реалізація правових норм, розрізняють:

- а) прості та складні акти їх реалізації;
- б) добровільні та примусові акти їх реалізації;
- в) абсолютні та відносні акти їх реалізації;
- г) імперативні та диспозитивні акти їх реалізації;
- д) прямі та представницькі акти їх реалізації.

16. Враховуючи те, чи вимагає реалізація правових норм здійснення якогось одного або ж декількох послідовних актів поведінки, вона може бути класифікована на:

- а) спрощену та складну;
- б) просту та ускладнену;
- в) елементарну та складну;
- г) просту та складну;
- д) спрощену та просту.

17. За конкретними способами здійснення правових приписів виділяють такі основні форми реалізації норм права, як:

- а) дотримання, виконання та використання;
- б) дозволи, заборони та зобов'язання;
- в) виконання, використання та заборона;

- г) дозволи, заборони та використання;
- д) дотримання, виконання та заборона.

18. Формами реалізації норм права є:

- а) використання, виконання, дотримання, застосування;
- б) оперативно-виконавча, правоохоронна, правосуддя;
- в) законодавча, виконавча, судова;
- г) контрольна, наглядова;
- д) використання, виконання, дотримання.

19. Забороняючі нормативно-правові приписи реалізуються у формі:

- а) правотворення;
- б) використання;
- в) виконання;
- г) дотримання;
- д) реалізації.

20. Форма реалізації забороняючих юридичних норм, яка полягає у пасивній поведінці суб'єктів, що вчиняється незалежно від їх власного бажання — це:

- а) використання правових норм;
- б) виконання правових норм;
- в) дотримання правових норм;
- г) застосування правових норм;
- д) підтримання правових норм.

21. Дотримання норм права як форма реалізації правових норм полягає у:

- а) реалізації забороняючих норм права;
- б) встановленні міри необхідної поведінки суб'єкта;
- в) застосуванні забороняючих норм права;
- г) використанні конкретних норм права відповідно до існуючих конкретних обставин;
- д) дотриманні приписів правових норм.

22. *Форма реалізації зобов'язуючих норм, що полягає в активній поведінці суб'єктів, яка здійснюється ними незалежно від їх власного бажання — це:*

- а) використання правових норм;
- б) виконання правових норм;
- в) дотримання правових норм;
- г) застосування правових норм;
- д) підтримання правових норм.

23. *Подання громадянином обов'язкового податкового звіту — це:*

- а) дотримання норм права;
- б) виконання норм права;
- в) використання норм права;
- г) застосування норм права;
- д) реалізація норм права.

24. *Форма реалізації уповноважуючих правових норм, яка полягає в активній чи пасивній поведінці суб'єктів, що здійснюється ними за їхнім власним бажанням — це:*

- а) використання норм права;
- б) дотримання норм права;
- в) виконання норм права;
- г) тлумачення норм права;
- д) застосування норм права.

25. *Здійснення приписів правових норм у практичних діях (бездіяльності) суб'єктів — це:*

- а) імплементація правових норм;
- б) тлумачення правових норм;
- в) реалізація правових норм;
- г) застосування правових норм;
- д) дотримання правових норм.

26. За своїми формами правозастосовна діяльність поділяється на:

- а) оперативно-виконавчу, правоохоронну та правосуддя;
- б) законодавчу, виконавчу та судову;
- в) представницьку та пряму;
- г) виконання, використання, дотримання;
- д) регулятивну та правоохоронну.

27. До форм застосування норм права не відноситься:

- а) оперативно-виконавча;
- б) законодавча;
- в) оперативно-розшукова;
- г) правоохоронна;
- д) правосуддя.

28. Форма застосування норм права, що передбачає виконання приписів правових норм з метою позитивного результативного впливу на суспільні відносини:

- а) правоохоронна діяльність;
- б) оперативна діяльність;
- в) виконавча діяльність;
- г) оперативно-виконавча діяльність;
- д) правосуддя.

29. Форма діяльності державних органів та деяких недержавних інститутів, яка спрямована на охорону законності і правопорядку, захист прав і свобод людини, боротьбу зі злочинністю:

- а) правоохоронна діяльність;
- б) оперативна діяльність;
- в) виконавча діяльність;
- г) оперативно-виконавча діяльність;
- д) правосуддя.

30. Основними юридичними функціями застосування норм права, що виходять із природи правозастосування є:

- а) правоохоронна та індивідуального правового регулювання;
- б) правозабезпечувальна та індивідуального правового регулювання;
- в) виконавча та правозабезпечувальна;
- г) індивідуального правового регулювання та оперативно-виконавча;
- д) правоохоронна та виконавча.

31. До принципів застосування норм права належить:

- а) своєчасність;
- б) рівність;
- в) гласність;
- г) доступність;
- д) опосередкованість.

32. До підстав класифікації правозастосовних актів належить:

- а) за формою прийняття;
- б) за суб'єктом прийняття;
- в) за принципом прийняття;
- г) за часом прийняття;
- д) за методом прийняття.

33. Ознакою застосування норм права є:

- а) юридично оформлений характер;
- б) логічна послідовність;
- в) суттєве значення;
- г) безпосередній вплив;
- д) визначення сфери впливу на суспільні відносини.

34. Механізм реалізації права розкривається через:

- а) основний підхід;
- б) формальний підхід;

- в) специфічний підхід;
- г) системний підхід;
- д) особливий підхід.

35. Державні органи класифікуються за обсягом повноважень на:

- а) загальні;
- б) виборні;
- в) центральні;
- г) колегіальні;
- д) типові.

36. Однією з вимог до застосування норм права є:

- а) критичний підхід;
- б) формальна визначеність;
- в) законність;
- г) підвідомчість;
- д) статичність.

37. До акту правозастосування не відноситься:

- а) наказ про звільнення;
- б) рішення суду;
- в) клопотання про виклик свідків;
- г) постанова Кабінету Міністрів України;
- д) наказ Міністерства соціальної політики

38. Характерною ознакою правового акту індивідуальної дії є:

- а) наявність загальнообов'язкових правил поведінки;
- б) поширення на будь-які правовідносини, які виникають у суспільстві;
- в) належність до прав і обов'язків чітко визначеного суб'єкта;
- г) формальна визначеність;
- д) застосування до державних службовців.

39. Юридичні факти поділяють на:

- а) дії та події;
- б) термінові та довгострокові;
- в) об'єктивні та суб'єктивні;
- г) формальні та обумовлені;
- д) фіктивні та умовні.

40. Актом індивідуальної дії є

- а) акт про проведення планової перевірки діяльності арбітражного керуючого (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора);
- б) наказ Головного територіального управління юстиції у Одеській області «Про затвердження Порядку організації та проведення стажування працівників юридичних служб»;
- в) наказ про анулювання свідоцтва про право на здійснення діяльності арбітражного керуючого (розпорядника майна, керуючого санацією, ліквідатора);
- г) наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження форм та Порядку заповнення та подання»;
- д) акт про відмову у проведенні перевірки.

41. Згідно ст. 256 Цивільного процесуального кодексу України до справ про встановлення юридичного факту відноситься:

- а) факт родинних відносин між фізичними особами;
- б) факт належності особі паспорта;
- в) факт належності особі військового квитка;
- г) факт визнання втраченого цінного паперу на пред'явника або векселя недійсним та відновлення прав на них;
- д) факт належності особі свідоцтва, що видане органом державної реєстрації актів цивільного стану.

42. Окреме провадження — це:

- а) вид неповного цивільного судочинства, в порядку якого розглядаються цивільні справи про підтвердження наявності або відсутності

юридичних фактів, що мають значення для охорони прав та інтересів особи або створення умов здійснення нею особистих немайнових чи майнових прав або підтвердження наявності чи відсутності неоспорюваних прав;

- б) вид позовного цивільного судочинства, в порядку якого розглядаються цивільні справи про підтвердження наявності або відсутності юридичних фактів, що мають значення для охорони прав та інтересів особи або створення умов здійснення нею особистих немайнових чи майнових прав або підтвердження наявності чи відсутності неоспорюваних прав;
- в) вид позовного адміністративного судочинства, в порядку якого розглядаються адміністративні справи про підтвердження наявності або відсутності юридичних фактів;
- г) вид позовного господарського судочинства, в порядку якого розглядаються господарські справи про підтвердження наявності або відсутності юридичних фактів, що мають значення для охорони прав та інтересів особи;
- д) вид неповного судочинства, в порядку якого розглядаються будь-які справи про відсутність юридичних фактів.

43. Однією з особливостей застосування норм права є:

- а) пасивний характер;
- б) здійснення в особливих матеріальних формах;
- в) творчий, інтелектуальний характер;
- г) виступає в якості юридичного факту;
- д) діяльність щодо прийняття законів та інших нормативно — правових актів.

44. До вимог, якими керується правозастосовний орган при застосуванні норм права належать:

- а) законність та лаконічність;
- б) доцільність та розумність;
- в) законність та справедливість;

- г) обґрунтованість та змістовність;
- д) справедливість та об'єктивність.

45. Правовий акт індивідуального характеру, в якому формально закріплюються рішення компетентного державного органу у конкретній справі — це:

- а) законодавчий акт;
- б) конклюдентний акт;
- в) нормативно — правовий акт;
- г) правовстановлюючий акт;
- д) правозастосовний акт.

46. За юридичним значенням правозастосовні акти поділяють на:

- а) основні, допоміжні;
- б) охоронні, регулятивні;
- в) акти — документи, акти — дії;
- г) правозмінюючі, правовідновлюючі;
- д) ті, що уповноважують, ті, що зобов'язують або забороняють.

47. За характером впливу правозастосовні акти поділяються на:

- а) правовідновлюючі та правоконстатуючі;
- б) охоронні та регулятивні;
- в) зобов'язуючі та уповноважуючі;
- г) акти — документи та акти — дії;
- д) акти органів виконавчої влади та акти представницьких органів влади.

48. Ненавмисна текстуальна або смислова невідповідність дій суб'єкта правозастосування нормам матеріального і процесуального права, а також принципам права, яка має своїм наслідком перешкодження реалізації прав, свобод і законних інтересів суб'єктів — це:

- а) законодавча помилка;
- б) правозастосовна помилка;

- в) смислова помилка;
- г) логічна помилка;
- д) правовстановлююча помилка.

49. За результатами правозастосування вноситься:

- а) акт індивідуальної дії;
- б) судове рішення;
- в) акт застосування права;
- г) нормативно-правовий акт;
- д) постанова.

50. Акт правозастосування є видом:

- а) нормативно-правового акту;
- б) судового рішення;
- в) локального акту;
- г) управлінського рішення;
- д) юридичного акту.

51. Основними вимогами належного застосування норм права є:

- а) належність, законність, об'єктивність;
- б) обґрунтованість, доцільність, суб'єктивність;
- в) обґрунтованість, доцільність, законність, об'єктивність;
- г) належність, доцільність, законність, суб'єктивність;
- д) належність, доцільність, законність, об'єктивність.

52. Найвищим судовим органом у системі судоустрою України є:

- а) Конституційний Суд України;
- б) Верховний Суд України;
- в) Вищий адміністративний суд України;
- г) Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ;
- д) Вищий господарський суд України.

53. Закон, що визначає організацію судової влади та здійснення правосуддя в Україні:

- а) Закон України «Про судоустрій і статус суддів»;
- б) Закон України «Про судовий збір»;
- в) Закон України «Про Конституційний Суд України»;
- г) Закон України «Про державну службу»;
- д) Закон України «Про запобігання корупції».

54. Структура акту застосування права складається з наступних елементів:

- а) вступної частини, основної частини, заключної частини;
- б) вступної частини, описової частини, заключної частини;
- в) вступної частини, описової частини, мотивувальної частини і заключної частини.
- г) вступної частини, описової частини, резолютивної частини;
- д) вступної частини, описової частини, мотивувальної частини і резолютивної частини.

55. Форма застосування норм права, яка не пов'язана з правопорушеннями:

- а) правоохоронна;
- б) оперативно-розшукова;
- в) оперативно-виконавча;
- г) контрольно-наглядова;
- д) контрольна.

56. Процес застосування норм права являє собою:

- а) систему послідовних дій, однорідні групи яких поєднуються у стадії дотримання, виконання та використання;
- б) систему послідовних дій, однорідні групи яких поєднуються у стадії виконання;
- в) систему послідовних дій, однорідні групи яких поєднуються у стадії дотримання;

- г) систему послідовних дій, однорідні групи яких поєднуються у стадії використання;
- д) систему послідовних дій, однорідні групи яких поєднуються у стадії правозастосування.

57. Позитивне правозастосування передбачає:

- а) застосування правових норм у разі правопорушення;
- б) застосування диспозицій правових норм;
- в) застосування гіпотез правових норм;
- г) застосування санкцій у разі порушення диспозицій;
- д) застосування охоронних норм у разі порушення диспозицій.

58. За характером індивідуальних приписів правозастосовні акти поділяються на:

- а) уповноважуючі, зобов'язуючі, забороняючі;
- б) регулятивні, охоронні;
- в) правозастосовні, правозабезпечувальні;
- г) регулятивні, динамічні, статистичні;
- д) дозволяючі, зобов'язуючі.

59. Принцип правової визначеності застосування норм права полягає:

- а) у визначенні обов'язку застосовувати норми права протягом розумного строку, без невиправданих зволікань, у найкоротший строк, достатній для одержання обґрунтованого результату;
- б) у відображенні вимоги сумлінного і чесного використання суб'єктом правозастосування наданих йому повноважень та виконання покладених на нього обов'язків;
- в) в обов'язку суб'єкта правозастосування обирати саме те рішення, яке є найбільш сприятливим для досягнення цілей і реалізації завдань відповідної норми права, найкраще враховує специфіку конкретної життєвої ситуації;
- г) у висуванні вимоги зрозумілості, несуперечливості, повноти, остаточності та виконаності правозастосовних актів;

- д) у наголошенні на безсторонність й послідовність при застосуванні права.

60. Владний характер застосування норм права полягає:

- а) у вирішенні конкретної справи, життєвого випадку, певної правової ситуації на основі норм права;
- б) у діяльності компетентного органу або посадової особи, і лише в рамках наданих йому повноважень;
- в) в інтелектуальній діяльності;
- г) в ухваленні акту застосування норм права;
- д) у колективній діяльності.

61. Суб'єкти правозастосування діють в інтересах:

- а) держави;
- б) власних інтересах;
- в) суспільства;
- г) підприємств, установ, організацій;
- д) держави та суспільства.

62. Термін «форма правозастосування» є більш прийнятним, ніж термін «спосіб правозастосування», оскільки:

- а) таке положення закріплено на законодавчому рівні;
- б) будь-яка управлінська діяльність взагалі, діяльність конкретного державного органу чи посадової особи, зокрема, складається із певних форм, кожна із яких об'єктивно виражена і відрізняється від інших;
- в) термін «спосіб правозастосування» у доктрині визнано некоректним;
- г) будь-яка управлінська діяльність взагалі, діяльність конкретного державного органу чи посадової особи, зокрема, складається із відповідних способів здійснення такої діяльності;
- д) будь-яка управлінська діяльність взагалі, діяльність конкретного державного органу чи посадової особи, зокрема, має властиві лише їй функції.

63. Організаційно-розпорядча (або ж оперативно-виконавча) форма правозастосовної діяльності вирізняється наступним:

- а) поширена в діяльності судових органів і координує діяльність різних ланцюгів апарату управління;
- б) поширена в діяльності правоохоронних органів держави і спрямована на вдосконалення структури державного апарату, розв'язанню проблемних питань соціального та культурного розвитку;
- в) поширена в діяльності виконавчо-розпорядчих органів держави і спрямована на вдосконалення структури державного апарату, координує діяльність різних ланцюгів апарату управління та сприяє розв'язанню конкретних питань господарського та соціально-культурного розвитку;
- г) здійснюється державними органами і деякими недержавними організаціями та спрямована на охорону законності та правопорядку, захист прав та свобод людини, боротьбу зі злочинністю;
- д) здійснюється виключно судами, і ніякими іншими органами чи посадовими особами ця форма правозастосовної діяльності здійснюватись не може.

64. Судова форма правозастосовної діяльності вирізняється наступним:

- а) поширена в діяльності виконавчо-розпорядчих органів держави і спрямована на вдосконалення структури державного апарату;
- б) здійснюється виключно судами, і ніякими іншими органами чи посадовими особами ця форма правозастосовної діяльності здійснюватись не може;
- в) здійснюється недержавними організаціями та спрямована на охорону законності та правопорядку в державі;
- г) поширена в діяльності правоохоронних органів держави та координує діяльність різних ланцюгів апарату управління;
- д) поширена в діяльності лише третейських судів як недержавних незалежних органів.

65. Правозастосовна діяльність держави як форма реалізації кримінально-правової політики полягає у:

- а) втіленні в життя законодавчих розпоряджень, вироблених при формуванні такої політики Верховною Радою України та закріплених у законодавстві України про кримінальну відповідальність;
- б) вирішенні правових суперечок між конкретними фізичними або юридичними особами;
- в) формування Верховною Радою України кримінально-правової політики та закріплення її у законодавстві України про кримінальну відповідальність;
- г) охороні прав і законних інтересів громадян, охороні правопорядку від злочинних й інших протиправних діянь;
- д) регламентації процедури розгляду справ у суді, гарантуючи дотримання прав і законних інтересів всіх учасників судового розгляду.

66. Субординаційне індивідуальне правове регулювання здійснюється в межах правозастосовної діяльності і наявне в механізмі реалізації кримінальної відповідальності завдяки:

- а) регламентації процедури розгляду кримінальних справ у суді;
- б) необхідності розкриття конкретної кримінальної справи;
- в) законодавчій вимозі враховувати матеріальну і моральну шкоду, обставини вчиненого при обранні відповідного засобу кримінально-правового впливу до особи винного;
- г) законодавчій вимозі враховувати особу потерпілого та обставини вчиненого при обранні відповідного засобу кримінально-правового впливу до особи винного;
- д) законодавчій вимозі враховувати особу винного та обставини вчиненого при обранні відповідного засобу кримінально-правового впливу, а також необхідність юридичного вирішення конкретної ситуації.

67. Необхідність запровадження інституту пілотних рішень Європейським судом обумовлена, зокрема для України:

- а) потребою регулювання і організації суспільних відносин (упорядкування і нормалізація правових, політичних, моральних, релігійних

- та інших відносин, забезпечення соціально-політичних і етичних гарантій виживання людства);
- б) потребою об'єктивного впливу на проблеми функціонування національної правової системи (в тому числі і судової системи) держави та досягнення єдності правозастосування судами України;
 - в) розкриттям соціальної сутності та призначення громадянського суспільства;
 - г) розкриттям соціальної сутності та призначення держави;
 - д) поліпшенням функціонування системи державних органів, державних підприємств, установ, організацій, що здійснюють завдання й функції держави.

68. Громадські організації застосовують правові норми, але лише за певних умов (наприклад, розробка і затвердження локальних актів трудового права і застосування їх норм за погодженням з профкомом підприємства, установи, організації), а саме:

- а) коли громадська організація є стороною у адміністративній справі;
- б) коли представники громадських організацій представляють інтереси своїх членів за нотаріально посвідченою довіреністю;
- в) коли представники громадських організацій представляють інтереси своїх членів у третейських судах;
- г) коли громадські організації уповноважені на правозастосування державою або коли діють спільно з державними органами;
- д) коли громадські організації вносять пропозиції щодо удосконалення чинного законодавства.

69. Застосування права у внутрішніх справах громадських об'єднань — одна з форм громадського самоврядування. Самоврядування в цій частині здійснюється:

- а) на основі та на виконання правових норм;
- б) на основі та на виконання звичаїв;
- в) на основі та на виконання судових рішень;
- г) на основі та на виконання ухвали слідчого судді;
- д) на основі аналогії права та аналогії закону.

70. У науковій літературі зустрічається класифікація можливостей профспілок впливати на процес правотворчості та правозастосування. Оберіть варіант відповіді який не можна віднести до цієї класифікації:

- а) щодо зайнятості громадян чи працівників;
- б) щодо контролю за дотриманням трудового законодавства та умов праці;
- в) щодо безперешкодного розвитку трудових правовідносин;
- г) щодо соціального забезпечення життєдіяльності працівників;
- д) щодо встановлення особливих умов праці для іноземних громадян та біженців.

71. Прикладом участі громадських організацій у правозастосуванні є їх залучення до правоохоронної діяльності. Основним законодавчим актом, що регулює участь громадських організацій у правоохоронній діяльності, є:

- а) Закон України «Про громадянство»;
- б) Закон України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону»;
- в) Закон України «Про державну службу»;
- г) Закон України «Про виконавче провадження»;
- д) Закон України «Про службу в органах місцевого самоврядування».

72. Розширення повноважень громадських організацій у сфері правозастосовної діяльності можливе:

- а) лише шляхом застосування аналогії права;
- б) лише шляхом внесення відповідних змін до міжнародного законодавства;
- в) лише шляхом внесення відповідних змін до національного законодавства;
- г) лише шляхом згоди на це самих громадських організацій;
- д) лише шляхом згоди на це громадянського суспільства.

73. Формальний аспект верховенства права у процесі правозастосування передбачає таку вимогу:

- а) у суспільстві не повинна існувати система права як сукупність норм;

- б) існування усталеної практики реалізації норм права, яка підтримується гарантією їх однакового застосування;
- в) норми права повинні бути не чіткими та суперечливими, а система права не повинна бути прозорою;
- г) правотворчість повинна мати хаотичний характер;
- д) дія принципу «верховенство права над інтересами суспільства».

74. Деонтична логіка володіє кращими інструментами для формалізації правил поведінки, ніж класична логіка, а це важливо для правозастосування, адже саме через переформулювання деонтичних висловлювань вдається досягнути:

- а) виведення норм із норм;
- б) альтернативної побудови логічного квадрату;
- в) розуміння дії законів класичної логіки;
- г) розуміння дії законів аристотелівської логіки;
- д) розуміння дії точок біфуркації.

75. Суть правосуддя та судової діяльності, як зазначав В. С. Нерсесянці, зводиться до:

- а) обов'язку посвідчувати права, а також факти, що мають юридичне значення;
- б) гарантованого державою права судді самостійно вирішувати питання організації приватної суддівської діяльності;
- в) застосування права, тобто владної (загальнообов'язкової) юридичної кваліфікації (оцінці з точки зору права в його відмежуванні та співвідношенні із законом) певного факту (дії, поведінки тощо);
- г) дозволеної органами Національної поліції України незалежної професійної діяльності суддів;
- д) здійснення регулювання й управління суттєвою часткою суспільних справ в інтересах місцевого населення.

76. У літературі термін «судове правозастосування» використовується як однопорядковий з такими правовими категоріями, як:

- а) «судова діяльність» та «правосуддя»;
- б) «судова нормотворчість» та «правоохоронна діяльність»;

- в) «правоохоронна діяльність» та «правореалізація»;
- г) «компетенція судді» та «позитивна відповідальність»;
- д) «негативна відповідальність» та «правореалізація».

77. Судову форму правозастосовної діяльності можна визначити як:

- а) незалежна професійна діяльність судді щодо здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги клієнту;
- б) втручання в діяльність судді, зокрема з метою перешкоджання виконанню ним своїх обов'язків або спонукання до вчинення ним неправомірних дій;
- в) сукупність відомостей, отриманих під час здійснення суддівської діяльності;
- г) нормативно-визначений перебіг процесу правозастосовної діяльності, що охоплює здійснення функцій держави шляхом відправлення правосуддя — розгляду справ по суті та прийняття рішення у встановленій законом процесуальній формі всіма ланками судової системи держави — з метою вирішення правових конфліктів;
- д) сприяння громадянам, підприємствам, установам і організаціям у здійсненні їх прав та захисті законних інтересів, роз'яснення прав і обов'язків, попередження про наслідки вчинюваних нотаріальних дій для того, щоб юридична необізнаність не могла бути використана їм на шкоду.

78. Основним суб'єктом правозастосування у сфері трудових відносин є:

- а) менеджер фірми-посередника;
- б) роботодавець;
- в) юридичний відділ організації;
- г) адвокат;
- д) суддя.

79. Серед низки перелічених випадків, коли виникає необхідність застосування норм права, зайвим є:

- а) коли передбачені юридичними нормами права й обов'язки виникають лише після ухвалення владного рішення державного органу про

наділення одних учасників правовідносин суб'єктивними юридичними правами й покладення на інших суб'єктивних юридичних обов'язків;

- б) коли є спір про право, а сторони самі не можуть виробити узгоджене рішення про наявність або міру суб'єктивних прав і юридичних обов'язків;
- в) у разі необхідності внесення змін до Закону України «Про місцеве самоврядування»;
- г) у разі правопорушень, тобто коли не виконуються обов'язки, існують перешкоди для здійснення права й необхідно вдатися до примусових заходів;
- д) у разі необхідності офіційного встановлення наявності чи відсутності юридичних фактів або конкретних документів.

80. Правозастосування відбувається за схемою, згідно з якою:

- а) правозастосування є процедурно-процесуальною діяльністю з підготовки, обговорення і прийняття законів вищими представницькими органами законодавчої влади або безпосередньо населенням шляхом референдуму;
- б) один суб'єкт-носій владних повноважень вчиняє певні дії, які створюють для іншого суб'єкта права й обов'язки або, якщо вони вже існували до цього, роблять можливим їх здійснення;
- в) це складний, багатоаспектний соціальний процес, обумовлений взаємодією об'єктивних умов чинників, що визначають і забезпечують утворення, зміну чи скасування правових норм;
- г) правозастосування є етапом правотворення, який полягає у діяльності спеціально уповноважених суб'єктів зі встановлення, зміни чи скасування правових норм, що виражається у підготовці та прийнятті системи нормативно-правових актів;
- д) це організаційна, здійснювана в процедурно-процесуальному порядку діяльність місцевих органів влади.

Перелік літератури до теми:

Нормативні акти:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141 (зі змінами внесені Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02 червня 2016 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2016. — № 28. — Ст. 532).
2. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року // Офіційний вісник України. — 2008. — № 93.
3. Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. — 2005. — № 35, 35-36, 37. — Ст. 446.
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради УРСР. — 1984. — № 51. — Ст. 1122.
5. Кримінальний кодекс України від 4 квітня 2001 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 25. — Ст. 131.
6. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23 лютого 2006 року // Офіційний вісник. — 2006. — № 12.
7. Про Кабінет Міністрів України : Закон України від 27 лютого 2014 року // Офіційний вісник України. — 2014. — № 20. — Ст. 619.
8. Про Конституційний Суд України : Закон України від 16 жовтня 1996 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 49. — Ст. 272.
9. Про наукову і науково-технічну діяльність : Закон України від 13 грудня 1991 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 12. — Ст. 165.
10. Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації : Закон України від 23 вересня 1997 року (зі змінами і

допов.) // Відомості Верховної Ради України. — 1997. — № 49. — Ст. 299.

11. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02 червня 2016 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. — 2016. — № 31. — Ст. 545.

Спеціалізована література:

12. Аверин А. В. Судебное правоприменение и формирование научно-правового сознания судей (проблемы теории и практики) : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01 / Аверин Александр Валентинович. — Саратов, 2004. — 382 с.
13. Антошук Л. Д. Законотворчість: організація апарату парламентів. Світовий досвід : Програма сприяння Парламенту України / Л. Д. Антошук. — К. : Заповіт. — 2007. — 98 с.
14. Бачернихина М. В. Техника установления фактических обстоятельств юридического дела : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Бачернихина Мария Викторовна. — Владимир, 2011. — 173 с.
15. Білас Ю. Ю. Європейські стандарти прав людини в контексті правозастосування сучасної України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.12 / Білас Юлія Юліанівна. — К., 2011. — 228 с.
16. Білас Ю. Ю. Вітчизняне правозастосування: методологія дослідження / Ю. Ю. Білас // Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ України. — 2010. — № 2. — С. 83-90.
17. Бобрешов Є. Г. Судове правозастосування в Україні: проблеми теорії і практики : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Бобрешов Євген Геннадійович. — О., 2010. — 251 с.
18. Бобровник С. В. Правове регулювання суспільних відносин та реалізація права / С. В. Бобровник // Правова держава : щорічник наук. пр. — 2005. — № 16 — С. 142-149.
19. Вовк І. Кримінально-процесуальна аналогія та інші правові категорії / І. Вовк // Науковий вісник Львівського державного

- університету внутрішніх справ. Серія юридична. — 2010. — № 50. — С. 340-345.
20. Вопленко Н. Понятие и основные способы правоприменения / Н. Вопленко // Правовая политика и правовая жизнь. — 2008. — № 3. — С. 38-49.
 21. Герасимова Н. П. Установление фактических обстоятельств дела в правоприменительной деятельности (на основе материалов органов внутренних дел) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Герасимова Нина Павловна. — М., 2000. — 192 с.
 22. Гильмутдинова М. И. Теоретические основы эффективного правоприменения : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теория и история права и государства, история правовых учений» / М. И. Гильмутдинова. — Казань, 2012. — 21 с.
 23. Гнатюк М. Д. Загальна характеристика застосування норм права як особливої форми його реалізації / М. Д. Гнатюк // Часопис Київського університету права. — 2005. — № 4. — С. 47-52.
 24. Гнатюк М. Д. Правозастосування та його місце в процесі реалізації права : дис... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Гнатюк Мар'яна Дмитрівна. — К., 2007. — 211 с.
 25. Головченко В. В. Правозастосування і захист прав людини в суверенній Україні : [монографія] / В. В. Головченко, О. В. Головченко. — Чернігів : Лозовий В. М., 2012. — 327 с.
 26. Голубченко С. М. Функції світогляду у правозастосовчій діяльності: поняття та елементи / С. М. Глубоченко // Актуальні проблеми держави і права. — 2011. — № 58. — С. 51-57.
 27. Гук П. А. Судебная практика как форма судебного нормотворчества в правовой системе России: общетеоретический анализ : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теория и история права и государства, история правовых учений» / П. А. Гук. — М., 2012. — 49 с.
 28. Гураш В. Субсидіарне застосування норм цивільного права України до трудових відносин найманої праці / В. Гураш // Науковий

- вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. — 2011. — № 54. — С. 260-266.
29. Добренька Н. В. Основні концептуальні підходи до праворозуміння / Н. В. Добренька // Вісник Академії адвокатури України. — 2011. — № 3 (22). — С. 21-26.
 30. Дума В. В. Організаційне (оперативно-виконавче, правовиконавче) правозастосування / В. В. Дума // Право і суспільство. — 2009. — № 1. — С. 36-40.
 31. Заржицкая Л. С. Институт преюдиции в современном уголовном процессе России: актуальные проблемы теории и практики : монографія / Л. С. Заржицкая. — М. : Юрлитинформ, 2013. — 182 с.
 32. Зубенко А. В. Співвідношення та взаємодія актів тлумачення норм права з правозастосовчими та нормативно-правовими актами / А. В. Зубенко // Держава і право : зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. — К., 2009. — № 45. — С. 82-86.
 33. Катеков А. С. Механизм применения права и правовая система современной России (теоретико-методологический анализ) : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01 / Катеков Александр Сергеевич. — СПб., 2002. — 455 с.
 34. Коголовский И. Р. Презумпции в частном праве : монографія / И. Р. Коголовский. — Абакан : Бригантина, 2011. — 108 с.
 35. Кондратьев Р. Моральний імператив у правозастосуванні / Р. Кондратьев // Право України. — 2010. — № 5. — С. 85-89.
 36. Коробка В. М. Значення правового світогляду для правотворчості, а також правореалізації — основних стадій механізму правового регулювання / В. М. Коробка // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. — 2010. — № 3. — С. 78-81.
 37. Костовська К. Особливості юридичної техніки неписаних (усних) актів правозастосування в діяльності органів внутрішніх справ / К. Костовська // Підприємництво, господарство і право. — 2012. — №6. — С. 3-6.
 38. Костовська К. М. Роль працівника міліції у застосуванні усного акта правозастосування / К. М. Костовська // Науковий вісник. — 2012. — №4 — С. 25-31.

39. Костюк Н. Особливості стадій правозастосування / Н. Костюк // Держава і право : зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. — К., 2009. — Вип. 44. — С. 70-76.
40. Кузьмін Р. Ефективність правозастосування та підхід до її забезпечення (теоретичні аспекти) / Р. Кузьмін, О. Юлдашев // Вісник Академії прокуратури України. — 2007. — № 3. — С. 11-17.
41. Левченков О. І. Вплив процесів глобалізації та євроінтеграції на ефективність регулювання суспільних відносин / О. І. Крупчан // Бюлетень Міністерства юстиції України. — 2014. — № 2. — С. 83-91.
42. Малишев Б. В. Застосування норм права (теорія і практика) : навчальний посібник / Б. В. Малишев, О. В. Москалюк; за заг. ред. Б. В. Малишев. — К. : РЕФЕРАТ. — 2010. — 260 с.
43. Мамай Е. А. Эффективность правоприменительных процедур: (теория, практика, техника) : монография / Е. А. Мамай ; под науч. ред. В. А. Толстика. — М. : Юрлитинформ, 2012. — 221 с.
44. Манько Д. Г. Легалізація в аспекті правозастосування / Д. Г. Манько // Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. — 2011. — № 1. — С. 11-14.
45. Манько Д. Г. Щодо широкого розуміння категорії застосування права / Д. Г. Манько // Публічне право. — 2011. — № 1. — С. 130-135.
46. Марина И. Н. Средства повышения эффективности применения норм права : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Марина Ирина Николаевна. — М., 2009. — 163 с.
47. Маркина Е. А. Социально-политические аспекты применения норм права : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Маркина Елена Анатольевна. — Челябинск, 2000. — 169 с.
48. Мартянова Т. С. Ціннісні спекти правозастосовної діяльності / Т. С. Мартянова // Митна справа. — 2012. — № 4 (82). — С. 26-31.
49. Матат Ю. До питання застосування правоположень з метою подолання прогалин у законодавстві / Ю. Матат // Часопис Київського університету права. — 2012. — № 1. — С. 87-91.
50. Мелех Л. В. Законність і нетипові ситуації правозастосовного процесу / Л. В. Мелех // Науковий вісник Львівського державного

університету внутрішніх справ. Серія юридична. — 2009. — № 3. — С. 23-33.

51. Минькович-Слободяник О. В. Правова політика як чинник правотворчості і правозастосування : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Минькович-Слободяник Олена Василівна. — К., 2010. — 231 с.
52. Мониторинг правоприменения в Российской Федерации : учебное пособие / [М. М. Рассолов и др.] ; под ред. М. М. Рассолова. — М. : ЮНИТИ, 2013. — 239 с.
53. Николина К. В. Особливості процедурних засад правозастосовної діяльності / К. В. Николина // Часопис Київського університету права. — 2011. — № 2. — С. 67-72.
54. Ніколаєнко С. Проблеми законодавчого забезпечення та правозастосування щодо захисту прав інтелектуальної власності / С. Ніколаєнко // Інтелектуальна власність. — 2007. — № 2. — С. 4-14.
55. Осауленко О. Місце правозастосовчих актів у системі правових актів / О. Осауленко // Держава і право : зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. — К., 2010. — Вип. 49. — С. 16-21.
56. Осауленко О. І. Термінологія правозастосовних актів / О. І. Осауленко // Право України. — 2006. — №4. — С. 92-94.
57. Павлишин О. Правозастосування як об'єкт філософсько-правових досліджень / О. Павлишин // Право України. — 2004. — № 8. — С. 21-25.
58. Паламарчук В. М. Правоприменение в правовом государстве : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теория и история права и государства, история правовых учений» / В. М. Паламарчук. — М., 2011. — 24 с.
59. Перепелюк А. М. Правозастосування в межах основних типів праворозуміння / А. М. Перепелюк // Альманах права. — 2011. — № 2. — С. 247-250.
60. Перепелюк А. М. Природа правозастосування як елемента правової системи / А. М. Перепелюк // Держава і право : зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. — К., 2011. — № 53. — С. 55-64.
61. Перепелюк А. Механізм правозастосування: структура та принципи організації / А. Перепелюк // Вісник Академії правових наук України. — 2012. — №3. — С. 274-282.

62. Протасов В. Н. Теория юридической процедуры : учебное пособие / В. Н. Протасов. — М. : РПА Минюста России, 2013. — 94 с.
63. Самсін І. Л. Рациональне праворозуміння і правозастосування як фундаментальні умови правосуддя / І. Л. Самсін // Публічне право. — 2011. — № 3. — С. 239-244.
64. Сливка С. С. Застосування норм права як особлива форма його реалізації / С. С. Сливка // Життя і право. — 2004. — № 4. — С. 30-33.
65. Солдатова А. В. Правореализация в социальной сфере : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теория и история права и государства, история правовых учений» / А. В. Солдатова. — Казань, 2012. — 26 с.
66. Сомиков К. А. Правовой выбор и реализация права : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теория и история права и государства, история правовых учений» / К. А. Сомиков. — Нижний Новгород, 2011. — 28 с.
67. Старостюк А. В. Застосування норм права : навч. посібник / А. В. Старостюк. — Ірпінь : [б.в.], 2007. — 137 с.
68. Тихомиров Ю. А. Правоприменение: теория и практика : монография / Н. Т. Вишневская [и др.] ; отв. ред. Ю. А. Тихомиров. — М. : Формула права, 2008. — 431 с.
69. Уварова О. Загальні принципи права та їх роль у правозастосуванні з позицій природно-правового і позитивістського підходів до права / О. Уварова // Вісник академії правових наук України. — 2008. — № 2. — С. 244-252.
70. Уварова О. О. Роль принципів права у процесі правозастосування : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Уварова Олена Олександрівна. — Х., 2009. — 210 с.
71. Фидаров В. В. Пределы допустимости применения института аналогии права и аналогии закона в правовой системе России : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Фидаров Владимир Валерьевич. — Тамбов, 2009. — 228 с.
72. Черній В. В. Реалізація норм права: питання теорії і практики / В. В. Черній // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. — 2011. — № 4. — С. 47-52.

73. Шадрінова Л. А. Технология установления ошибочной правоприменительной деятельности : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теория и история права и государства, история правовых учений» / Л. А. Шадрінова. — Нижний Новгород, 2012. — 28 с.
74. Шмарьова Т. Дискусійні аспекти правозастосування в контексті конвенційних стандартів / Т. Шмарьова // Юридичний журнал. — 2009. — № 10. — С. 32-41.
75. Юхимюк О. М. Співвідношення понять «правозастосування» та «застосування норм права» / О. М. Юхимюк // Часопис Київського університету права. — 2011. — № 4. — С. 53-56.

Тема 2

СТАДІЇ ПРАВОЗАСТОСОВНОГО ПРОЦЕСУ

Правозастосовний процес: поняття, сутність, стадії. Простий та складний порядок застосування норм права: загальна характеристика.

Встановлення фактичних обставин справи як стадія правозастосовного процесу: основні положення.

Вибір та аналіз правової норми як центральна стадія правозастосовного процесу: загальна характеристика.

Прийняття уповноваженим суб'єктом рішення по справі як завершальна стадія правозастосовного процесу: основні положення.

Вимоги до правильного застосування норм права: види та їх сутність. Законність, обґрунтованість, доцільність як вимоги до правильного застосування норм права: основні положення.

Правозастосовні помилки: поняття, ознаки, види. Правопорушення та правова помилка: направленість свідомості, мотив та форма вини.

Правозастосовна діяльність — це діяльність компетентних державних органів із виконання законів і підзаконних нормативних-правових актів шляхом прийняття правозастосовного акту.

За своїми формами правозастосовна діяльність поділяється на: оперативно-виконавчу, правоохоронну і правосуддя.

Оперативно-виконавча діяльність передбачає виконання приписів правових норм з метою позитивного результативного впливу на суспільні відносини.

Правоохоронна діяльність є формою діяльності державних органів та деяких недержавних інститутів, спрямованою на охорону законності і правопорядку, захист прав і свобод людини, боротьбу зі злочинністю.

Правосуддя — форма державної діяльності, яка полягає в розгляді і вирішенні судом віднесених до його компетенції цивільних, кримінальних та інших справ.

Правозастосовна діяльність здійснюється відповідними державними органами чи за їх делегуванням громадськими структурами (органами законодавчої влади, прокуратури, суду, виконавчої влади, громадськими організаціями та ін.), порядку і процесуальних формах, встановлених законодавством. Вона являє собою не одноразовий акт, а процес, що складається з **послідовних стадій**. Завершується правозастосовна діяльність винесенням індивідуального юридичного рішення у формі **акта застосування норми права**, обов'язковість до виконання якого забезпечується примусовою силою держави (вироком, рішенням суду, розпорядженням тощо).

Стадії правозастосування — це сукупність дій, які здійснюються в процесі правозастосування й об'єднані певною проміжною метою.

Послідовність здійснення дій під час правозастосування складає три основні стадії правозастосовної діяльності:

Перша (фактична) стадія — встановлення фактичних обставин справи. Під час цієї стадії суб'єкт правозастосування повинен встановити всі фактичні обставини, що мають юридичне значення і пов'язані з вирішенням справи по суті. Він повинен зібрати для цього достатні докази, переконатися в їхній належності, обґрунтованості та допустимості, провести відповідне процесуальне оформлення доказів.

Докази визначаються як певні встановлені дані про фактичні обставини справи, що потребують спеціальної форми закріплення. Із документів, які фіксують свідчення про фактичні обставини справи, та документів, що складаються правозастосовними органами, утворюється **юридична справа** як сукупність певним чином оформлених та розміщених документів. Встановлення фактичних обставин здійснюється шляхом **процесу доказування**, що визначається як логічно послідовна діяльність із зібрання, дослідження та оцінки певних документів.

Особливість доказування пов'язується з такими категоріями, як презумпція та тягар доведення.

Презумпція є припущенням про наявність чи відсутність певних фактів. Вагоме значення у процесі доказування у кримінальних та адміністративних справах має **презумпція невинуватості**, тобто припущення про невинність будь-якої особи навіть у тому випадку, коли про її винність свідчить багато фактів, особа визначається невинною до тих пір, доки її вина не буде доведена в передбаченому законом порядку та встановлена актом правозастосування.

Тягар доведення — обов'язок обґрунтування доказів, що покладається на певного суб'єкта. В цивільних справах цей обов'язок розподіляється порівну, тобто позивач доводить факт невиконання чи порушення зобов'язань. У кримінальних справах тягар доказування належить обвинувачеві, який має довести вину підозрюваного. При встановленні фактичних обставин справи суттєве значення належить **преюдиції**, тобто юридичному встановленню наявності або відсутності чи істинності певних фактів.

Друга (юридична) стадія — становлення юридичної основи справи, що передбачає, пошук норми права, яка підлягає застосуванню; перевірку правильності тексту того нормативно-правового акта, у якому міститься норма; перевірку чинності норми і параметрів її дії у часі, просторі та за колом осіб; з'ясування змісту норми, у тому числі пошук актів офіційного тлумачення.

Підбір норми права передбачає необхідність критичного осмислення змісту норми у двох аспектах: визначення правомірності закону, мети його дії, а у випадку застосування **підзаконного правового акта** — його відповідність закону; визначення змісту норми шляхом аналізу її словесного викладу в офіційному документі. Зазначена стадія правозастосування, як правило, здійснюється у три **етапи**:

- підбір відповідної правової норми;
- перевірка автентичності тексту норми офіційному її викладу, а також аналіз норми з точки зору її дії в часі, просторі та за колом осіб;
- аналіз норми з точки зору необхідності тлумачення її змісту.

Окрім того, існують складні випадки правозастосування, які потребують здійснення **додаткових дій**, спрямованих на **подолання недоліків правового регулювання** (прогалин та колізій у законодавстві).

Вищевказані дії спрямовані на встановлення правильної **правової кваліфікації фактичних обставин**. Правова кваліфікація, тобто юридична оцінка всієї сукупності фактичних обставин справи шляхом співставлення цього випадку до певних норм права, полягає у визначенні галузі й інституту права, а також встановленні норми, яка поширюється на цей конкретний випадок.

Третя стадія (завершальна) — прийняття рішення у справі.

Вирішення справи — це діяльність, у процесі якої конкретні факти підводяться під дію відповідної норми права.

Рішення у справі має відповідати фактичним обставинам і ґрунтуватися на нормах і принципах права. Воно закріплюється в актах правозастосування, які оформлюються уповноваженими на це суб'єктами, підписуються, оприлюднюються (доводяться до відома зацікавлених сторін) і набувають законної сили.

Виокремлення вищенаведених стадій правозастосування є досить умовним, в цілому послідовність їх дій відповідає та описує реальний процес правозастосування юридичних норм. Дотримання зазначеної послідовності дій є особливо важливим, оскільки воно сприяє запобіганню виникненню багатьох помилок під час правозастосовної діяльності.

Ключові поняття:

правозастосовна діяльність, оперативно-виконавча діяльність, правоохоронна діяльність, правосуддя, акт застосування норми права, ознаки застосування норм права, правозастосовний акт, ознаки правозастосовного акту, підзаконний нормативно-правовий акт, стадії правозастосування, встановлення фактичних обставин справи, докази, процес доказування, юридична справа, презумпція, презумпція невинуватості, тягар доведення, преюдиція, становлення юридичної основи справи, підбір норми права, подолання недоліків правового регулювання, кваліфікація, правова кваліфікація

фактичних обставин, прийняття рішення у справі, правозастосовні помилки, вимога обґрунтованості, вимога законності, вимога доцільності, прогалина в законодавстві, аналогія закону, аналогія права.

Тестові завдання:

1. За змістом застосування норм права — це:

- а) процес, що має стадійний характер, сутність якого полягає у притягненні до юридичної відповідальності винних суб'єктів;
- б) створення і ухвалення нових правових норм, що відбуваються в тих випадках, коли суспільні відносини раніше не регулювалися і виникла необхідність в цьому вперше;
- в) втілення встановлених правових норм у діяльність суб'єктів права через виконання юридичних обов'язків, використання суб'єктивних прав, дотримання заборон;
- г) заповнення повного чи часткового пропуску в чинних нормативних актах необхідних юридичних норм шляхом формулювання норм, яких бракує;
- д) єдиний процес, що складається з відокремлених і взаємопов'язаних дій — стадій, внаслідок яких уповноваженим суб'єктом виноситься рішення по справі.

2. Застосування норм права є складним єдиним процесом, що складається з:

- а) принципів, норм та інститутів;
- б) приписів;
- в) функцій, мети і завдань;
- г) стадій;
- д) методів, прийомів і способів.

3. Кількість стадій, що включає в себе процес правозастосування:

- а) три стадії правозастосовної діяльності;
- б) чотири стадії правозастосовної діяльності;

- в) дві стадії правозастосовної діяльності;
- г) п'ять стадій правозастосовної діяльності;
- д) шість стадій правозастосовної діяльності.

4. Стадія правозастосовного процесу — це:

- а) сукупність дій посадової особи або державного органу, спрямовані на розв'язання певного завдання правозастосування;
- б) діяльність спеціально уповноважених суб'єктів, що спрямована на формування юридичних норм, усвідомлення необхідності їх правового регулювання, формального закріплення і державного захисту юридичних приписів;
- в) сукупність взаємопов'язаних дій членів суспільства, встановлених процесуальними нормами, сутність яких полягає у з'ясуванні та роз'ясненні їх суті;
- г) дослідження, аналіз суспільних явищ і процесів, виявлення об'єктивної потреби у правовій регламентації;
- д) діяльність щодо впорядкування та удосконалення нормативно-правових актів, зведення їх в єдину внутрішньо-узгоджену систему.

5. До стадій правозастосовного процесу належать:

- а) встановлення фактичних обставин, юридична кваліфікація, винесення рішення;
- б) дослідження, аналіз суспільних явищ і процесів, виявлення об'єктивної потреби у правовій регламентації; визначення суб'єкта, уповноваженого прийняти правове рішення і виду правового акта; прийняття рішення про підготовлення проекту правового акта; прийняття правового акта, його оформлення, підписання, опублікування і набрання ним юридичної сили;
- в) виконання норм права, використання норм права, дотримання норм права, застосування норм права;
- г) порушення норм права, з'ясування обставин, винесення рішення, набрання чинності рішення, виконання рішення;
- д) виникнення спору про право, юридична кваліфікація, встановлення кола винних осіб.

6. До стадій застосування норм права не належить:

- а) встановлення фактичних обставин справи;
- б) юридична кваліфікація фактичних обставин справи;
- в) прийняття рішення у справі;
- г) офіційне оприлюднення нормативного акту;
- д) видання конкретного нормативного акту.

7. До підстав застосування норм права не належить:

- а) виникнення, зміна суб'єктивних прав та обов'язків, що передбачають державно-владну діяльність відповідних органів;
- б) необхідність офіційного визнання певних юридичних фактів, офіційна реєстрація певних дій людей, найбільш важливих з точки зору суспільного інтересу;
- в) виникнення спору між суб'єктами правовідносин, внаслідок чого необхідно захистити порушені права або законні інтереси;
- г) скоєння правопорушення, що передбачає визначення для правопорушника виду та міри юридичної відповідальності;
- д) дружнє врегулювання спору між суб'єктами правовідносин.

8. Змістом першої стадії правозастосовного процесу є:

- а) вибір та аналіз правової норми;
- б) встановлення фактичних обставин справи;
- в) систематизація нормативно-правових актів;
- г) внесення змін і доповнень до приписів нормативно-правових актів;
- д) прийняття уповноваженим суб'єктом рішення по справі.

9. Фактичні обставини справи — це:

- а) особлива форма реалізації права, яка здійснюється державними та громадськими організаціями в межах їх компетенції у формі владно-організуючої діяльності з конкретизації норми права;
- б) діяльність, яка здійснюється відповідними державними органами чи за їх делегуванням громадськими структурами;
- в) діяльність, у процесі якої конкретні факти підводяться під дію відповідної норми права;

- г) обов'язок обґрунтування доказів, що покладається на певного суб'єкта;
- д) життєві факти та явища дійсності, що утворюють фактичну основу застосування права.

10. Встановлення юридично значущих фактів на першій стадії застосування норм права здійснюється за допомогою:

- а) безпосереднього спостереження за учасниками правовідносин;
- б) систематизації нормативно-правових актів;
- в) доказів, одержаних у передбачених законом формах і порядку;
- г) застосування аналогії закону;
- д) аналізу правової норми.

11. У правозастосовному процесі обов'язок обґрунтування доказів, що покладається на певного суб'єкта — це:

- а) презумпція;
- б) тягар доказування;
- в) доказування;
- г) вибір та аналіз правових норм;
- д) встановлення обставин справи.

12. У правозастосовному процесі преюдицією є:

- а) юридичне встановлення наявності чи відсутності, чи істинності певних фактів;
- б) обов'язок обґрунтування доказів, що покладається на певного суб'єкта;
- в) владна діяльність компетентних органів держави та посадових осіб з підготовки та прийняття індивідуальних рішень у юридичній справі на основі юридичних фактів та конкретних правових норм;
- г) особлива форма реалізації права, яка здійснюється державними та громадськими організаціями в межах їх компетенції у формі владно-організуючої діяльності з конкретизації норми права;
- д) припущення про наявність чи відсутність певних фактів.

13. У правозастосовному процесі припущення про наявність чи відсутність певних фактів — це:

- а) тягар доказування;
- б) фактична перевірка;
- в) презумпція;
- г) встановлення фактичних обставин;
- д) вирішення юридичної справи.

14. До вимог, якими слід керуватися під час встановлення фактичних обставин справи на першій стадії застосування норм права належать:

- а) законність, верховенство права;
- б) гуманізм, демократизм, гласність;
- в) свобода, справедливість, рівність;
- г) суб'єктивність, колегіальність, оперативність;
- д) належність, об'єктивність, повнота, істинність доказів.

15. Другою стадією правозастосовного процесу є:

- а) вибір та аналіз правової норми;
- б) встановлення фактичних обставин справи;
- в) систематизація нормативно-правових актів;
- г) внесення змін і доповнень до приписів нормативно-правових актів;
- д) прийняття уповноваженим суб'єктом рішення по справі.

16. Змістом правової кваліфікації на другій стадії правозастосовного процесу є:

- а) юридична оцінка всієї сукупності фактичних обставин справи шляхом віднесення конкретного випадку до сфери дії певних юридичних норм;
- б) встановлення фактичних обставин справи;
- в) внесення змін і доповнень до приписів нормативно-правових актів;
- г) встановлення кола винних осіб та притягнення їх до відповідальності;
- д) прийняття уповноваженим суб'єктом рішення по справі.

17. До правил дослідження норми права під час здійснення правової кваліфікації не належить:

- а) норма права є чинною на момент, коли відбувалися обставини, що досліджуються;
- б) норма права чинна на момент розглядання конкретної справи;
- в) норма права чинна на території, де розглядається справа;
- г) чинність норми права поширюється на суб'єктів, які пов'язані з цією справою;
- д) норма права має зворотну дію.

18. Операція, що здійснюється на основі правової кваліфікації у правозастосовному процесі:

- а) вибір відповідної норми права;
- б) доказ фактів;
- в) показання свідків;
- г) допит свідка;
- д) встановлення фактичних обставин справи.

19. До офіційних друкованих видань, в яких здійснюється офіційне оприлюднення законів не належать:

- а) «Голос України»;
- б) «Відомості Верховної Ради України»;
- в) «Урядовий кур'єр»;
- г) «Офіційний вісник»;
- д) «Вісник Конституційного Суду України».

20. Діяльність щодо з'ясування або роз'яснення змісту правової норми з метою правильного її застосування та реалізації — це:

- а) дотримання правової норми;
- б) реалізація правової норми;
- в) тлумачення правової норми;
- г) пошук правової норми;
- д) використання правової норми.

21. Змістом завершальної стадії правозастосовного процесу є:

- а) прийняття уповноваженим суб'єктом рішення по справі;
- б) юридична оцінка всієї сукупності фактичних обставин;
- в) внесення змін і доповнень до приписів нормативно-правових актів;
- г) створення та ухвалення нових правових норм;
- д) індивідуальне регулювання суспільних відносин.

22. Рішення юридичної справи у правозастосовному процесі виконує функцію:

- а) юридичного факту, з яким пов'язані юридичні наслідки рішення, застосування права в цілому;
- б) юридичного факту, з яким не пов'язані юридичні наслідки рішення;
- в) індивідуального державно-владного веління;
- г) юридичного факту, з яким пов'язано створення нових правових норм;
- д) індивідуального регулювання суспільних відносин.

23. У правозастосовному процесі результат рішення юридичної справи має наступну форму:

- а) закон;
- б) указ;
- в) індивідуальне державно-владне веління, припис;
- г) підзаконний нормативно-правовий акт;
- д) акт локальної нормотворчості.

24. Якщо державний орган або посадова особа не застосували норму, що підлягає застосуванню, і, навпаки, застосували норму, яка не підлягає застосуванню, це є підставою:

- а) звільнення особи з посади;
- б) перевірки законності норми;
- в) скасування прийнятого в юридичній справі рішення;
- г) скасування норми права;
- д) повторного застосування норми права.

25. *Акт судової правотворчості у вигляді судового рішення, єдиною метою якого є скасування нормативно-правового акта або надання йому офіційного тлумачення — це:*

- а) судовий прецедент;
- б) квазіпрецедент;
- в) нормативний договір;
- г) інтерпретаційний акт;
- д) правотворчий акт.

26. *Факультативною стадією застосування нормативно-правових принципів вважають:*

- а) підготовку проекту нормативно-правового акту;
- б) встановлення автентичності правової норми;
- в) юридичну кваліфікацію;
- г) оголошення нормативно-правового акту;
- д) забезпечення виконання рішення по справі.

27. *Основними вимогами правильного застосування норм права є:*

- а) суб'єктивність, колегіальність, оперативність;
- б) незалежність, гласність, прозорість;
- в) обґрунтованість, законність, доцільність;
- г) належність, об'єктивність, законність;
- д) повнота, істинність доказів, доцільність.

28. *Вимога правильного застосування норм права, яка означає, що прийняття правозастосовного рішення повинно базуватися на всебічному і повному дослідженні всіх фактичних обставин справи:*

- а) обґрунтованість;
- б) повнота;
- в) належність;
- г) об'єктивність;
- д) законність.

29. *Вимога правильного застосування норм права, яка означає, що правозастосовне рішення повинно прийматися державним органом або уповноваженою посадовою особою в межах їх компетенції:*

- а) обґрунтованість;
- б) доцільність;
- в) належність;
- г) об'єктивність;
- д) законність.

30. *Вимога правильного застосування норм права, яка означає, що суб'єкт правозастосування, володіючи певною свободою в обранні рішення в рамках закону, прагне до досягнення мети правової норми шляхом винесення справедливого, ефективного, оптимального рішення:*

- а) обґрунтованість;
- б) доцільність;
- в) належність;
- г) об'єктивність;
- д) законність.

31. *Характерною особливістю преюдиційного факту є:*

- а) відсутність обов'язковості повторного доказування;
- б) встановлюється лише судом апеляційної інстанції;
- в) встановлюється виключно в господарських справах;
- г) обов'язковість доказування;
- д) можливість використання лише під час розгляду справ в окремому провадженні.

32. *Закони України, інші акти Верховної Ради України, акти Президента України, Кабінету Міністрів України оприлюднюються не пізніше як у:*

- а) тридцятиденний строк після їх прийняття у встановленому порядку і підписання підлягають оприлюдненню державною мовою в офіційних друкованих виданнях;

- б) сорокаденний строк після їх прийняття у встановленому порядку і підписання підлягають оприлюдненню державною мовою в офіційних друкованих виданнях;
- в) п'ятнадцятиденний строк після їх прийняття у встановленому порядку і підписання підлягають оприлюдненню державною мовою в офіційних друкованих виданнях;
- г) десятиденний строк після їх прийняття у встановленому порядку і підписання підлягають оприлюдненню державною мовою в офіційних друкованих виданнях;
- д) п'ятиденний строк після їх прийняття у встановленому порядку і підписання підлягають оприлюдненню державною мовою в офіційних друкованих виданнях.

33. Акти судової правотворчості за способом виникнення юридичної норми, яка в них міститься, поділяються на три види:

- а) судові прецеденти, нормативно - правові акти, видані судовою владою, квазіпрецеденти;
- б) правила поведінки загального характеру, судові накази, роз'яснення вищих судів;
- в) судові накази, нормативні договори, виконавчі листи;
- г) виконавчі листи, розяснення вищих судів, нормативні договори;
- д) правила поведінки загального характеру, виконавчі листи, нормативні договори.

34. Характер рішень і висновків Конституційного Суду України, постанов Пленуму Верховного Суду України є:

- а) правотворчий;
- б) застосовний;
- в) диференційний;
- г) деліктоздатний;
- д) преюдиціальний.

35. Встановлення фактичних обставин справи на першій стадії правозастосовного процесу здійснюється без допомоги:

- а) показань свідків;
- б) протоколів огляду місця події;
- в) висновків експерта;
- г) речових доказів;
- д) речових доказів, які отримані незаконним шляхом.

36. Принцип застосування норм права, який наголошує на безсторонності й послідовності при застосуванні права:

- а) принцип пропорційності;
- б) принцип справедливості;
- в) принцип доцільності;
- г) принцип розумності;
- д) принцип своєчасності.

37. Принцип застосування норм права, який вимагає ухвалення рішення, в якому був би додержаний необхідний баланс між несприятливими наслідками для прав, свобод та інтересів особи і цілями, на досягнення яких спрямоване це рішення:

- а) принцип пропорційності;
- б) принцип добросовісності;
- в) принцип доцільності;
- г) принцип розумності;
- д) принцип законності.

38. Принцип застосування норм права, який висуває вимоги зрозумілості, несуперечливості, повноти, остаточності та виконуваності правозастосовних актів:

- а) принцип обґрунтованості;
- б) принцип справедливості;
- в) принцип доцільності;
- г) принцип правової визначеності;
- д) принцип своєчасності.

39. Принцип застосування норм права, який відображає вимогу сумлінного і чесногo використання суб'єктом правозастосування наданих йому повноважень та виконання покладених на нього обов'язків:

- а) принцип пропорційності;
- б) принцип добросовісності;
- в) принцип доцільності;
- г) принцип розумності;
- д) принцип правової визначеності.

40. Принцип застосування норм права, який зобов'язує суб'єкта правозастосування ухвалювати рішення, які б відповідали здоровому глузду:

- а) принцип пропорційності;
- б) принцип справедливості;
- в) принцип законності;
- г) принцип розумності;
- д) принцип правової визначеності.

41. Принцип застосування норм права, який визначає обов'язок застосовувати норми права протягом розумного строку, без невинуватих зволікань, у найкоротший строк, достатній для одержання обгрунтованого результату:

- а) принцип правової визначеності;
- б) принцип добросовісності;
- в) принцип доцільності;
- г) принцип розумності;
- д) принцип своєчасності.

42. Визнання існування певних фактів, їх правомірності (неправомірності), визнання того чи іншого права за певною особою або констатації у цій події факту правопорушення у результаті правозастосування:

- а) юридична констатація;
- б) юридична презумпція;
- в) юридична обставина;
- г) юридичний факт;
- д) юридичний обов'язок.

43. *Закони, які ухвалюються у певних, передбачених конституцією, ситуаціях і діють на період надзвичайного стану:*

- а) прості;
- б) загальні;
- в) спеціальні;
- г) надзвичайні;
- д) змішані.

44. *Завдання та функції конкретних міністерств встановлюються:*

- а) наказом;
- б) інструкцією;
- в) положенням;
- г) законом;
- д) постановою.

45. *Вид контролю у державному управлінні, суб'єкт якого наділений правом оцінювати правомірність актів і дій органів управління, їх посадових осіб із застосування, за необхідності, правових санкцій:*

- а) президентський контроль;
- б) парламентський контроль;
- в) судовий контроль;
- г) контроль органів виконавчої влади;
- д) контроль органів місцевого самоврядування.

46. *Виконання актів Президента України забезпечує:*

- а) Міністерство закордонних справ;
- б) Кабінет Міністрів України;
- в) Служба безпеки України;
- г) Верховна Рада України;
- д) Адміністрація Президента України.

47. *Розробка і ухвалення правових актів, підвищення якості нормотворчої діяльності державних органів це:*

- а) регулююча функція;
- б) законодавча функція;

- в) забезпечувальна функція;
- г) правотворча функція;
- д) нормотворча функція.

48. Назва актів, що видають центральні органи виконавчої влади:

- а) рішення;
- б) конвенції;
- в) накази;
- г) закони;
- д) вироки.

49. Відповідно до ст. 71 Кодексу адміністративного судочинства України в адміністративних справах про протиправність рішень, дій чи бездіяльності суб'єкта владних повноважень обов'язок щодо доказування правомірності свого рішення, дії чи бездіяльності покладається на:

- а) відповідача;
- б) третю особу, яка заявляє самостійні вимоги на предмет спору;
- в) позивача;
- г) свідка;
- д) третю особу, яка не заявляє самостійні вимоги на предмет спору.

50. В Україні механізм денонсації передбачений:

- а) Законом України «Про міжнародні договори України»;
- б) Законом України «Про Конституційний Суд України»;
- в) Законом України «Про державну службу»;
- г) Законом України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини»;
- д) Законом України «Про судоустрій і статус суддів».

Перелік літератури до теми:

Нормативні акти:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141 (зі змінами внесеними

- Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02 червня 2016 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2016. — № 28. — Ст. 532).
2. Про вибори народних депутатів України : Закон України від 17 листопада 2011 року // Відомості Верховної Ради України. — 2012. — № 10-11. — Ст. 73.
 3. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23 лютого 2006 року // Офіційний вісник України. — 2006. — № 12. — Ст. 792.
 4. Про Кабінет Міністрів України : Закон України від 27 лютого 2014 року // Офіційний вісник України. — 2014. — № 20. — Ст. 619.
 5. Про Конституційний Суд України : Закон України від 16 жовтня 1996 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 49. — Ст. 272.
 6. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21 травня 1997 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. — 1997. — № 24. — Ст. 170.
 7. Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації : Закон України від 23 вересня 1997 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. — 1997. — № 49. — Ст. 299.
 8. Про ратифікацію Європейської хартії місцевого самоврядування : Закон України від 15 липня 1997 року // Відомості Верховної Ради України. — 1997. — № 38. — Ст. 249.
 9. Про службу в органах місцевого самоврядування : Закон України від 7 червня 2001 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 33. — Ст. 175.
 10. Про статус депутатів місцевих рад : Закон України від 11 липня 2002 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. — 2002. — № 40. — Ст. 290.
 11. Про статус народного депутата України : Закон України від 17 листопада 1992 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. — 1993. — № 3. — Ст. 17.

12. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02 червня 2016 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. — 2016. — № 31. — Ст. 545.

Спеціалізована література:

1. Аверин А. В. Судебное правоприменение и формирование научно-правового сознания судей (проблемы теории и практики) : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01 / Аверин Александр Валентинович. — Саратов, 2004. — 382 с.
2. Білас Ю. Ю. Вітчизняне правозастосування: методологія дослідження / Ю. Ю. Білас // Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ України. — 2010. — № 2. — С. 83-90.
3. Бобрешов Є. Г. Судове правозастосування в Україні: проблеми теорії і практики : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Бобрешов Євген Геннадійович. — О., 2010. — 251 с.
4. Воппенко Н. Понятие и основные способы правоприменения / Н. Воппенко // Правовая политика и правовая жизнь. — 2008. — № 3. — С. 38-49.
5. Дума В. В. Організаційне (оперативно-виконавче, правовиконавче) правозастосування / В. В. Дума // Право і суспільство. — 2009. — № 1. — С. 36-40.
6. Коробка В. М. Значення правового світогляду для правотворчості, а також правореалізації — основних стадій механізму правового регулювання / В. М. Коробка // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. — 2010. — № 3. — С. 78-81.
7. Костюк Н. Особливості стадій правозастосування / Н. Костюк // Держава і право : зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. — К., 2009. — Вип. 44. — С. 70-76.
8. Малишев Б. В. Застосування норм права (теорія і практика) : навчальний посібник / Б. В. Малишев, О. В. Москалюк; за заг. ред. Б. В. Малишев. — К. : РЕФЕРАТ. — 2010. — 260 с.

9. Мамай Е. А. Эффективность правоприменительных процедур: (теория, практика, техника) : монография / Е. А. Мамай ; под науч. ред. В. А. Толстика. — М. : Юрлитинформ, 2012. — 221 с.
10. Манько Д. Г. Легалізація в аспекті правозастосування / Д. Г. Манько // Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. — 2011. — № 1. — С. 11-14.
11. Марина И. Н. Средства повышения эффективности применения норм права : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Марина Ирина Николаевна. — М., 2009. — 163 с.
12. Николина К. В. Особливості процедурних засад правозастосовної діяльності / К. В. Николина // Часопис Київського університету права. — 2011. — № 2. — С. 67-72.
13. Паламарчук В. М. Правоприменение в правовом государстве : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теория и история права и государства, история правовых учений» / В. М. Паламарчук. — М., 2011. — 24 с.
14. Перепелюк А. М. Природа правозастосування як елемента правової системи / А. М. Перепелюк // Держава і право : зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. — К., 2011. — № 53. — С. 55-64.
15. Перепелюк А. Механізм правозастосування:структура та принципи організації / А. Перепелюк // Вісник Академії правових наук України. — 2012. — №3. — С. 274-282.
16. Протасов В. Н. Теория юридической процедуры : учебное пособие / В. Н. Протасов. — М. : РПА Минюста России, 2013. — 94 с.
17. Самсін І. Л. Рациональне праворозуміння і правозастосування як фундаментальні умови правосуддя / І. Л. Самсін // Публічне право. — 2011. — № 3. — С. 239-244.
18. Сливка С. С. Застосування норм права як особлива форма його реалізації / С. С. Сливка // Життя і право. — 2004. — № 4. — С. 30-33.
19. Солдатов А. В. Правореализация в социальной сфере : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теория и история права и государства, история правовых учений» / А. В. Солдатов. — Казань, 2012. — 26 с.

20. Сомиков К. А. Правовой выбор и реализация права : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теория и история права и государства, история правовых учений» / К. А. Сомиков. — Нижний Новгород, 2011. — 28 с.
21. Старостюк А. В. Застосування норм права : навч. посібник / А. В. Старостюк. — Ірпінь : [б.в.], 2007. — 137 с.
22. Черній В. В. Реалізація норм права: питання теорії і практики / В. В. Черній // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. — 2011. — № 4. — С. 47-52.

Тема 3

АКТИ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ПРАВА

Акти застосування норм права: поняття та ознаки.

Класифікація актів застосування норм права: критерії, види та їх характеристика. Види актів правозастосування за суб'єктами прийняття; за юридичною природою; за характером правового впливу; за характером юридичних наслідків; за галузевою ознакою; за змістом суспільних відносин і норм права; за змістом і значенням у механізмі реалізації права; за формою зовнішнього вираження.

Структура правозастосовних актів: елементи та їх характеристика. Співвідношення акту застосування норм права з нормативно-правовим актом.

В процесі правозастосовної діяльності компетентні органи держави приймають акти застосування норм права.

Акт застосування норм права розглядається як офіційний документ компетентного органу держави, який приймається в результаті розгляду конкретної справи.

Правозастосовний акт і нормативний акт мають багато спільного, проте суттєво відрізняються. Акт застосування норм права виступає як один із засобів державного керівництва і засіб вирішення юридичних справ, що виконує функції індивідуального регулювання поведінки суб'єктів в конкретних правових відносинах, видається у певній формі і передбаченому законом порядку, має юридичну силу і забезпечується відповідними засобами кола осіб, тобто це правовий

акт, який містить норми права і спрямований на регулювання суспільних відносин.

Саме акти правозастосування визначають ступінь реальності права, його дієвість та ефективність, адже жодна із юридично значущих життєвих ситуацій не може бути вирішена лише за допомогою положень закону, що мають загальний, неперсоніфікований характер. Хоча і неможливо недооцінювати значення правових норм і принципів, що забезпечують єдність і системність правового впливу, однак вказані правові норми і принципи потребують конкретизації за допомогою спеціальних актів — документів відповідно до особливостей певної ситуації та конкретних суб'єктів.

Актам застосування норм права притаманні деякі *особливості*, а саме:

- спрямовані на індивідуально-правове регулювання суспільних відносин;
- становлять собою зовнішню форму правозастосовної практики;
- на відміну від нормативно-правового акта, мають персоніфікований характер, тобто адресований конкретним особам, фіксують їхні суб'єктивні права та обов'язки, а також вичерпуються виконанням. У зв'язку з цим акт правозастосування нерідко визначається як ненормативний (індивідуальний) правовий акт;
- видаються лише уповноваженими на це суб'єктами правозастосування за встановленою законом процедурою;
- є письмовими документами, що мають певну форму, власні реквізити, а також структуру;
- не поширюються на ті відносини, які виникають після їх прийняття;
- можуть бути оскаржені чи опротестовані в передбаченому законодавством порядку.

Класифікація актів застосування норм права здійснюється за різноманітними підставами, а саме:

- 1) **за галузевою належністю норм, що застосовуються:** акти застосування конституційно-правових, цивільно-правових, адміністративно-правових, кримінально-правових норм та ін.;
- 2) **за суб'єктом прийняття:** акти представницьких органів державної влади, глави держави, органів виконавчої влади, суду, контрольно-наглядових органів, органів місцевого самоврядування;

- 3) **за юридичною формою:** укази, постанови, розпорядження, накази, ухвали, протести, подання, вироки, рішення та ін.;
- 4) **за характером правового впливу:** регулятивні, охоронні;
- 5) **за юридичним значенням:** основні акти, які містять остаточне рішення у юридичній справі (вирок, рішення суду, указ про нагородження), допоміжні, тобто акти, що забезпечують прийняття основних актів;
- 6) **за характером індивідуальних велінь:** ті, що уповноважують, ті, що зобов'язують або забороняють (заборона обіймати відповідні посади або виконувати відповідні функції, зафіксовані вирокі суду);
- 7) **за характером юридичних наслідків:** правоконстатуючі, правовідно-влюючі, правозмінюючі, правоприпиняючі;
- 8) **за формою зовнішнього виразу:** акти-документи (окремі документи, резолюції на матеріалах справи, що виконані посадовими особами, наприклад, «до виконання», «до наказу»), акти-дії (словесні, конклюдентні — виконуються у вигляді жестів, рухів і свідчать про вимогу до конкретних осіб здійснити відповідні дії).

Ефективність правозастосовного акта пов'язана з визначенням цілей видання даного акта, результатів його дії, порівняння результатів з цілями і неминучими витратами. Повна ефективність правозастосовного акта досягається, коли його мета досягнута з мінімальним збитком для суспільства, невеликими економічними витратами та в оптимальний термін.

Отже, акти застосування норм права виступають як один із засобів державного управління і, одночасно, як засіб вирішення конкретних юридичних справ — вони виконують функцію індивідуального регулювання поведінки суб'єктів у конкретних правових відносинах.

Основною відмінністю актів застосування норм права від нормативно-правових актів є те, що нормативні акти містять норми права, тобто приписи, що адресовані невизначеному колу осіб, а правозастосовні акти містять індивідуальні приписи, адресовані персонально до зазначених у них осіб та організацій. Тобто нормативні акти характеризуються можливістю неодноразової їх реалізації, а акти застосування щодо конкретного життєвого випадку мають одноразову чинність.

Ключові поняття:

правозастосовний акт (акт застосування норм права), функції акту застосування норм права, види актів застосування норм права, ознаки правозастосовного акту, основний правозастосовний акт, додатковий правозастосовний акт, письмовий акт застосування норм права, конклюдентний акт застосування норм права, усний акт застосування норм права, колегіальний акт застосування норм права, одноособовий акт застосування норм права, правовстановлюючий акт застосування норм права, правоконстатуючий акт застосування норм права, правоприпиняючий акт застосування норм права, правозмінюючий акт застосування норм права, правоскасовуючий акт застосування норм права, дозвільний акт застосування норм права, зобов'язуючий акт застосування норм права, заборонний акт застосування норм права, суб'єкти прийняття правозастосовного акту, юридична форма акту застосування норм права, форма зовнішнього вираження актів застосування норм права, галузева належність актів застосування норм права, структура акту застосування норм права.

Тестові завдання:

1. Акт застосування норм права (правозастосовний акт) — це:

- а) індивідуальний правовий акт-волевиявлення (рішення) уповноваженого суб'єкта права (компетентного державного органу або посадової особи), що встановлює (змінює, припиняє) на основі юридичних норм права і обов'язки учасників конкретних правовідносин або міру відповідальності конкретних осіб за вчинене ними правопорушення;*
- б) правовий акт-документ офіційного тлумачення правових норм, який містить формально-обов'язкове роз'яснення їх змісту;*
- в) інтерпретаційний акт-волевиявлення уповноваженого суб'єкта права, що встановлює (змінює, припиняє) на основі юридичних норм права обов'язки учасників конкретних правовідносин;*
- г) нормативно-правовий акт-волевиявлення уповноваженого суб'єкта права, що встановлює (змінює, припиняє) на основі юридичних*

норм права і обов'язки учасників конкретних правовідносин або міру відповідальності конкретних осіб за вчинене ними правопорушення;

- д) офіційний письмовий документ, прийнятий уповноваженим на це суб'єктом нормотворення у визначеній законодавством формі та за встановленою законодавством процедурою, спрямований на регулювання суспільних відносин, що містить норми права, має неперсоніфікований характер і розрахований на неодноразове застосування.

2. За своєю сутністю правозастосовний акт — це:

- а) результат вирішення юридичної справи;
- б) акт тлумачення норми права;
- в) результат правотворчої діяльності;
- г) етап створення законодавчого акту;
- д) підзаконний акт.

3. Для правозастосовного акту є характерним:

- а) наявність норми права;
- б) відсутність норми права;
- в) в деяких випадках містить норму права, а в деяких ні;
- г) містить одну з частин норми права;
- д) правозастосовний акт тотожний поняттю «норма права».

4. Ознаками акту застосування норм права є:

- а) неперсоніфікований характер, приймається на основі нормативно-правового акта, поширює свою дію на невизначене коло суспільних відносин;
- б) приймається на основі інтерпретаційного акта, персоніфікований, поширює свою дію на конкретну юридичну ситуацію, вичерпує себе одноразовим застосуванням;
- в) приймається на основі нормативно-правового акта, адресується чітко визначеним суб'єктам, поширює свою дію на конкретну юридичну ситуацію, вичерпує себе одноразовим застосуванням;

- г) має форму письмового документа, має певні законодавством обов'язкові формальні реквізити (назва, дата прийняття, підпис і т.д.); приймається, як правило, компетентним органом державної влади; публікується в офіційних друкованих виданнях;
- д) приймається на основі нормативно-правового акта, персоніфікований, поширює свою дію на широке коло суспільних відносин, не вичерпує себе одноразовим застосуванням, публікується в офіційних друкованих виданнях.

5. До ознак акту застосування норм права не належить:

- а) індивідуальний характер, тобто акт адресований конкретному суб'єкту правовідносин;
- б) видається відповідним (компетентним) органом держави;
- в) приймається на основі інтерпретаційного акта, поширює свою дію на конкретну юридичну ситуацію;
- г) наявність визначеної нормативно-правовим актом форми зовнішнього виразу (об'єктивізації) та необхідні елементи (реквізити);
- д) має загальний та обов'язковий характер не тільки для суб'єкта, якого він стосується, але й для всіх інших суб'єктів правовідносин.

6. За характером юридичних наслідків, яких актів правозастосування не існує:

- а) правоконстатуючих;
- б) правовідновлюючих;
- в) правозмінюючих;
- г) правоприпиняючих;
- д) правотворчих.

7. До структурних елементів правозастосовного акту не належить:

- а) вступна частина;
- б) описова частина;
- в) мотивувальна частина;
- г) загальна частина;
- д) резолютивна частина.

8. Вступна частина правозастосовного акту повинна мати:

- а) назву документа, найменування об'єкта, предмет справи;
- б) назву документа, найменування суб'єкта, що його прийняв, предмет справи, термін прийняття;
- в) назву документа, предмет справи, термін прийняття;
- г) найменування суб'єкта, термін прийняття, предмет справи;
- д) назву документа, найменування суб'єкта, що його прийняв, предмет справи.

9. Частина правозастосовного акту, в якій зазначаються фактичні обставини справи:

- а) вступна;
- б) описова;
- в) мотивувальна;
- г) резолютивна;
- д) загальна.

10. Змістом описової частини акту застосування норм права є:

- а) описуються факти, що є предметом розгляду, фіксується, коли, де, ким, при яких обставинах і якими способами зроблені дії;
- б) зазначається найменування акта, місце й дату прийняття, найменування органа або посадової особи, яка ухвалює рішення, по якій справі;
- в) підтверджують наявність або відсутність фактичних обставин справи, їх юридичну кваліфікацію, її обґрунтування, вказівку на офіційні роз'яснення застосовуваного закону й процесуальні норми, якими керувався правозастосовувач;
- г) формулюється рішення у справі;
- д) зазначається доказова база справи.

11. Загальна характеристика відносин, щодо яких видається акт застосування норм права; фактична та юридична кваліфікація ситуації; юридичні норми, що застосовуються; результати тлумачення цих норм щодо конкретних правовідносин містяться в:

- а) основному правозастосовному акті;
- б) мотивувальній частині правозастосовного акту;

- в) резолютивній частині правозастосовного акту;
- г) допоміжному правозастосовному акті;
- д) вступній частині правозастосовного акту.

12. Назва структурного елементу акту правозастосування, в якому відображено індивідуально-правовий припис, сформульований в однозначній та локальній манері:

- а) преамбула;
- б) мотивувальна частина;
- в) резолютивна частина;
- г) розділ;
- д) вступна частина.

13. Актом застосування норм права не є:

- а) ухвала суду про залишення позовної заяви без розгляду;
- б) свідоцтво про реєстрацію шлюбу;
- в) протокол про адміністративне правопорушення;
- г) Закон України «Про судоустрій і статус суддів»;
- д) наказ про звільнення Н. Остапенка.

14. За формою зовнішнього вираження акти застосування норм права класифікують на:

- а) колегіальні та одноособові;
- б) основні та допоміжні;
- в) письмові, усні та конклюдентні;
- г) регулятивні та охоронні;
- д) розпорядження, ухвали та накази.

15. За характером правового регулювання правозастосовні акти класифікують на:

- а) зобов'язуючі, забороняючі та уповноважуючі;
- б) основні та допоміжні;
- в) регулятивні та охоронні;

- г) кримінально-правові, адміністративно-правові, цивільно-правові тощо;
- д) правоконстатуючі, правовідновлюючі та правозмінюючі.

16. За способом прийняття акти застосування норм права класифікують на:

- а) письмові, усні та конклюдентні;
- б) колегіальні та одноособові;
- в) указ, постанова та розпорядження;
- г) регулятивні та охоронні;
- д) кримінально-правові, адміністративно-правові та цивільно-правові.

17. За галузевою належністю акти застосування норм права класифікують на:

- а) указ, постанова, розпорядження, ухвали та накази;
- б) регулятивні та охоронні;
- в) письмові, усні та конклюдентні;
- г) кримінально-правові, адміністративно-правові, цивільно-правові тощо;
- д) колегіальні та одноособові.

18. За юридичними наслідками акти застосування норм права класифікують на:

- а) правовстановлюючі, правоконстатуючі, правоприпиняючі, правозмінюючі та правоскасовуючі;
- б) регулятивні та охоронні;
- в) письмові, усні та конклюдентні;
- г) колегіальні та одноособові;
- д) основні та допоміжні.

19. За значенням у юридичному процесі акти застосування норм права класифікують на:

- а) регулятивні та охоронні;
- б) основні та допоміжні;

- в) колегіальні та одноособові;
- г) письмові та усні;
- д) колегіальні та групові.

20. За характером індивідуальних велінь (розпоряджень) акти застосування норм права класифікують на:

- а) письмові, усні та конклюдентні;
- б) основні та допоміжні;
- в) указ, постанова, розпорядження, ухвали та накази;
- г) кримінально-правові, адміністративно-правові та цивільно-правові;
- д) дозвільні, зобов'язуючі та заборонні.

21. За функціями у правовому регулюванні (або функціями права) акти застосування норм права класифікують на:

- а) колегіальні та одноособові;
- б) регулятивні та охоронні;
- в) основні та допоміжні;
- г) правостановлюючі та правоконстатуючі;
- д) письмові та усні.

22. За юридичною формою акти застосування норм права класифікують на:

- а) укази, постанови, розпорядження, накази, ухвали, протести, подання, вироки та рішення;
- б) регулятивні та охоронні;
- в) письмові, усні та конклюдентні;
- г) колегіальні та одноособові;
- д) основні та допоміжні.

23. За суб'єктами прийняття акти застосування норм права класифікують на:

- а) регулятивні та охоронні;
- б) укази, постанови, розпорядження, накази, ухвали, протести, подання, розпорядження, вироки та рішення;

- в) колегіальні та одноособові;
- г) акти парламенту, акти глави держави, акти виконавчих органів, рішення судів, акти прокурорського нагляду, акти місцевих органів влади та ін.;
- д) нормативно-правові акти органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

24. Прикладом правозастосовного акту регулятивного характеру є:

- а) наказ про підвищення по службі;
- б) постанова про притягнення особи як обвинуваченого;
- в) повістка про виклик понятьих;
- г) квитанція про сплату штрафу;
- д) винесення судом рішення про визнання недійсним акта.

25. До охоронних актів застосування норм права можна віднести:

- а) рішення суду про задоволення регресних вимог;
- б) свідоцтво про реєстрацію шлюбу;
- в) наказ про звільнення П. Кириченка;
- г) Закон України «Про Національну поліцію»;
- д) свідоцтво про народження.

26. До кримінально-правових актів застосування норм права можна віднести:

- а) свідоцтво про реєстрацію шлюбу;
- б) Кримінальний кодекс України;
- в) протокол про адміністративне правопорушення;
- г) обвинувальний вирок суду у конкретній кримінальній справі;
- д) науково-практичний коментар Кримінального кодексу України.

27. До цивільно-правових актів застосування норм права можна віднести:

- а) Цивільний кодекс України;
- б) рішення суду про встановлення сервітуту;
- в) наказ про надання додаткової відпустки В. Кальмус;

- г) протокол про адміністративне правопорушення;
- д) наказ про винесення догани П. Катрійчук.

28. До адміністративно-правових актів застосування норм права можна віднести:

- а) протокол про адміністративне правопорушення;
- б) свідоцтво про смерть;
- в) вирок суду;
- г) рішення суду про ліквідацію юридичної особи;
- д) рішення суду про оголошення фізичної особи померлою.

29. До зобов'язуючих актів застосування норм права можна віднести:

- а) науково-практичний коментар Цивільного кодексу України;
- б) рішення суду про повернення в натурі безпідставно набутого майна;
- в) свідоцтво про народження;
- г) наказ про надання додаткової відпустки В. Срібній;
- д) Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні».

30. Спільним між правозастосовним актом та нормативно-правовим актом є:

- а) мають конкретний, персоніфікований характер;
- б) не є джерелами права;
- в) виступають як юридичний факт;
- г) застосовуються на основі один одного;
- д) приймаються і забезпечуються компетентними органами.

31. Однією з особливостей актів застосування норм права є те, що вони:

- а) можуть бути оскаржені у передбаченому законом порядку;
- б) відсутня можливість оскарження у судовому порядку;
- в) особливий порядок оскарження;
- г) відсутня можливість оскарження у судовому та адміністративному порядку;
- д) можуть бути оскаржені вичерпним переліком осіб.

32. За юридичним наслідком до правоконстатууючих актів застосування норм права відноситься:

- а) свідоцтво про шлюб;
- б) відновлення на посаді;
- в) припис про усунення порушень земельного законодавства;
- г) постанова державного виконавця про відкриття виконавчого провадження;
- д) постанова прокурора про притягнення особи до адміністративної відповідальності.

33. До допоміжних актів застосування норм права відносять:

- а) ухвала господарського суду про задоволення скарги на бездіяльність державного службовця;
- б) постанова суду;
- в) ухвала про витребування доказів;
- г) вирок;
- д) рішення суду.

34. Що з вказаного відноситься до письмових актів застосування норм права:

- а) резолюція керівника державного органу;
- б) дорожній знак;
- в) застосування співробітником поліції табельної зброї;
- г) виклик свідків;
- д) проголошення присяги державного службовця.

35. За формою зовнішнього виразу акти застосування норм права поділяються на:

- а) письмові, усні, конклюдентні (мовчазні) акти;
- б) укази, вироки, рішення, накази;
- в) державні, недержавні;
- г) кримінально-правові, адміністративно-правові, цивільно-правові;
- д) політичні, економічні, соціальні.

36. За предметом правового регулювання розрізняють акти правозастосування:

- а) укази, вироки, рішення, накази;
- б) кримінально-правові, адміністративно-правові, цивільно-правові;
- в) кримінально-процесуальні, адміністративно-процесуальні, цивільно-процесуальні;
- г) державні, недержавні;
- д) політичні, економічні, соціальні.

37. Резолютивна частина акту застосування норм права вказує на:

- а) рішення у справі (вказівку на права та обов'язки його учасників);
- б) назва акта, місце і дата видання акта, назва органу або посадовця, який ухвалює рішення;
- в) фіксує юридичні факти, що є предметом розгляду;
- г) включає юридичну кваліфікацію представлених фактів;
- д) включає вказівку на норми, якими керувався правозастосовувач, аналізуючи встановлені факти.

38. За характером індивідуальних велінь, акти поділяються на:

- а) правоконстатуючі, правовстановлювальні, правовідновлювальні, правозмінювальні, правоприпинювальні;
- б) ті, що мають форму окремого документа, форму резолюції на інших матеріалах справи;
- в) регулятивні, охоронні.
- г) ті, що управомочують; ті, що забороняють;
- д) ті, що уповноважують, ті, що регулюють.

39. Правовстановлювальні акти - це акти, які:

- а) відновлюють суб'єктивні права та юридичні обов'язки суб'єктів;
- б) визначають варіанти поведінки;
- в) встановлюють можливість реалізації суб'єктивного права;
- г) встановлюють факти припинення суб'єктивних прав і юридичних обов'язків;
- д) констатують можливість зміни суб'єктивних прав і юридичних обов'язків.

40. Правозастосовні акти держаних органів, а також організації і установ з різними формами власності, окрім судових органів, приймаються:

- а) не від імені народу;
- б) від імені держави;
- в) не від імені держави;
- г) від імені територіальної громади;
- д) від імені губернатора.

41. Індивідуальне рішення, оформлене в правозастосовному акті, завжди відіграє роль:

- а) життєвого факту, який змінює конкретні суспільні відносини;
- б) юридичного факту, який породжує, змінює або припиняє конкретні правовідносини;
- в) юридичного факту, який лише породжує конкретні правовідносини;
- г) юридичного факту, який лише змінює конкретні правовідносини;
- д) юридичного факту, який лише припиняє конкретні правовідносини.

42. Акт правозастосування є різновидом поняття «акт керування» і використовується:

- а) для характеристики дії відповідного органу та форми вираження цієї дії;
- б) лише для характеристики дії відповідного органу;
- в) лише для характеристики форми вираження дії відповідного органу;
- г) для документальної строгості;
- д) у правотворчості.

43. До основних актів правозастосування відноситься:

- а) вирок суду;
- б) протокол огляду документа;
- в) протокол огляду місця події;
- г) Закон України;
- д) протокол огляду вогнепальної зброї.

44. До допоміжних актів правозастосування відноситься:

- а) Закон України;
- б) вирок суду;
- в) рішення суду;
- г) протокол огляду місця події;
- д) Постанова Кабінету Міністрів України.

45. До актів правозастосування однократної дії відноситься:

- а) постанова про стягнення штрафу за вчинення адміністративного правопорушення;
- б) реєстрація шлюбу;
- в) реєстрація зміни імені;
- г) Закон України;
- д) Постанова Верховної Ради України.

46. До актів правозастосування триваючої дії відноситься:

- а) постанова Верховного Суду України «Про судову практику у справах про хуліганство»;
- б) постанова про стягнення штрафу за вчинення адміністративного правопорушення;
- в) реєстрація шлюбу;
- г) Постанова Кабінету Міністрів України;
- д) Ухвала Президента України.

47. За предметом правового регулювання протокол огляду місця події належить до:

- а) кримінально-правових актів правозастосування;
- б) цивільно-правових актів правозастосування;
- в) господарсько-правових актів правозастосування;
- г) актів цивільного стану;
- д) правоприпиняючим актом.

48. Постійна і тимчасова реєстрація місця проживання належить до:

- а) реєстраційних актів;
- б) дозвільних актів;

- в) заборонних актів;
- г) обмежувальних актів;
- д) описових актів.

49. Рішення про дозвіл придбання мисливської зброї належить до:

- а) реєстраційних актів;
- б) дозвільних актів;
- в) заборонних актів;
- г) обмежувальних актів;
- д) постійних актів.

50. Видання спеціального акту, який містить, зокрема, розпорядження про офіційне опублікування закону, це:

- а) підписання закону;
- б) промульгація закону;
- в) утвердження закону;
- г) розгляд закону;
- д) публікація закону.

51. Відповідно до ст. 11 Кодексу адміністративного судочинства України розгляд і вирішення справ в адміністративних судах здійснюються на засадах:

- а) змагальності сторін та свободи в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості;
- б) доступу до автоматизованої системи документообігу суду;
- в) надання права на користуватися правовою допомогою при вирішенні справ в адміністративному суді;
- г) забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішень адміністративного суду;
- д) висловлювання своїх думок з питань, які виникають під час розгляду справи.

52. Правова оцінка всієї сукупності обставин справи через співвіднесення даного випадку з певними юридичними нормами це:

- а) юридична кваліфікація;
- б) доказ;

- в) правозастосовна діяльність;
- г) змагальність сторін;
- д) доказування.

53. Прикладом одноособового акту застосування норм права є:

- а) постанова Дніпропетровського апеляційного адміністративного суду;
- б) Наказ Міністра юстиції України «Про звільнення Директора Департаменту державної виконавчої служби України»;
- в) постанова Верховного Суду України;
- г) рішення міської ради;
- д) розпорядження Кабінету Міністрів України.

54. Прикладом правоприпиняючого акту є:

- а) наказ керівника установи про призначення особи на посаду;
- б) рішення суду про визнання права на житло;
- в) рішення суду про відшкодування збитків;
- г) наказ керівника установи про звільнення особи з посади;
- д) наказ керівника установи про призначення премії.

55. Прикладом правозмінюючого акту є:

- а) наказ керівника установи про звільнення особи з посади;
- б) рішення суду про відшкодування збитків;
- в) рішення суду про визнання права на житло;
- г) рішення суду про позбавлення батьківських прав;
- д) наказ керівника установи про переведення особи на іншу посаду.

56. Відповідно до ст. 22 КЗпП України забороняється необґрунтована відмова у прийнятті на роботу, що вказує на:

- а) забороняючу норму;
- б) уповноважуючу норму;
- в) зобов'язальну норму;
- г) правозмінюючу норму;
- д) правоприпиняючу норму.

57. Відповідно до ст. 70 Кодексу адміністративного судочинства України належними є докази, які:

- а) містять інформацію щодо предмету доказування;
- б) містять інформацію про осіб, які беруть участь у справі;
- в) містять інформацію про обставини справи;
- г) містять інформацію про позивача;
- д) містять інформацію про відповідача.

58. Відповідно до ст. 61 Конституції України ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення, що вказує на:

- а) забороняючу норму;
- б) уповноважуючу норму;
- в) зобов'язальну норму;
- г) правозмінюючу норму;
- д) правоприпиняючу норму.

59. Вид правозастосовного акту, який застосовується до рішення суду про позбавлення батьківських прав:

- а) правостверджуючий;
- б) правовстановлюючий;
- в) правозмінюючий;
- г) правоприпиняючий;
- д) забороняючий.

60. Прикладом колегіального акту застосування норм права є:

- а) ухвала Саксаганського районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області про витребування доказів;
- б) розпорядження Кабінету Міністрів України;
- в) Указ Президента України «Про відзначення державними нагородами України з нагоди Дня працівника соціальної сфери»;
- г) ухвала Жовтневого районного суду м. Дніпропетровська;
- д) Наказ Міністра юстиції України «Про звільнення Директора Департаменту державної виконавчої служби України».

Перелік літератури до теми:

Нормативні акти:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141 (зі змінами внесені Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02 червня 2016 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2016. — № 28. — Ст. 532).
1. Про вибори народних депутатів України : Закон України від 17 листопада 2011 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. — 2012. — № 10-11. — Ст. 73.
2. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23 лютого 2006 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. — 2006. — № 30. — Ст. 260.
3. Про Кабінет Міністрів України : Закон України від 27 лютого 2014 року // Офіційний вісник України. — 2014. — № 20. — Ст. 619.
4. Про Конституційний Суд України : Закон України від 16 жовтня 1996 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 49. — Ст. 272.
5. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21 травня 1997 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. — 1997. — № 24. — Ст. 170.
6. Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації : Закон України від 23 вересня 1997 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. — 1997. — № 49. — Ст. 299.
7. Про ратифікацію Європейської хартії місцевого самоврядування : Закон України від 15 липня 1997 року // Відомості Верховної Ради України. — 1997. — № 38. — Ст. 249.
8. Про службу в органах місцевого самоврядування : Закон України від 7 червня 2001 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 33. — Ст. 175.

9. Про статус депутатів місцевих рад : Закон України від 11 липня 2002 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. — 2002. — № 40. — Ст. 290.
10. Про статус народного депутата України : Закон України від 17 листопада 1992 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. — 1993. — № 3. — Ст. 17.
11. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02 червня 2016 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. — 2016. — № 31. — Ст. 545.

Спеціалізована література:

1. Антошук Л. Д. Законотворчість: організація апарату парламентів. Світовий досвід : Програма сприяння Парламенту України / Л. Д. Антошук. — К. : Заповіт, 2007. — 98 с.
2. Баранов В. М. Преамбула нормативного правового акта (доктрина, практика, техніка) : монографія / В. М. Баранов. — М. : Юрлітинформ, 2014. — 247 с.
3. Беланова Г. О. Понятие юридической справедливости как основания правоприменительного акта : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Беланова Галина Олеговна. — Ставрополь, 2003. — 192 с.
4. Берназюк Я. Поняття та ознаки стадій нормотворчого процесу підготовки проектів актів Президента України / Я. Берназюк // Бюлетень Міністерства юстиції України. — 2012. — № 7. — С. 32-37.
5. Білас Ю. Ю. Вітчизняне правозастосування: методологія дослідження / Ю. Ю. Білас // Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ України. — 2010. — № 2. — С. 83-90.
6. Бриль К. І. Правозастосовний акт як особливий вид індивідуальних правових актів : монографія / К. І. Бриль ; за ред. А. М. Подоляки. — К. : МП Леся, 2012. — 191 с.
7. Дашковська О. В. Судовий прецедент і судова практика / О. В. Дашковська // Вісник академії правових наук. — 2011. — № 1 (64). — С. 34-41.

8. Державотворення і правотворення в Україні: досвід, проблеми, перспективи : монографія / за ред. Ю. С. Шемшученка. — К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2001. — 656 с.
9. Зубенко А. В. Співвідношення та взаємодія актів тлумачення норм права з правозастосовчими та нормативно-правовими актами / А. В. Зубенко // Держава і право : зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. — К., 2009. — Вип. 45. — С. 82-86.
10. Ісмайлов К. Ю. Правова природа постанов і роз'яснень Пленуму Верховного Суду України як джерел права / К. Ю. Ісмайлов // Наше право. — 2011. — № 1. — С. 5-12.
11. Кирилюк Д. Чи визначається в Україні судовий прецедент? / Д. Кирилюк // Юридичний журнал. — 2006. — № 4. — С. 7-8.
12. Кондратьєв Р. Моральний імператив у правозастосуванні / Р. Кондратьєв // Право України. — 2010. — № 5. — С. 85-89.
13. Костовська К. Особливості юридичної техніки неписаних (усних) актів правозастосування в діяльності органів внутрішніх справ / К. Костовська // Підприємництво, господарство і право. — 2012. — № 6. — С. 3-6.
14. Кузьмін Р. Ефективність правозастосування та підхід до її забезпечення (теоретичні аспекти) / Р. Кузьмін, О. Юлдашев // Вісник Академії прокуратури України. — 2007. — № 3. — С. 11-17.
15. Малишев Б. В. Застосування норм права (теорія і практика) : навчальний посібник / Б. В. Малишев, О. В. Москалюк ; за заг. ред. Б. В. Малишева. — К. : РЕФЕРАТ. — 2010. — 260 с.
16. Мірошніченко А. М. Чи потрібний Закон України «Про нормативно-правові акти?» / А. М. Мірошніченко, Ю. Ю. Попов // Форум права. — 2009. — № 1. — С. 362-372.
17. Ніколаєнко С. Проблеми законодавчого забезпечення та правозастосування щодо захисту прав інтелектуальної власності / С. Ніколаєнко // Інтелектуальна власність. — 2007. — № 2. — С. 4-14.
18. Нікольська О. В. Акти застосування норм Конституції України / О. В. Нікольська // Правничий часопис Донецького університету. — 2011. — № 1 (25). — С. 244-248.
19. Осауленко О. І. Місце правозастосовчих актів у системі правових актів / О. І. Осауленко // Держава і право : зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. — К., 2010. — Вип. 49. — С. 23-27.

20. Осетинський А. Сучасні аспекти інституційного забезпечення касаційного перегляду судових рішень та єдності правозастосування у національних судових системах країн ЄС / А. Осетинський // Право України. — 2007. — № 5. — С. 7-14.
21. Палеха Р. Р. Правоприменительний акт — завершаючий етап правоприменительной деятельности / Р. Р. Палеха // Вестник Тамбовского университета. Серия: Гуманитарные науки. — 2006. — № 2. — С. 114-116.
22. Перепелюк А. М. Природа правозастосування як елемента правової системи / А. М. Перепелюк // Держава і право : зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. — К., 2011. — Вип. 53. — С. 55-60.
23. Погребняк С. Вплив судової практики на юридичні акти в романо-германській правовій сім'ї / С. Погребняк // Вісник Академії правових наук України. — 2003. — № 4. — С. 92-99.
24. Пытикова Т. А. Приказ: правоприменительний или нормативный акт? / Т. А. Пытикова, С. В. Бошно // Юрист. — 2005. — № 10. — С. 10-13.
25. Рогач О. Я. Проблема суддівського розсуду у сучасній практиці правозастосування / О. Я. Рогач // Бюлетень Міністерства юстиції України. — 2010. — № 3. — С. 88-96.
26. Старостюк А. В. Застосування норм права : навч. посібник / А. В. Старостюк. — Ірпінь : [б.в.], 2007. — 137 с.
27. Стецик Н. Судові правотворчі акти: загальнотеоретична характеристика / Н. Стецик // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. — 2011. — № 52. — С. 27-32.
28. Тихомиров Ю. А. Правоприменение: теория и практика : монография / Н. Т. Вишневская [и др.] ; отв. ред. Ю. А. Тихомиров. — М. : Формула права, 2008. — 431 с.
29. Ткачук О. Перегляд судових рішень Верховним судом України: проблемні питання правозастосування / О. Ткачук, Д. Луспеник // Право України. — 2011. — № 10. — С. 107-117.
30. Тодика Ю. М. Конституція України — Основний Закон держави і суспільства : навчальний посібник / Ю. М. Тодика. — Х. : Факт, 2001. — 328 с.

31. Травкин А. А. Сущность и сферы (пределы) действия правоприменительных актов: проблемы теории и практики : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Травкин Андрей Александрович. — Ярославль, 2008. — 186 с.
32. Уварова О. Загальні принципи права та їх роль у правозастосуванні з позицій природно-правового і позитивістського підходів до права / О. Уварова // Вісник Академії правових наук України. — 2008. — № 2. — С. 244-252.
33. Федорів О. Судовий прецедент у праві України: доцільність запровадження та варіативність наслідків / О. Федорів // Юридичний журнал. — 2012. — № 6(120). — С. 57-60.
34. Чижик Г. Переваги та недоліки судового правотворення, або чому я проти легітимації судового прецеденту в Україні / Г. Чижик // Юридичний журнал. — 2012. — № 6 (120). — С. 61-64.
35. Шкаровський Д. Судовий прецедент в українському праві: проблемні питання запровадження / Д. Шкаровський // Юридичний журнал. — 2012. — № 6 (120). — С. 65-67.
36. Шмарьова Т. Дискусійні аспекти правозастосування в контексті конвенційних стандартів / Т. Шмарьова // Юридичний журнал. — 2009. — № 10. — С. 32-41.

Тема 4

ДІЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ У ЧАСІ, ПРОСТОРІ ТА ЗА КОЛОМ ОСІБ

Дія нормативно-правових актів в часі: поняття та загальна характеристика. Показники, що характеризують дію нормативно-правових актів в часі (набуття чинності; втрата чинності; напрям дії норми права в часі). Способи набуття чинності законами: види та їх основні положення.

Дія нормативно-правових актів в просторі: поняття та загальна характеристика. Територіальний та екстериторіальний принципи дії нормативно-правових актів в просторі: основні положення.

Дія нормативно-правових актів за колом осіб: загальні засади. Особливості дії нормативно-правових актів щодо іноземців, які перебувають на території держави; обмеження щодо дії нормативно-правових актів на окремі категорії осіб; правила визначення осіб, на яких поширює свою дію нормативно-правових акти.

Нормативно-правовим актом є письмовий документ компетентного суб'єкта права, в якому закріплюються правила поведінки загального характеру, що забезпечуються державою.

Нормативно-правовий акт як основне джерело правової системи України має наступні *особливості*:

- підтримується і охороняється державою;
- може бути оперативно виданий і змінений у будь-якій своїй частині, що дозволяє відносно швидко реагувати на соціальні процеси в суспільстві;
- відповідним чином систематизований, що дає змогу легко віднайти потрібний документ для застосування і реалізації;

- дозволяє точно фіксувати зміст правових норм, що сприяє проведенню єдиної політики, не допускати довільного тлумачення і застосування норм.

Перевагами нормативно-правового акта серед інших джерел права є його визначеність, яка полягає у ясності, чіткості, зрозумілості для його адресата правил поведінки, а також загальнообов'язковість, яка, зокрема, може забезпечуватися і авторитетом державної влади.

Нормативно-правові акти *класифікуються* за різними критеріями:

- **за суб'єктами ухвалення** — на акти органів держави, народу в процесі референдуму, територіальних громад, громадських об'єднань, трудових колективів, посадових осіб, спільні акти органів держави і недержавних формувань та ін.;
- **за юридичною силою** — на закони і підзаконні нормативні акти;
- **за сферою дії** — на загальнообов'язкові, спеціальні, локальні;
- **за ступенем загальності правових норм** — на загальні і конкретизаційні;
- **за характером волевиявлення** — на акти встановлення, зміни та скасування норм права;
- **за галузями законодавства** — на цивільні, кримінальні, кримінально-процесуальні та ін.;
- **за часом дії** — визначено-строкові й невизначено-строкові.

Найбільш поширеною вважається класифікація нормативних актів за їх юридичною силою.

Будь-які нормативно-правові акти мають відповідні часові, територіальні межі свого існування і дії, а також поширюються на визначене коло осіб — суб'єктів права.

Дія нормативно-правового акта у часі передбачає: момент вступу нормативно-правового акта в дію; момент припинення дії нормативно-правового акта; зворотню дію нормативно-правового акта.

Нормативно-правові акти *набирають чинності*:

- на підставі вказівки в тексті нормативно-правового акта на календарну дату, з якої документ набирає законної сили;
- на підставі вказівки на інші обставини, з якими пов'язане набуття законної сили документа («з моменту підписання», «з моменту опублікування»);

- на підставі застосування загальних правил, за якими нормативно-правові акти набирають сили після закінчення певного часу, передбаченого законом, із дня їхнього офіційного оприлюднення.
Припинення дії нормативно-правових актів відбувається **на підставі**:
 - закінчення терміну, на який був прийнятий юридичний документ;
 - оголошення про втрату законної сили нормативно-правового акта (пряма вказівка на скасування, що може міститися у спеціальному акті);
 - прийняття уповноваженим органом нового нормативно-правового акта однакової чи вищої юридичної сили, що регулює те ж коло суспільних відносин;
 - зміни обставин, для врегулювання яких було прийнято нормативно-правовий акт.

Закони та інші нормативно-правові акти *не мають зворотної дії в часі*, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують кримінальну, адміністративну відповідальність особи — загальне правило: «Норма права зворотної сили не має».

Проте існують винятки, наприклад у кримінальному, адміністративному законодавстві передбачено, що у випадку коли нормативний акт, який був прийнятий після скоєння правопорушення, пом'якшує чи звільняє від юридичної відповідальності, то він має зворотну силу, а якщо установлює чи обтяжує відповідальність особи, то норми даного акту зворотної сили не мають.

Дія нормативно-правових актів у просторі характеризується розповсюдженням їх впливу на певну територію, а саме:

- 1) державу в цілому;
- 2) відповідний регіон;
- 3) адміністративно-територіальну одиницю;
- 4) відповідне підприємство, установу, організацію.

Нормативно-правові акти України поширюються на територію всієї країни.

Під **територіальною дією** нормативно-правових актів розуміється поширення законодавства в межах території держави, до якої відноситься:

- суходільний простір — земна територія;
- водний простір — внутрішні води всередині державних кордонів і територіальні води в межах 12 морських миль;
- повітряний простір над державними межами — на висоті до 110 кілометрів (верхня висотна межа повітряного простору міжнародним правом остаточно не встановлена, проте зазвичай вважається, що висотна межа повітряного простору складає близько 100-110 км від поверхні Землі, тобто найменшу стійку висоту орбіти штучних супутників Землі);
- надра та континентальний шельф.

Екстериторіальна дія нормативно-правового акта регулюється міжнародними договорами і передбачає поширення законодавства певної держави за межами її території. Вона відома як право екстериторіальності держав — порядок, відповідно до якого установи або фізичні особи, що розташовані або перебувають на території іншої держави, розглядаються як такі, що розташовані або перебувають на власній території і підвладні законам та юрисдикції власної держави, поширюється на: космічні об'єкти під прапором і гербом держави; трубопроводи; підводні кабелі та нафтові морські вишки; повітряні, військові та торговельні судна у відкритому морі, які ходять під державним прапором; території дипломатичних представництв і консульств за кордоном.

Правом екстериторіальності користуються військові кораблі та літаки, що з дозволу певної держави знаходяться на її території, але розглядаються як частина території іншої держави.

Дія нормативно-правових актів за колом осіб обумовлена наступною обставиною: усі громадяни, особи без громадянства, іноземці та юридичні особи, що знаходяться на території держави, підпадають під сферу дії законодавства держави, у якій вони перебувають. Окрім того, існують нормативно-правові акти, дія яких розповсюджується лише на певні категорії громадян, що визначають особливості їх правового статусу. У відношенні до окремих суб'єктів (дипломатичних представників) законодавство може мати обмежену чинність. Зокрема, вони не можуть бути затримані, заарештовані тощо.

Ключові поняття:

нормативно-правовий акт, дія нормативно-правового акту в часі, дія нормативно-правового акту в просторі, дія нормативно-правового акту за колом осіб, зворотна дія нормативно-правового акта, закон, вступ нормативно-правового акта в дію, припинення дії нормативно-правового акта, офіційне оприлюднення, офіційне опублікування, ординарний спосіб набуття чинності законами, екстраординарний спосіб набуття чинності законом, адміністративно-територіальна одиниця, суходільний простір, водний простір, повітряний простір над державними межами, надра, континентальний шельф, космічні об'єкти, підводні кабелі, військові судна, торговельні судна, території дипломатичних представництв.

Тестові завдання:

1. Дія права визначається як:

- а) юридичний факт (або момент), починаючи з якого нормативно-правовий акт отримує юридичну силу;
- б) змістовно-динамічна складова права, яка характеризує фактичну реалізацію його можливостей: регулятивний, інформаційно-психологічний, виховний, соціальний вплив на учасників суспільних відносин;
- в) розміщення прийнятого нормативно-правового акта в офіційному, друкованому виданні;
- г) доведення нормативно-правового акта до відома фізичних і юридичних осіб шляхом опублікування в офіційних, друкованих виданнях;
- д) кінцевий момент дії нормативно-правового акта, який означає втрату ознаки нормативності, залишаючись формою права лише в історичному значенні.

2. Дією нормативно-правового акту є:

- а) положення, відповідно до якого перегляду підлягають всі юридичні факти та правовідносини, які виникли в минулому, відповідно до чинного на той час законодавства;

- б) динамічна характеристика дії нормативно-правового акта в часі, яка пов'язана з можливістю чи неможливістю застосування нормативно-правового акта до конкретних обставин минулого, теперішнього і майбутнього;
- в) доведення нормативно-правового акта до відома фізичних і юридичних осіб шляхом опублікування в офіційних, друкованих виданнях;
- г) обов'язковість його виконання впродовж певного часу, на певній території та щодо конкретного кола осіб, органів, організацій;
- д) поширення приписів нового нормативно-правового акта.

3. Набуттям чинності нормативно-правовим актом є:

- а) доведення нормативно-правового акта до відома фізичних і юридичних осіб шляхом опублікування в офіційних, друкованих виданнях;
- б) юридичний факт (момент), починаючи з якого нормативно-правовий акт отримує юридичну силу;
- в) кінцевий момент життя нормативно-правового акта, який означає втрату ознаки нормативності, залишаючись формою права лише в історичному значенні;
- г) поширення дії нормативно-правового акта на ті правові наслідки, які хоча і впливають із юридичних фактів, що виникли під час чинності попереднього нормативно-правового акта, проте настають вже після моменту набрання чинності новим нормативно-правовим актом;
- д) дія нормативно-правового акта, при якій нормативно-правовий акт вважається існуючим на момент виникнення правовідносин;

4. Відповідно до ст. 94 Конституції України закон набирає чинності:

- а) зі спливом певного періоду після його опублікування;
- б) через п'ятнадцять днів з дня його офіційного оприлюднення, якщо інше не передбачене самим законом, але не раніше дня опублікування.
- в) з настанням певної події;

- г) з дня його опублікування;
- д) через десять днів з дня його офіційного оприлюднення, якщо інше не передбачене самим законом, але не раніше дня опублікування.

5. Екстраординарний спосіб набуття чинності законами визначається:

- а) в самому законі, але в будь-якому разі закон не може набувати чинності раніше дня його опублікування;
- б) в Конституції України;
- в) в Цивільному кодексі України;
- г) в самому законі, але набуває чинності раніше дня його опублікування;
- д) в Указі Президента.

6. Ультраактивна форма дії нормативно-правового акта передбачає:

- а) правові наслідки можуть наступити у випадку недотримання правових приписів тощо;
- б) норми діють і належать до застосування в конкретній життєвій ситуації;
- в) акт, що втратив юридичну чинність і за спеціальною вказівкою нового акта продовжує поширювати свою дію на старі триваючі факти з окремих питань;
- г) дію принципу «дозволено все, що не заборонено законом»;
- д) розширення предмету правового регулювання певного нормативно-правового акта.

7. Перспективною дією нового нормативно-правового акта є:

- а) поширення дії нормативно-правового акта на ті правові наслідки, які хоча і впливають із юридичних фактів, що виникли під час чинності попереднього нормативно-правового акта, проте настають вже після моменту набрання чинності новим нормативно-правовим актом;
- б) поширення приписів нового нормативно-правового акта лише на юридичні факти і правовідносини, які виникли після набуття ним чинності;

- в) формально скасований нормативно-правовий акт, який продовжує регулювати відносини, що виникли на його підставі і після дати набуття чинності нового нормативно-правового акта;
- г) тимчасове припинення дії в часі нормативно-правового акта, внаслідок певних обставин у порядку, передбаченому законодавством;
- д) скасований нормативно-правовий акт, який застосовується зазвичай тоді, коли необхідно враховувати інтереси осіб, що вступили у правовідносини до видання нового нормативного акта.

8. Напрямом дії нормативно-правового акта в часі є:

- а) динамічна характеристика дії нормативно-правового акта в часі, яка пов'язана з можливістю чи неможливістю застосування нормативно-правового акта до конкретних обставин минулого, теперішнього і майбутнього;
- б) поширення дії нормативно-правового акта на ті правові наслідки, які хоча і впливають із юридичних фактів, що виникли під час чинності попереднього нормативно-правового акта, проте настають вже після моменту набрання чинності новим нормативно-правовим актом;
- в) дія нормативно-правового акта, при якій нормативно-правовий акт вважається існуючим на момент виникнення правовідносин;
- г) доведення нормативно-правового акта до відома фізичних і юридичних осіб шляхом опублікування в офіційних, друкованих виданнях;
- д) юридичний факт (момент), починаючи з якого нормативно-правовий акт отримує юридичну силу.

9. До показників дії нормативного акта у часі не відносять:

- а) момент набуття нормативним актом чинності;
- б) момент припинення дії нормативного акта;
- в) напрям темпоральної дії нормативного акта;
- г) момент зупинення дії нормативного акта;
- д) поширення дії нормативного акта на певні категорії суб'єктів права.

10. Часові характеристики дії нормативно-правового акта називають:

- а) змістовними;
- б) темпоральними;
- в) статичними;
- г) екстраординарними;
- д) динамічними.

11. Нормативно-правові акти діють за:

- а) територіальним та екстериторіальним принципами;
- б) принципом законності;
- в) принципом верховенства права та законності;
- г) універсальним та територіальним принципами;
- д) принципом невідворотності.

12. Дія нормативно-правових актів у просторі визначається:

- а) територіальними межами його обов'язковості;
- б) поширенням на певні категорії суб'єктів права;
- в) моментом набуття нормативним актом чинності;
- г) моментом припинення дії нормативного акта;
- д) напрямом темпоральної дії нормативного акта.

13. Офіційним оприлюдненням нормативно-правового акта є:

- а) доведення нормативно-правового акта до відома фізичних та юридичних осіб шляхом опублікування в офіційних друкованих виданнях, інформаційного повідомлення в друкованих засобах масової інформації, оголошення через телебачення і радіо та в інший спосіб, визначений законодавством;
- б) дія нормативно-правового акта, при якій нормативно-правовий акт вважається існуючим на момент виникнення правовідносин;
- в) розміщення прийнятого (виданого) нормативно-правового акта в офіційному друкованому виданні;
- г) юридичний факт (або момент), починаючи з якого нормативно-правовий акт отримує юридичну силу;

- д) доведення нормативно-правового акта до відома фізичних та юридичних осіб шляхом оголошення через телебачення і радіо.

14. Днем оприлюднення закону за ординарним способом набуття чинності закону є:

- а) відповідний день оголошення його через радіо;
- б) відповідне число оголошення його через телебачення;
- в) відповідна година, виходу газети чи журналу;
- г) конкретна дата і час, якими датовані відповідні газета чи журнал;
- д) календарне число, яким датовані відповідні газета чи журнал.

15. Офіційне оприлюднення нормативно-правових актів здійснюється:

- а) після включення їх до Єдиного державного реєстру нормативно-правових актів із зазначенням присвоєного їм реєстраційного коду;
- б) після їх прийняття у Верховній Раді України;
- в) після їх неофіційного оприлюднення;
- г) після їх підписання Президентом України;
- д) після голосування у Верховній Раді України.

16. Офіційним опублікуванням нормативно-правового акта є:

- а) поширення дії нормативно-правового акта на ті правові наслідки, які хоча і впливають із юридичних фактів, що виникли під час чинності попереднього нормативно-правового акта, проте настають вже після моменту набрання чинності новим нормативно-правовим актом;
- б) розміщення прийнятого (виданого) нормативно-правового акта в офіційному друкованому виданні;
- в) юридичний факт (момент), починаючи з якого нормативно-правовий акт отримує юридичну силу;
- г) дія нормативно-правового акта, при якій нормативно-правовий акт вважається існуючим на момент виникнення правовідносин;
- д) поширення приписів нового нормативно-правового акта, який впливає лише на юридичні факти і правовідносини, які виникли після набуття ним чинності.

17. Офіційне друковане видання — це:

- а) періодичне друковане видання, в якому здійснюється офіційне оприлюднення документів держави чи певної установи (законів, рішень, офіційних оголошень, об'яв тощо);
- б) українська газета, офіційний друкований орган Верховної Ради України;
- в) друковане видання (нормативний бюлетень) Верховної Ради України, в якому здійснюється офіційне опублікування законів України, постанов Верховної Ради України, інших офіційних актів парламенту, а також змін в адміністративно-територіальному поділі України;
- г) український інформаційний бюлетень, офіційне друковане видання, у якому публікуються державною мовою всі поточні нормативно-правові акти, що надійшли до Мін'юсту та включені до Єдиного державного реєстру нормативно-правових актів;
- д) щоденне друковане видання центральних органів виконавчої влади України.

18. Згідно чинного законодавства офіційними друкованими виданнями в Україні є:

- а) «Офіційний вісник України», газета «Урядовий кур'єр», газета «Голос України», «Відомості Верховної Ради України», інформаційний бюлетень «Офіційний вісник Президента України»;
- б) «Офіційний вісник України», газета «Урядовий кур'єр», юридичний журнал «Право України»;
- в) юридичний журнал «Право України», «Офіційний вісник України», інформаційний бюлетень «Офіційний вісник Президента України»;
- г) «Офіційний вісник України», газета «Урядовий кур'єр», газета «Голос Української держави»;
- д) «Відомості Верховної Ради України», інформаційний бюлетень «Офіційний вісник Президента України», «Відомості Кабінету Міністрів України».

19. До офіційних друкованих видань, в яких може бути оприлюднений новий нормативно-правовий акт не належить:

- а) «Офіційний вісник України»;
- б) «Урядовий кур'єр»;

- в) «Голос України»;
- г) «Бюлетень Міністерства юстиції України»;
- д) «Відомості Верховної Ради України».

20. Втратою чинності нормативно-правового акта є:

- а) юридичний факт (або момент), починаючи з якого нормативно-правовий акт отримує юридичну силу;
- б) поширення дії нормативно-правового акта на ті правові наслідки, які хоча і впливають із юридичних фактів, що виникли під час чинності попереднього нормативно-правового акта, проте настають вже після моменту набрання чинності новим нормативно-правовим актом;
- в) дія нормативно-правового акта, при якій нормативно-правовий акт вважається існуючим на момент виникнення правовідносин;
- г) кінцевий момент життя нормативно-правового акта, який означає втрату ознаки нормативності, залишаючись формою права лише в історичному значенні;
- д) розміщення прийнятого нормативно-правового акта в офіційному, друкованому виданні.

21. Формальна відміна нормативно-правового акта визначається, як:

- а) внесення змін до тексту нормативно-правового акта;
- б) прийняття нормативно-правового акта в новій редакції;
- в) видання окремого акта;
- г) пряме скасування нормативно-правового акта;
- д) видання вказівки про скасування у новому нормативно-правовому акті, який приходить на зміну попереднього нормативно-правового акта.

22. Фактичне скасування нормативного акта має місце:

- а) у випадках, передбачених законом, коли право скасувати нормативний акт може бути надано іншому органу;
- б) внаслідок прийняття іншого акта, що регулює ту саму групу суспільних відносин;

- в) внаслідок скасування нормативного акта іншим актом;
- г) коли нормативний акт остаточно втрачає чинність;
- д) коли нормативний акт набирає чинності.

23. Зворотною дією нормативно-правового акта є:

- а) дія нормативно-правового акта, при якій нормативно-правовий акт вважається існуючим на момент виникнення правовідносин;
- б) юридичний факт (або момент), починаючи з якого нормативно-правовий акт отримує юридичну силу;
- в) доведення нормативно-правового акта до відома фізичних і юридичних осіб шляхом опублікування в офіційних, друкованих виданнях;
- г) кінцевий момент життя нормативно-правового акта, який означає втрату ознаки нормативності, залишаючись формою права лише в історичному значенні;
- д) тимчасове припинення дії в часі нормативно-правового акта, внаслідок певних обставин у порядку, передбаченому законодавством.

24. Відносна зворотна дія в часі нормативно-правового акта полягає в:

- а) перегляді всіх юридичних фактів та правовідносин, які виникли в минулому, відповідно до чинного на той час законодавства;
- б) перегляді лише фактів та правовідносин минулого, які виникли з певної дати або події;
- в) поширенні дії нормативно-правового акта на ті правові наслідки, які хоча і впливають із юридичних фактів, що виникли під час чинності попереднього нормативно-правового акта, проте настають вже після моменту набрання чинності новим нормативно-правовим актом;
- г) поширенні приписів нового нормативно-правового акта, який впливає лише на юридичні факти і правовідносини, які виникли після набуття ним чинності;
- д) формально скасованому нормативно-правовому акті, який продовжує регулювати відносини, що виникли на його підставі і після дати набуття чинності нового нормативно-правового акта.

25. Абсолютною зворотною дією в часі нормативно-правових актів є:

- а) положення, відповідно до якого перегляду підлягають всі юридичні факти та правовідносини, які виникли в минулому, відповідно до чинного на той час законодавства;
- б) поширення дії нормативно-правових актів на ті правові наслідки, які хоча і випливають із юридичних фактів, що виникли під час чинності попереднього нормативно-правового акта, проте настають вже після моменту набрання чинності новим нормативно-правовим актом;
- в) тимчасове припинення дії в часі нормативно-правового акта, внаслідок певних обставин у порядку, передбаченому законодавством;
- г) дія нормативно-правового акта, при якій нормативно-правовий акт вважається існуючим на момент виникнення правовідносин;
- д) динамічна характеристика дії нормативно-правового акта в часі, яка пов'язана з можливістю чи неможливістю застосування нормативно-правового акта до конкретних обставин минулого, теперішнього і майбутнього.

26. Проста зворотня дія нормативно-правового акта в часі наявна у випадку, коли:

- а) перегляду підлягають всі юридичні факти та правовідносини, які виникли в минулому відповідно до чинного на той час законодавства;
- б) переглядаються лише факти та правовідносини минулого, які виникли з певної дати або з певної події;
- в) така дія поширюється відносно правовідносин, щодо яких відсутній акт застосування (наприклад, судове рішення), прийнятий на підставі чинних на момент прийняття рішення норм;
- г) здійснюється перегляд саме акта застосування, який на момент його прийняття відповідав чинному законодавству, а з урахуванням нового нормативно-правового акта дане регулювання потребує зміни;
- д) поширення приписів нового нормативно-правового акта підпадає лише на юридичні факти і правовідносини, які виникли після набуття ним чинності.

27. Ревізійна зворотна дія нормативно-правового акта в часі передбачає:

- а) перегляд саме акта застосування, який на момент його прийняття відповідав чинному законодавству, а з урахуванням нового нормативно-правового акта дане регулювання потребує зміни;
- б) перегляд всіх юридичних фактів та правовідносин, які виникли в минулому відповідно до чинного на той час законодавства;
- в) поширення такої дії відносно правовідносин, щодо яких відсутній акт застосування (наприклад, судові рішення), прийнятий на підставі чинних на момент прийняття рішення норм;
- г) перегляд лише фактів та правовідносин минулого, які виникли з певної дати або з певної події;
- д) закріплення правила про обов'язковість оприлюднення нормативно-правового акта, яке пов'язане з принципом правової визначеності і є основою для презумпції знання закону.

28. Зупиненням дії нормативно-правового акта є:

- а) перегляд всіх юридичних фактів та правовідносин, які виникли в минулому, відповідно до чинного на той час законодавства;
- б) кінцевий момент життя нормативно-правового акта, який означає втрату ознаки нормативності, залишаючись формою права лише в історичному значенні;
- в) розміщення прийнятого нормативно-правового акта в офіційному, друкованому виданні;
- г) тимчасове припинення дії в часі нормативно-правового акта внаслідок певних обставин у порядку передбаченому законодавством;
- д) пряме скасування нормативно-правового акта.

29. Залежно від доміцилю (місця проживання, місця перебування суб'єктів права) виділяють:

- а) нормативні акти, що діють відносно осіб, що постійно проживають на території держави, і нормативні акти, що поширюються на осіб, які тимчасово перебувають на даній території (біженці, переселенці та ін.);

- б) нормативні акти спеціальної дії, що поширюються тільки на коло спеціальних суб'єктів, тобто осіб, які володіють певною професією і займають певні посади (судді, прокурори, народні депутати тощо) або мають особливе соціальне становище (пенсіонери, інваліди, си-роти та ін.);
- в) нормативні акти загальної дії, які поширюються на всіх осіб, що перебувають на території держави (Конституція України) і нормативні акти, які поширюються тільки на громадян даної держави (закони України «Про політичні партії України», «Про вибори Президента України»);
- г) нормативні акти, які поширюються на іноземних громадян та осіб без громадянства (Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства»);
- д) нормативні акти загальної дії і спеціальної дії.

30. Юридичний імунітет — це:

- а) повне або часткове звільнення його носія від поширення на нього дії загальних правових норм;
- б) поширення зобов'язуючих норм права на певні категорії суб'єктів права;
- в) тимчасове, нестаточне переривання темпоральної дії нормативно-го акта, що зумовлюється певними обставинами і здійснюється в порядку, передбаченому законодавством;
- г) показник, що визначає дію нормативного акта стосовно правових відносин, які виникли до і після набуття ним чинності;
- д) звільнення носія від поширення на нього локальних правових норм.

31. Екстериторіальна дія нормативно-правового акта завжди регулюється:

- а) міжнародними договорами;
- б) нормативно-правовими актами локальної дії;
- в) нормативно-правовими актами України;
- г) Конституцією України;
- д) нормативно-правовими актами відповідного підприємства.

32. *Правило про подання зворотної сили кримінальному закону зафіксовано в:*

- а) Міжнародному пакті про громадянські і політичні права, ухваленого Генеральною Асамблеєю ООН 16 грудня 1966 р.;
- б) Загальній декларації прав людини, ухваленою Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 р.;
- в) Європейська конвенція про правовий статус трудящих мігрантів, ухвалена Радою Європи 24 листопада, 1977 р.;
- г) Конвенція про заходи щодо протидії торгівлі людьми, ухвалена Радою Європи 17 листопада 2005 р.;
- д) Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок від 18 грудня 1979.

33. *Відповідно до ст. 171 Кодексу адміністративного судочинства України суд може визнати нормативно-правовий акт:*

- а) таким, що не відповідає Конституції України;
- б) незаконним чи таким, що не відповідає правовому акту вищої юридичної сили, повністю або в окремій його частині;
- в) неконституційним;
- г) таки, що втратив чинність;
- д) виключно тлумачення законів України.

34. *Народний депутат може бути притягнутий до кримінальної відповідальності, затриманий чи заарештований за згодою:*

- а) Президента України;
- б) Конституційного суду України;
- в) Верховної Ради України;
- г) Кабінету Міністрів України;
- д) Генеральної прокуратури України.

35. *Принцип нормотворчості який передбачає, що суб'єкти нормотворчості у своїй діяльності обмежені міжнародними стандартами прав людини, основоположними принципами права, конституційними цінностями:*

- а) верховенства права;
- б) законності;

- в) демократизму;
- г) ефективності;
- д) гласності.

36. Принцип, що передбачає своєчасність видання нормативно-правових актів, скасування і зміни застарілих актів, швидку ліквідацію прогалин і колізій у законодавстві:

- а) нормативність;
- б) системність;
- в) досконалість;
- г) оперативність;
- д) зразковість.

37. Згідно цього принципу нормотворчості суб'єкти нормотворчості повинні використовувати нормотворчу техніку з метою створення максимально доступних, стислих, точних, однозначних, несуперечливих нормативно-правових актів:

- а) технічна досконалість;
- б) системність;
- в) досконалість;
- г) плановість;
- д) оновлення.

38. Організаційною формою функції систематизації нормативно-правового матеріалу є:

- а) систематизація нормативно-правових актів;
- б) анулювання нормативно-правових актів;
- в) кодифікація нормативно-правових актів;
- г) затримання нормативно-правових актів;
- д) перетворення нормативно-правових актів.

39. Спеціальна організаційно-юридична діяльність уповноважених суб'єктів, яка становить систему регламентованих взаємозалежних процедур — самостійних, логічно завершених стадій і організаційно-технічних дій

з ініціювання, підготовки, розроблення, розгляду та прийняття (видання) нормативно-правового акту (закону), це:

- а) законодавчий процес;
- б) виконавчий процес;
- в) нормотворча ініціатива;
- г) нормотворчій процес;
- д) виконавча ініціатива.

40. *Вмотивоване подання (пропозиція) суб'єктів нормотворчої (законодавчої) діяльності, а також спеціально уповноважених органів, організацій і осіб про ухвалення (видання), внесення змін або скасування нормативного акту (закону), це:*

- а) виконавчий процес;
- б) законодавчий процес;
- в) нормотворча ініціатива;
- г) нормотворчій процес;
- д) законодавча ініціатива.

41. *Повна або часткова відсутність в діючих нормативно-правових актах необхідних юридичних норм, це:*

- а) правонаступність;
- б) прогалини в праві;
- в) прогалини в законодавстві;
- г) колізії;
- д) аналогія права.

42. *Постанови Ради міністрів Автономної Республіки Крим; накази міністерств та інших республіканських органів виконавчої влади АР Крим; накази територіальних органів міністерств та інших центральних органів виконавчої влади; розпорядження голів і накази управлінь, відділів, інших структурних підрозділів обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій; розпорядження голів і накази управлінь, відділів, інших структурних підрозділів районних державних адміністрацій, це:*

- а) акти місцевого самоврядування;
- б) акти органів судової влади;

- в) акти органів виконавчої влади;
- г) акти органів законодавчої влади;
- д) локальні акти.

43. Акти територіальних громад, акти певних підприємств, установ, організацій, це:

- а) акти виняткової дії;
- б) локальні акти;
- в) акти спеціальної дії;
- г) акти загальної дії;
- д) акти нормативної дії.

44. Закон України «Про вибори Президента України» відноситься до нормативно-правових актів:

- а) акти загальної дії;
- б) акти спеціальної дії;
- в) акти виняткової дії;
- г) акти локальної дії;
- д) державні акти.

45. Специфічна властивість мати суворо встановлене місце серед інших нормативно-правових актів, дотримуватися встановленої субординації, це:

- а) правотворчість;
- б) законотворчість;
- в) правонаступність;
- г) юридична сила;
- д) підвідомчість.

46. Головний нормативно-правовий акт в Україні:

- а) кодифіковані акти;
- б) постанови Кабінету міністрів України;
- в) Конституція України;
- г) закони України;
- д) накази Кабінету міністрів України.

47. *Офіційний акт* — документ компетентних суб'єктів правотворчості, який містить норми права, що забезпечуються державою це:

- а) ухвала;
- б) постанова;
- в) нормативно-правовий акт;
- г) розпорядження;
- д) пояснення.

48. *За юридичною силою нормативно-правові акти поділяються на:*

- а) загальні, спеціальні та локальні;
- б) закони та підзаконні нормативні акти;
- в) постійні і тимчасові;
- г) закони; укази; постанови; рішення; розпорядження; накази;
- д) акти встановлення норм права, акти зміни норм права та акти скасування норм права.

49. *За сферою дії нормативно-правові акти поділяються на:*

- а) закони та підзаконні нормативні акти;
- б) постійні і тимчасові;
- в) закони; укази; постанови; рішення; розпорядження; накази;
- г) загальні, спеціальні та локальні;
- д) акти встановлення норм права, акти зміни норм права та акти скасування норм права.

50. *За характером волевиявлення нормативно-правові акти поділяються на:*

- а) акти встановлення норм права, акти зміни норм права та акти скасування норм права;
- б) закони та підзаконні нормативні акти;
- в) загальні, спеціальні та локальні;
- г) закони; укази; постанови; рішення; розпорядження; накази;
- д) постанови Президента України та Кабінету Міністрів України.

51. Під територіальною дією нормативно-правових актів розуміється, зокрема поширення їх дії в межах території держави, до якої не відноситься:

- а) суходільний простір — земна територія;
- б) водний простір — внутрішні води всередині державних кордонів і територіальні води в межах 12 морських миль;
- в) повітряний простір над державними межами - на висоті до 110 кілометрів;
- г) надра та континентальний шельф;
- д) анклав України.

52. Дія нормативно-правового акту за колом осіб не поширюється на:

- а) громадян держави;
- б) іноземних громадян (у тому числі осіб, що володіють дипломатичними імунітетом і привілеями);
- в) померлих фізичних осіб;
- г) біженців;
- д) іноземні, міжнародні організації, які не користуються правом екстериторіальності.

53. Кримінальний кодекс України у дії за колом осіб є нормативно-правовим актом:

- а) спеціальної дії;
- б) загальної дії;
- в) виняткової дії;
- г) екстериторіальної дії;
- д) посттериторіальної дії.

54. Закон України «Про пенсійне забезпечення» у дії за колом осіб є нормативно-правовим актом:

- а) загальної дії;
- б) спеціальної дії;
- в) виняткової дії;
- г) посттериторіальної дії;
- д) екстериторіальної дії.

55. Глави держав і урядів, співробітники дипломатичних і консульських представництв, деякі інші іноземні громадяни (члени екіпажів військових кораблів, військовослужбовці військових частин тощо), що перебувають на території не власної держави, наділені:

- а) виборчим правом;
- б) лише консульським імунітетом;
- в) імунітетом — дипломатичним, консульським тощо, який встановлює певні пільги;
- г) загальною недоторканістю;
- д) лише дипломатичним імунітетом.

56. В Україні дипломатичний імунітет регулюється:

- а) Указом Президента України «Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини»;
- б) Указом Президента України «Про дипломатичний та службовий паспорти України»;
- в) Указом Президента України «Про додаткові заходи щодо підвищення ефективності виконання рішень судів»;
- г) Указом Президента України «Про затвердження Положення про дипломатичні представництва та консульські установи іноземних держав в Україні»;
- д) Указом Президента України «Про Консульський статут України».

57. Перебування особи (повне або часткове) поза юрисдикцією держави це:

- а) правовий імунітет;
- б) правові пільги;
- в) правові привілеї;
- г) консульський імунітет;
- д) депутатський імунітет.

58. Недоторканність народного депутата України закріплена у:

- а) Законі України «Про статус народного депутата України»;
- б) Законі України «Про статус депутатів місцевих рад»;

- в) Законі України «Про Регламент Верховної Ради України»;
- г) Законі України «Про Кабінет Міністрів України»;
- д) Законі України «Про державну службу».

59. Норми міжнародного права, що регулюють питання дипломатичного імунітету, прописані у:

- а) Віденській конвенції від 18 квітня 1961 року про дипломатичні зносини;
- б) Загальній декларації прав людини від 10 грудня 1948 року;
- в) Європейській конвенції про правовий статус трудящих мігрантів від 24 листопада 1977 року;
- г) Конвенції про заходи щодо протидії торгівлі людьми від 17 листопада 2005 року;
- д) Конвенції Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок від 18 грудня 1979 року.

60. Судівський імунітет закріплений:

- а) Законом України «Про судоустрій і статус суддів»;
- б) Законом України «Про судовий збір»;
- в) Законом України «Про Конституційний Суд України»;
- г) Законом України «Про державну службу»;
- д) Законом України «Про запобігання корупції».

Перелік літератури до теми:

Нормативні акти:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141 (зі змінами внесені Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02 червня 2016 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2016. — № 28. — Ст. 532).

2. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року // Офіційний вісник України. — 2008. — № 93.
3. Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. — 2005. — № 35, 35-36, 37. — Ст. 446.
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. — 1984. — № 51. — Ст. 1122.
5. Кримінальний кодекс України від 4 квітня 2001 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 25. — Ст. 131.
6. Про Конституційний Суд України : Закон України від 16 жовтня 1996 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 49. — Ст. 272.
7. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21 травня 1997 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. — 1997. — № 24. — Ст. 170.
8. Про місцеві державні адміністрації : Закон України від 9 квітня 1999 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. — 1999. — № 20 — Ст. 190.
9. Про статус депутатів місцевих рад : Закон України від 11 липня 2002 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. — 2002. — № 40. — Ст. 290.
10. Про статус народного депутата України : Закон України від 17 листопада 1992 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. — 1993. — № 3. — Ст. 17.
11. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини : Закон України від 23 грудня 1997 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. — 1998. — № 20. — Ст. 99.
12. Про центральні органи виконавчої влади : Закон України від 17 березня 2011 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. — 2011. — № 38. — Ст. 385.
13. Про Центральну виборчу комісію : Закон України від 30 червня 2004 року // (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 36. — Ст. 81.

14. Про Положення про порядок підготовки та внесення проектів актів Президента України : Указ Президента України від 15 листопада 2006 року (зі змінами і допов.) // Офіційний вісник України. — 2006. — № 47. — Ст. 3123.
15. Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності : Указ Президента України від 10 червня 1997 року // Офіційний вісник України. — 1997. — № 24. — Ст. 11.
16. Про поширення чинності Указів Президента України : Указ Президента України від 14 лютого 1996 року // Урядовий кур'єр. — 1997. — № 142.
17. Про щорічні послання Президента України до Верховної Ради України : Указ Президента України від 9 квітня 1997 року // Урядовий кур'єр. — 1997. — № 69.

Спеціалізована література:

1. Абрамович Р. Принцип незворотності дії закону в часі у судовій практиці судів загальної юрисдикції / Р. Абрамович // Публічне право. — 2012. — № 3 (7). — С. 375-382.
2. Бичков І. Конституція в системі чинників обмеження державної влади / І. Бичков // Вісник Академії правових наук України. — 2012. — № 1. — С. 242-249.
3. Борбунюк О. О. Регуляторні акти як різновид нормативно-правових актів / О. О. Борбунюк // Форум права. — 2013. — № 3. — С. 46-52.
4. Борденюк В. Теоретичні аспекти співвідношення правових актів державного управління та актів органів місцевого самоврядування / В. Борденюк // Право України. — 2004. — № 11. — С. 16-21.
5. Будько З. М. Момент набуття чинності та введення в дію нормативно-правового акта в контексті забезпечення реалізації права на знання особою своїх прав та обов'язків / З. М. Будько

- // Вісник Запорізького національного університету. — 2011. — № 1. — С. 60-65.
6. Волк И. В. Право, время и пространство: теоретический аспект : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Волк Ирина Владимировна. — М., 2004. — 198 с.
 7. Гарник Л. Л. Види зупинення дії нормативно-правових актів / Л. Л. Гарник // Вісник Запорізького юридичного інституту Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. — 2009. — № 4. — С. 21-28.
 8. Гетманцев О. Дія в часі нормативно-правових актів, що застосовуються судом при здійсненні правосуддя в цивільних справах / О. Гетманцев, М. Гетманцев // Юридична Україна. — 2010. — № 6. — С. 67-73.
 9. Гетьман Є. А. Поняття підзаконного нормативно-правового акта та його співвідношення із нормативно-правовим та правовим актами / Є. А. Гетьман // Форум права. — 2013. — № 3. — С. 106-113.
 10. Гетьман Є. Кодекс як особливий вид закону / Є. Гетьман // Вісник Академії правових наук України. — 2011. — № 1. — С. 42-50.
 11. Головатенко В. Правові акти Президента України: юридична природа, статус, функції / В. Головатенко // Право України. — 2004. — № 3. — С. 14-18.
 12. Догадайло Е. Ю. Время и право: теоретико-правовое исследование : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теория и история права и государства, история правовых учений» / Е. Ю. Догадайло. — М., 2013. — 54 с.
 13. Єзаров А. Конфліктологічна експертиза актів конституційного законодавства / А. Єзаров // Право України. — 2013. — № 1-2. — С. 275-283.
 14. Заплотинська Ю. Акти Кабінету Міністрів України в системі нормативно-правових актів: загальнотеоретичний та порівняльно-правовий аспекти / Ю. Заплотинська // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. — 2013. — Вип. 57. — С. 36-42.

15. Зинков Е. Г. Пространство в праве / Е. Г. Зинков. — Краснодар : Кубанькино, 2011. — 99 с.
16. Зуй В. Проблемні питання щодо оскарження нормативно-правових актів / В. Зуй // Вісник Запорізького національного університету. — 2009. — № 1. — С. 105-109.
17. Игнатъева О. В. Временной фактор в праве : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Игнатъева Ольга Валерьевна. — М., 2010. — 158 с.
18. Кондрашов Ю. А. Фактор времени в юридической деятельности: автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теория и история права и государства, история правовых учений» / Ю. А. Кондрашов. — Саратов, 2012. — 26 с.
19. Корейба Ю. Конституція України як визначальне джерело інформаційного права / Ю. Корейба // Підприємництво, господарство і право. — 2013. — № 9. — С. 48-52.
20. Косович В. До визначення поняття «нормативно-правовий акт»: практична необхідність і теоретична можливість уточнення / В. Косович // Право України. — 2012. — № 9. — С. 274-280.
21. Косович В. Недоліки нормативно-правових актів України: загально-теоретична характеристика та шляхи боротьби з ними / В. Косович // Вісник Львівського університету. Серія юридична. — 2012. — № 56. — С. 8-23.
22. Косович В. Якість нормативно-правових актів України: загально-теоретична характеристика / В. Косович // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. — 2012. — № 55. — С. 20-27.
23. Лагус І. Про деякі проблемні питання набрання чинності правовими актами органів та посадових осіб місцевого самоврядування / І. Лагус // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. — 2012. — № 3 (12). — С. 38-41.
24. Лагус І. Правові акти в теорії права та практиці вітчизняного законодавства: деякі проблеми / І. Лагус // Підприємництво, господарство і право. — 2012. — № 11. — С. 14-17.
25. Легін Л. М. Правове врегулювання нормотворчого та законодавчого процесів / Л. М. Легін // Актуальні проблеми вдосконалення

- чинного законодавства України : зб. наук. статей. — 2009. — № 21 — С. 34-44.
26. Мазан Л. М. Дія законів та інших нормативно-правових актів у часі в Стародавній Римській державі / Л. М. Мазан // Держава і право : зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. — К., 2011. — Вип. 52. — С. 65-71.
27. Мазан Л. М. Поняття «дія нормативно-правових актів у часі» в контексті сучасного праворозуміння / Л. М. Мазан // Держава і право : зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. — К., 2011. — Вип. 53. — С. 70-76.
28. Мазурік К. Юридична природа закону як джерела права / К. Мазурік // Бюлетень Міністерства юстиції України. — 2012. — № 7. — С. 103-109.
29. Мужикова Н. М. Набрання та втрата чинності нормативно-правовими актами обласних державних адміністрацій / Н. М. Мужикова // Держава та регіони. Серія Право. — 2011. — №2. — С. 131-139.
30. Оніщенко Н. М. До питання про авторитет діючого законодавства (теоретичні засади, практичні передумови, перспективи зміцнення) / Н. М. Оніщенко // Бюлетень Міністерства юстиції України. — 2012. — № 1. — С. 27-32.
31. Пелих Н. А. Конституція України в умовах сьогодення / Н. А. Пелих // Бюлетень Міністерства юстиції України. — 2012. — № 1. — С. 51-56.
32. Петришина М. Акти органів і посадових осіб місцевого самоврядування : сутність та особливості / М. Петришина // Вісник Академії правових наук України. — 2012. — № 1. — С. 66-76.
33. Пуданс-Шушлебін К. До питання оскарження правових актів Верховної Ради України в порядку адміністративного судочинства / К. Пуданс-Шушлебін // Часопис Київського університета права. — 2012. — № 3. — С. 164-168.
34. Пушняк О. В. До питання співвідношення термінів «набуття чинності нормативно-правовим актом» та «введення в дію нормативно-правового акта» / О. В. Пушняк // Форум права. — 2012. — № 2. — С. 580-592.

35. Радчук О. П. Внутрішнє законодавство України та інших країн як джерело міжнародного приватного права / О. П. Радчук // Форум права. — 2013. — № 2. — С. 469-473.
36. Разумова Ю. А. Место норм международного права в правовой системе Российской Федерации / Ю. А. Разумова // Международное право и международные организации. — 2013. — № 2. — С. 246-250.
37. Риндюк В. І. Техніко-юридичні помилки в нормативно-правових актах: поняття та види / В. І. Риндюк // Держава і право : зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. — К., 2012. — Вип. 57. — С. 3-9.
38. Семчик В. Науко-правова експертиза як форма доктринального тлумачення законодавства / В. Семчик, О. Поліводовський // Право України. — 2013. — № 5. — С. 409-415.
39. Скрипнюк О. Правові акти Конституційного Суду України як джерела сучасного конституційного права України / О. Скрипнюк // Право України. — 2012. — № 3-4. — С. 404-410.
40. Совгиря О. Прийняття актів Кабінетом Міністрів України як процесуальна форма закріплення його рішень / О. Совгиря // Право України. — 2012. — № 11-12. — С. 279-286.
41. Стефанюк В. Правові акти управління / В. Стефанюк // Право України. — 2003. — № 7. — С. 3-9.
42. Темлюк М. Введення в дію конституційних законів: проблемні питання / М. Темлюк // Право України. — 2012. — № 8. — С. 132-138.
43. Темлюк М. Ефективність дії закону та умови її забезпечення: окремі питання теорії / М. Темлюк // Юридична Україна. — 2013. — № 12. — С. 32-41.
44. Темлюк М. Введення в дію конституційних законів: проблемні питання / М. Темлюк // Право України. — 2012. — № 8. — С. 132-138.
45. Темлюк М. Дія права і дія закону в сучасному аспекті праворозуміння / М. Темлюк // Право України. — 2010. — № 4. — С. 182-190.
46. Тесленко М. Правова природа актів Конституційного Суду України / М. Тесленко // Право України. — 2000. — № 2. — С. 88-100.
47. Тихий В. Правова природа, повноваження, рішення та висновки Конституційного Суду України / В. Тихий // Право України. — 2010. — № 6. — С. 26-33.

48. Ткаченко Ю. Підстави і критерії визначення конституційності нормативно-правових актів / Ю. Ткаченко // Право України. — 2000. — № 9. — С. 26-30.
49. Форманюк В. Локальні акти місцевого самоврядування в системі джерел права / В. Форманюк // Юридичний вісник. — 2013. — № 1. — С. 63-68.
50. Чепик А. В. Давность как юридическая конструкция: теоретико--правовой анализ : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Чепик Алексей Викторович. — М., 2009. — 194 с.
51. Шевчук І. М. Правова природа інтерпретаційних актів Конституційного суду України / І. М. Шевчук // Вісник Запорізького національного університету. — 2012. — № 4 (II). — С. 62-66.
52. Шуліма А. О. Переживаюча дія нормативно-правового акта (правової норми): проблеми визначення / А. О. Шуліма // Наукові записки Національного університету «Києво-Могилянська академія». — 2011. — № 116. — С. 31-34.
53. Шуліма А. О. Чинність та дія закону: розмежування понять / А. О. Шуліма // Держава і право : зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. — К., 2011. — Вип. 51. — С. 64-74.
54. Шуліма А. О. «Чинність» та «дія» закону: розмежування понять / А. О. Шуліма // Держава і право : зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. — К., 2011. — Вип. 51. — С. 60-71.

Тема 5

ТЛУМАЧЕННЯ НОРМ ПРАВА

Тлумачення норм права: поняття, сутність, елементи та мета. Ознаки тлумачення норм права та їх зміст. Класифікація тлумачення норм права: критерії та види.

Офіційне тлумачення норм права: поняття, ознаки. Критерії класифікація та види офіційного тлумачення норм права. Автентичне (авторське) тлумачення норм права, делеговане (легальне) тлумачення норм права, правозастосовне тлумачення норм права, нормативне (абстрактне) тлумачення норм права, казуальне тлумачення норм права як різновиди офіційного тлумачення: загальна характеристика.

Неофіційне тлумачення норм права: поняття, сутність. Побутове (повсякденне) тлумачення, професійне (компетентне) тлумачення, доктринальне (наукове) тлумачення як різновиди неофіційного тлумачення норм права: загальна характеристика.

Способи тлумачення норм права: поняття, види. Граматичний (мовний, філологічний, текстовий), логічний, системний, історичний (історико-політичний), телеологічний (цільовий) способи тлумачення норм права: загальна характеристика. Діяльність Конституційного Суду України з тлумачення Конституції та законів України. Межі тлумачення Конституційним Судом України Конституції та законів України.

Функції тлумачення норм права: поняття, види. Пізнавальна, конкретизуюча, регламентуюча, правозабезпечувальна, сигналізаційна функції тлумачення норм права: основні положення.

Кваліфікація зловживання правом. Тлумачення юридичних презумпцій і юридичних фікцій.

Інтерпретаційно-правові (правотлумачні) акти: поняття, види та їх характеристика.

Тлумачення норм права — це діяльність органів держави, посадових осіб, громадських організацій, окремих громадян, спрямована на встановлення змісту норм права, на розкриття вираженої в них волі соціальних сил, що знаходяться при владі. У процесі тлумачення встановлюється зміст норми права, її основна мета і соціальна спрямованість, можливі наслідки дії певного акта, виявляються суспільно-історичні обставини його прийняття, умови, в яких відбувається тлумачення, тощо.

Необхідність в тлумаченні норм права зумовлена:

- неоднозначністю використаної в законах та інших нормативних актах термінології, термінологічною неточністю офіційних перекладів текстів міжнародно-правових документів, незрозумілістю запозиченої іноземної термінології;
- технічною недосконалістю формулювання правових норм — неточністю мови, вживаної при їх формулюванні, неясністю їх викладу тощо;
- наявністю колізій між правовими нормами, які регулюють одні і ті самі відносини, в нормативних актах одного або ж різних рівнів, прийнятих у різний час і в різних політичних, економічних і соціальних умовах;
- використанням у законодавстві оцінювальних понять, тобто понять, що виражають лише загальне соціальне значення тих чи інших явищ, ознаки яких неконкретизовані;
- впливом на національну правову систему загальноновизнаних світовим співтовариством норм міжнародного права та правотлумачної практики міжнародних судових органів, насамперед практики Європейського суду з прав людини;
- можливими прогалинами в правовому регулюванні, тобто такими ситуаціями, коли відносини, з приводу яких виник спір (спірні відносини), перебувають у сфері правового регулювання, проте з

різних причин — упущень правотворчих органів, еволюційних змін в самих суспільних відносинах, свідомого умовчування — виявилися неврегульованим нормами права.

Тлумачення норм права можна *класифікувати* за кількома критеріями:

- за способом тлумачення;
- за обсягом тлумачення (залежно від співвідношення між текстуальним вираженням правової норми та її змістом);
- за суб'єктами тлумачення та його юридичними наслідками.

За способом тлумачення розрізняють такі його види:

- **філологічне (граматичне, текстове, мовне) тлумачення** — з'ясування змісту правової норми шляхом аналізу її текстового вираження під кутом зору його лексико-семантичних, лексико-граматичних, морфологічних, синтаксичних характеристик;
- **історико-політичне (історичне) тлумачення** — з'ясування змісту правової норми на основі вивчення конкретних історичних і політичних умов її ухвалення, його мотивів і намірів;
- **системне тлумачення** — з'ясування змісту правової норми на основі виявлення її зв'язків з іншими нормами права, тобто розгляду її в контексті системності права;
- **телеологічне (цільове) тлумачення** — з'ясування змісту правової норми на основі встановлення мети, заради досягнення якої норма була прийнята.

За обсягом правового змісту тлумачення норм права поділяється на:

- **буквальне (адекватне) тлумачення**, коли зміст норми, що тлумачиться, повністю збігається з її текстуальним вираженням;
- **розширювальне**, коли зміст норми, що тлумачиться, ширший за її текстуальне вираження;
- **обмежувальне**, коли зміст норми, що тлумачиться, вузьчий від текстуального вираження.

Тлумачення норм права за обсягом правового змісту є логічним продовженням і одним з результатів використання вищезазначених способів (прийомів) тлумачення. Цими видами тлумачення фактично завершується характеристика тлумачення як розумово-з'ясувального процесу, тобто тлумачення-з'ясування.

За суб'єктами тлумачення та його юридичними наслідками розрізняють такі види тлумачення:

- **офіційне** — роз'яснення змісту правових норм, яке здійснюється уповноваженими на те державою органами і результати якого мають обов'язковий характер;
- **неофіційне** — роз'яснення змісту правових норм, що здійснюється науковими установами, громадськими об'єднаннями, окремими особами, результати якого не мають обов'язкового характеру. Офіційне тлумачення поділяють на нормативне і казуальне.

Нормативне тлумачення поширюється на всі випадки застосування, реалізації роз'яснювальної норми і є обов'язковим для всіх осіб та органів, що її реалізують або застосовують.

Казуальне тлумачення здійснюється судом або іншим уповноваженим органом у зв'язку з розглядом конкретної справи і є формально обов'язковим лише для випадку, з приводу якого роз'яснюється зміст норми.

Нормативне тлумачення може бути легальним і судовим. *Легальне тлумачення* здійснює або орган, що встановив певну юридичну норму (воно іменується аутентичним), або ж інший уповноважений на це законом орган. *Аутентичне роз'яснення закону*, що виходить від самого законодавця, може бути лише у формі нового закону чи доповнення до чинного закону. *Судове тлумачення* здійснюється судом.

Неофіційне тлумачення поділяється на побутове (повсякденне), професійне (компетентне) і доктринальне (наукове).

Побутове (повсякденне) тлумачення — роз'яснення змісту норм права в повсякденному житті, побуті всіма особами, які не мають спеціальної юридичної освіти або певного досвіду юридичної діяльності. Дійсні результати такого тлумачення обумовлені рівнем правової свідомості, юридичної обізнаності, життєвого досвіду та правової культури громадян. Таке тлумачення постає в усіх випадках, коли особа осмислює зміст правових норм з метою їх використання, виконання, дотримання, надання поради, оцінювання будь-якої життєвої ситуації, що потребує юридичного рішення або просто розширення кола своїх знань.

Професійне (компетентне) тлумачення здійснюють фахівці з вищою юридичною освітою в галузі держави і права — практичні працівники (судді, адвокати, прокурори, посадові особи державного апарату та ін.) для професійного використання його результатів у повсякденній діяльності в процесі застосування ними правових норм.

Доктринальне (наукове) тлумачення норм права здійснюється науковцями — фахівцями-правознавцями, науковими та дослідними установами в науково-практичних коментарях До законодавства, працях учених-юристів (наукових статтях, монографіях, підручниках, посібниках, брошурах, лекціях), обговореннях проблемних питань чинних нормативних актів та їх проектів у пресі, на «круглих столах», телебаченні, сторінках наукових видань.

Відповідно до ст. 147 Конституції України, єдиним органом конституційної юрисдикції в Україні є Конституційний Суд України, що вирішує питання про відповідність законів та інших правових актів Конституції України і дає офіційне тлумачення Конституції України та законів України.

Офіційне тлумачення Конституційним Судом України Конституції і законів України можна розглядати в двох аспектах:

- як діяльність щодо з'ясування, роз'яснення та офіційної інтерпретації Конституції і законів України з метою подолання неоднозначності їх розуміння;
- як результат такої діяльності, тобто акти офіційного тлумачення. Офіційне тлумачення Конституційним Судом України Конституції і законів України здійснюється в межах встановлених законом процедур і на основі використання відомих науці прийомів і способів.

При тлумаченні Конституції і законів України Конституційний Суд України не може змінювати їх норми. Його завдання полягає лише у роз'ясненні, інтерпретації відповідних положень. Разом з тим, Конституційний Суд спираючись на закон, використовуючи механізми тлумачення і аналогії може заповнити те, що залишилось за межами закону чи іншого правового акту. В даному випадку суд, констатує волю законодавця з даного кола питань, вимушений або застосувати схожу норму (аналогію закону), або при вирішенні справи виходити із загальних

принципів законодавства (аналогія права). Тим самим рішеннями Конституційного Суду нерідко фактично створюються нові норми, що заповнюють прогалини Конституції, але впливають з її політико-правової логіки.

Результатом офіційного тлумачення Конституції і законів України Конституційним Судом України є рішення, яке визнається обов'язковим до виконання на території України, остаточним і не може бути оскарженим (ч. 3 ст. 150 Конституції України).

Ключові поняття:

тлумачення норм права, інтерпретація, мета тлумачення, функції тлумачення норм права, об'єкт тлумачення, предмет тлумачення, суб'єкт тлумачення, з'ясування змісту норм права, роз'яснення змісту, прогалина у праві, «буква закону», «дух закону», види тлумачення норм права, офіційне тлумачення, легальне тлумачення, акт тлумачення норм права, неофіційне тлумачення, доктринальне (наукове) тлумачення, професійне (компетентне) тлумачення, побутове тлумачення, нормативне тлумачення, казуальне тлумачення, буквальне тлумачення, поширювальне тлумачення, обмежувальне тлумачення, способи тлумачення норм права, мовний спосіб тлумачення, спеціально-юридичний спосіб тлумачення, логічний спосіб тлумачення, систематичний спосіб тлумачення, історико-політичний спосіб тлумачення, функціональний спосіб тлумачення, телеологічний спосіб тлумачення, Конституційний Суд України.

Тестові завдання:

1. Розумова інтелектуальна діяльність суб'єкта, що направлена на з'ясування та роз'яснення змісту норми права:

- а) тлумачення норм права;
- б) застосування норм права;

- в) з'ясування права;
- г) інтерпеляція права;
- д) реалізація норм права.

2. Тлумачення в самому широкому значенні розуміють як:

- а) категорію права;
- б) наукову дисципліну;
- в) пізнавальний процес;
- г) галузь права;
- д) юридичний процес.

3. Усвідомленням правових норм є:

- а) інтерпретація змісту правової норми для інших осіб;
- б) внутрішній інтелектуальний процес суб'єкта зі встановлення змісту правової норми, що не виходить поза межі його свідомості;
- в) дійсний зміст правової норми, який розуміється у повній відповідності з її текстуальним виразом;
- г) з'ясування змісту норми права на основі встановлення її системних зв'язків;
- д) встановлення сутності правової норми.

4. У процесі тлумачення норм права не встановлюється:

- а) зміст норми права;
- б) процедура прийняття норми права;
- в) основна мета норми права;
- г) соціальна спрямованість норми права;
- д) можливі наслідки норми права.

5. Правотлумачна діяльність норм права складається із:

- а) з'ясування та роз'яснення;
- б) розуміння та застосування;
- в) з'ясування та розуміння;
- г) з'ясування та застосування;
- д) розкриття та застосування.

6. Тлумачення норм права «для себе» називають:

- а) тлумачення-роз'яснення;
- б) тлумачення-уяснення;
- в) тлумачення-пояснення;
- г) офіційне тлумачення;
- д) неофіційне тлумачення.

7. Тлумачення норм права «для інших» називають:

- а) тлумачення-роз'яснення;
- б) тлумачення-з'ясування;
- в) тлумачення-пояснення;
- г) офіційне тлумачення;
- д) неофіційне тлумачення.

*8. Передача інформації про зміст норми права третім особам є на-
прямком:*

- а) буквального роз'яснення;
- б) додаткового роз'яснення;
- в) тлумачного роз'яснення;
- г) основного роз'яснення;
- д) первинного роз'яснення.

9. Структурними елементами тлумачення норм права є:

- а) суб'єкт, об'єкт, предмет та мета тлумачення;
- б) суб'єкт, об'єкт, суб'єктивна сторона та об'єктивна сторона тлумачення;
- в) суб'єкт, об'єкт та завдання тлумачення;
- г) суб'єкт, об'єкт та способи тлумачення;
- д) суб'єкт, об'єкт, суб'єктивна сторона та способи тлумачення.

10. До елементів тлумачення норм права входить:

- а) роз'яснення норм права;
- б) повідомлення про можливий зміст норми права;
- в) опублікування норми права;

- г) спосіб тлумачення норм права;
- д) спрощення норм права.

11. Джерела права як структурний елемент тлумачення норм права є:

- а) об'єктом тлумачення;
- б) суб'єктом тлумачення;
- в) суб'єктивною стороною тлумачення;
- г) об'єктивною стороною тлумачення;
- д) наслідками тлумачення.

12. Співвідношення термінів «тлумачення норм права» та «інтерпретація норм права» полягає в наступному:

- а) терміни «тлумачення норм права» та «інтерпретація норм права» є тотожними;
- б) терміни «тлумачення норм права» та «інтерпретація норм права» співвідносяться як форма та зміст;
- в) тлумачення норм права є різновидом інтерпретації норм права;
- г) «тлумачення норм права» та «інтерпретація норм права» є різними за змістом та не перебувають у взаємозв'язку;
- д) термін «інтерпретація норм права» є більш вузьким за змістом, ніж «тлумачення норм права».

13. Чинником, що впливає на процес тлумачення норм права є:

- а) ухвала суду;
- б) норми-звичаї;
- в) традиції юридичної практики;
- г) судовий прецедент;
- д) спосіб тлумачення.

14. Необхідність тлумачення норм права обумовлена тим, що:

- а) норми права взаємопов'язані між собою;
- б) норми права регулюють однакові суспільні відносини;
- в) норми права творять систему права;
- г) норми права є об'єктом міжнародного правотворення;
- д) норми права однакові між собою.

15. В процесі тлумачення нормативно-правових актів встановлюється:

- а) значення нормативних приписів, основна мета, соціальна направленість, місце в системі правового регулювання;
- б) порядок застосування міжнародних актів;
- в) коло суспільних відносин, що підпадають під дію норм права;
- г) історія створення норм права та їх функцій для суспільства;
- д) зміна умов, поява нових фактів, що впливають на застосування норми права.

16. До об'єктивних необхідностей тлумачення норм права не належить:

- а) абстрактна форма викладення норми права;
- б) наявність правової колізії;
- в) складність та невизначеність термінів;
- г) наявність конкуренції норм права;
- д) зміни в суспільних відносинах.

17. Обставинами, що виключають необхідність тлумачення правових норм є:

- а) вживання термінів, які є більш вузькими чи більш широкими, ніж правове поняття, що вони виражають, або вживання слів-синонімів на позначення одного поняття;
- б) наявність в юридичних текстах спеціальних юридичних термінів та оціночних категорій;
- в) досконалість юридичної техніки, присутність ясної, точної, зрозумілої мови юридичного акта, однозначність, чіткість формулювань;
- г) вживання висловів, які вимагають з'ясування можливих варіантів поведінки, що ними передбачаються;
- д) недосконалість юридичної техніки, відсутність ясної, точної, зрозумілої мови юридичного акта, двозначність, розпливчатість формулювань.

18. Спосіб тлумачення норм права, який з'ясовує зміст норми права на підставі засобів граматичного і лексичного аналізу її словесного формулювання — це:

- а) функціональний;
- б) логічний;

- в) телеологічний;
- г) історико-політичний;
- д) граматичний.

19. Граматичний або мовний спосіб тлумачення іноді називають:

- а) «словесним»;
- б) «буквеним»;
- в) «письмовим»;
- г) «офіційним»;
- д) «скороченим».

20. Систематичний спосіб тлумачення норм права полягає у:

- а) з'ясуванні змісту норми права на підставі засобів граматичного і лексичного аналізу її словесного формулювання;
- б) з'ясуванні змісту норми права встановленням її системних юридичних зв'язків з іншими нормами, її місця та ролі у системі права;
- в) з'ясуванні змісту норми права відповідно до закладеної у ній мети — орієнтира для поведінки;
- г) з'ясуванні змісту норми права (не виходячи за рамки тексту нормативно-правового акта) на підставі використання законів, правил і прийомів формальної логіки;
- д) з'ясуванні змісту норм права на основі аналізу конкретних обставин, умов, в яких функціонує норма права.

21. Спосіб тлумачення норм права, який з'ясовує зміст норми права відповідно до закладеної у ній мети — орієнтира для поведінки:

- а) спеціально-юридичний;
- б) функціональний;
- в) телеологічний;
- г) історико-політичний;
- д) логічний.

22. Історико-політичний спосіб тлумачення норм права полягає у:

- а) з'ясуванні змісту норми права відповідно до закладеної у ній мети — орієнтира для поведінки;

- б) з'ясуванні змісту норм права на основі аналізу конкретних обставин, умов, в яких функціонує норма права;
- в) з'ясуванні змісту норм права на основі аналізу конкретних історичних умов їх прийняття;
- г) з'ясування змісту норми права на підставі використання законів, правил і прийомів формальної логіки;
- д) з'ясуванні змісту норми, засноване на досягненнях юридичної науки і практики, знанні юридичної техніки, техніко-юридичних способів і прийомів, використовуваних нормотворцем для вираження своєї волі, на професійному умінні і навичках інтерпретатора.

23. Спосіб тлумачення норм права, який з'ясовує зміст норм права на основі аналізу конкретних обставин, умов, в яких функціонує норма права:

- а) граматичний;
- б) телеологічний;
- в) спеціально-юридичний;
- г) функціональний;
- д) систематичний.

24. Логічний спосіб тлумачення норм права полягає у:

- а) з'ясуванні змісту норми права відповідно до закладеної у ній мети — орієнтира для поведінки;
- б) з'ясуванні змісту норм права на основі аналізу конкретних обставин, умов, в яких функціонує норма права;
- в) з'ясуванні змісту норм права на основі аналізу конкретних історичних умов їх прийняття; виявлення політичних цілей і завдань, закладених законодавцем;
- г) з'ясуванні змісту норми права на підставі використання законів, правил і прийомів формальної логіки;
- д) з'ясуванні змісту норми, засноване на досягненнях юридичної науки і практики, знанні юридичної техніки, техніко-юридичних способів і прийомів, використовуваних нормотворцем для вираження своєї волі, на професійному умінні і навичках інтерпретатора.

25. *Спосіб тлумачення норм права, при якому відбувається дослідження техніко-юридичних засобів та прийомів вираження волі нормотворця з метою розкриття термінів, категорій, конструкцій та інших елементів його змісту — це:*

- а) систематичний спосіб тлумачення;
- б) функціональний спосіб тлумачення;
- в) логічний спосіб тлумачення;
- г) спеціально-юридичний спосіб тлумачення;
- д) історико-політичний спосіб тлумачення.

26. *За юридичною силою або в залежності від суб'єктів тлумачення норм права класифікують на:*

- а) офіційне та неофіційне;
- б) обов'язкове та необов'язкове;
- в) нормативне та казуальне;
- г) законодавче та підзаконне;
- д) загальнодержавне та локальне.

27. *Тлумачення норм права, яке здійснюється спеціально уповноваженим компетентним в цій галузі органом, державним службовцем чи посадовою особою на підставі службового обов'язку, результати роз'яснення набувають спеціальної юридичної форми (постанови, інструкції) та офіційного значення (мають обов'язковий характер своєїрідної директиви) — це:*

- а) офіційне тлумачення норм права;
- б) доктринальне тлумачення норм права;
- в) нормативне тлумачення норм права;
- г) законодавче тлумачення норм права;
- д) неофіційне тлумачення норм права.

28. *Офіційне тлумачення норм права поділяється на:*

- а) наукове та професійне;
- б) нормативне та доктринальне;
- в) нормативне та професійне;
- г) доктринальне та компетентне;
- д) нормативне та казуальне.

29. Казуальне тлумачення норм права — це:

- а) роз'яснення норм права, за якого їх дійсний зміст ширший за буквальний текст, «дух» закону ширший за його «букву»;
- б) загальне, формально обов'язкове для певної категорії справ, виражене в інтерпретаційних нормах-аргументах на користь переконуючого розуміння правової норми;
- в) конкретне, обов'язкове тільки для конкретної справи, вирішенням якої зазвичай займаються суб'єкти правозастосовної діяльності;
- г) роз'яснення, за якого дійсний зміст норми права відповідає буквальному текстовому вираженню, тобто «дух» і «буква» закону збігаються;
- д) роз'яснення норм права, за якого їх дійсний зміст вужчий за текстуальне вираження; «дух» закону вужчий за його «букву».

30. Нормативне тлумачення норм права — це:

- а) конкретне, обов'язкове тільки для конкретної справи, вирішенням якої зазвичай займаються суб'єкти правозастосовної діяльності;
- б) загальне, формально обов'язкове для певної категорії справ, виражене в інтерпретаційних нормах-аргументах на користь переконуючого розуміння правової норми;
- в) роз'яснення норм права, за якого їх дійсний зміст вужчий за текстуальне вираження; «дух» закону вужчий за його «букву»;
- г) роз'яснення, за якого дійсний зміст норми права відповідає буквальному текстовому вираженню, тобто «дух» і «буква» закону збігаються;
- д) роз'яснення норм права, за якого їх дійсний зміст ширший за буквальний текст, «дух» закону ширший за його «букву».

31. Норма матеріального права — це:

- а) норма, що є первинним регулятором суспільних відносин;
- б) норма, у яких держава наказує варіант поведінки, але які дозволяють сторонам регульованих відносин самим визначати права й обов'язки, які дозволяють сторонам регульованих відносин самим визначати права й обов'язки в окремих випадках;
- в) норми, що встановлюють заходи заохочення за варіант поведінки суб'єктів, який схвалюється державою і суспільством і полягає в сумлінній і продуктивній праці;

- г) норми, що встановлюють заходи заохочення за варіант поведінки суб'єктів, який схвалюється державою і суспільством і полягає в сумлінній і продуктивній праці;
- д) норми, що встановлюють варіанти бажаної з погляду держави поведінки суб'єктів.

32. Тлумачення норми права органом, що її видав має назву:

- а) автентичне;
- б) доктринальне;
- в) делеговане;
- г) казуальне;
- д) професійне.

33. Тлумаченням положень указу Президента України, що зафіксовано у спеціальному акті Президента України є:

- а) аутентичним;
- б) неофіційним;
- в) делегованим;
- г) неофіційним;
- д) професійним.

34. Повноваженнями щодо офіційного тлумачення Конституції України наділено:

- а) Конституційний Суд України;
- б) Конституційну Асамблею при Президентові України;
- в) Верховний Суд України;
- г) Президента України;
- д) Верховну Раду України.

35. Офіційне тлумачення Конституції України Конституційним Судом України — це:

- а) логічне тлумачення;
- б) делеговане тлумачення;
- в) цільове тлумачення;

- г) казуальне тлумачення;
- д) аутентичне тлумачення.

36. Тлумаченням положень закону України, що зафіксоване у рішенні Конституційного Суду України є:

- а) логічним;
- б) делегованим;
- в) цільовим;
- г) казуальним;
- д) аутентичним.

37. Роз'яснення змісту нормативно-правих приписів, що здійснюється будь-яким суб'єктом, при якому результат тлумачення не має обов'язкової юридичної сили — це:

- а) доктринальне тлумачення;
- б) неофіційне тлумачення;
- в) казуальне тлумачення;
- г) цільове тлумачення;
- д) легальне тлумачення.

38. Доктринальне тлумачення норм права є різновидом:

- а) компетентного тлумачення;
- б) професійного тлумачення;
- в) офіційного тлумачення;
- г) службового тлумачення;
- д) побутового тлумачення.

39. Видом неофіційного тлумачення норм права не є:

- а) компетентне тлумачення;
- б) буденне тлумачення;
- в) доктринальне тлумачення;
- г) легальне тлумачення;
- д) повсякденне тлумачення.

40. Прикладом доктринального тлумачення норм права є:

- а) опублікована стаття практикуючого фахівця в галузі права щодо практичних аспектів функціонування окремого правового явища;
- б) окрема думка судді Конституційного Суду України;
- в) укази Президента України;
- г) науково-практичний коментар до Цивільного кодексу України;
- д) роз'яснення, яке здійснюється тим органом, що видав норму, яка підлягає тлумаченню.

41. Пересічний громадянин є суб'єктом:

- а) побутового тлумачення норм права;
- б) доктринального тлумачення норм права;
- в) компетентного тлумачення норм права;
- г) казуального тлумачення норм права;
- д) автентичного тлумачення норм права.

42. Тлумачення норм права юристами-науковцями — це:

- а) доктринальне тлумачення;
- б) автентичне тлумачення;
- в) побутове тлумачення;
- г) нормативне тлумачення;
- д) легальне тлумачення.

43. Актом офіційного тлумачення норм права є:

- а) постанова Кабінету Міністрів України;
- б) припис прокурора;
- в) постанова про відкриття виконавчого провадження;
- г) постанова Пленуму Верховного суду України;
- д) цивільно-правовий договір.

44. За обсягом тлумачення норм права класифікують на:

- а) пряме, опосередковане та головне;
- б) буквальне, обмежувальне та поширювальне;
- в) узагальнене, доктринальне та спеціальне;

- г) автентичне, пряме та опосередковане;
- д) буквальне, доктринальне та логічне.

45. Поширювальне тлумачення норм права — це:

- а) загальне, формально обов'язкове для певної категорії справ, виражене в інтерпретаційних нормах-аргументах на користь переконуючого розуміння правової норми;
- б) роз'яснення, за якого дійсний зміст норми права відповідає буквальному текстовому вираженню, тобто «дух» і «буква» закону збігаються;
- в) роз'яснення норм права, за якого їх дійсний зміст вужчий за текстуальне вираження; «дух» закону вужчий за його «букву»;
- г) роз'яснення норм права, за якого їх дійсний зміст ширший за буквальний текст, «дух» закону ширший за його «букву»;
- д) конкретне, обов'язкове тільки для конкретної справи, вирішенням якої зазвичай займаються суб'єкти правозастосовної діяльності.

46. Обмежувальне тлумачення норм права — це:

- а) конкретне, обов'язкове тільки для конкретної справи, вирішенням якої зазвичай займаються суб'єкти правозастосовної діяльності;
- б) загальне, формально обов'язкове для певної категорії справ, виражене в інтерпретаційних нормах-аргументах на користь переконуючого розуміння правової норми;
- в) роз'яснення норм права, за якого їх дійсний зміст ширший за буквальний текст, «дух» закону ширший за його «букву»;
- г) роз'яснення, за якого дійсний зміст норми права відповідає буквальному текстовому вираженню, тобто «дух» і «буква» закону збігаються;
- д) роз'яснення норм права, за якого їх дійсний зміст вужчий за текстуальне вираження; «дух» закону вужчий за його «букву».

47. Буквальне тлумачення норм права — це:

- а) роз'яснення норм права, за якого їх дійсний зміст ширший за буквальний текст, «дух» закону ширший за його «букву»;

- б) роз'яснення, за якого дійсний зміст норми права відповідає буквальному текстовому вираженню, тобто «дух» і «буква» закону збігаються;
- в) конкретне, обов'язкове тільки для конкретної справи, вирішенням якої зазвичай займаються суб'єкти правозастосовної діяльності;
- г) загальне, формально обов'язкове для певної категорії справ, виражене в інтерпретаційних нормах-аргументах на користь переконуючого розуміння правової норми;
- д) роз'яснення норм права, за якого їх дійсний зміст вужчий за текстуральне вираження; «дух» закону вужчий за його «букву».

48. Результатом офіційного тлумачення норм права є:

- а) інтерпретаційно-правовий акт;
- б) підзаконний нормативно-правовий акт;
- в) нормативно-правовий акт;
- г) правозастосовний акт;
- д) законодавчий акт.

49. Двостороння або багатостороння угода, внаслідок якої встановлюються, змінюються чи скасовуються норми права — це:

- а) нормативно-правовий акт;
- б) правова доктрина;
- в) правовий звичай;
- г) судовий прецедент;
- д) нормативно-правовий договір.

50. Спільною ознакою нормативно-правового акта та інтерпретаційного акта не є:

- а) державно-владний обов'язковий характер;
- б) наявність юридичної сили;
- в) спеціальна письмова форма вираження;
- г) спеціальний суб'єкт видання;
- д) відсутність нових нормативних приписів.

51. Необхідність тлумачення права зумовлена:

- а) нормативністю права, загальним, абстрактним характером правових норм;
- б) формальною визначеністю правил поведінки в юридичному тексті, що зумовлює такі обставини;
- в) системністю норм права, що зобов'язує суб'єкта тлумачення враховувати взаємозв'язок і взаємозумовленість норм права;
- г) необхідністю забезпечення органічної єдності «духу» і «букви» закону;
- д) необхідністю забезпечення єдності норми права і норми закону.

52. Об'єктом правотлумачної діяльності є:

- а) норма права;
- б) норма закону;
- в) правові відносини;
- г) нормативно-правові відносини;
- д) нормативно-правовий акт.

53. Сукупність прийомів аналізу змісту нормативно-правових актів називається:

- а) тлумаченням норм права;
- б) об'єктом тлумачення;
- в) тлумаченням права;
- г) суб'єктом тлумачення;
- д) способом тлумачення.

54. До офіційного тлумачення відноситься:

- а) доктринальне тлумачення;
- б) професійне тлумачення;
- в) побутове тлумачення;
- г) неофіційне тлумачення;
- д) переконливе тлумачення.

55. Роз'яснення міністерством сутності та окремих положень певної інструкції, що була ним прийнята відноситься до наступного виду тлумачення:

- а) легальне;
- б) нормативне;
- в) автентичне;
- г) професійне;
- д) поширювальне.

56. Роз'яснення, що походить від спеціально уповноваженого органу щодо нормативних актів, які видані іншими нормотворчими органами називається:

- а) легальне;
- б) нормативне;
- в) автентичне;
- г) професійне;
- д) поширювальне.

57. Який вид офіційного тлумачення має рекомендаційний характер і не є обов'язковим для виконання:

- а) легальний;
- б) нормативний;
- в) переконливий;
- г) професійний;
- д) поширювальний.

58. Указ Президента про роз'яснення деяких положень його попереднього указу є:

- а) легальним тлумаченням;
- б) нормативним тлумаченням;
- в) авторським тлумаченням;
- г) професійним тлумаченням;
- д) поширювальним тлумаченням.

59. Роз'яснення змісту, що базується на даних граматики, лексики, філологічних наук, зміст норм досліджується з погляду їх текстової форми називається:

- а) легальним;
- б) нормативним;
- в) граматичним;
- г) казуальним;
- д) поширювальним.

60. Враховуючи коло осіб офіційне тлумачення розраховане на:

- а) нормативне;
- б) фахове;
- в) доктринальне;
- г) поширювальне;
- д) обмежувальне.

61. Вид тлумачення залежно від суб'єктів, що тлумачать нормативно-правовий припис:

- а) нормативне;
- б) автентичне;
- в) доктринальне;
- г) поширювальне;
- д) обмежувальне.

62. Нормативний вид тлумачення має назву:

- а) абстрактний;
- б) професійний;
- в) науковий;
- г) побутовий;
- д) обмежувальний.

63. Казуальний вид тлумачення — це:

- а) призначене для поширення його на невизначене коло осіб і випадків;

- б) роз'яснення, що походить від спеціально уповноваженого органу щодо нормативних актів, які видані іншими нормотворчими органами;
- в) роз'яснення, яке здійснюється тим органом, що видав норму, яка підлягає тлумаченню;
- г) офіційне роз'яснення втримування норм права при розгляді конкретної юридичної справи, що обов'язково для застосування тільки відносно цієї справи;
- д) роз'яснення змісту норм права в повсякденному житті, побуті всіма особами, які не мають спеціальної юридичної освіти або певного досвіду юридичної діяльності.

64. Офіційний вид тлумачення здійснюється:

- а) спеціально уповноваженим компетентним органом, державним службовцем чи посадовою особою на підставі службового обов'язку;
- б) будь-яким суб'єктом, при якому результат тлумачення не має обов'язкової юридичної сили;
- в) фахівцями з вищою юридичною освітою в галузі держави і права — практичні працівники;
- г) науковцями — фахівцями-правознавцями, науковими та дослідними установами в науково-практичних коментарях до законодавства, працях учених-юристів (наукових статтях, монографіях, підручниках, посібниках, брошурах, лекціях), обговореннях проблемних питань чинних нормативних актів та їх проектів у пресі, на «круглих столах», телебаченні, сторінках наукових видань;
- д) в повсякденному житті, побуті всіма особами, які не мають спеціальної юридичної освіти або певного досвіду юридичної діяльності.

65. До видів казуального тлумачення відноситься:

- а) роз'яснення, що відображається у правозастосовному акті;
- б) роз'яснення, що відображається у нормативному акті;
- в) роз'яснення, що відображається у науковій статті;
- г) роз'яснення, що відображається у виступі особи, яка має певний науковий ступінь;

- д) роз'яснення, що відображається у рішенні винесеному посадовою особою.

66. Роз'яснення змісту норм права в повсякденному житті, побуті всіма особами, які не мають спеціальної юридичної освіти або певного досвіду юридичної діяльності.

- а) нормативне;
- б) побутове;
- в) доктринальне;
- г) поширювальне;
- д) обмежувальне.

67. За суб'єктами тлумачення виділяють наступні види тлумачення:

- а) нормативне;
- б) фахове;
- в) доктринальне;
- г) поширювальне;
- д) обмежувальне.

68. Професійне тлумачення — це:

- а) здійснюється спеціально уповноваженим компетентним органом, державним службовцем чи посадовою особою на підставі службового обов'язку;
- б) здійснюється будь-яким суб'єктом, при якому результат тлумачення не має обов'язкової юридичної сили;
- в) здійснюють фахівці з вищою юридичною освітою в галузі держави і права — практичні працівники;
- г) здійснюється науковцями — фахівцями-правознавцями, науковими та дослідними установами в науково-практичних коментарях до законодавства, працях учених-юристів (наукових статтях, монографіях, підручниках, посібниках, брошурах, лекціях), обговореннях проблемних питань чинних нормативних актів та їх проєктів у пресі, на «круглих столах», телебаченні, сторінках наукових видань;

- д) роз'яснення змісту норм права в повсякденному житті, побуті всіма особами, які не мають спеціальної юридичної освіти або певного досвіду юридичної діяльності.

69. Залежно від того, на яке коло осіб розраховане офіційне тлумачення, розрізняють:

- а) загальне та казуальне;
- б) професійне та наукове;
- в) наукове та побутове;
- г) побутове та професійне;
- д) обмежувальне та поширювальне.

70. Вид тлумачення залежно від суб'єктів, що тлумачать нормативно-правовий припис:

- а) нормативне;
- б) легальне;
- в) доктринальне;
- г) поширювальне;
- д) обмежувальне.

71. Принцип тлумачення норми права, який передбачає однакове розуміння змісту норми права всіма суб'єктами правозастосовної діяльності:

- а) принцип всебічності тлумачення;
- б) принцип телеологічності тлумачення;
- в) принцип систематичності тлумачення;
- г) принцип об'єктивності тлумачення;
- д) принцип ідентичності тлумачення.

72. Побутовий вид тлумачення відноситься до:

- а) офіційного тлумачення;
- б) неофіційного тлумачення;
- в) наукового тлумачення;
- г) професійного тлумачення;
- д) доктринального тлумачення.

73. Тлумачення при якому «дух» і «літера» закону збігаються:

- а) буквальне;
- б) фахове;
- в) доктринальне;
- г) поширювальне;
- д) обмежувальне.

74. Поширювальне тлумачення — це:

- а) здійснюється спеціально уповноваженим компетентним органом, державним службовцем чи посадовою особою на підставі службового обов'язку;
- б) здійснюється будь-яким суб'єктом, при якому результат тлумачення не має обов'язкової юридичної сили;
- в) здійснюють фахівці з вищою юридичною освітою в галузі держави і права — практичні працівники;
- г) здійснюється науковцями — фахівцями-правознавцями, науковими та дослідними установами в науково-практичних коментарях до законодавства, працях учених-юристів (наукових статтях, монографіях, підручниках, посібниках, брошурах, лекціях), обговореннях проблемних питань чинних нормативних актів г) та їх проєктів у пресі, на «круглих столах», телебаченні, сторінках наукових видань;
- д) це роз'яснення, при якому дійсний зміст (значення) норми права ширше за її буквальний текст.

75. Вид тлумачення, який можливо застосувати до статті 147 Конституції України: «Конституційний Суд України дає офіційне тлумачення Конституції України та законів України»:

- а) делеговане;
- б) поширювальне;
- в) доктринальне;
- г) поширювальне;
- д) обмежувальне.

76. Вид тлумачення, який можливо застосувати до статті 67 Кримінального кодексу України чітко визначає обставини, які обтяжують пока-

рання. При призначенні покарання суд не може визнати таким, що його обтяжують, обставини не зазначені в цій статті:

- а) буквальне;
- б) поширювальне;
- в) доктринальне;
- г) поширювальне;
- д) обмежувальне.

77. Казуальне тлумачення норм права поділяється на:

- а) судове та адміністративне;
- б) професійне та наукове;
- в) наукове та побутове;
- г) побутове та професійне;
- д) обмежувальне та поширювальне.

78. Визначте вид тлумачення при якому «дух» закону ширше за його «літери»:

- а) обмежувальне тлумачення;
- б) поширювальне тлумачення;
- в) доктринальне тлумачення;
- г) професійне тлумачення;
- д) казуальне тлумачення.

79. Вид тлумачення, який можливо застосувати до норми Конституції України, яка встановлює, що кандидат у Президенти України повинен досягти 35 років на момент виборів.

- а) буквальний;
- б) поширювальний;
- в) доктринальний;
- г) поширювальний;
- д) обмежувальний.

80. Дане поняття характеризує наступне твердження: роз'яснення, при якому дійсний зміст (значення) норми права вужче за її текстуальний вираз:

- а) буквальне тлумачення;
- б) поширювальне тлумачення;

- в) доктринальне тлумачення;
- г) професійне тлумачення;
- д) обмежувальне тлумачення.

81. Визначте вид тлумачення при якому «дух» закону вужче за його «літери»:

- а) обмежувальне тлумачення;
- б) поширювальне тлумачення;
- в) доктринальне тлумачення;
- г) професійне тлумачення;
- д) казуальне тлумачення.

82. Одним із видів актів загального тлумачення є:

- а) акти делегованого тлумачення;
- б) акти офіційного тлумачення;
- в) акти неофіційного тлумачення;
- г) акти перспективного тлумачення;
- д) акти професійного тлумачення.

83. До повноважень якого органу державної влади належить офіційне тлумачення Конституції та законів України:

- а) Верховної Ради України;
- б) Конституційного Суду України;
- в) Верховного Суду України;
- г) Кабінету Міністрів України;
- д) Президента України.

84. Тлумачення, яке поширюється на невизначене коло осіб, призначене для багаторазового застосування, і є загальнообов'язковим:

- а) казуальне;
- б) офіційне;
- в) розширювальне;
- г) обмежувальне;
- д) нормативне.

85. *Тлумачення норм права, яке являє собою сукупність спеціальних прийомів, спрямованих на з'ясування морфологічної і синтаксичної структури тексту акта:*

- а) адекватне;
- б) систематичне;
- в) спеціально-юридичне;
- г) телеологічне (цільове);
- д) граматичне.

86. *Аутентичне тлумачення — це:*

- а) тлумачення, що визнається як державно-владна діяльність уповноважених органів або посадових осіб, що поширюється на невизначене коло суспільних відносин та можливість неодноразового використання;
- б) тлумачення, що здійснюється тим самим суб'єктом правотворчості, що і прийняв норму права;
- в) тлумачення, змістом якого є встановлення та роз'яснення змісту норм права, що здійснюється уповноваженим на те суб'єктом, в результаті чого приймається інтерпретаційний акт;
- г) тлумачення, змістом якого є офіційне роз'яснення норми права, що є обов'язковим для конкретного випадку або осіб та здійснюється суб'єктом правозастосування при вирішенні конкретної справи;
- д) тлумачення, яке володіє абсолютною юридичною силою, воно виходить від вищої інстанції і через це не може бути спростованим.

87. *Тлумачення, яке націлене на з'ясування змісту та сутності вимог, які регламентовані у нормі праві:*

- а) підтверджуюче;
- б) виправляюче;
- в) роз'яснююче;
- г) офіційне;
- д) професійно-практичне.

88. Роз'яснення суду вищої інстанції з приводу та у зв'язку зі справою, яка розглядається, якщо рішення нижчих судів у ній є неправильним, таки-ми, що не відповідає закону, належить до:

- а) авторське тлумачення;
- б) делеговане тлумачення;
- в) казуального тлумачення;
- г) неофіційне тлумачення;
- д) наукове тлумачення.

89. Те, що тлумачення норм права здійснюється без впливу особистих чи суспільних думок, будь-якого виду дискримінації, упередженості, ідеоло-гії, а особливо без політичного чи соціального впливу передбачено наступним принципом тлумачення норм права:

- а) принцип всебічності тлумачення;
- б) принцип телеологічності тлумачення;
- в) принцип систематичності тлумачення;
- г) принцип об'єктивності тлумачення;
- д) принцип ідентичності тлумачення.

90. Застосування у процесі тлумачення норми права всіх засобів розкрит-тя змісту норми передбачено наступним принципом тлумачення норм права:

- а) принцип всебічності тлумачення;
- б) принцип ідентичності тлумачення;
- в) принцип систематичності тлумачення;
- г) принцип об'єктивності тлумачення;
- д) принцип телеологічності тлумачення.

Перелік літератури до теми:

Нормативні акти:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141 (зі змінами внесеними

- Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02 червня 2016 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2016. — № 28. — Ст. 532).
2. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року // Офіційний вісник України. — 2008. — № 93.
 3. Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. — 2005. — № 35, 35-36, 37. — Ст. 446.
 4. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. — 1984. — № 51. — Ст. 1122.
 5. Кримінальний кодекс України від 4 квітня 2001 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 25. — Ст. 131.
 6. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року // Відомості Верховної Ради України. — 2013. — № 9-10, № 11-12, № 13. — Ст. 88.
 7. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року // Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 40. — Ст. 492.
 8. Про Конституційний Суд України : Закон України від 16 жовтня 1996 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 49. — Ст. 272.
 9. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21 травня 1997 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. — 1997. — № 24. — Ст. 170.
 10. Про місцеві державні адміністрації : Закон України від 9 квітня 1999 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. — 1999. — № 20. — Ст. 190.
 11. Про статус депутатів місцевих рад : Закон України від 11 липня 2002 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. — 2002. — № 40. — Ст. 290.
 12. Про статус народного депутата України : Закон України від 17 листопада 1992 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. — 1993. — № 3. — Ст. 17.

13. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини : Закон України від 23 грудня 1997 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. — 1998. — № 20. — Ст. 99.
14. Про центральні органи виконавчої влади : Закон України від 17 березня 2011 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. — 2011. — № 38. — Ст. 385.
15. Про Центральну виборчу комісію : Закон України від 30 червня 2004 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 36. — Ст. 81.

Спеціалізована література:

1. Андрійко О. Ф. Принцип верховенства права : проблеми тлумачення та застосування в адміністративному праві / О. Ф. Андрійко, В. П. Нагребельний // Альманах права. — 2012. — №3. — С. 78-82.
2. Антошкіна В. К. Інтерпретаційна діяльність Конституційного Суду України: проблеми теорії та практики : навч. посібник / В. К. Антошкіна, О. А. Мурзіна ; заг. ред. С. В. Петков. — Донецьк : Юго-Восток, 2009. — 252 с.
3. Болонин С. Ю. Правотолкование и правовое регулирование : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Болонин Сергей Юрьевич. — Казань, 2010. — 201 с.
4. Васюк А. В. История возникновения и развития юридической герменевтики в России : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Васюк Анастасия Владимировна. — М., 2011. — 215 с.
5. Ватаманюк В. Судове тлумачення і принцип верховенства права / В. Ватаманюк // Українське право. — 2006. — № 1 (19). — С. 248-259.
6. Веретельник Л. К. Тлумачення цивільно-правового договору / Л. К. Веретельник // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. — 2011. — № 1. — С. 279-289.
7. Гаврилова Ю. А. Толкование права по объему : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Гаврилова Юлия Александровна. — Волгоград, 2008. — 210 с.

8. Галунько В. В. Професійно-правове тлумачення права / В. В. Галунько // Форум права. — 2011. — № 2. — С. 151-154.
9. Гермашев А. Н. Юридическая герменевтика как теория о способах изложения воли в юридическом тексте и способах ее толкования : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Гермашев Алексей Николаевич. — М., 2010. — 196 с.
10. Головченко В. Тлумачення норм права як науково-практична потреба / В. Головченко // Юридичний вісник України. — 2000. — № 22. — С. 9-12.
11. Гончаров В. Американська оригіналістична теорія тлумачення юридичних норм і сучасність / В. Гончаров // Право України. — 2010. — № 1. — С. 142-147.
12. Гончаров В. Методологія тлумачення юридичних норм у світлі граматики / В. Гончаров // Вісник Академії правових наук України. — 2010. — № 1. — С. 257-264.
13. Гринюк Р. Методологічні способи тлумачення принципу верховенства права / Р. Гринюк // Українське право. — 2006. — № 1 (19). — С. 72-79.
14. Денькович О. Об'єкт та предмет тлумачення Конституційним судом України у кримінальному праві / О. Денькович // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. — 2011. — № 52. — С. 309-318.
15. Долголенко Т. Н. Аксиологический и формально-юридический смысл толкования права : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Долголенко Татьяна Николаевна. — Казань, 2012. — 150 с.
16. Дорошенко С. І. Загальнотеоретичні аспекти принципів тлумачення юридичних норм у механізмі забезпечення прав і свобод громадянина / С. І. Дорошенко, І. О. Шашкова-Журавель // Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. — 2012. — № 3 (34). — С. 134-139.
17. Євграфова Є. Доктрина у правовій науці і юридичній практиці / Є. Євграфова // Вісник національної Академії правових наук України. — 2013. — № 2 (73). — С. 52-62.

18. Євграфова Є. Доктринальне тлумачення норм права (законів) : природа і здійснення / Є. Євграфова // Вісник Академії правових наук України. — 2010. — № 2. — С. 40-51.
19. Євграфова Є. Доктрини та концепції у правовій системі України: форми і сфери застосування / Є. Євграфова // Право України. — 2010. — № 5. — С. 77-84.
20. Єзеров А. А. Сутність та межі конституційного тлумачення / А. А. Єзеров // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. — 2011. — № 9. — С. 98-102.
21. Єзеров А. А. Тлумачення Конституції України: способи, межі, зміст / А. А. Єзеров // Часопис Київського університету права. — 2011. — № 3. — С. 95-99.
22. Заєць А. Г. Тлумачення правових норм у сучасних умовах: функції та методи / А. Г. Заєць // Держава і право : зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. — К., 2007. — Вип. 37. — С. 66-71.
23. Зубенко А. В. Інтерпретаційна техніка актів тлумачення норм права / А. В. Зубенко // Форум права. — 2012. — № 4. — С. 395-398.
24. Зубенко А. В. Співвідношення та взаємодія актів тлумачення норм права з правозастосовчими та нормативно-правовими актами / А. В. Зубенко // Держава і право : зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. — К., 2009. — Вип. 45. — С. 82-86.
25. Ісмайлов К. Ю. Правова природа постанов і роз'яснень Пленуму Верховного Суду України як джерел права / К. Ю. Ісмайлов // Наше право. — 2011. — № 1. — С. 5-12.
26. Кадикало О. І. Тлумачення як функція конституційних судів / О. І. Кадикало // Часопис Київського університету права. — 2009. — № 2. — С. 94-99.
27. Кампо В. Принципи офіційного тлумачення Конституції та законів України: перспектива конституціоналізації / В. Кампо, І. Нікітіна // Право України. — 2012. — № 9. — С. 310-315.
28. Капліна О. Буквальне тлумачення норм кримінально-процесуального права / О. Капліна // Вісник Академії правових наук України. — 2005. — № 1. — С. 150-161.

29. Капліна О. В. Вирок суду як акт тлумачення / О. В. Капліна // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. — 2009. — №4 (46). — С. 229-239.
30. Капліна О. В. Проблеми єдності термінологічного наукового інструментарію при означенні способів тлумачення норм права / О. В. Капліна // Актуальні проблеми держави і права. — 2012. — Вип. 63. — С. 26-34.
31. Капліна О. Принципи правозастосовного тлумачення норм кримінально-процесуального права / О. Капліна // Вісник Академії правових наук України. — 2008. — № 2. — С. 200-211.
32. Капліна О. Телеологічне (цільове) тлумачення норм кримінально-процесуального права / О. Капліна // Вісник Академії правових наук України. — 2011. — № 4. — С. 170-182.
33. Каращук К. Деякі аспекти тлумачення норм права / К. Каращук // Вісник Національної академії прокуратури України. — 2008. — № 4. — С. 118-123.
34. Київець О. В. Тлумачення міжнародних договорів / О. В. Київець // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. — 2011. — № 2. — С. 124-128.
35. Кириченко О. М. Казуальне тлумачення норм права: аксіологічний аспект / О. М. Кириченко // Альманах права. — 2012. — №3 — С. 195-198.
36. Коваль В. Непряме впливання правових норм із актів господарського законодавства та способи їх виявлення при тлумаченні / В. Коваль // Юридична Україна. — 2011. — № 9. — С. 4-7.
37. Колоколов Я. Н. Аутентическое толкование норм права: поиск новых парадигм / Я. Н. Колоколов. — М. : Юрлитинформ, 2010. — 372 с.
38. Коломоець Т. Актуальні проблеми тлумачення адміністративного законодавства та шляхи їх вирішення як складові вітчизняного нормотворчого процесу / Т. Коломоець // Підприємництво, господарство і право. — 2011. — № 6. — С. 3-6.
39. Коломоець Т. Тлумачення як невід’ємна складова процесу підготовки досконалого адміністративного законодавства у аспекті співвідношення із суміжними поняттями / Т. Коломоець // Вісник прокуратури. — 2010. — № 9. — С. 110-115.

40. Коломоєць Т. О. Тлумачення актів адміністративного законодавства : монографія / Т. О. Коломоєць, О. І. Костенко. — Запоріжжя : [Запоріз. нац. ун-т], 2011. — 200 с.
41. Корейба І. В. Офіційне тлумачення як повноваження Конституційного Суду України / І. В. Корейба // Право і безпека. — 2009. — № 5. — С. 14-20.
42. Коханюк Т. С. Зміст поняття «тлумачення» у співвідношенні з іншими подібними поняттями / Т. С. Коханюк // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. — 2008. — № 2. — С. 285-292.
43. Коханюк Т. С. Про окремі способи тлумачення закону: історичний ракурс / Т. С. Коханюк // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. — 2009. — № 3. — С. 209-219.
44. Коханюк Т. С. Системне тлумачення кримінального закону : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Коханюк Тетяна Сергіївна. — Л., 2011. — 285 с.
45. Кривецька Л. М. Особливості тлумачення норм права за допомогою законодавчих дефініцій / Л. М. Кривецька // Митна справа. — 2011. — № 4 (76). — С. 426-432.
46. Кривецька Л. М. Юридична природа актів тлумачення норм права / Л. М. Кривецька // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. — 2011. — № 4. — С. 25-33.
47. Кривецька М. Л. Особливості тлумачення норм права за допомогою законодавчих дефініцій / М. Л. Кривецька // Митна справа. — 2011. — № 4, ч. 2 — С. 426-430.
48. Кривицький Ю. В. Історичний спосіб тлумачення норм права: загальнотеоретичний аспект // Часопис Київського університету права. — 2012. — № 1. — С. 32-36.
49. Кривицький Ю. Історичний спосіб тлумачення норм права: загальнотеоретичний аспект / Ю. Кривицький // Часопис Київського університету права. — 2012. — № 1. — С. 32-36.
50. Крижановський А. Доктрина правового порядку в Україні : генезис, сучасний стан та перспективи / А. Крижановський // Право України. — 2013. — № 9. — С. 229-242.

51. Куц М. О. Про особливості тлумачення терміна «імплементация» / М. О. Куц // Часопис Київського університету права. — 2010. — № 2. — С. 133-137.
52. Лепіш Н. Я. Особливості класифікації актів тлумачення норм права / Н. Я. Лепіш // Митна справа. — 2012. — № 6. — С. 45-52.
53. Лепіш Н. Я. Структура актів тлумачення норм права / Н. Я. Лепіш // Публічне право. — 2013. — № 2. — С. 307-313.
54. Лисенков С. Л. Тлумачення (інтерпретація) норм права: причини необхідності, види та способи / С. Л. Лисенков // Законодавство України: науково-практичні коментарі. — 2006. — № 5. — С. 3-9.
55. Лобань Д. Беручись тлумачити законодавство, треба ставитись до цього відповідно / Д. Лобань // Вісник прокуратури. — 2003. — № 4. — С. 121-122.
56. Малента В. Доктринальне тлумачення норм права / В. Малента // Юридична Україна. — 2008. — № 12. — С. 30-36.
57. Малента В. С. Вимоги до неофіційного тлумачення норм права / В. С. Малента // Наше право. — 2010. — № 3. — С. 5-9.
58. Малента В. С. Історичні аспекти становлення тлумачення норм права / В. С. Малента // Вісник Академії адвокатури України. — 2010. — № 1 (17). — С. 18-21.
59. Малента В. С. Неофіційне тлумачення норм права : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Малента Володимир Степанович. — К., 2010. — 246 с.
60. Малиновская Н. В. Интерпретация в праве: генезис, эволюция, актуализация : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Малиновская Наталья Владимировна. — Воронеж, 2010. — 216 с.
61. Малишев Б. В. Застосування норм права (теорія і практика) : навчальний посібник / Б. В. Малишев, О. В. Москалюк ; за заг. ред. Б. В. Малишева. — К. : РЕФЕРАТ, 2010. — 260 с.
62. Малишев Б. В. Телеологічний спосіб тлумачення норм права: загальнотеоретичні аспекти / Б. В. Малишев // Адвокат. — 2011. — № 10. — С. 7-14.
63. Малярчук Т. В. Точність мови закону як запорука правильного розуміння, тлумачення і виконання кримінально-процесуальних

- приписів / Т. В. Малярчук // Наше право. — 2012. — № 1 (ч. 2). — С. 103-107.
64. Мачульська М. Характерні ознаки правової доктрини / М. Мачульська // Підприємництво, господарство і право. — 2012. — № 4. — С. 102-105.
65. Молибога М. П. Класифікація тлумачення норм права / М. П. Молибога // Держава і право : зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. — К., 2010. — Вип. 50. — С. 81-87.
66. Молибога М. П. Теоретичні підходи щодо тлумачення норм міжнародного права в сучасних умовах / М. П. Молибога // Альманах права. — 2011. — № 2. — С. 286-289.
67. Молибога М. П. Тлумачення норм права: сутнісні характеристики / М. П. Молибога // Часопис Київського університету права. — 2010. — № 2. — С. 42-46.
68. Молибога М. П. Тлумачення норм права: теоретичні засади та практичний вимір / М. П. Молибога // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. — 2010. — № 3. — С. 12-16.
69. Молибога М. Теоретичні постулати тлумачення Конституції і законів України / М. Молибога // Вісник Академії управління МВС. — 2010. — № 3 (15). — С. 29-36.
70. Москалюк О. В. Застосування правил пріоритету норми з найбільш сприятливим для особи тлумаченням при подоланні змістовних колізій / О. В. Москалюк // Адвокат. — 2011. — № 11. — С. 25-29.
71. Настасяк І. Ю. Тлумачення правових норм : навч. посіб. / І. Ю. Настасяк. — Л. : [ЛьвДУВС], 2010. — 335 с.
72. Нікітіна І. Історія інституту тлумачення норм права у контексті розвитку конституційної юстиції в Україні / І. Нікітіна // Юридичний вісник. — 2012. — № 2. — С. 23-31.
73. Нікітіна І. О. Особливості застосування історичного тлумачення актів законодавства в практиці Конституційного Суду України / І. О. Нікітіна // Бюлетень Міністерства юстиції України. — 2011. — № 5. — С. 97-103.
74. Новітнє вчення про тлумачення правових актів : навч. посіб. / В. Г. Ротань та ін. ; відп. ред. В. Г. Ротань. — Х. : Право, 2013. — 751 с.

75. Опотяк С. З. Основні правила тлумачення норм права / С. З. Опотяк // Бюлетень Міністерства юстиції України. — 2010. — № 11. — С. 115-119.
76. Опотяк С. З. Основні принципи тлумачення норм права / С. З. Опотяк // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. — 2010. — № 1. — С. 18-24.
77. Опотяк С. З. Роль тлумачення правових норм в удосконаленні законодавства України / С. З. Опотяк // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. — 2011. — № 1. — С. 46-52.
78. Опотяк С. З. Теорії тлумачення правових норм (юридична природа та підходи до тлумачення правових норм) / С. З. Опотяк // Бюлетень Міністерства юстиції України. — 2011. — № 4. — С. 122-127.
79. Ордина О. Н. К вопросу о месте общепризнанных норм и принципов международного права в правовой системе России / О. Н. Ордина // Современное право. — 2013. — № 9. — С. 9-11.
80. Паліюк В. П. Застосування судами України Конвенції про захист прав людини та основних свобод : навч. посіб. / В. П. Паліюк. — К. : Фенікс, 2004. — 263 с.
81. Панчак О. Г. Доктринальне тлумачення закону про кримінальну відповідальність за аналогією / О. Г. Панчак // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. — 2010. — № 2. — С. 309-317.
82. Петренко П. Теоретичні аспекти тлумачення норм права. Поняття тлумачення норм права: предмет, об'єкт та метод / П. Петренко // Юридичний журнал. — 2011. — № 10. — С. 52-58.
83. Подорожна Т. Законодавчі дефініції як різновид тлумачення: теоретико-правовий аспект / Т. Подорожна // Підприємництво, господарство і право. — 2008. — № 11. — С. 133-136.
84. Подцерковний О. Про необхідність підвищення уваги до методології тлумачення господарського законодавства / О. Подцерковний // Право України. — 2010. — № 4. — С. 265-274.
85. Портнов А. В. Теоретичні основи формування конституційного судочинства в Україні : монографія / А. В. Портнов. — К. : Логос, 2008. — 155 с.

86. Прийма С. В. Способи тлумачення норм права : загальнотеоретична характеристика / С. В. Прийма // Юрист України. — 2011. — № 3 (16). — С. 10-16.
87. Прийма С. Ознаки тлумачення норм права / С. Прийма // Вісник Академії правових наук України. — 2009. — № 3. — С. 239-249.
88. Прийма С. Принцип розумності тлумачення норм права / С. Прийма // Вісник Академії правових наук України. — 2012. — №3. — С. 34-43.
89. Савчин М. В. Основні принципи діяльності Конституційного суду України по тлумаченню Конституції України / М. В. Савчин // Часопис Київського університету права. — 2009. — № 2. — С. 83-89.
90. Сердюк І. А. Нормативно-правовий акт у співвідношенні з актом застосування та актом тлумачення норм права / І. А. Сердюк // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ. — 2010. — № 3. — С. 152-159.
91. Сліденко І. Д. Тлумачення конституції: питання теорії і практики в контексті світового досвіду / І. Д. Сліденко. — О. : Фенікс, 2003. — 234 с.
92. Смирнова О. М. Филологическое правотолкование : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Смирнова Ольга Михайловна. — Казань, 2007. — 189 с.
93. Соловійов О. В. Деякі теоретичні положення юридичної інтерпретації правових норм (до питання ефективного цільового тлумачення конвенції про захист прав і основних свобод людини) / О. В. Соловійов // Економіка. Фінанси. Право. — 2006. — № 10. — С. 36-39.
94. Соловійов О. Процедури визначення юридичного змісту норм національного і міжнародного права. У контексті проблеми ефективного цільового тлумачення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 / О. Соловійов // Вісник прокуратури. — 2007. — № 1. — С. 122-128.
95. Спасибо-Фатеева І. Доктринальне тлумачення / І. Спасибо-Фатеева // Вісник Академії правових наук України. — 2005. — № 1. — С. 35-38.
96. Старостюк А. В. Застосування норм права : навч. посібник / А. В. Старостюк. — Ірпінь : [б.в.], 2007. — 137 с.

97. Суслов В. В. Герменевтика и юридическое толкование / В. В. Суслов // Государство и право. — 1997. — № 6. — С. 109-112.
98. Тимофеев О. О. Тлумачення податково-правових норм : монографія / О. О. Тимофеев. — Х. : Право, 2013. — 214 с.
99. Тихомиров Ю. А. Правоприменение: теория и практика : монографія / Н. Т. Вишневская [и др.] ; отв. ред. Ю. А. Тихомиров. — М. : Формула права, 2008. — 431 с.
100. Тлумачення та застосування конвенції про захист прав людини й основоположних свобод Європейським судом з прав людини та судами України / М. В. Мазур [и др.]. — Луганськ : РВВ ЛДУВС, 2006. — 600 с.
101. Цвігун Л. А. Правила тлумачення Галахи (єврейського релігійного права) / Л. А. Цвігун // Актуальні проблеми політики : зб. наук. праць. — 2011. — № 43. — С. 257-267.
102. Шевчук І. М. Правова природа інтерпретаційних актів Конституційного суду України / І. М. Шевчук // Вісник Запорізького національного університету. — 2012. — №4. — С. 62-66.

Тема 6

КОЛІЗІЇ НОРМ ПРАВА

Колізії норм права: поняття, ознаки. Вузький та широкий підходи до розуміння юридичних колізій. Причини виникнення юридичних колізій: об'єктивні та суб'єктивні.

Класифікація колізій норм права: критерії та види. Ієрархічні (субординаційні), змістовні, темпоральні (тимчасові), змішані колізії норм права: загальна характеристика.

Співвідношення понять «колізія правових норм» та «конкуренція правових норм». Колізія норм національного законодавства та міжнародного законодавства.

Механізм подолання колізій норм права: поняття, функції, елементи. Способи вирішення юридичних колізій норм права: попередження, усунення та подолання. Принципи подолання колізій норм права: поняття, види та їх зміст.

У юридичній літературі поняття «*колізія*» традиційно пов'язується з проблемою неузгодженостей (суперечностей) у правовій системі, що призводить до порушень її цілісності, внутрішньої узгодженості та єдності.

Такі суперечності або розбіжності можуть виникати: між різними нормативно-правовими актами, між нормативно-правовим актом і нормативно-правовим договором (колізії в нормотворчості), між різними правозастосовними актами, між нормативно-правовими та правозастосовними актами (колізії в правозастосуванні); між різними актами

тлумачення норм права, між нормативно-правовими актами і актами тлумачення норм права, між правозастосовними актами й актами тлумачення (колізії в правотлумаченні).

Разом з тим, колізії (суперечності) можуть також виникати у процесі взаємодії норм національного і міжнародного права, що зумовлюється:

- недодержанням загальноприйнятих принципів міжнародного права;
- відмовою реально привести національне законодавство у відповідність з міжнародними стандартами в галузі прав людини;
- невиконанням актів міждержавних об'єднань;
- ухваленням національних актів всупереч нормам міжнародного права; неправильним тлумаченням міжнародно-правових актів;
- ігноруванням критерію конституційності.

Вирізняють різні види юридичних колізій.

Залежно від правових форм діяльності, у процесі здійснення яких виникають такі колізії як:

- **нормотворчі** — утворені в процесі нормотворчості;
- **правозастосовні** — закладені в процесі застосування норм права;
- **інтерпретаційні** — сформовані в процесі тлумачення закріпленими в інших джерелах права;
- **колізії між нормами права**, закріпленими в інших джерелах права.

Різноманітність правових колізій зумовлює необхідність їх класифікації, що здійснюється за наступними основними критеріями.

За характером причин, що породжують колізії, розрізняють:

- **правові колізії**, що виникають **внаслідок розвитку самих суспільних відносин** (рівень економічного розвитку, розвиненість інститутів громадянського суспільства, наявність інститутів демократії);
- **правові колізії**, що є **наслідком дії суб'єктивних факторів** (можливість знаходження соціального компромісу, боротьба за політичну владу, рівень правової культури населення, наукова обґрунтованість законодавства).

За юридичною силою нормативних актів, що вміщують колізуючі норми (вертикальні колізії):

- колізії норм національного законодавства та норм міжнародного права;
- колізії норм національного законодавства.

Колізії, що існують між нормами, які є рівними за юридичною силою (горизонтальні колізії). Вони виявляються між приписами, які:

- містяться в одній статті нормативного акта;
- містяться в різних статтях одного нормативного акта;
- містяться в різних нормативно-правових актах.

За субстанціональним характером колізії виникають внаслідок протиріччя між нормами, що вміщуються у нормативно-правових актах, та нормами, що вміщуються в акті тлумачення. Як правило, ці колізії виникають внаслідок неправомірного звужувального чи розширювального тлумачення та усуваються лише шляхом скасування інтерпретаційних норм.

За суб'єктами правового регулювання поділяють:

- колізії юридичного статусу осіб;
- колізії компетенції юридичних органів;
- колізії статусу громадських об'єднань;
- колізії в нормах, що визначають повноваження посадових осіб.

Колізії в законодавстві є різновидом юридичних колізій, що виникають за наявності розбіжності між реально або формально-чинними нормами права, які закріплені в законодавстві і регулюють однакові фактичні відносини.

Ознаками колізій у законодавстві є:

- виникнення лише у випадку різного регулювання однакових фактичних обставин принаймні двома нормами права;
- утворення лише між нормами права, закріпленими в законодавстві;
- не є характерним утворення між нормами, вираженими в інших формах права, а також між нормою права й актом її тлумачення, між актами тлумачення;
- виникнення з приводу регулювання однакових фактичних обставин.

Для українського законодавства найбільш поширеними є темпоральні, ієрархічні та змістовні колізії.

Темпоральна (часова) колізія виникає внаслідок видання в різний час з того самого питання декількох норм права, закріплених в нормативно-правових актах. Для подолання такої колізії необхідно докладно проаналізувати показники, що характеризують дію неузгоджених нормативних

актів у часі. Загальним правилом, що використовується для подолання таких колізій, є правило, згідно з яким наступний закон з того самого питання скасовує дію попередніх. Тому в разі неузгодженості застосуванню підлягає норма права, яка є більш пізньою.

Ієрархічна колізія виникає внаслідок регулювання одних фактичних відносин нормами, закріпленими в актах, що мають різну юридичну силу. Загальне правило, яке використовується для подолання ієрархічних колізій, є таким: у разі суперечності застосовуються норми, що закріплюються в нормативно-правових актах, які мають більш високу юридичну силу.

Змістовна колізія виникає у результаті часткового збігу обсягів регулювання декількох норм права. Особливістю таких колізій є поділ норм права на загальні й спеціальні. Загальні норми права, як відомо, поширюються на рід відносин у цілому; спеціальні діють тільки в межах певного виду відносин цього роду і встановлюють для нього певні особливості порівняно із загальним правилом. Ці норми можуть закріплюватися як в одному, так і в кількох нормативно-правових актах. У разі конкуренції загальних і спеціальних (виняткових) норм слід керуватися правилом: спеціальний закон скасовує дію загального.

Зменшення колізій у законодавстві може відбуватися внаслідок усунення колізій та їх подолання.

Під **усуненням колізій** розуміють зняття колізій, взагалі. Основним способом їх усунення є прийняття нового нормативно-правового акту, скасування старого, внесення змін або доповнень в чинне законодавство (нормотворення).

У процесі **подолання колізій** виділяють відповідні засоби та способи, які утворюють так званий **колізійний механізм**, що дає змогу у конкретному випадку зменшити шкідливий вплив прорахунків і недбалості у нормотворенні.

Засобами подолання колізій є тлумачення, судовий, адміністративний розгляд, створення узгоджувальних комісій тощо. **Основними способами подолання колізій** є застосування колізійних норм та принципів. Колізійні норми встановлюють правила вибору правової норми, яка підлягає застосуванню за наявності суперечності між чинними нормами права, які закріплені в законодавстві і регулюють однакові фактичні обставини.

Ключові поняття:

колізії норм права, види колізій норм права, механізм подолання колізій норм права, ієрархічні колізії норм права, темпоральні колізії норм права, змістовні колізії норм права, просторові колізії норм права, явні колізії норм права, приховані колізії норм права, прості колізії норм права, складні колізії норм права, негативні (шкідливі) колізії, позитивні (доброякісні) колізії, нормотворчі колізії, правозастосовні колізії, інтерпретаційні колізії, колізії між нормами права, колізії юридичного статусу осіб, колізії компетенції юридичних органів, колізії статусу громадських об'єднань, колізії в нормах, що визначають повноваження посадових осіб, колізії у законодавстві, ознаки колізій у законодавстві, усуненням колізій, способи усунення колізій, подолання колізій, засоби подолання колізій, способи подолання колізій, подолання ієрархічних колізій норм права, подолання темпоральних колізій норм права, подолання змістовних колізій.

Тестові завдання:

1. Розходження змісту двох або більше формально діючих нормативних актів, виданих з одного й того ж питання, тобто регулюють однакові правовідносини, але по-різному — це:

- а) прогалина у законі;
- б) прогалина в праві;
- в) колізія норм права;
- г) колізійна норма;
- д) складна колізія.

2. Термін «колізія» у вузькому розумінні — це:

- а) розбіжності або суперечності між нормативно-правовими актами, що регулюють одні і ті ж або суміжні правовідносини, а також між компетенцією органів влади;
- б) спірне правовідношення, що має суб'єктивну природу;

- в) протиріччя, які існують між нормами права;
- г) всі можливі протиріччя, які існують у правовій сфері;
- д) протиріччя між існуючим правовим порядком і намірами, та діями щодо його зміни.

3. Виходячи з концепції праворозуміння можна виділити наступні підходи до визначення терміну «колізія»:

- а) соціологічний та природно-правовий;
- б) природно-правовий, соціологічний та доктринальний;
- в) доктринальний, природно-правовий та юридичний;
- г) доктринальний, природно-правовий та юридичний позитивізм;
- д) соціологічний, юридичний позитивізм та природно-правовий.

4. Відповідно до соціологічного підходу колізії — це:

- а) протиріччя між волею держави і правами людини;
- б) протиріччя між правовими нормами;
- в) всі можливі протиріччя, які існують у правовій сфері;
- г) протиріччя між правовими нормами і суспільними відносинами;
- д) протиріччя між волею держави та правовими нормами.

5. Виділяють такі причини виникнення колізій:

- а) об'єктивні та суб'єктивні;
- б) позитивні та негативні;
- в) відносні та абсолютні;
- г) споріднені та превентивні;
- д) просторові та часові.

6. За формою зовнішнього виразу колізії бувають:

- а) темпоральні;
- б) змістовні;
- в) позитивні;
- г) приховані;
- д) прості.

7. За ступенем складності колізії є:

- а) негативні та доброякісні;
- б) негативні, прості та змішані;
- в) змішані, прості та складні;
- г) негативні та позитивні;
- д) прості та складні.

8. За характером колізії поділяються на:

- а) змістовні, явні, темпоральні та просторові;
- б) приховані, темпоральні та змістовні;
- в) змістовні, ієрархічні, темпоральні та просторові;
- г) ієрархічні, складні, темпоральні та просторові;
- д) ієрархічні, темпоральні та просторові.

9. За змістом колізійні норми бувають:

- а) прості;
- б) ієрархічні;
- в) негативні;
- г) приховані;
- д) явні.

10. За суб'єктами правового регулювання колізії поділяють на:

- а) колізії в нормах, що визначають повноваження посадових осіб; колізії фінансового статусу осіб;
- б) колізії юридичного статусу осіб; колізії компетенції юридичних органів; колізії статусу громадських об'єднань; колізії в нормах, що визначають повноваження посадових осіб;
- в) колізії домінуючого статусу осіб; колізії статусу громадських об'єднань;
- г) колізії в нормах, що визначають повноваження посадових осіб;
- д) колізії юридичного статусу осіб; колізії компетенції юридичних органів.

11. Колізії, що виникають внаслідок часткового збігу обсягів їх регулювання, обумовленого специфікою суспільних відносин — це:

- а) змістовні колізії;
- б) просторові;

- в) прості;
- г) негативні;
- д) темпоральні.

12. Колізії норм права, в яких відбувається зіткнення двох і більше правових норм і які регламентують певні суспільні відносини та знаходяться на різному рівні в структурі ієрархічного законодавства мають назву:

- а) темпоральні;
- б) ієрархічні;
- в) складні;
- г) просторові;
- д) прості.

13. До станів юридичних колізій відносять:

- а) темпоральний та змістовний;
- б) просторовий та ієрархічний;
- в) статистичний та динамічний;
- г) динамічний та темпоральний;
- д) змістовний, статистичний та динамічний.

14. Причинами ієрархічних колізій є:

- а) множинність суб'єктів правотворчих органів;
- б) ігнорування та порушення правил законодавчої техніки;
- в) порушення процедури прийняття;
- г) помилки суб'єктів правоутворення;
- д) неврегульована компетенція законотворчих органів.

15. Види колізій (найпоширеніші в українському законодавстві):

- а) статистичні та темпоральні;
- б) ієрархічні, змістовні, темпоральні та просторові;
- в) статистичні та динамічні;
- г) динамічні та змістовні;
- д) статистичні, просторові та темпоральні.

16. Співпадіння темпоральної та ієрархічної колізії відбувається, якщо:

- а) з одного і того ж питання, вже врегульованого приписами вищої ієрархії, приймається правова норма меншої юридичної сили, яка розходиться з першою за змістом;
- б) норма, яка має меншу юридичну силу, є спеціальною відносно загальної норми, яка має вищу юридичну силу;
- в) з одного і того ж питання, вже врегульованого приписами вищої ієрархії, приймається правова норма більшої юридичної сили, яка розходиться з першою за змістом;
- г) застосовуються одночасно два колізійних принципи;
- д) з різних питань приймається правова норма меншої юридичної сили.

17. Темпоральні колізії — це:

- а) суперечності, які виникають внаслідок регулювання одних фактичних відносин нормами, що мають різну юридичну силу;
- б) суперечності та протиріччя, які виникають внаслідок видання в різний час з того самого питання декількох норм права;
- в) суперечності та протиріччя, які виникають внаслідок часткового збігу обсягів регулювання декількох норм права;
- г) суперечності, які виникають внаслідок регулювання одних фактичних відносин нормами, що мають різну юридичну силу;
- д) суперечності, які виникають внаслідок тлумачення актів законодавчої та виконавчої гілок влади.

18. Подолання колізій у разі їх збігу в законодавстві відбувається у такій послідовності:

- а) ієрархічна, змістовна та темпоральна;
- б) змістовна, темпоральна та ієрархічна;
- в) змістовна, ієрархічна та темпоральна;
- г) ієрархічна, темпоральна та змістовна;
- д) темпоральна, змістовна та ієрархічна.

19. Причинами виникнення темпоральних колізій є:

- а) зміни в правовому регулюванні суспільних відносин, які пов'язані з динамікою розвитку самих суспільних відносин;
- б) ігнорування та порушення правил законодавчої техніки;
- в) порушення процедури прийняття нормативно-правових актів;
- г) помилки суб'єктів правоутворення;
- д) введення в дію в різний час двох і більше нормативних актів одного рівня з того ж самого питання, які мають розбіжності.

20. Негативні колізії норм права — це:

- а) колізія, що виникає внаслідок видання в різний час з того самого питання принаймні двох норм права;
- б) колізії, що виникають внаслідок часткового збігу обсягів їх регулювання, обумовленого специфікою суспільних відносин;
- в) виникає з причини врегулювання певних фактичних обставин декількома нормами, які знаходяться на різному рівні в ієрархічній структурі законодавства;
- г) виникає внаслідок протяжності відносин в просторі, на врегулювання певних фактичних обставин претендують норми різних систем законодавства;
- д) колізії, які є результатом правотворчої помилки.

21. Явні колізії норм права характеризуються тим, що:

- а) це колізія, що виникає внаслідок видання в різний час з того самого питання принаймні двох норм права;
- б) це колізії, що виникають внаслідок часткового збігу обсягів їх регулювання, обумовленого специфікою суспільних відносин;
- в) виникає з причини врегулювання певних фактичних обставин декількома нормами, які знаходяться на різному рівні в ієрархічній структурі законодавства;
- г) виникає внаслідок протяжності відносин в просторі, на врегулювання певних фактичних обставин претендують норми різних систем законодавства;
- д) їх встановлення не викликає труднощів внаслідок їх очевидності.

22. Проста колізія норм права має місце у разі, коли:

- а) виникає внаслідок видання в різний час з того самого питання принаймні двох норм права;
- б) виникає внаслідок часткового збігу обсягів регулювання правових норм, обумовленого специфікою суспільних відносин;
- в) виникає з причини врегулювання певних фактичних обставин декількома нормами, які знаходяться на різному рівні в ієрархічній структурі законодавства;
- г) співвідношення між нормами характеризується збігом декількох видів колізій, що істотним чином ускладнює вибір колізійного правила, яке може бути застосовано;
- д) норми перебувають у темпоральній, ієрархічній або змістовній колізії.

23. Колізійні норми, які забезпечують ліквідацію колізій між приписами, що діють у різних просторових межах та зумовлюються незбіганням меж дії суспільних відносин та норм, що їх регулюють — це:

- а) змістовні колізійні норми;
- б) явні;
- в) просторові;
- г) темпоральні;
- д) доброякісні.

24. Функція колізійної норми, змістом якої є створення умов щодо найбільш повної реалізації правових приписів — це:

- а) інформаційна;
- б) системоутворююча;
- в) стимулююча;
- г) інструментальна;
- д) ідеологічна.

25. За юридичною силою нормативних актів, що вміщують колізійні норми, існують такі види колізій, як:

- а) ієрархічні, змістовні, темпоральні та просторові;
- б) статистичні та динамічні;

- в) явні та приховані;
- г) колізії норм національного законодавства та норм міжнародного права, колізії норм національного законодавства;
- д) прості та складні.

26. Складні колізії — це:

- а) суперечності норм права, які мають складну природу виникнення;
- б) суперечності норм права, які мають складний механізм подолання та усунення;
- в) суперечності норм права, які містяться в двох чи більше нормативно-правових актах;
- г) суперечності норм, встановлення яких можливе лише за допомогою спеціальних аналітичних операцій;
- д) суперечності норм права, які характеризуються збігом декількох видів колізій.

27. Специфіка колізійних норм як засобу подолання колізій та прогалин у праві виявляється у їх:

- а) функціях, предметі, змісті, структурі;
- б) функціях, предметі, змісті;
- в) змісті, структурі;
- г) предметі, змісті, структурі;
- д) функціях, змісті, структурі.

28. Просторові колізійні норми:

- а) забезпечують усунення колізій, що виникають між правовими нормами, що мають різну юридичну силу;
- б) спеціалізуються на розв'язанні колізій між одночасно діючими нормами права, тобто нормами, що прийняті і різний час з одного і того ж питання;
- в) забезпечують ліквідацію колізій між приписами, що діють у різноманітних просторових межах та зумовлюються неспівпадіннями меж дії суспільних відносин та норм, що їх регулюють, внаслідок зміни меж правового регулювання шляхом звуження чи розширення сфери відносин, що регулюється за допомогою права;

- г) встановлюють загальний колізійний принцип, винятки з нього та загальну його конкретизацію;
- д) протиріччя один одному формально діючих правових актів, що регулюють ті самі суспільні відносини (що стосуються до тих самих питань).

29. Як правило, вирізняють наступні різновиди функцій, що забезпечуються колізійними нормами:

- а) стимулююча, інформаційна та системоутворююча;
- б) інформаційна та системоутворююча;
- в) стимулююча, інформаційна та морфологічна;
- г) логічна, інформаційна та системоутворююча;
- д) суб'єктивна, об'єктивна, інформаційна та системоутворююча.

30. Інформаційна функція колізії норм права:

- а) надає можливість суб'єктам права визначити, яким чином долаються прогалини у праві та яку норму з конфліктуючих повинен застосувати суб'єкт;
- б) є основним призначенням якої є забезпечення узгодженості законодавства та визначення його змісту;
- в) є змістом створення умов щодо найбільш повної реалізації правових приписів;
- г) характеризує владне значення колізійних норм, що усувають протиріччя між приписами, які мають владний характер;
- д) характеризується як намір законодавця визначити модель усунення конфлікту, що виникає у процесі реалізації правових норм.

31. Зміст колізійної норми характеризується наступною структурою:

- а) інтелектуальний, вольовий та нормативно-юридичний зміст;
- б) інтелектуальний, вольовий, нормативно-юридичний та граматичний зміст;
- в) вольовий та нормативно-юридичний зміст;
- г) інтелектуальний та вольовий зміст;
- д) нормативно-юридичний та граматичний зміст.

32. Основними способами зменшення колізій в законодавстві є:

- а) попередження, подолання та усунення;
- б) запобігання, попередження та подолання;
- в) усунення, застереження та подолання;
- г) усунення, попередження та зупинення;
- д) усунення, попередження та оберігання.

33. Заходи, що дозволяють запобігати появі колізій ще на стадії підготовки, прийняття і введення в дію нормативних актів до набуття ними чинності — це:

- а) попередження колізій у законодавстві;
- б) запобігання колізій у законодавстві;
- в) застереження колізій у законодавстві;
- г) усунення колізій у законодавстві;
- д) подолання колізій у законодавстві.

34. Заходи, що дозволяють перебороти колізію в конкретному випадку в процесі правозастосування — це:

- а) попередження колізій у законодавстві;
- б) запобігання колізій у законодавстві;
- в) застереження колізій у законодавстві;
- г) усунення колізій у законодавстві;
- д) подолання колізій у законодавстві.

35. Одним із видів подолання колізій у праві є:

- а) усунення колізії;
- б) вдосконалення законодавства;
- в) розв'язання колізії;
- г) усунення протиріч;
- д) усунення прогалин.

36. До правових засобів запобігання виникненню колізій норм права відноситься:

- а) правила правотворчої техніки;
- б) розв'язання колізії;
- в) попередження колізії;

- г) механізм правового регулювання;
- д) юридичну техніку.

37. Своєрідною формою вирішення колізій норм права є:

- а) прийняття нового законодавства;
- б) виникнення правової норми;
- в) удосконалення та застосування законодавства на практиці;
- г) застосування на практиці колізії норм права;
- д) створення та застосування колізійних норм.

38. Елементами механізму подолання колізій норм права є:

- а) колізійні принципи та колізійні норми;
- б) принцип норм права;
- в) способи тлумачення норм права;
- г) принципи права;
- д) всі відповіді вірні.

39. Правовим засобом, що сприяє усуненню колізій правових норм виступає:

- а) кодифікування законодавства;
- б) конкуренція норм права;
- в) колізійні принципи;
- г) чинне законодавство;
- д) правова норма.

40. Перевага подолання колізій над усуненням полягає у тому, що:

- а) колізія вирішується протягом тривалого проміжку часу;
- б) колізія вирішується протягом нетривалого проміжку часу;
- в) колізія зникає при виборі правової норми;
- г) колізійна норма вирішується способом тлумачення;
- д) колізія зникає при кодифікуванні законодавства.

41. Визначення, яке найбільш повно характеризує термін «юридична колізія»?

- а) зіткнення протилежних обставин, сил та інтересів;
- б) протиріччя один одному формально діючих правових актів, що регулюють ті самі суспільні відносини;

- в) протиріччя один одному формально діючих правових актів, що регулюють різні суспільні відносини;
- г) узгодження протилежних обставин, сил та інтересів;
- д) протиріччя один одному неформально діючих правових актів, що регулюють різні суспільні відносини.

42. Інша назва, яку має ієрархічна колізія:

- а) субординаційні;
- б) змістовні;
- в) просторові;
- г) колізії в часі;
- д) структурні.

43. Колізії, які виникають коли одне і те ж відношення регулюється двома і більше нормативно-правовими актами, що мають різну юридичну чинність:

- а) ієрархічні;
- б) темпоральні;
- в) явні;
- г) приховані;
- д) складні

44. Розбіжності або суперечності між окремими нормами права, що регулюють одні й ті ж або суміжні відносини, характеризують:

- а) колізії;
- б) юридичної колізії;
- в) колізії норм права;
- г) суперечки;
- д) ієрархічної колізії.

45. Колізії, які виникають у тому випадку, коли одне й теж питання регулюють норми, що діють у різних часових межах:

- а) явні;
- б) шкідливі;

- в) темпоральні;
- г) просторові;
- д) неявні.

46. Особливістю просторових колізій є те, що в їх рамках існує протиріччя:

- а) не стільки між правовими нормами, а стільки між системами законодавства;
- б) не стільки між системами законодавства, а стільки між правовими нормами;
- в) тільки між правовими нормами;
- г) тільки між системами законодавства;
- д) тільки між галузями права.

47. Дихотомічний поділ колізій передбачає наступні види:

- а) часові та просторові;
- б) шкідливі та доброякісні;
- в) прості та складні;
- г) позитивні та негативні;
- д) явні і неявні.

48. Інша назва, яку має темпоральна колізія:

- а) субординаційні;
- б) змістовні;
- в) просторові;
- д) колізії в часі;
- д) структурні.

49. Колізія, що має місце у випадку, коли норми перебувають у темпоральній, ієрархічній або змістовній колізії:

- а) складна;
- б) позитивна;
- в) негативна;
- г) проста;
- д) багатофакторна.

50. Недолік досвіду законодавця, низька якість законів, непослідовна систематизація нормативних актів належать до:

- а) суб'єктивних причин;
- б) об'єктивних причин;
- в) загальних причин;
- г) спеціальних причин;
- д) факторних причин.

51. Колізії, що виникають унаслідок часткового збігу об'єму регулювання у двох і більш норм права, інакше кажучи, існує конкуренція загальної та спеціальної норми — це:

- а) приховані;
- б) явні;
- в) змістовні;
- г) спеціальні;
- д) просторові.

52. За критерієм допустимості колізії поділяються на:

- а) негативні та позитивні;
- б) явні та приховані;
- в) допустимі та недопустимі;
- г) прості та складні;
- д) ієрархічні та темпоральні.

53. За факторами, що спричинюють колізії, вони бувають:

- а) негативні та позитивні;
- б) явні та приховані;
- в) об'єктивні та суб'єктивні;
- г) прості та складні;
- д) загальні та спеціальні.

54. З точки зору системи права та системи законодавства можна виділити:

- а) правові та законодавчі колізії;
- б) об'єктивні та суб'єктивні колізії;

- в) вертикальні та горизонтальні колізії;
- г) міжгалузеві та внутрішньогалузеві колізії;
- д) загальні та спеціальні колізії.

55. Наявність якої колізії пов'язана з тим, що правовідносини виникають на момент чинності однієї правової норми, а припиняються вже на час чинності іншої, тобто «життя» правовідносин є довшим, ніж «життя» правової норми, яка спершу врегульовувала відповідні відносини:

- а) темпоральних ;
- б) змістовних;
- в) ієрархічних;
- г) шкідливих;
- д) явних.

56. Колізії, які здебільшого створюються законодавцем свідомо з метою забезпечення диференціації правового регулювання, яка досягається шляхом створення спеціальних норм:

- а) темпоральні;
- б) змістовні;
- в) ієрархічні;
- г) доброякісні;
- д) законодавчі.

57. Колізії, які в абсолютній більшості випадків є наслідком порушення законодавцем правил законодавчої техніки:

- а) доброякісні;
- б) змістові;
- в) приховані;
- г) негативні;
- д) неправові.

58. За ступенем очевидності колізії поділяють на:

- а) явні та приховані;
- б) очевидні та неочевидні;

- в) прості та складні;
- г) позитивні та негативні;
- д) шкідливі та корисні.

59. Особливістю яких колізій є те, що їх встановлення можливе лише за допомогою певних аналітичних операцій; можуть виявлятися на етапі необхідності вирішення конкретної правозастосовної ситуації:

- а) явних;
- б) прихованих;
- в) позитивних;
- г) негативних;
- д) аналітичних.

60. Конфлікт між нормами однієї галузі права, які розташовані в актах різних галузей законодавства може розглядатися, як:

- а) міжгалузева колізія;
- б) галузева колізія;
- в) просторова колізія;
- г) змістова колізія;
- д) ієрархічна колізія.

61. В юридичній літературі вибір правової норми у випадку міжгалузевої колізії пропонується здійснювати шляхом використання принципу:

- а) міжгалузевого пріоритету;
- б) галузевого пріоритету;
- в) галузевої переваги;
- г) міжгалузевої переваги;
- д) галузевих переваг і пріоритету.

62. Колізії, які характеризуються тим, що їх виявлення не викликає труднощів унаслідок їх очевидності, а тому колізія може бути встановлена на етапі простого порівняння правових норм:

- а) позитивні;
- б) доброякісні;

- в) явні;
- г) шкідливі;
- д) ієрархічні.

63. Норма, якій віддається пріоритет при збігу темпоральної та змістовної колізії, коли спеціальна норма була видана раніше:

- а) спеціальній нормі;
- б) унікальній нормі;
- в) загальній нормі;
- г) юридичній нормі;
- д) двохфакторній нормі.

64. Суперечність розвитку економічних відносин, недосконалість визначення статусу суб'єктів політичних відносин належать до:

- а) об'єктивних причин виникнення колізій;
- б) суб'єктивних причин виникнення колізій;
- в) загальних причин виникнення колізій;
- г) основних причин виникнення колізій;
- д) додаткових причин виникнення колізій.

65. Суперечності усередині правової системи, які мають суб'єктивну природу і зазвичай виникають внаслідок інтелектуальних помилок суб'єктів права:

- а) формальні неузгодженості;
- б) матеріальні неузгодженості;
- в) нормотворчі неузгодженості;
- г) юридичні неузгодженості;
- д) законодавчі неузгодженості.

66. Колізії, що існують між нормами, які є рівними за юридичною силою називаються:

- а) вертикальні;
- б) горизонтальні;
- в) рівнозначні;

- г) темпоральні;
- д) субординаційні.

67. Конкретні прийоми, засоби і процедури попередження, подолання та усунення колізій — це:

- а) способи зменшення колізійності законодавства;
- б) методи зменшення колізійності законодавства;
- в) принципи зменшення колізійності законодавства;
- г) завдання зменшення колізійності законодавства;
- д) функції зменшення колізійності законодавства.

68. Заходи, що дозволяють запобігти появі колізій ще на стадії підготовки, прийняття і введення в дію нормативних актів до набрання ними чинності називаються:

- а) подолання колізій;
- б) усунення колізій;
- в) застосування колізій;
- г) видання колізій;
- д) попередження колізій.

69. Проблема визначення змісту поняття «місце проживання особи» виникла при прийнятті двох важливих актів законодавства з різних галузей права:

- а) Цивільного кодексу України та Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні»;
- б) Цивільного кодексу України та Закону України «Про біженців»;
- в) Цивільного кодексу України та Закону України «Про місцеві вибори»;
- г) Цивільного кодексу України та Закону України «Про вибори Президента України»;
- д) Цивільного кодексу України та Закону України «Про всеукраїнський референдум».

70. Менш характерними для інституту відповідомості розгляду справ про адміністративні правовідносини є просторові колізії, що можуть виникати через:

- а) особливості правового статусу органів місцевого самоврядування;
- б) триваючий характер правовідносин у просторі, тобто з метою регулювання певних правовідносин використовуються норми різних держав або різні норми для окремих територій;
- в) особливості правового статусу територіальних громад;
- г) короткостроковий характер правовідносин у часі;
- д) обмежений характер правовідносин за колом осіб.

71. «Колізія колізій» як явище в міжнародному приватному праві породжує ситуацію:

- а) можливості подолання колізії за певних умов;
- б) неможливості подолання колізії;
- в) штучного створення нових колізій;
- г) зворотного відсилання до права країни-члена ЄС;
- д) зворотного відсилання до права третьої держави.

72. Будучи державою зі змішаним підходом до вирішення проблеми зворотного відсилання в міжнародному приватному праві, Україна не приймає, за загальним правилом, зворотного відсилання іноземного права до українського права, за винятком сфери особистого статусу особи і лише для:

- а) процесуальних норм;
- б) матеріально-правових норм;
- в) цивільно-процесуальних норм;
- г) кримінально-процесуальних норм;
- д) процесуальних і матеріальних норм.

73. В статичному стані колізія норм права та конкуренція кримінально-правових норм проявляється:

- а) на рівні явної невідповідності між змістом декількох норм права різних нормативно-правових актів;
- б) на рівні явної невідповідності між змістом декількох норм права одного нормативно-правового акту;

- в) на рівні формальної невідповідності між змістом декількох норм безвідносно до того, чи наявна конкретна життєва обставина, яка підпадає під дію цих норм;
- г) на рівні формальної невідповідності між змістом декількох норм права різних нормативно-правових актів;
- д) на рівні формальної невідповідності між змістом декількох норм права одного нормативно-правового акту.

74. Нормативно-правовий акт, у якому по-різному визначають початок терміну набуття права власності: у першому випадку — від дати подання заявки, а в другому — від дати занесення даних про топографії інтегральних мікросхем до відповідного реєстру:

- а) Цивільний кодекс України (ст. 224 та ст. 226);
- б) Закон України «Про охорону прав на топографії інтегральних мікросхем» (ст. 4 та ст. 6);
- в) Господарський кодекс України (ст. 224 та ст. 226);
- г) Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» (ст. 4 та ст. 6);
- д) Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» (ст. 4 та ст. 6).

75. До міжнародно-правового джерела уніфікованих колізійних норм сімейного права України можна віднести:

- а) Конвенції про заходи щодо протидії торгівлі людьми, ухвалена Радою Європи 17 листопада 2005 р.
- б) Загальній декларації прав людини, ухваленою Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 р.
- в) Конвенції Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок від 18 грудня 1979 р.
- г) Мінську Конвенцію «Про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах» від 22 січня 1993 р.
- д) Міжнародна конвенція про уніфікацію деяких правил про коносамент від 25 серпня 1924 р.

76. Введення в дію загальної норми пізніше від спеціальної тим самим державним органом є:

- а) збігом темпоральної і змістовної колізій;
- б) збігом ієрархічної і змістовної колізій;
- в) збігом ієрархічної і темпоральної колізій;
- г) збігом змістової, темпоральної, ієрархічної колізії;
- д) змістовою колізією.

77. Введення в дію загальної і спеціальної (або виняткової) норм, які містяться в актах різної юридичної сили, за умови, що нижчий за ієрархією орган уповноважений видавати спеціальні (або виняткові) норми є:

- а) збігом темпоральної і змістовної колізій;
- б) збігом ієрархічної і змістовної колізій;
- в) збігом ієрархічної і темпоральної колізій;
- г) збігом змістової, темпоральної, ієрархічної колізії;
- д) змістовою колізією.

78. Нормативно-правова конкуренція полягає у:

- а) синхронній дії приписів кількох нормативно-правових актів, що регулюють однорідні суспільні відносини;
- б) позачерговій дії приписів кількох нормативно-правових актів, що регулюють однорідні суспільні відносини;
- в) синхронній дії приписів кількох нормативно-правових актів, що регулюють різні суспільні відносини;
- г) введення в дію суперечних один одному нормативно-правових актів з того ж самого питання;
- д) введення в дію в різний час двох і більше нормативних актів одного рівня з того ж самого питання, які мають розбіжності.

79. Листи міністерств мають:

- а) інформаційни характер;
- б) обов'язковий характер;
- в) виключний характер;
- г) формальний характер;
- д) індивідуальний характер.

80. Колізійна норма сімейного права - це норма, що визначає:

- а) право якої держави має бути застосоване до відповідних сімейних відносин з іноземним елементом;
- б) право, яке має бути застосовано до сімейних відносин;
- в) право якої держави має бути застосовано до цивільних, сімейних та кримінальних відносин;
- г) право якої держави має бути застосовано до цивільних, сімейних та кримінальних відносин з іноземним елементом;
- д) право, яке має бути застосовано до цивільних відносин.

Перелік літератури до теми:

Нормативні акти:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141 (зі змінами внесені Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02 червня 2016 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2016. — № 28. — Ст. 532).
2. Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. — 2005. — № 35, 35-36, 37. — Ст. 446.
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. — 1984. — № 51. — Ст. 1122.
4. Кримінальний кодекс України від 4 квітня 2001 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 25. — Ст. 131.
5. Про Положення про порядок підготовки та внесення проектів актів Президента України : Указ Президента України від 15 листопада 2006 року (зі змінами і допов.) // Офіційний вісник України. — 2006. — № 47. — Ст. 3123.

6. Щодо практики застосування норм права у випадку колізії : Лист Міністерства юстиції України від 26 грудня 2008 року // Все про бухгалтерський облік. — 2009. — № 23. — Ст. 41.

Спеціалізована література:

1. Адельсеитова А. Б. Юридическая природа коллизии как правовой категории в контексте развития украинского законодательства / А. Б. Адельсеитова // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «Юридические науки». — 2010. — № 2. — С. 23-27.
2. Аленина И. В. Коллизии в трудовом праве : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05 / Аленина Ирина Викторовна. — Томск, 2003. — 219 с.
3. Бойко В. Загальнотеоретичний аналіз співвідношення понять «колізії правових норм» та «конкуренція правових норм» / В. Бойко // Соціологія права. — 2011. — № 1. — С. 27-30.
4. Бурукей А. В. Проблемы разграничения понятий «юридическая коллизия» и «юридический конфликт» / А. В. Бурукей // Вестник Академии права и управления. — 2012. — № 27. — С. 183-185.
5. Власенко Н. А. Коллизионные нормы в советском праве / Н. А. Власенко. — Иркутск : Иркут. ун-т, 1984. — 99 с.
6. Гаско А. В. Разрешение коллизий правовых актов в процессе правотворчества / А. В. Гаско // Человек : преступление и наказание. — 2010. — № 3. — С. 34-37.
7. Гончаров Р. А. Механизм разрешения юридических коллизий : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Гончаров Роман Александрович. — Тамбов, 2006. — 247 с.
8. Денисенко В. В. Коллизии правовых актов и механизм их разрешения (теоретико-правовой аспект) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Денисенко Владислав Валерьевич. — СПб., 2004. — 177 с.
9. Ерёмко А. С. Конкуренция норм гражданского права в механизме юридической квалификации гражданских отношений /А. С. Ерёмко

- // Вестник Удмуртского университета экономики и права. — 2011. — № 3. — С. 109-114.
10. Єрьюменко В. В. Колізії між законами України про працю / В. В. Єрьюменко // Проблеми законності. — 2010. — № 108. — С. 74-83.
 11. Занина М. А. Коллизии норм права равной юридической силы: понятие, причины, виды : дис ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Занина Маргарита Александровна. — М., 2008. — 161 с.
 12. Іванченко О. М. Норми національного та міжнародного права: колізії та взаємодія / О. М. Іванченко // Актуальні проблеми держави і права. — 2009. — Вип. 50. — С. 425-433.
 13. Капліна О. В. Колізії норм кримінально-процесуального права і шляхи їх подолання / О. В. Капліна // Університетські наукові записки Хмельницького університету управління та права. — 2007. — № 1. — С. 200-207.
 14. Карташов В. Г. Правовой механизм разрешения коллизий в сфере местного самоуправления : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Карташов Валерий Георгиевич. — Воронеж, 2008. — 235 с.
 15. Киц А. Закон и права — коллизия интересов / А. Киц // Юрист. — 2006. — № 6. — С. 58-64
 16. Кміть В. М. Правові колізії у податковому законодавстві України та шляхи їх усунення / В. М. Кміть // Науковий вісник Національного університету ДПС України. — 2010. — № 1 (48). — С. 209-215.
 17. Коваль В. М. Колізії між нормами господарського права та нормами цивільного права / В. М. Коваль // Вісник господарського судочинства. — 2010. — № 1. — С. 103-111.
 18. Комбарова Е. В. Конституционно-правовой механизм разрешения разногласий в системе органов публичной власти Российской Федерации : дис ... канд. юрид. наук : 12.00.02 / Комбарова Елена Валерьевна. — Саратов, 2009. — 240 с.
 19. Коцан Ю. Я. Правові колізії та механізм їх розв'язання: теоретико-правові аспекти : монографія / Ю. Я. Коцан. — Л. : ЛьвДУВС, 2011. — 247 с.

20. Коцан Ю. Я. Причины возникновения правовых коллизий / Ю. Я. Коцан // Научный вестник Львовского государственного университета внутренних дел. Серия юридическая. — 2010. — № 3. — С. 12-18.
21. Криволапчук В. О. Юридические коллизии в законодательстве как элемент правового развития государства / В. О. Криволапчук // Научный вестник Киевского национального университета внутренних дел. — 2009. — № 6. — С. 9-16.
22. Лонерт Н. Р. Конкуренция и коллизия норм права: тождество или различие / Н. Р. Лонерт // Вопросы гуманитарных наук. — 2007. — № 1. — С. 167-169.
23. Майстренко Е. И. Правовая коллизия как причина правового конфликта / Е. И. Майстренко // Мир науки, культуры, образования. — 2012. — № 3. — С. 322-324.
24. Майстренко О. В. Теоретико-правовые аспекты коллизий в законодательстве Украины: дис. канд. юрид. наук : 12.00.01 / Майстренко Олександр Віталійович. — К., 2008. — 209 с.
25. Малишев Б. В. Застосування норм права (теорія і практика) : навчальний посібник / Б. В. Малишев, О. В. Москалюк ; за заг. ред. Б. В. Малишева. — К. : РЕФЕРАТ, 2010. — 260 с.
26. Мережко О. Міжцивілізаційні колізії в міжнародному приватному праві / О. Мережко // Юридичний журнал. — 2009. — № 5. — С. 34-36.
27. Мірошніченко А. Співвідношення темпорального та змістовного принципів вирішення правових колізій / А. Мірошніченко // Право України. — 2008. — № 5. — С. 24-28.
28. Москалюк В. М. Подолання колізій норм права кодексів та законів: теорія і судова практика / В. М. Москалюк, О. В. Москалюк // Адвокат. — 2010. — № 4 (115). — С. 17-22.
29. Москалюк О. В. Використання принципів права при подоланні темпоральних колізій / О. В. Москалюк // Адвокат. — 2012. — № 1. — С. 20-24.
30. Москалюк О. В. Застосування правил пріоритету норми з найбільш сприятливим для особи тлумаченням при подоланні змістовних колізій / О. В. Москалюк // Адвокат. — 2011. — № 11. — С. 25-29.

31. Москалюк О. В. Механізм подолання змістовних і темпоральних колізій норм права : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Москалюк Олександр Володимирович. — К., 2011. — 225 с.
32. Москалюк О. В. Міжгалузеві колізії та шляхи їх подолання / О. В. Москалюк // Вісник Вищої Ради юстиції. — 2012. — № 2. — С. 99-107.
33. Москалюк О. В. Особливості застосування принципів права при подоланні змістовних колізій / О. В. Москалюк // Бюлетень Міністерства юстиції України. — 2012. — № 2. — С. 37-42.
34. Москалюк О. В. Особливості подолання темпоральних колізій шляхом застосування принципу «більш пізнього акта» / О. В. Москалюк // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. — 2010. — Вип. 82. — С. 79-82.
35. Москалюк О. В. Подолання колізій між нормами права рівної юридичної сили : монографія / О. В. Москалюк. — К. : Дакор, 2013. — 213 с.
36. Москалюк О. В. Поняття колізійної норми: співвідношення підходів / О. В. Москалюк // Бюлетень Міністерства юстиції України. — 2010. — № 4 — С. 232-240.
37. Москалюк О. В. Поняття та ознаки юридичної колізії / О. В. Москалюк // Держава і право: зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. — К., 2010. — Вип. 50. — С. 83-88.
38. Москалюк О. В. Проблема подолання колізій між нормами права у правовій науці дорядянського періоду / О. В. Москалюк // Часопис Київського університету права. — 2012. — № 2. — С. 24-27.
39. Москалюк О. В. Співвідношення змістовного та темпорального принципів подолання колізій норм права: традиційний та новітні підходи / О. В. Москалюк // Часопис Київського університету права. — 2010. — № 4. — С. 65-70.
40. Москалюк О. В. Співвідношення колізійних норм і колізійних принципів при подоланні колізій між нормами рівної юридичної сили / О. В. Москалюк // Вісник Вищої Ради Юстиції. — 2011. — № 4 (9). — С. 106-116.
41. Муромцев Г. И. Юридическая коллизия: некоторые аспекты содержания понятия и методологии его исследования / Г. И. Муромцев,

- И. В. Сеница // Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: Юридические науки. — 2007. — № 2. — С. 5-15.
42. Опотяк С. З. «Роль тлумачення правових норм в удосконаленні законодавства України» / С. З. Опотяк // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. — 2011. — № 1 (1). — С. 46-52.
43. Петров А. А. Иерархические коллизии в праве : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Петров Александр Александрович. — Красноярск, 2009. — 204 с.
44. Погребняк С. П. Колізії у законодавстві України та шляхи їх переборення: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Погребняк Станіслав Петрович. — Х., 2001. — 201 с.
45. Поляков О. А. Юридические коллизии в сфере деятельности органов внутренних дел по обеспечению и защите прав граждан : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Поляков Олег Анатольевич. — М., 2003. — 189 с.
46. Пономаренко І. С. Динаміка підходів до розуміння колізій у конституційному праві: аналітична і синтетична школи / І. С. Пономаренко // Часопис Київського університету права. — 2011. — № 3. — С. 326-330.
47. Портнов А. В. Види колізій у законодавстві України / А. В. Портнов, О. В. Москалюк // Юрист України. — 2012. — № 1-2 (18-19). — С. 5-12.
48. Портнов А. Правова природа колізійних принципів / А. Портнов, О. Москалюк // Бюлетень Міністерства юстиції України. — 2012. — № 10. — С. 25-31.
49. Пресняков М. В. Коллизия конституционных прав: проблема обеспечения справедливого баланса / М. В. Пресняков // Конституционное и муниципальное право. — 2008. — № 20. — С. 12-16.
50. Пугачов О. М. Поняття, види та способи усунення колізій в конституційному праві / О. М. Пугачов // Бюлетень Міністерства юстиції України. — 2012. — № 7. — С. 38-47.
51. Сибилева С. В. Коллизии в публичном праве : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Сибилева Светлана Владимировна. — М., 2009. — 174 с.

52. Синица И. В. Коллизии в российском праве: на примере норм гражданского и налогового права : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Синица Инга Владимировна. — М., 2007. — 169 с.
53. Сорокин Ю. В. Правовая природа и сущность понятия «юридическая коллизия» / Ю. В. Сорокин // Пробелы в российском законодательстве. — 2013. — № 3. — С. 51-55.
54. Спасів Н. Я. Місцеві бюджети України: законодавчі колізії та правове поле функціонування / Н. Я. Спасів, В. М. Хопчан, М. І. Хопчан // Інноваційна економіка. — № 6. — 2012. — С. 32-37.
55. Сухов Э. В. Правовые коллизии и способы их разрешения : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Сухов Эдуард Владимирович. — Нижний Новгород, 2004. — 148 с.
56. Ткачук О. Перегляд судових рішень Верховним судом України: проблемні питання правозастосування / О. Ткачук, Д. Луспенник // Право України. — 2011. — № 10. — С. 107-117.
57. Ярмухамедов Р. Ф. Коллизии правоприменительной деятельности (теоретико-исторический аспект) : дис ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Ярмухамедов Ринат Фаридович. — Краснодар, 2007. — 211 с.

Тема 7

ПРОГАЛИНИ В ЗАКОНОДАВСТВІ

Прогалини в законодавстві: поняття та сутність. Засоби заповнення та усунення прогалин в законодавстві.

Класифікація прогалин у законодавстві: критерії та види.

Причини прогалин в законодавстві: види та їх характеристика.

Правотворча діяльність як єдиний засіб усунення прогалин в законодавстві. Оперативні засоби заповнення прогалин в законодавстві: види та їх загальна характеристика.

Аналогія закону як оперативний засіб заповнення прогалин в законодавстві. Аналогія права: поняття та сутність.

Субсидіарне застосування права (міжгалузева аналогія): поняття та юридичний зміст.

Прогалина у законодавстві полягає у відсутності регулювання певних суспільних відносин за умови, коли ці відносини мають бути врегульованими з позицій принципів права. Про прогалину для регулювання життєвих ситуацій у суспільних відносинах можна говорити і в тих випадках, коли вони перебувають у сфері правового регулювання, тобто коли залишилися неврегульованими ті відносини, які повинні бути врегульовані правом.

На сьогодні проблематика прогалин у законодавстві є однією з найактуальніших у правовій дійсності. Наявність прогалин у законодавстві необхідно розглядати як об'єктивне явище, якого неможливо уникнути навіть при найбільш досконалій і детальній правовій регламентації.

У той же час, законодавцю необхідно докладати максимум зусиль для вирішення найбільш важливих правових питань уже під час прийняття нормативних правових актів. Але якщо все ж таки певне питання не було вирішено безпосередньо при прийнятті правового акта, то в такому разі оперативність заповнення прогалин є необхідною складовою процесу повноцінної реалізації поставлених перед законом цілей.

Водночас правильне відмежування питання прогалин від суміжних правових явищ у теоретичному аспекті і наявність відповіді на питання, чи існує прогалина за конкретних, обставин, дозволяє знайти оптимальний варіант вирішення ситуації, яка склалася.

До *об'єктивних причин* виникнення прогалин відносять відставання законодавства від потреб життя, обумовлене розвитком та виникненням нових суспільних відносин, що підлягають правовому регулюванню, відносно яких чинне законодавство відповідних правових норм не передбачає.

До *суб'єктивних факторів* виникнення прогалин відносять безпосередньо прорахунки законодавця, що мають місце:

внаслідок неправильного нормативного відображення дійсності, коли формулюваннями нормативно-правового акту не охоплюються певне відношення або група відносин, що вимагає такого регулювання;

внаслідок техніко-юридичних помилок, допущених у процесі правотворчості (серед яких, зокрема: наявність норм формально не скасованих, але вже втративших своє значення; наявність зайвих повторень, неоднозначність формулювань, неясність термінів; ігнорування системних зв'язків, наявність помилкових відсилань; недотримання структурних елементів норм права у тих випадках, де це є необхідним та ін.).

Існують різні *види* прогалин у законодавстві:

- 1) **залежно від часу їх виникнення** виділяють первісні прогалини, тобто ті, які існують на момент набрання чинності нормативно-правовими актами, та наступні прогалини — ті, що з'являються внаслідок подальшого розвитку суспільних відносин, які мають регулюватися правом;
- 2) **залежно від можливості подолання прогалин під час правозастосування** виділяють переборні й непереборні прогалини;

- 3) залежно від того, чи охоплюється існування прогалин умислом законодавця — навмисні й ненавмисні прогалини;
- 4) залежно від ступеня відсутності законодавчої регламентації певної групи суспільних відносин — повні або часткові прогалини.

Оскільки уникнути прогалин у законодавстві майже неможливо, необхідним є застосування засобів їх оперативного заповнення — **усунення** чи **подолання**.

Основним засобом заповнення прогалин є правотворча діяльність державних органів. Однак якщо прогалину виявлено в процесі правозастосування, то швидке прийняття необхідних правових норм не завжди можливе, тому правозастосовні органи використовують оперативні засоби заповнення прогалин з метою вирішення конкретної юридичної справи. До таких **засобів** належать: аналогія закону, аналогія права, субсидіарне застосування правових норм.

Аналогія закону слід розглядати як поширення в процесі правозастосування на конкретні нерегульовані правом життєві відносини чинності норм, які регулюють відносини, подібні тим, що потребують урегулювання в рамках даної галузі права за найсуттєвішими ознаками. «Подібність» відносин означає однотипність правового режиму їх регулювання.

Аналогія права є застосуванням до конкретних відносин загальних заasad і сенсу законодавства у разі відсутності норм, що регулюють подібні за найсуттєвішими ознаками відносини. Це означає, що юридична справа вирішується на основі принципів права, таких як справедливість, гуманізм, юридична рівність, відповідальність за вину та ін., що переважно закріплені у відповідних статтях Конституції або загальних положеннях законодавчих актів. Застосування аналогії права до конкретної справи не має у майбутньому обов'язкової сили при вирішенні інших, подібних справ.

Необхідними умовами при вирішенні справи за аналогією закону і аналогією права є:

- суспільні відносини, до яких застосовується рішення за аналогією, повинні бути врегульовані хоча б у загальній формі, тобто перебувати у сфері правового регулювання;
- аналогія допустима лише у разі повної відсутності або неповноти правових норм;

- наявність подібності (аналогії) аналізованих обставин і обставин, передбачених наявною нормою, повинна бути в істотних, юридичне рівнозначних ознаках; розбіжність — у деталях, у неістотному;
- пошук норми, яка регулює аналогічний випадок, має йти спочатку в актах тієї самої галузі права, у разі відсутності такої — в іншій галузі та у законодавстві в цілому;
- вироблене в ході використання аналогії правове рішення не повинно суперечити дії розпоряджень закону, його меті;
- обов'язково має бути вмотивоване пояснення причин застосування рішення за аналогією до даного випадку.

Субсидіарне застосування (міжгалузева аналогія) розглядається як застосування до конкретних відносин нормативного припису, що регулює подібні за суттєвими ознаками відносини в суміжних, споріднених галузях. При цьому запозичення можливе тільки з галузей, що мають подібність у засобі правового регулювання. У субсидіарному застосуванні закладено важливий момент — економність нормативного матеріалу: коли є можливість застосувати відпрацьоване в інших галузях, то немає сенсу приймати нові норми.

Отже, прогалини у законодавстві є негативним фактором правозастосування, що пов'язується з наявністю об'єктивних чи суб'єктивних причин. Найважливішим способом усунення прогалин є правотворчість, у процесі якої формуються і затверджуються ті правові норми, що відповідають сучасному рівню суспільних відносин та сприяють їх прогресивному розвитку.

Ключові поняття:

норма права, нормативно-правовий акт, правотворчість, правотворча діяльність, правозастосування, прогалина, прогалини у законодавстві, прогалини у праві, об'єктивні причини виникнення прогалин, суб'єктивні причини виникнення прогалин, техніко-юридичні помилки, види прогалин у законодавстві, первісні прогалини, наступні прогалини, переборні прогалини, непереборні прогалини, навмисні прогалини, ненавмисні прогалини, повні

прогаліни, часткові прогаліни, усунення прогалін, подолання прогалін, засоби заповнення прогалін, аналогія закону, аналогія права, субсидіарне застосування (міжгалузева аналогія).

Тестові завдання:

1. Прогаліни у законодавстві — це:

- а) повна або часткова відсутність (пропуск) необхідних юридичних норм у чинних законодавчих актах, якими, виходячи з принципів права, мають бути врегульовані певні суспільні відносини;
- б) розбіжність або суперечність між нормативно-правовими актами, що регулюють одні й ті ж або суміжні правовідносини, а також між компетенцією органів влади;
- в) протиріччя між існуючим правовим порядком, намірами і діями щодо його зміни;
- г) повна або часткова відсутність необхідних юридичних норм у міжнародному праві;
- д) невміння законодавця відобразити в нормативних актах усе різноманіття життєвих ситуацій, які вимагають правового регулювання.

2. До основних ознак, що характеризують прогаліни у законодавстві не належить:

- а) повна або часткова відсутність правового регулювання суспільних відносин;
- б) об'єктивні життєві ситуації, які спричинені внаслідок об'єктивного розвитку суспільних відносин, а в деяких випадках суб'єктивних причин;
- в) спрямованість на реалізацію вимог правових норм, оскільки конкретизується їх загальний характер щодо певних життєвих ситуацій;
- г) недолік у праві, відсутність у ньому того, що повинно бути його необхідним компонентом, що обґрунтовує необхідність подолання існуючого недоліку;

- д) нетипові ситуації які зумовлюють нетиповість правозастосовної діяльності, яка втрачає свою традиційну послідовність як системи логічно пов'язаних дій.

3. До основних причин виникнення прогалин у законодавстві не належить:

- а) наявність деформацій у процесі нормотворчості, спричинених, наприклад, лобіюванням голосування в парламенті в інтересах певних бізнесових груп;
- б) технічна помилка законодавця, допущена при розробці нормативних актів та застосуванні прийомів юридичної техніки;
- в) відставання нормотворчості від постійного розвитку суспільних відносин;
- г) суперечливість норм однакової сили, коли одна з них «знищує» іншу;
- д) наявність спору про право, в якому сторони не можуть дійти погодженого рішення про зміст своїх суб'єктивних прав і юридичних обов'язків.

4. Століття, протягом якого вітчизняна та зарубіжна наука відзначилась низкою робіт присвячених проблемі прогалин у праві:

- а) XVIII ст.;
- б) перша половина XIX ст.;
- в) друга половина XIX ст.;
- г) XX ст.;
- д) XXI ст.

5. Стадія правозастосування, на якій, як правило, виявляються прогалини в законодавстві:

- а) вибір та аналіз правової норми;
- б) встановлення фактичних обставин справи;
- в) систематизація нормативно-правових актів;
- г) внесення змін і доповнень до приписів нормативно-правових актів;
- д) прийняття уповноваженим суб'єктом рішення по справі.

6. За часом виникнення прогалини у законодавстві класифікують на:

- а) основні, другорядні;
- б) первинні, похідні;
- в) тимчасові, постійні;
- г) прямі, опосередковані;
- д) короткотривалі, довготривалі.

7. За повнотою правового регулювання прогалини у законодавстві класифікують на:

- а) повна відсутність норм, неповнота діючих норм;
- б) постійні, тимчасові;
- в) прямі, опосередковані;
- г) первинні, вторинні;
- д) конституційні, кримінальні, адміністративні, цивільні та ін.

8. В залежності від джерел виявлення прогалини в законодавстві класифікують на:

- а) внутрішні, зовнішні;
- б) іманентні, трансцендентні;
- в) явні, приховані;
- г) первинні, вторинні;
- д) постійні, тимчасові.

9. В залежності від наявності волі законодавця прогалини класифікують на:

- а) прямі, опосередковані;
- б) іманентні, трансцендентні;
- в) дійсні, недійсні;
- г) первинні, вторинні;
- д) повні, часткові, неповні.

10. За галузевою належністю прогалини у законодавстві класифікують на:

- а) первинні, похідні;
- б) самостійні, комплексні, додаткові;

- в) іманентні, трансцендентні;
- г) суб'єктивні, об'єктивні;
- д) конституційні, адміністративні, трудові, цивільні та ін.

11. В залежності від чинників, які призвели до появи прогалин, можна виділити:

- а) об'єктивні, суб'єктивні прогалини;
- б) прямі, опосередковані прогалини;
- в) прості, складні прогалини;
- г) первинні, вторинні прогалини;
- д) прості, навмисні прогалини.

12. Об'єктивні прогалини у законодавстві — це:

- а) прогалини, які відбивають такий стан речей, коли те чи інше питання законодавство прямо не регулює, але відповідь на нього можна знайти за допомогою аналізу та різноманітних прийомів тлумачення правових норм;
- б) прогалини, що означають дійсну відсутність правого регулювання суспільних відносин, що знаходяться поза дією сфери права;
- в) прогалини у нормативно-правових договорах та у нормативно-правових актах;
- г) прогалини, які наявні на момент виникнення певних суспільних відносин, що потребують правового регулювання;
- д) прогалини, які можуть виникати у процесі застосування права судовими органами, коли скасовується незаконний нормативно-правовий акт, що тягне появу прогалини правового регулювання певних суспільних відносин.

13. Суб'єктивні прогалини у законодавстві — це:

- а) прогалини, які можуть виникати у процесі застосування права судовими органами, коли скасовується незаконний нормативно-правовий акт, що тягне появу прогалини правового регулювання певних суспільних відносин;

- б) відбивають такий стан речей, коли те чи інше питання законодавство прямо не регулює, але відповідь на нього можна знайти за допомогою аналізу та різноманітних прийомів тлумачення правових норм;
- в) прогалини, які наявні на момент виникнення певних суспільних відносин, що потребують правового регулювання;
- г) прогалини, які означають дійсну відсутність правого регулювання суспільних відносин, що знаходяться поза дією сфери права;
- д) прогалини у нормативно-правових договорах та у нормативно-правових актах.

14. Уявна прогалина в законодавстві — це:

- а) різновид прогалини, за якої законодавчий орган свідомо залишив питання, яке знаходиться в його компетенції, відкритим з метою детальнішого ознайомлення з проблемою або внаслідок передачі його на розсуд осіб, що здійснюють практичну правозастосовну діяльність;
- б) різновид прогалини, яка може виникати у процесі застосування норм права судовими органами, коли скасовується незаконний нормативно-правовий акт, що тягне появу прогалини правового регулювання певних суспільних відносин;
- в) різновид прогалини, яка породжується уявленнями про конкретні суспільні відношення, які повинні бути закріплені правовою нормою, проте такі суспільні відносини взагалі знаходяться поза тією сферою, яка регулюється правом;
- г) відсутність норми права, що врегульовує конкретне суспільне відношення у тому випадку, коли таке відношення входить до сфери правового регулювання;
- д) різновид прогалини, що викликається появою нових суспільних відносин, які не могли бути передбачені законодавчим органом.

15. Реальна (дійсна) прогалина в законодавстві — це:

- а) різновид прогалини, яка породжується уявленнями про конкретні суспільні відношення, які повинні бути закріплені правовою нормою,

проте такі суспільні відносини взагалі знаходяться поза тією сферою, яка регулюється правом;

- б) різновид прогалини, за якої законодавчий орган свідомо залишив питання, яке знаходиться в його компетенції, відкритим з метою детальнішого ознайомлення з проблемою або внаслідок передачі його на розсуд осіб, що здійснюють практичну правозастосовну діяльність;
- в) різновид прогалини, що викликається появою нових суспільних відносин, які не могли бути передбачені законодавчим органом;
- г) різновид прогалини, яка може виникати у процесі застосування норм права судовими органами, коли скасовується незаконний нормативно-правовий акт, що тягне появу прогалини правового регулювання певних суспільних відносин;
- д) відсутність норми права, що врегульовує конкретне суспільне відношення у тому випадку, коли таке відношення входить до сфери правового регулювання.

16. До способів переборення прогалин в законодавстві відносять:

- а) перетворення, усунення;
- б) подолання, перетворення;
- в) усунення, заповнення;
- г) усунення, скасування;
- д) скасування, подолання.

17. До засобів заповнення прогалин в законодавстві з метою вирішення конкретної юридичної справи належать:

- а) аналогія закону, аналогія права, субсидіарне застосування правових норм;
- б) законодавча техніка, техніка систематизації законодавства, техніка правозастосовних актів;
- в) юридична термінологія, юридичні конструкції, юридичні фікції;
- г) використання норм права, виконання норм права, дотримання норм права;
- д) колізія норм права, конкуренція норм права.

18. Усунення прогалин у праві відбувається шляхом:

- а) формування нормативно-правових актів на основі загальнолюдських цінностей, міжнародних стандартів прав людини, створенні умов і механізмів їх втілення в життя суспільства і держави;
- б) забезпечення розвитку законодавства країни, його уніфікації та приведення у відповідність до міжнародних стандартів;
- в) внесення змін і доповнень до приписів нормативно-правових актів, санкціонування вже існуючих норм;
- г) внесення змін і доповнень у закони, видання нових, досконаліших юридичних актів чи створення юридичного прецеденту, або укладання нормативного договору;
- д) обліку, упорядкування, об'єднання, доповнення нормативно-правових актів.

19. Засобом усунення прогалин у законодавстві є:

- а) аналогія права;
- б) правотворча діяльність;
- в) інтерпретаційна діяльність;
- г) правозастосовна діяльність;
- д) аналогія законодавства.

20. Аналогія закону, аналогія права, субсидіарне застосування норм права застосовуються у галузі:

- а) кримінального законодавства і законодавства про адміністративні правопорушення;
- б) цивільного, сімейного, трудового законодавства;
- в) кримінального, цивільного, корпоративного законодавства;
- г) законодавства про адміністративні правопорушення, трудового, сімейного законодавства;
- д) конституційного, кримінального, адміністративного законодавства.

21. Стаття Конституції України, яка унеможливує інститут аналогії у кримінальному законодавстві та закріплює, що ніхто не може

відповідати за діяння, які на час їх вчинення не визнавалися законом як правопорушення:

- а) ст. 78;
- б) ст. 4;
- в) ст. 36;
- г) ст. 90;
- д) ст. 58.

22. Інститут аналогії у праві — це:

- а) матеріально-правовий інститут, що складається із сукупності кримінально-процесуальних норм, які встановлюють порядок застосування аналогії закону та аналогії права щодо регулювання суспільних відносин у випадку прогалин у праві;
- б) відособлена частина юридичних норм, що забезпечує цілісну самостійну дію на суспільні відносини, які не врегульовані нормами права, але знаходяться у сфері правового регулювання і вимагають правової регламентації;
- в) матеріально-правовий інститут, що складається із сукупності процедурних норм, які встановлюють порядок застосування аналогії закону та аналогії права щодо регулювання суспільних відносин у випадку прогалин у праві;
- г) правовий спосіб заповнення прогалин у праві, зміст якого полягає у виникненні цивільних прав та обов'язків також із дій фізичних та юридичних осіб, які хоч і не передбачені законом, але внаслідок загальних засад і змісту цивільного законодавства породжують цивільні права та обов'язки;
- д) сукупність правових норм, які регулюють певне коло суспільних відносин.

23. Функцією інституту аналогії права є:

- а) правова оцінка дій, безпосередньо не врегульованих юридичними нормами, казуальне заповнення прогалин в праві;
- б) впорядкування суспільних відносин з метою їх оформлення у галузі права, інститути права;

- в) забезпечення розвитку законодавства країни, його уніфікація та приведення у відповідність до міжнародних стандартів;
- г) закріплення основоположних прав і свобод людини;
- д) моніторинг політико-правових подій в державі та суспільстві.

24. Аналогія права — це:

- а) спосіб регулювання суспільних відносин у разі прогалин у національному законодавстві шляхом запозичення норм міжнародного законодавства;
- б) використання таких принципів права, як справедливість, гуманізм, рівність перед законом і судом, відповідальність за вину тощо, які закріплені в конституції держави або в законах, у їх загальних положеннях для встановлення істини у справі в суді;
- в) засіб заповнення прогалин у законодавстві, який полягає у застосуванні до не врегульованих конкретною нормою правовідносин норми кримінального законодавства, що регламентує подібні відносини;
- г) вирішення справи або окремого юридичного питання на основі принципів права, загальних засад і змісту законодавства;
- д) застосування до не врегульованих суспільних відносин правової норми, яка регулює подібні суспільні відносини і міститься в приписах (положеннях) законодавчих актів

25. Аналогія закону — це:

- а) засіб заповнення прогалин у законодавстві, який полягає у застосуванні до не врегульованих конкретною нормою правовідносин норми кримінального законодавства, що регламентує подібні відносини;
- б) вирішення справи або окремого юридичного питання на основі правової норми, розрахованої на подібні випадки;
- в) застосування до не вирішених в конкретній нормі спірних правовідносин за відсутності норми, що регулює подібні відносини, загальних засад і змісту законодавства;
- г) використання таких принципів права, як справедливість, гуманізм, рівність перед законом і судом, відповідальність за вину, які закріплені

в конституції держави або в законах, їх загальних положеннях для встановлення істини у справі в суді;

- д) спосіб регулювання суспільних відносин у разі прогалин у національному законодавстві шляхом запозичення норм міжнародного законодавства.

26. Субсидіарне застосування норм права — це:

- а) невміння законодавця відобразити в нормативних актах усе різноманіття життєвих ситуацій, які вимагають правового регулювання;
- б) технічні помилки законодавця, допущені при розробці законів і у використанні прийомів юридичної техніки;
- в) повна або часткова відсутність у чинних нормативно-правових актах необхідних юридичних норм;
- г) додаткове застосування кримінального законодавства до відносин, що регулюються іншим інститутом або галуззю права;
- д) вирішення справи або окремого юридичного питання за відсутності норми в певній галузі права відбувається за допомогою додаткового використання норм іншої спорідненої галузі права.

27. «Кваліфіковане мовчання законодавця» — це:

- а) неправильне уявлення особи про юридичну природу вчиненого діяння, його правову оцінку та наслідки;
- б) ситуація, за якою законодавець навмисно залишає питання без правового врегулювання, віддаючи його вирішення на розсуд правозастосовного органу;
- в) неясність норми права, яка долається за допомогою методів тлумачення;
- г) помилкова оцінка об'єктивно існуючих умов законодавчим органом;
- д) протиріччя один одному формально діючих правових актів, що регулюють тотожні суспільні відносини.

28. «Помилка у праві» — це:

- а) ситуація, за якою законодавець навмисно залишає питання без правового врегулювання, віддаючи його вирішення на розсуд правозастосовного органу;

- б) неясність норми права, яка долається за допомогою методів тлумачення;
- в) помилкова оцінка об'єктивно існуючих умов законодавчим органом;
- г) неправильне уявлення особи про юридичну природу вчиненого діяння, його правову оцінку та наслідки;
- д) протиріччя один одному формально діючих правових актів, що регулюють тотожні суспільні відносини.

29. «Темнота» правових норм — це:

- а) неясність норми права, яка долається за допомогою методів тлумачення;
- б) помилкова оцінка об'єктивно існуючих умов законодавчим органом;
- в) неправильне уявлення особи про юридичну природу вчиненого діяння, його правову оцінку та наслідки;
- г) ситуація, за якою законодавець навмисно залишає питання без правового врегулювання, відаючи його вирішення на розсуд правозастосовного органу;
- д) протиріччя один одному формально діючих правових актів, що регулюють тотожні суспільні відносини.

30. Термін «прогалина в праві» та «дефект права» співвідносяться наступним чином:

- а) є тотожними поняттями;
- б) термін «помилка в праві» ширша за змістом ніж «дефект права»;
- в) терміни «прогалина в праві» та «дефект права» є самостійними поняттями, що не перебувають у зв'язку між собою;
- г) у вузькому значенні поняття «прогалина у праві» тотожне поняттю «дефект права» у широкому значенні;
- д) в широкому значенні поняття «дефект права» є більш об'ємним, ніж «прогалина в праві», оскільки «прогалина у праві» є одним з видів правових дефектів.

31. *Неясність правових норм, яка долається за допомогою методів тлумачення:*

- а) «темнота»;
- б) помилка;
- в) прогалина;
- г) казус;
- д) делікт.

32. *Прогалини, що виникають у зв'язку з тим, що суб'єкт правозастосування не отримав усіх необхідних вказівок для вирішення конкретного питання:*

- а) дійсні;
- б) уявні;
- в) технічні;
- г) законодавчі;
- д) нормотворчі.

33. *Залежно від об'єму регулювання виділяють наступні прогалини:*

- а) дійсні та уявні;
- б) технічні та законодавчі;
- в) дійсні та законодавчі;
- г) технічні та уявні;
- д) пов'язані з повною відсутністю нормативно-правових актів та пов'язані з неповнотою нормативно-правових актів.

34. *Застосування аналогії закону повинно здійснюватись з дотриманням наступних принципів:*

- а) законності, справедливості;
- б) доцільності;
- в) законності, обґрунтованості, доцільності;
- г) гуманізму, об'єктивності, повноти;
- д) законності, доцільності, лаконічності.

35. *Усуення прогалин у законодавстві є обов'язком:*

- а) законодавчих органів;
- б) правотворчих органів;

- в) виконавчих органів;
- г) судових органів;
- д) нормотворчих органів.

36. Застосування аналогії закону повинно здійснюватись з дотриманням наступних принципів:

- а) законності, справедливості;
- б) доцільності;
- в) законності, обґрунтованості, доцільності;
- г) гуманізму, об'єктивності, повноти;
- д) законності, доцільності, лаконічності.

37. Вирішення справи або окремого юридичного питання на основі принципів права, загальних засад і законодавства — це:

- а) аналогія права;
- б) аналогія закону;
- в) міжгалузєва аналогія;
- г) галузева аналогія;
- д) субсидіарне застосування норм права.

38. Сфера non jus передбачає:

- а) наявність приписів щодо тих суспільних відносин, які знаходяться поза сферою дії аналогії права;
- б) відсутність приписів щодо тих суспільних відносин, які знаходяться поза сферою дії аналогії закону;
- в) відсутність приписів щодо тих суспільних відносин, які знаходяться поза сферою дії аналогії права;
- г) відсутність приписів щодо тих суспільних відносин, які знаходяться поза сферою правового регулювання;
- д) відсутність приписів щодо тих суспільних відносин, які знаходяться поза сферою регулювання звичаями ділового обороту.

39. Прогалини формулювання мають місце тоді, коли:

- а) тільки буквальний зміст слів, якими сформульовано ту чи іншу норму права, говорить про необхідність її застосування;

- б) в дослівному тексті закону відсутня повна регламентація поведінки в тій чи іншій ситуації;
- в) очевидна несправедливість, що матиме місце внаслідок застосування норми права, вимагає коригування цієї норми;
- г) не лише буквальний зміст слів, якими сформульовано ту чи іншу норму права, говорить про можливість її застосування;
- д) очевидна справедливість, що матиме місце внаслідок застосування норми права.

40. Оціночні прогалини мають місце тоді, коли:

- а) не лише буквальний зміст слів, якими сформульовано ту чи іншу норму права, говорить про можливість її застосування;
- б) очевидна справедливість, що матиме місце внаслідок застосування норми права;
- в) в дослівному тексті закону наявна повна регламентація поведінки в тій чи іншій ситуації;
- г) в дослівному тексті закону відсутня повна регламентація поведінки в тій чи іншій ситуації;
- д) тільки буквальний зміст слів, якими сформульовано ту чи іншу норму права, говорить про необхідність її застосування, однак очевидна несправедливість, що матиме місце внаслідок її застосування, вимагає коригування цієї норми.

41. Ідеї права, що вже реалізовані в одному місці закону, за допомогою застосування правила рівності узагальнюються і таким чином поширюють сферу свого застосування і на інші випадки (ситуації) є:

- а) логічним прийомом аналогії;
- б) математичним прийомом аналогії;
- в) лінгвістичним прийомом аналогії;
- г) філологічним прийомом аналогії;
- д) професійним прийомом аналогії.

42. Можливість застосування аналогії може передбачатися в непрямій формі:

- а) лише через заборону відмови у розгляді справи з мотивів неповноти;
- б) через заборону відмови у розгляді справи з мотивів неповноти, неясності, суперечливості чи відсутності законодавства, яке регулює спірні відносини;
- в) лише через заборону відмови у розгляді справи з мотивів неясності;
- г) лише через заборону відмови у розгляді справи з мотивів суперечливості;
- д) лише через заборону відмови у розгляді справи з мотивів відсутності законодавства, яке регулює спірні відносини.

43. Подолання прогалини шляхом застосування аналогії можливо, якщо не доведено інаше — існування непереборної прогалини, установлюється:

- а) презумпцією припустимості прогалини у праві;
- б) презумпцією припустимості колізії;
- в) презумпцією припустимості аналогії;
- г) презумпцією припустимості прогалини у законодавстві;
- д) презумпцією неприпустимості колізії.

44. Застосування закону про кримінальну відповідальність за аналогією:

- а) є на законодавчому рівні не врегульованим;
- б) заборонено лише у певних випадках;
- в) дозволено лише у певних випадках;
- г) дозволено;
- д) заборонено.

45. Застосування до конкретних відносин нормативного припису, який регулює подібні за суттєвими ознаками відносини в суміжних галузях має назву:

- а) диспозитивна аналогія;
- б) галузева аналогія;
- в) міжгалузева аналогія;
- г) імперативна аналогія;
- д) подвійна аналогія.

46. Стадія законодавчого процесу, на якій проекти законів вносяться разом із супровідною запискою і яка має містити обґрунтування необхідності їх розробки або ухвалення:

- а) стадія прийняття закону;
- б) стадія розгляду закону;
- в) передпроектна стадія;
- г) проектна стадія;
- д) промульгаційна стадія.

47. Однією з форм звернення до Конституційного Суду України є:

- а) позов з порушення конституційних прав особи;
- б) звернення в порядку Закону України «Про звернення громадян»;
- в) конституційне оскарження;
- г) конституційне подання;
- д) звернення в порядку Закону України «Про доступ до публічної інформації».

48. Строк провадження у справах за конституційними поданнями та конституційними зверненнями не повинен перевищувати:

- а) трьох місяців;
- б) шести місяців;
- в) п'яти місяців;
- г) двох місяців;
- д) восьми місяців.

49. Правовий інститут, сутність якого полягає у попередньому скріпленні акта глави держави підписами прем'єр-міністра і міністра, відповідального за цей акт та його виконання, внаслідок чого вони приймають на себе юридичну і політичну відповідальність за акт глави держави — це:

- а) контрасигнація;
- б) денонсація;
- в) аброгація;
- г) інаугурація;
- д) стратифікація.

50. Виконавчий орган, спеціально уповноважений адаптувати законодавство України до законодавства Європейського Союзу:

- а) Кабінет Міністрів України;
- б) Міністерство юстиції;
- в) Верховна Рада України;
- г) Міністерство фінансів;
- д) Міністерство внутрішніх справ.

51. Технічні прогалини виникають:

- а) у зв'язку з тим, що суб'єкт правозастосування не отримав усіх необхідних вказівок для вирішення конкретного питання;
- б) у зв'язку з відсутністю норми права або її частини, яка регулює конкретні суспільні відносини, що знаходяться у сфері правового регулювання;
- в) у зв'язку з тим, що певне питання знаходиться поза межами правового регулювання, але, на думку особи, що застосовує норми права, потребує цього;
- г) у зв'язку з тим, що законодавець взагалі не врегулював певну сферу правовідносин;
- д) у зв'язку з неповнотою нормативно-правового акту.

52. У разі невідповідності закону України міжнародному договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, суд застосовує:

- а) міжнародний договір;
- б) закон у його попередній редакції;
- в) Конституцію України;
- г) рішення Конституційного Суду України;
- д) рішення Європейського Суду з прав людини.

53. У разі виникнення в суду сумніву під час розгляду справи щодо відповідності закону чи іншого правового акта Конституції України, вирішення питання про конституційність якого належить до юрисдикції Конституційного Суду України, суд звертається до:

- а) Верховного Суду України;
- б) Європейського суду з прав людини;
- в) Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ;
- г) Кабінету Міністрів України;
- д) Президента України.

54. Правовою підставою для поширення на території України юрисдикції Європейського суду з прав людини є:

- а) Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини»;
- б) Закон України «Про судоустрій і статус суддів»;
- в) Закон України «Про Конституційний Суд України»;
- г) Закон України «Про державну службу»;
- д) Закон України «Про запобігання корупції».

55. Законодавчі прогалини виникають:

- а) у зв'язку з тим, що суб'єкт правозастосування не отримав усіх необхідних вказівок для вирішення конкретного питання;
- б) у зв'язку з відсутністю норми права або її частини, яка регулює конкретні суспільні відносини, що знаходяться у сфері правового регулювання;
- в) у зв'язку з тим, що певне питання знаходиться поза межами правового регулювання, але, на думку особи, що застосовує норми права, потребує цього;
- г) у зв'язку з тим, що законодавець взагалі не врегулював певну сферу правовідносин;
- д) у зв'язку з неповнотою нормативно-правового акту.

56. Підстави для звернення до Європейського суду з прав людини:

- а) порушення прав чи основоположних свобод, які захищаються Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод;
- б) порушення прав, які захищаються Віденською конвенцією від 18 квітня 1961 року про дипломатичні зносини;

- в) порушення прав чи основоположних свобод, які захищаються Європейською конвенцією про правовий статус трудящих мігрантів, ухваленою Радою Європи 24 листопада 1977 р.;
- г) порушення прав чи основоположних свобод, які захищаються Конвенцією про заходи щодо протидії торгівлі людьми, ухваленою Радою Європи 17 листопада 2005 р.;
- д) порушення прав чи основоположних свобод, які захищаються Конвенцією Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок від 18 грудня 1979 р.

57. У разі відсутності, неповноти, нечіткості, суперечливості законодавства, що регулює спірні відносини:

- а) відмовляється у розгляді справи;
- б) забороняється відмова у розгляді справ;
- в) позовна заява залишається без розгляду;
- г) позовна заява залишається без руху;
- д) між сторонами укладається мирова угода.

58. Норми права інших держав суд застосовує у разі, коли це встановлено:

- а) виключно Законом України;
- б) виключно міжнародним договором;
- в) міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України;
- г) законом України чи міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України;
- д) застосування норм права інших держав судами неможливе.

59. Принцип тлумачення норми права, який передбачає з'ясування змісту правової норми та змісту правових вимог в їхньому взаємному зв'язку, виходячи із значення у конкретному нормативно-правовому акті, інституті права, галузі права, та системі права загалом:

- а) принцип всебічності тлумачення;
- б) принцип телеологічності тлумачення;

- в) принцип систематичності тлумачення;
- г) принцип об'єктивності тлумачення;
- д) принцип компетентності суб'єкта тлумачення.

60. Реституція від латин. restitutio, означає:

- а) відновлення;
- б) обмеження;
- в) компетенція;
- г) перетворення;
- д) помилка.

Перелік літератури до теми:

Нормативні акти:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141 (зі змінами внесені Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02 червня 2016 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2016. — № 28. — Ст. 532).
2. Про вибори народних депутатів України : Закон України від 17 листопада 2011 року // Відомості Верховної Ради України. — 2012. — № 10-11. — Ст. 73.
3. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23 лютого 2006 року // Офіційний вісник України. — 2006. — № 12. — Ст. 792.
4. Про Кабінет Міністрів України : Закон України від 27 лютого 2014 року // Офіційний вісник України. — 2014. — № 20. — Ст. 619.
5. Про Конституційний Суд України : Закон України від 16 жовтня 1996 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 49. — Ст. 272
6. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21 травня 1997 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. — 1997. — № 24. — Ст. 170.

7. Про ратифікацію Європейської хартії місцевого самоврядування : Закон України від 15 липня 1997 року // Відомості Верховної Ради України. — 1997. — № 38. — Ст. 249.
8. Про службу в органах місцевого самоврядування : Закон України від 7 червня 2001 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 33. — Ст. 175.
9. Про статус депутатів місцевих рад : Закон України від 11 липня 2002 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. — 2002. — № 40. — Ст. 290.
10. Про статус народного депутата України : Закон України від 17 листопада 1992 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. — 1993. — № 3. — Ст. 17.
11. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02 червня 2016 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. — 2016. — № 31. — Ст. 545.

Спеціалізована література:

1. Абрамович Р. Принцип незворотності дії закону в часі у судовій практиці судів загальної юрисдикції / Р. Абрамович // Публічне право. — 2012. — № 3 (7). — С. 375-382.
2. Антошкіна В. К. Інтерпретаційна діяльність Конституційного Суду України: проблеми теорії та практики : навч. посібник / В. К. Антошкіна, О. А. Мурзіна ; заг. ред. С. В. Петков. — Донецьк : Юго-Восток, 2009. — 252 с.
3. Білас Ю. Ю. Вітчизняне правозастосування: методологія дослідження / Ю. Ю. Білас // Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ України. — 2010. — № 2. — С. 83-90.
4. Волк И. В. Право, время и пространство: теоретический аспект : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Волк Ирина Владимировна. — М., 2004. — 198 с.
5. Єзаров А. Конфліктологічна експертиза актів конституційного законодавства / А. Єзаров // Право України. — 2013. — № 1-2. — С. 275-283.

6. Зуй В. Проблемні питання щодо оскарження нормативно-правових актів / В. Зуй // Вісник Запорізького національного університету. — 2009. — № 1. — С. 105-109.
7. Калашник О. М. Прогалини в праві: юридична природа, їх ознаки та види / О. М. Калашник // Юрист України. — 2013. — №1(22). — С. 36-42.
8. Клім С. Класифікаційна характеристика прогалин у цивільному праві України / С. Клім // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. — 2012. — №4. — С. 106-111.
9. Коваленко Т. Види прогалин у земельному праві України / Т. Коваленко // Юридичні науки. — 2011. — №87. — С. 25-29.
10. Коголовский И. Р. Презумпции в частном праве : монографія / И. Р. Коголовский. — Абакан : Бригантина, 2011. — 108 с.
11. Колотова О. Відмежування прогалин у праві від суміжних правових явищ / О. Колотова // Часопис Київського університету права. — 2009. — №3. — С. 55-59.
12. Кондратьев Р. Моральний імператив у правозастосуванні / Р. Кондратьев // Право України. — 2010. — № 5. — С. 85-89.
13. Кондратьев Р. Локальні норми і прогалини в праві / Р. Кондратьев // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. — 2013. — №5. — С. 17-21.
14. Кройтор В. Шляхи усунення та подолання прогалин у законодавстві / В. Кройтор, Ю. Матат // Право і безпека. — 2010. — №2. — С. 183-184.
15. Кузьмін Р. Ефективність правозастосування та підхід до її забезпечення (теоретичні аспекти) / Р. Кузьмін, О. Юлдашев // Вісник Академії прокуратури України. — 2007. — № 3. — С. 11-17.
16. Малишев Б. В. Застосування норм права (теорія і практика) : навчальний посібник / Б. В. Малишев, О. В. Москалюк; за заг. ред. Б. В. Малишев. — К. : РЕФЕРАТ. — 2010. — 260 с.
17. Марина И. Н. Средства повышения эффективности применения норм права : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Марина Ирина Николаевна. — М., 2009. — 163 с.

18. Матат Ю. До питання застосування правоположень з метою подолання прогалин у законодавстві / Ю. Матат // Часопис Київського університету права. — 2012. — № 1. — С. 87-91.
19. Матат Ю. Поняття та юридична природа прогалин у законодавстві / Ю. Матат // Актуальні проблеми права: теорія і практика. — 2012. — №25. — С. 393-400.
20. Матат Ю. І. Застосування норм права в субсидіарному порядку: основні вимоги та передумови / Ю. І. Матат // Актуальні проблеми права: теорія і практика. — 2013. — №26. — С. 378-384.
21. Мелех Л. В. Законність і нетипові ситуації правозастосовного процесу / Л. В. Мелех // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. — 2009. — № 3. — С. 23-33.
22. Мірошніченко А. М. Чи потрібний Закон України «Про нормативно-правові акти?» / А. М. Мірошніченко, Ю. Ю. Попов // Форум права. — 2009. — № 1. — С. 362-372.
23. Некрасова О. Проблеми субсидіарного застосування цивільного законодавства до регулювання сімейних відносин / О. Некрасова // Ученые записки национального университета им. В. И. Вернадского. — 2008. — №2. — С. 146-150.
24. Николина К. В. Особливості процедурних засад правозастосовної діяльності / К. В. Николина // Часопис Київського університету права. — 2011. — № 2. — С. 67-72.
25. Осауленко О. І. Термінологія правозастосовних актів / О. І. Осауленко // Право України. — 2006. — №4. — С. 92-94.
26. Пасічник К. Прогалини та колізії права, що застосовується при розгляді корпоративних спорів / К. Пасічник. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://intkonf.org/pasichnik-km-progalinita-koliziyi-prava-scho-zastosovuyutsya-pri-rozglyadi-korporativnih-sporiv/>.
27. Погребняк С. Вплив судової практики на юридичні акти в романо-германській правовій сім'ї / С. Погребняк // Вісник Академії правових наук України. — 2003. — № 4. — С. 92-99.

28. Погрібний С. Аналогія закону та аналогія права як засоби регулювання договірних цивільних відносин / С. Погрібний // Погляд науковця. — 2010. — №5. — С. 14-21.
29. Подорожна Т. С. Законодавчі дефініції: поняття, структура, функції : монографія / Т. С. Подорожна. — Л. : ПАІС, 2009. — 195 с.
30. Пригоцький В. Щодо прогалин права як детермінант виникнення адміністративно — господарського спору, їх виявлення та подолання / В. Пригоцький // Адміністративне право. — 2009. — №11. — С. 137-140.
31. Протасов В. Н. Теория юридической процедуры : учебное пособие / В. Н. Протасов. — М. : РПА Минюста России, 2013. — 94 с.
32. Пытикова Т. А. Приказ: правоприменительный или нормативный акт? / Т. А. Пытикова, С. В. Бошно // Юрист. — 2005. — № 10. — С. 10-13.
33. Соколов В. М. Деякі аспекти використання аналогії права в адміністративному судочинстві / В. М. Соколов // Правовий вісник Української академії банківської справи. — 2012. — №1(6). — С. 46-50.
34. Старостюк А. В. Застосування норм права : навч. посібник / А. В. Старостюк. — Ірпінь : [б.в.], 2007. — 137 с.
35. Фидаров В. В. Пределы допустимости применения института аналогии права и аналогии закона в правовой системе России : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Фидаров Владимир Валерьевич. — Тамбов, 2009. — 228 с.
36. Чижик Г. Переваги та недоліки судового правотворення, або чому я проти легітимації судового прецеденту в Україні / Г. Чижик // Юридичний журнал. — 2012. — № 6 (120). — С. 61-64.
37. Шмарьова Т. Дискусійні аспекти правозастосування в контексті конвенційних стандартів / Т. Шмарьова // Юридичний журнал. — 2009. — № 10. — С. 32-41.

Тема 8

ЮРИДИЧНА ТЕХНІКА

Юридична техніка: поняття, сутність та загальна характеристика. Юридична техніка у правотворчості та правозастосуванні.

Предмет, метод та структура юридичної техніки. Прийоми та правила юридичної техніки: юридична термінологія, юридичні конструкції, форма нормативного акта.

Система юридичної техніки. Види юридичної техніки та їх загальна характеристика. Законодавча техніка, нормотворча техніка, техніка правозастосовних актів: основні положення.

Загальна характеристика прийомів та правил юридичної техніки. Способи (прийоми) викладу норм права: 1) за ступенем абстрактності викладу: абстрактний, казуїстичний; 2) за ступенем повноти викладу: прямий, бланкетний; 3) за формою пропозиції: у вигляді нормативної пропозиції або оповідальної пропозиції.

Розглядаючи загальнотеоретичні положення «юридичної техніки», доречним є розгляд поняття «нормотворчості».

Традиційно під **нормотворчістю** розуміють діяльність державних органів, громадських об'єднань, трудових колективів з встановлення, зміни або скасування юридичних норм. Оскільки в правовій системі української держави існують такі форми права, як правові звичаї, міжнародно-правові договори, нормативно-правові акти і, фактично, судові прецеденти (що містяться в актах офіційного тлумачення Конституційного Суду України), то й поняття нормотворчості повинно охоплювати

всі способи створення правових норм. Таким чином, нормотворчість являє собою діяльність компетентних суб'єктів з встановлення, зміни і скасування нормативно-правових приписів.

Техніка нормотворчості — це сукупність прийомів і засобів, які використовують суб'єкти нормотворчості для підготовки, формування, опублікування та систематизації нормативно-правових приписів з метою забезпечення їх досконалості.

Техніка нормотворчості охоплює прийоми найдосконалішого викладу думки нормотворця в нормативно-правових приписах; прийоми, за допомогою яких досягається найбільш доцільна їх структура, найвиразніша правова мова і найточніша юридична термінологія; засоби закріплення нормативно-правових приписів у нормативних актах, міжнародних договорах, правових звичаях, судових прецедентах та ін.

Техніку нормотворчості *поділяють*:

- **за видом правових актів, які обслуговуються сукупністю технічних прийомів і засобів:** *законотворча* — техніка прийняття законів; *технічна підзаконної нормотворчості* — створення нормативних актів Президентом України, Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів України, органами місцевого самоврядування та ін.;
- **за змістом техніки нормотворчості** складається з: *технічних засобів* (інструментів) та *технічних прийомів*.

Разом з тим, поняття «**юридична техніка**» слід розглядати у таких основних значеннях:

- як комплексне явище, що охоплює прикладні аспекти професійної юридичної діяльності (сукупність раціоналізованих методів, прийомів і засобів здійснення правотворчої, правореалізаційної та правотлумачної діяльності);
- як явище, що охоплює формально-структурні аспекти чинного права (система писаних джерел права та їх властивостей, структуру норми права, права в цілому та законодавства, методи тлумачення права та ін.);
- як ступінь досконалості форми, структури та мови права, окремих письмових юридичних документів.

У загальному розумінні *юридична техніка* визначається як сукупність правил, прийомів, способів підготовки, складання, оформлення будь-яких юридичних документів, їх систематизації та обліку з метою їх зрозумілості, чіткості (визначеності) та ефективності.

Предметом юридичної техніки є найбільш загальні закономірності здійснення юридичної діяльності, в процесі якої складаються юридичні документи.

Юридичній техніці притаманні наступні *ознаки*:

- сукупність юридичних інструментів, що застосовуються, як правило, в суворій послідовності, а не хаотично. У випадку роботи над законопроектом, спочатку необхідно визначитися з поняттями, а потім вже вибудовувати конструкції, визначати презумпції, застосовувати фікції тощо;
- сприяння найбільш доцільному перетворенню інформації в правовий акт;
- ефективне здійснення юридичної роботи. Накопичені в ході розвитку людства набуті навички повинні використовуватись у майбутньому, а не набуватися знову;
- юридичний інструментарій, що залежить від рівня розвитку суспільства і досягнень у галузі економіки, політики, моралі.

Як правило, *юридичну техніку поділяють на законодавчу (нормотворчу) та правозастосовну*. Однак такий підхід не дає повного уявлення про всі способи, прийоми, уміння і навички формування всіх елементів механізму правового регулювання.

Більш прийнятним є виокремлення наступних *видів юридичної техніки*:

- **техніка нормотворчості** — сукупність правил та способів формування, оформлення змісту та структури нормативних актів й інших джерел права, особливостей використання при цьому юридичної мови, юридичних термінів та конструкцій;
- **техніка систематизації та обліку нормативних актів та інших джерел права** — сукупність правил розташування нормативних актів у певному порядку залежно від різних видів систематизації (кодифікація, консолідація, інкорпорація);

- **інтерпретаційна техніка, або техніка тлумачення норм права** — сукупність правил та способів тлумачення норм права для з'ясування їх реального змісту;
- **правореалізаційна та правозастосовна техніка** — сукупність правил складання та оформлення індивідуальних правових актів, де особливого значення набувають правила судового правозастосування та техніка ухвалення й оформлення судових рішень.

Правила юридичної техніки, які слід дотримуватись при розробленні, складанні й оформленні правових актів, поділяють на три групи.

Перша група — правила викладення правових норм при розробленні нормативного чи казуального акта.

До правил цієї групи відносять: конкретність і вичерпна повнота правового регулювання; логіка у викладенні тексту правового акта і зв'язок приписів між собою; відсутність суперечностей, прогалин, колізій у правовому акті; ясність і простота застосування та розуміння термінів, неприпустимість використання неясних, багатозначних, нечітких, емоційно забарвлених термінів; відмова від словесних штампів, застарілих виразів і рідкісних слів; стислість і компактність викладення правових норм, скорочення зайвих дублювань.

Друга група — правила викладення змісту і структури при складенні правового акта.

Ця група правил включає:

- правовий акт повинен мати певний предмет регулювання і бути розрахований на регулювання однорідних суспільних відносин;
- у акті повинні бути вирішені всі питання регулювання певних суспільних відносин; правовий акт, як правило, не повинен містити винятків і відсилань;
- регулювання актом відносин має бути однотиповим і однамітним;
- норми, положення більш загального характеру повинні розміщуватись на початку правового акта.

Третя група — правила зовнішнього оформлення правового акта, що повинен мати необхідні реквізити, які відображають його предмет регулювання, сферу дії, юридичну силу.

Кожний акт повинен мати видуву і власну назву, посилання на орган, який його видав, дату і місце прийняття акта, номер та підпис уповноваженої посадової особи.

Дотримання у юридичній техніці вказаних правил досягається за допомогою використання різних способів та прийомів викладення правових приписів.

Загальними *прийомами* і *правилами* юридичної техніки є: юридична термінологія, юридичні конструкції, форма нормативного акта, прийоми і правила викладу його змісту.

Юридична термінологія являє собою систему юридичних термінів, тобто словесних позначень понять, що використовуються при викладі змісту закону, іншого нормативного акта. Вона припускає так звану *термінологічну уніфікацію*: однозначність, загальноновизнаність, стабільність і доступність термінів у викладі нормативно-правового матеріалу, які виключають різне розуміння думки законодавця.

Юридичні конструкції є стійкою побудовою нормативного матеріалу за особливими типами зв'язків його елементів, їх типовими схемами, моделями, в які втілюється «юридичний матеріал». Юридичні конструкції є чіткими, відпрацьованими наукою і законодавчою діяльністю, перевірені практикою типові схеми правовідносин.

Поряд із необхідністю правильного застосування юридичної термінології і юридичних конструкцій провідну роль відіграє форма нормативно-правового акта. Правила і прийоми викладу юридичних норм у тексті нормативно-правового акта стосуються: способів викладу; формулювання заголовних назв статей і частин тексту; юридичного стилю; юридичної мови.

До особливих засобів юридичної техніки слід віднести **правові презумпції**, **правові фікції** та **правові аксіоми**.

Правові презумпції — засоби юридичної техніки, що виражаються в припущенні наявності певних фактів, явищ, ситуацій, зв'язків, які визнаються істинними, поки не доведено протилежне.

Правові фікції — загальноновизнані і зафіксовані в нормах права припущення про існування певних явищ і процесів, тоді як насправді вони відсутні. Фікції можуть міститись у гіпотезі чи диспозиції правової норми,

а також набувати зовнішнього вираження у нормі-фікції, інституті права. Значення юридичних фікцій як засобу юридичної техніки полягає у кількісному і якісному спрощенні нормативного матеріалу; є способом подолання невизначеності в правовому регулюванні.

Правові аксіоми — правові положення, які в результаті багатомісячної суспільно-історичної практики стали непорушними, вихідними елементами істини — звичними і самоочевидними, за межами яких неможливе існування права як соціального явища. Говорити про аксіоми як про засоби або прийоми юридичної техніки правомірно лише при вузькому, юридичному підході до них. Юридичні аксіоми є специфічними принципами, законодавче закріплення, інтерпретація та реалізація яких вимагають певних професійних навичок.

Отже, юридична техніка є важливою умовою та засобом виправлення і попередження юридичних помилок. Недотримання правил юридичної техніки при складанні юридичних документів часто призводить до негативних наслідків у правотворчій, правореалізаційній та правотлумачній діяльності.

Ключові поняття:

юридична техніка, предмет юридичної техніки, ознаки юридичної техніки, види юридичної техніки, законодавча (нормотворча) юридична техніка, правозастосовна юридична техніка, техніка систематизації та обліку нормативних актів, інтерпретаційна техніка (техніка тлумачення норм права), правореалізаційна та правозастосовна техніка, юридичний інструментарій, правила юридичної техніки, прийоми юридичної техніки, юридична термінологія, юридичні конструкції, юридичний стиль, юридична мова, форма нормативно-правового акту, правові презумпції, правові фікції, правові аксіоми.

Тестові завдання:

1. Система засобів, правил і прийомів підготовки компетентними органами юридичних актів — це:

- а) юридична техніка;
- б) правовий припис;
- в) правове регулювання;
- г) правова термінологія;
- д) аналіз правоохоронної діяльності.

2. Всі наявні підходи щодо визначення поняття та статусу юридичної техніки у структурі юриспруденції можна об'єднати в групи:

- а) суто практичний, суто науковий, науково-практичний (методологічний);
- б) суто стилістичний, суто практичний, суто науковий;
- в) суто логічний, суто послідовний, суто методологічний;
- г) суто науково-практичний, суто логічний;
- д) суто законодавчий, суто законотворчий.

3. Підхід, який розглядає юридичну техніку виключно як практичну діяльність, спрямовану на вироблення тексту нормативно-правового акта:

- а) суто практичний;
- б) логічний;
- в) законодавчий;
- г) науковий;
- д) послідовний.

4. Підхід, за яким юридичну техніку не можна зводити ні до виключно практичної діяльності з оформлення проектів правових актів, ні до суто теоретичної проблематики:

- а) логічний;
- б) науковий;
- в) науково-практичний;
- г) законотворчий;
- д) практичний.

5. Найзагальнішими прийомами і правилами юридичної техніки є:

- а) стриманість та логічність;
- б) мінімалізм у редагуванні правових норм;

- в) максималізм у створенні правових норм;
- г) використання тлумачного юридичного словника;
- д) юридична термінологія, юридичні конструкції, форма нормативного акта, прийоми і правила викладу його змісту.

б. Матеріальні об'єкти, які використовуються юристом у процесі проведення юридичної роботи мають назву:

- а) засоби юридичної техніки;
- б) прийоми юридичної техніки;
- в) способи юридичної техніки;
- г) методи юридичної техніки;
- д) зміст юридичної техніки.

7. Тексти нормативно-правових актів утворюються за допомогою:

- а) юридично-технічних засобів;
- б) юридично-технічних форм;
- в) юридично-технічних принципів;
- г) юридично-технічних методів;
- д) юридично-технічних прийомів.

8. Конкретні шляхи досягнення намічених цілей і результатів за допомогою певних засобів та за наявності відповідних умов і передумов юридичної практики — це:

- а) юридично-технічні способи;
- б) юридично-технічні методи;
- в) юридично-технічні інструменти.
- г) юридично-технічні засоби;
- д) юридично-технічні конструкції.

9. Система правил підготовки досконалих за формою, структурою і змістом нормативних правових актів та їх проектів — це:

- а) нормотворча техніка;
- б) нормореалізаційна техніка;
- в) правозастосовна техніка;

- г) правореалізаційна техніка;
- д) правотлумачна техніка.

10. Сприяє всебічному висвітленню змісту норм права, допомагає уникнути прогалин у знанні змісту правової норми, а також юридично грамотно, раціонально розв'язати конкретну задачу:

- а) юридична конструкція;
- б) юридична техніка;
- в) юридична термінологія;
- г) юридична мова;
- д) юридична композиція.

11. Підвести до викладу сутності справи, яка розглядається, а потім і рішення конкретного органа, це головне призначення:

- а) мотивувальної частини;
- б) констатуючої частини;
- в) основної частини;
- г) резолютивної частини;
- д) вступної частини.

12. Частина акта, яка вказуючи на обставини, що встановлені в процесі розслідування (перевірки), містить мотиви, за якими приймаються чи відкидаються відповідні докази, а також висновки, якими обґрунтовується вибір юридичних норм і сутність прийнятого рішення:

- а) описова частина;
- б) мотивувальна частина;
- в) констатуюча частина;
- г) основна частина;
- д) вступна частина.

13. Загальний кількісний склад композиції правозастосовних актів, як правило, складається зі:

- а) вступної, констатуючої, резолютивної та мотивувальної частини;
- б) вступної, описової та завершувальної частини;

- в) вступної, основної та констатуючої частини;
- г) констатуючої, резолютивної та мотивувальної частини;
- д) вступної, констатуючої та резолютивної частини.

14. Система юридичних термінів, тобто словесних позначень понять, що використовуються при викладі змісту закону, іншого нормативного акта — це:

- а) юридична термінологія;
- б) юридична лексика;
- в) правові визначення;
- г) законні та підзаконні акти;
- д) понятійно-категоріальний апарат.

15. Однозначність, стабільність і доступність термінів, визначеність і чіткість у викладі нормативно-правового матеріалу, які виключають різне розуміння думки законодавця — це:

- а) термінологічна уніфікація;
- б) логічність понять;
- в) термінологічний апарат;
- г) понятійний апарат;
- д) юридичний словник.

16. Стійкі побудови нормативного матеріалу за особливими типами зв'язків його елементів, їх типовими схемами, моделями, в які втілюється «юридичний матеріал» — це:

- а) нормативно-правовий акт;
- б) юридична техніка;
- в) юридичні конструкції;
- г) правозастосовні конструкції;
- д) юридична термінологія.

17. Визначте тип юридичної конструкції за наведеним прикладом: Громадянин К. перебігаючи вулицю, був збитий автомобілем і зазнав важкої травми. Внаслідок одержаної травми громадянин К. отримує від органів соціального забезпечення допомогу по тимчасовій непрацездатності (за на-

явності умов, передбачених законодавством про соціальне забезпечення) без власних зустрічних дій:

- а) цивільне страхування;
- б) кримінальна відповідальність;
- в) адміністративна відповідальність;
- г) господарські відносини;
- д) соціальне забезпечення.

18. Вагоме значення в юридичній техніці, крім важливості правильного застосування юридичної термінології і юридичних конструкцій має:

- а) принцип гласності;
- б) принцип змагальності;
- в) принцип рівності;
- г) форма процесуальних правовідносин;
- д) форма нормативно-правового акта.

19. Прийоми і правила викладу юридичних норм у тексті нормативно-правового акта не стосуються:

- а) формулювання заголовних назв статей і частин тексту;
- б) правового прецеденту;
- в) юридичного стилю;
- г) правової літератури;
- д) юридичної мови.

20. Основними способами викладу юридичних норм у тексті закону є:

- а) усний та письмовий;
- б) вузький та загальний;
- в) абстрактний та казуїстичний;
- г) вербальний та невербальний;
- д) імперативний та диспозитивний.

21. До видів правотворчих помилок не відноситься:

- а) логічна помилка;
- б) правотворча помилка;

- в) інтуїтивна помилка;
- г) пунктуаційна помилка;
- д) граматична помилка.

22. Розрізняють такі види термінів у текстах законів, як:

- а) загальні та спеціальні;
- б) юридичні, загальні та спеціальні;
- в) загальнозживані та спеціально-юридичні;
- г) загальнозживані та спеціально-технічні;
- д) загальнозживані, спеціально-юридичні та спеціально-технічні.

23. Загальнозжитість терміну у тексті закону означає:

- а) уживання терміну, вигаданого законодавцем для даного закону;
- б) простота та адекватність терміна змісту норм права;
- в) усталеність термінології;
- г) уживання термінів відомих, а не вигаданих законодавцем для даного закону;
- д) зміна з прийняттям кожного нового закону.

24. Терміни, що мають значення у галузі спеціальних знань техніки, медицини, економіки, соціології, біології — це:

- а) загальні терміни;
- б) гуманітарні терміни;
- в) спеціально-юридичні терміни;
- г) спеціально-технічні терміни;
- д) загальнозживані терміни.

25. Термінами, що мають особливе юридичне значення, які виражають своєрідність того чи іншого правового поняття, наприклад, «застава», «переведення боргу», «колективний договір» є:

- а) спеціально-юридичні;
- б) спеціалізовані;

- в) особливі;
- г) загально-юридичні;
- д) спеціально-технічні.

26. Елемент юридичної техніки, який використовується щодо юридичної термінології, стилю викладу змісту правових актів:

- а) юридичний;
- б) термінологічний;
- в) мовний;
- г) логічний;
- д) технічний.

27. Спосіб, що використовується, наприклад, при з'ясуванні волі населення, різних соціальних груп, яка має бути втілена у закони та інші нормативно-правові акти, або ж при визначенні доцільності, своєчасності, ефективності:

- а) мовний спосіб;
- б) соціологічно-дослідний спосіб;
- в) соціологічний спосіб;
- г) психологічний спосіб;
- д) логічний спосіб.

28. Не є ознакою термінологічної уніфікації:

- а) неоднозначність;
- б) доступність;
- в) визначеність;
- г) стабільність;
- д) однозначність.

29. Вид юридичної помилки, для якої характерним є прийняття декларативних норм, тобто норм, не забезпечених матеріальними ресурсами і необхідними юридичними засобами; наявність колізійних норм, тобто норм, що суперечать одна одній; відсилання до неіснуючих нормативно-правових актів або неповне закріплення життєвих обставин,

що мають істотне значення для застосування норм права; прогалини та ін. є:

- а) наукова помилка;
- б) побутова помилка;
- в) методологічна помилка;
- г) власне юридична помилка;
- д) логічна помилка.

30. Вид юридичної помилки, при якій наявні ненормативні словосполучення, громіздкі конструкції, що ускладнюють розуміння змісту статті нормативного акта та ін. є:

- а) граматична помилка;
- б) логічна помилка;
- в) власне юридична помилка;
- г) методологічна помилка;
- д) побутова помилка.

31. Юридична техніка в правозастосовній діяльності не містить:

- а) методики роботи над текстами правозастосовних актів;
- б) вибір найдоцільнішої структури правозастосовного акта;
- в) прийняття декларативних норм, тобто норм, не забезпечених матеріальними ресурсами і необхідними юридичними засобами;
- г) прийоми найдосконалішого викладу думки правозастосувача (суду, адміністрації та ін.) у судовому рішенні та інших актах;
- д) вибір найдоцільнішої структури термінології і мови та ін.

32. Способом викладення правових приписів, при якому всі обставини перераховуються і викладаються детально є:

- а) абстрактний спосіб;
- б) казуїстичний спосіб;
- в) відносний спосіб;
- г) юридичний спосіб;
- д) технічний спосіб.

33. Законодавча техніка не розглядається як:

- а) методологія законотворчості;
- б) самостійна галузь права;
- в) навчальна дисципліна;
- г) система знань про цей процес;
- д) система юридичних норм, які регламентують процес створення нормативно-правових актів.

34. Нормативно-структурними вимогами до законодавчої техніки є:

- а) використання послідовних елементів законодавчої техніки, якими є засоби, прийоми, правила;
- б) визначення предмету законодавчого регулювання;
- в) підготовка концепції закону;
- г) додержання правил формальної логіки;
- д) вибір та аналіз процесів, явищ та відносин, які можуть бути суб'єктом законодавчого впливу.

35. Прийоми законодавчої техніки за ступенем узагальнення конкретних показників поділяються на:

- а) відсильний та бланкетний;
- б) повний та неповний;
- в) абстрактний та класифікаційний;
- г) казуїстичний та абстрактний;
- д) повний, бланкетний та відсильний.

36. Прийоми законодавчої техніки за повнотою викладення елементів правової норми поділяються на:

- а) відсильні та бланкетні;
- б) повні та неповні;
- в) абстрактні та класифікаційні;
- г) казуїстичні та абстрактні;
- д) повні, бланкетні та відсильні.

37. До помилок при складанні законодавчого тексту, які належать до пізнавально-логічної сфери, відносяться:

- а) відсутність змістовного зв'язку із законами, які лише передбачається створити;
- б) невважений обсяг правового регулювання, вміщений до однієї статті закону;
- в) порушення норм і принципів права;
- г) занадто формалізована структура норм права, їх штучна складність;
- д) неправильне написання слів.

38. До помилок при складанні законодавчого тексту, які належать до нормативно-структурної сфери, відносяться:

- а) поєднання логічно несумісних слів;
- б) вживання слів, властивих одному стилю у тексті іншого;
- в) невідповідність назви закону та його структурних елементів змісту;
- г) порушення сполучуваності слів;
- д) хибне визначення законодавчих дефініцій.

39. Порушення принципів законодавчої техніки — це помилка, яка виникає у:

- а) нормативно-структурній сфері;
- б) логічній сфері;
- в) пізнавальній сфері;
- г) загальноправовій сфері;
- д) лінгвістичній сфері.

40. До об'єктивних причин виникнення помилок при складанні законодавчого тексту належать:

- а) інтенсивний розвиток і оновлення законодавства України;
- б) відсутність належної скоординованості дій суб'єктів законотворчості;
- в) недостатній рівень правової культури і правосвідомості суспільства в цілому та професіоналізму законотворця зокрема;

- г) неналежний рівень експертизи законопроектів;
- д) практична відсутність відповідальності суб'єктів законотворчості.

41. Сукупність правил, прийомів, способів підготовки, складання, оформлення будь-яких юридичних документів, їх систематизації та обліку з метою їх зрозумілості, чіткості та ефективності — це:

- а) техніка нормотворчості;
- б) юридична техніка;
- в) систематизація законодавства;
- г) інтерпретаційна техніка;
- д) правозастосовна техніка.

42. Система правил і засобів вираження змісту нормативно-правових актів, використання яких забезпечує повноту, стислість, точність, ясність нормативно-правових актів — це:

- а) інтерпретаційна техніка;
- б) юридична техніка;
- в) нормотворча техніка;
- г) законодавча техніка;
- д) правозастосовна техніка.

43. У текстах законів виділяють такі види термінів:

- а) загальні, спеціальні;
- б) загальноповживані, спеціальні;
- в) спеціально-технічні, загальні, спеціально-юридичні;
- г) загальноповживані, спеціально-юридичні;
- д) загальноповживані, спеціально-технічні, спеціально-юридичні.

44. Засіб нормотворчої техніки, який забезпечує побудову нормативно-правового матеріалу:

- а) юридична конструкція;
- б) юридична термінологія;
- в) презумпція;

- г) фікція;
- д) галузева типізація.

45. Виклад юридичних норм у тексті закону, який характеризується тим, що ознаки явищ, незважаючи на їх різноманіття, подаються в узагальненому вигляді:

- а) казуїстичний спосіб;
- б) абстрактний спосіб;
- в) логічний спосіб;
- г) системний спосіб;
- д) функціональний спосіб.

46. Прийом юридичної техніки, який для цілей правового регулювання визнає існуючими ті юридичні факти, що відсутні в реальному житті, і навпаки:

- а) презумпція;
- б) помилка;
- в) фікція;
- г) казус;
- д) прогалина.

47. Норми, які виключають будь-яке оспорювання існування вже доведеного юридичного факту, який дістав оцінку і закріплення в юридичному акті, що набрав чинності:

- а) норми — преюдиції;
- б) норми — фікції;
- в) норми — дії;
- г) дійсні норми;
- д) правовстановлюючі норми.

48. Правила юридичної техніки, які забезпечують повний систематизований виклад необхідної для правового документа інформації та забезпечують ефективно засвоєння правової інформації:

- а) змістовні правила;
- б) правила логіки;

- в) структурні правила;
- г) формальні правила;
- д) процедурні правила.

49. Найбільш загальні закономірності здійснення юридичної діяльності, в процесі якої складаються юридичні документи — це:

- а) предмет юридичної техніки;
- б) методи юридичної техніки;
- в) принципи юридичної техніки;
- г) функції юридичної техніки;
- д) зміст юридичної техніки.

50. Прийняття законопроекту без висновку юридичного управління апарату Верховної Ради України — це:

- а) порушення формально-логічних правил;
- б) порушення формальних правил;
- в) порушення правил формування змісту закону;
- г) порушення логічних правил;
- д) порушення процедурних правил.

51. Способи та можливості вираження юридичних аргументів засобами природної мови з урахуванням її багатозначності, варіантності та невизначеності — це:

- а) юридична мова;
- б) юридичне застереження;
- в) юридична аргументація;
- г) юридичне тлумачення;
- д) юридична конструкція;

52. У нормативно-правових актах застосовуються такі речення:

- а) констатуючі;
- б) запитальні;
- в) установлюючі;

- г) окличні;
- д) розповідні.

53. *«Преюдиція» дослівно переводиться з латині, як:*

- а) ставлення до попереднього судового рішення;
- б) ставлення до наступного судового рішення;
- в) попереднє судове рішення;
- г) судове рішення;
- д) наступне судове рішення.

54. *Юридичний документ — це:*

- а) припущення про наявність чи відсутність певних фактів, засноване на зв'язку між передбачуваними і готівкою фактами і підтверджене попереднім досвідом;
- б) це носій юридично значимої інформації, з яким норми владі пов'язують виникнення, зміну або припинення правовідносин, який відповідно до норм права служить підставою чи підтвердженням прав і обов'язків учасників цих правовідносин;
- г) положення, позбавлені істинності, проте визнані законодавством як існуючих і стали в силу такого визнання загальнообов'язковими;
- д) тестовий правовий акт лише на папровому носії.

55. *«Термін» (terminus) від латинського:*

- а) кінець, межа, кордон;
- б) сукупність, кордон;
- в) грань, межа;
- г) час, кінець;
- д) пояснення, сукупність.

56. *«Документ» (documentum) від латинського:*

- а) папір;
- б) письмо;
- в) показання;

- г) доказ, свідчення;
- д) справа.

57. До формально-атрибутивних засобів юридичної техніки відносяться:

- а) структура документа в цілому;
- б) реквізити документа;
- в) термінологія;
- г) презумпції;
- д) фікції.

58. Основою дослідження техніки і технології в європейських правових системах континентального типу є загальнотеоретична модель правотворчої діяльності як різновид юридичної діяльності правотворчого суб'єкта, спрямована:

- а) лише на створення нормативно-правових приписів;
- б) лише на зміну нормативно-правових приписів;
- в) лише на скасування нормативно-правових приписів;
- г) на створення нормативно-правових приписів, їх зміну або скасування;
- д) на ефективне правозастосування.

59. В інтерпретаційній техніці актів тлумачення норм права застосовуються засоби:

- а) лише діловодства;
- б) лише літературознавства;
- в) лише мовознавства;
- г) лише діловодства та літературознавства;
- д) діловодства, літературознавства, мовознавства.

60. З Основним Законом органічно поєднані нормативні акти, які приймаються в порядку, передбаченому Конституцією України, або якими вносяться зміни до Конституції, це:

- а) конституційні закони;
- б) поточні закони;

- в) звичайні закони;
- г) спеціальні закони;
- б) тимчасові закони.

Перелік літератури до теми:

Нормативні акти:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 30. — Ст. 141 (зі змінами внесені Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02 червня 2016 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2016. — № 28. — Ст. 532).
2. Про вибори народних депутатів України : Закон України від 17 листопада 2011 року // Відомості Верховної Ради України. — 2012. — № 10-11. — Ст. 73.
3. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23 лютого 2006 року // Офіційний вісник України. — 2006. — № 12. — Ст. 792.
4. Про Кабінет Міністрів України : Закон України від 27 лютого 2014 року // Офіційний вісник України. — 2014. — № 20. — Ст. 619.
5. Про Конституційний Суд України : Закон України від 16 жовтня 1996 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 49. — Ст. 272.
6. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21 травня 1997 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. — 1997. — № 24. — Ст. 170.
7. Про порядок висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації : Закон України від 23 вересня 1997 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. — 1997. — № 49. — Ст. 299.

8. Про ратифікацію Європейської хартії місцевого самоврядування : Закон України від 15 липня 1997 року // Відомості Верховної Ради України. — 1997. — № 38. — Ст. 249.
9. Про службу в органах місцевого самоврядування : Закон України від 7 червня 2001 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 33. — Ст. 175.
10. Про статус депутатів місцевих рад : Закон України від 11 липня 2002 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. — 2002. — № 40. — Ст. 290.
11. Про статус народного депутата України : Закон України від 17 листопада 1992 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. — 1993. — № 3. — Ст. 17.
12. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02 червня 2016 року (зі змінами і допов.) // Відомості Верховної Ради України. — 2016. — № 31. — Ст. 545.

Спеціалізована література:

1. Александров А. С. Юридическая техника — судебная лингвистика — грамматика права / А. С. Александров // Уголовное судопроизводство. — 2007. — № 2. — С. 32-35.
2. Биля І. О. Теоретичні основи використання нормотворчої техніки : дис... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Биля Ирина Олександрівна. — Х., 2003. — 201 с.
3. Болдырев С. Н. Юридическая техника в гражданско-процессуальном праве / С. Н. Болдырев // Актуальные проблемы современной науки. — 2010. — № 3. — С. 68-72.
4. Вишновецька С. В. Юридична техніка як складова методології науки трудового права / С. В. Вишновецька // Актуальні проблеми держави і права. — 2011. — Вип. 57. — С. 144-151.
5. Гетьман Є. А. Кодифікаційна техніка як різновид нормотворчої техніки / Є. А. Гетьман // Державне будівництво та місцеве самоврядування. — 2009. — № 17. — С. 130-142.

6. Давыдова М. Л. Теоретические и методологические проблемы понятия и состава юридической техники : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01 / Давыдова Марина Леонидовна. — Волгоград, 2010. — 408 с.
7. Дзейко Ж. О. Законодавча техніка в Україні: історико-теоретичне дослідження : монографія / Ж. О. Дзейко. — К. : Київський університет, 2007. — 360 с.
8. Дзюбенко О. Л. Юридична техніка відомчої нормотворчості в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Дзюбенко Олена Леонідівна. — К., 2010. — 265 с.
9. Илясов А. Н. Правоприменительная техника и правоприменительная технология: теоретико-правовой анализ : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Илясов Андрей Николаевич. — Саратов, 2008. — 175 с.
10. Каратеев П. Ю. Законодательная техника: некоторые теоретические вопросы / П. Ю. Каратеев // Правоведение. — 2004. — № 6. — С. 137-144.
11. Кашанина Т. В. Юридическая техника: учебник / Т. В. Кашанина. — М. : Эксмо, 2007. — 512 с.
12. Коваль А. А. Причины і наслідки недотримання вимог юридичної техніки формування кримінально-процесуальних норм / А. А. Коваль // Право і безпека. — 2010. — № 5 (37). — С. 179-185.
13. Косович В. М. Оціночні поняття як засіб юридичної техніки : [монографія] / В. М. Косович. — Л. : Тріада-плюс, 2010. — 211 с.
14. Костовська К. М. Юридична техніка актів правозастосування в діяльності органів внутрішніх справ : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Костовська Катерина Миколаївна. — Л., 2011. — 204 с.
15. Костовська К. М. Юридична техніка та її співвідношення з правозастосовними помилками в діяльності / К. М. Костовська // Митна справа. — 2012. — № 2. — С. 341-356.
16. Костовська К. Особливості юридичної техніки неписаних (усних) актів правозастосування в діяльності органів внутрішніх справ / К. Костовська // Підприємництво, господарство і право. — 2012. — № 6. — С. 3-6.

17. Костовська К. Особливості юридичної техніки письмових актів правозастосування в діяльності ОВС / К. Костовська // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. — 2012. — № 4. — С. 25-31.
18. Костовська К. М. Юридична техніка та її співвідношення з правозастосовними помилками в діяльності ОВС / К. М. Костовська // Митна справа. — 2012. — №2(80). — С. 339-343.
19. Кутиркін А. А. Поняття й складові частини законотворчої техніки в Україні та країнах європейського союзу / А. А. Кутиркін // Вісник Донецького університету економіки та права. — 2009. — № 1. — С. 196-200.
20. Легка О. В. Юридична техніка законодавчих та правозастосовних актів / О. В. Легка // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. — 2012. — № 1. — С. 101-107.
21. Максимова Е. В. Юридическая техника как средство повышения эффективности нормативных правовых актов федеральных органов исполнительной власти : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Максимова Екатерина Владимировна. — Уфа, 2009. — 202 с.
22. Малишев Б. В. Застосування норм права (теорія і практика): навчальний посібник / Б. В. Малишев, О. В. Москалюк ; за заг. ред. Б. В. Малишева. — К. : РЕФЕРАТ, 2010. — 260 с.
23. Манько Д. В. Юридична техніка й технології : навч.-метод. посіб. / Д. В. Манько. — Херсон : Олді-плюс, 2013. — 202 с.
24. Манько Д. Г. Щодо визначення поняття юридичної техніки та технології / Д. Г. Манько // Держава і право : зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. — К., 2010. — Вип. 50. — С. 100-104.
25. Манько Д. Г. Юридична техніка й технології : навч.-метод. посіб. / Д. Г. Манько. — Херсон : Олді-плюс, 2013. — 202 с.
26. Миняшева Г. И. Юридическая технология подготовки правоприменительных актов : монография / Г. И. Миняшева. — Уфа : Уфимский юридический ин-т МВД РФ, 2012. — 115 с.
27. Миронов А. Н. Юридическая техника нормативно правовых актов / А. Н. Миронов // Вестник Владимирского юридического института. — 2009. — № 3. — С. 101-104.

28. Мурсалимов К. Р. Правоприменительные ошибки. Проблемы теории: учеб. пособие / К. Р. Мурсалимов. — Уфа : Уфимский юридический ин-т МВД РФ, 2001. — 142 с.
29. Онищук І. І. Вплив техніки юридичного письма на якість юридичних конструкцій та конструювання / І. І. Онищук // Митна справа. — 2011. — № 5 (77), ч. 2. — С. 95-100.
30. Онищук І. І. Законодавчий стиль як засіб техніки юридичного письма та його вплив на технологію комунікації / І. І. Онищук // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. — 2011. — № 4. — С. 44-53.
31. Онищук І. Проблеми вдосконалення нормативно-правового регулювання вимог до юридичної техніки / І. Онищук // Юридична Україна. — 2011. — № 6. — С. 22-27.
32. Подорожна Т. С. Законодавчі дефініції: поняття, структура, функції : монографія / Т. С. Подорожна. — Л. : ПАІС, 2009. — 195 с.
33. Поліщук Г. Б. Місце та значення юридичної техніки в процесі кодифікації законодавства / Г. Б. Поліщук // Часопис Київського університету права. — 2010. — № 4. — С. 70-73.
34. Поліщук Г. Б. Феноменологічні основи юридичної техніки кодифікаційних актів / Г. Б. Поліщук // Часопис Київського університету права. — 2010. — № 2. — С. 98-101.
35. Преподобный К. А. Техника изменения юридических актов : общеправовой аспект : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Преподобный Кирилл Александрович. — Нижний Новгород, 2011. — 230 с.
36. Пригара Л. І. Юридична техніка актів правозастосування : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Пригара Леся Іванівна. — К., 2008. — 200 с.
37. Проблеми реалізації Конституції України: теорія і практика : монографія / відп. ред. В. Ф. Погорілко. — К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України : А.С.К., 2003. — 652 с.
38. Радаева С. В. Юридическая техника как условие повышения эффективности правосудия : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теория и история права и

- государства, история правовых учений» / Радаева Светлана Владимировна. — Саратов, 2011. — 27 с.
39. Рубайло Э. А. Юридическая техника локальных актов: понятие и виды : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.01 «Теория и история права и государства, история правовых учений» / Э. А. Рубайло. — М., 2013. — 24 с.
40. Руденко І. В. Законодавча техніка як елемент ефективної законотворчості / І. В. Руденко // Митна справа. — 2013. — № 1 (85), ч. 2, кн. 1. — С. 459-466.
41. Савченко Л. В. Юридическая техника в правотворчестве субъекта Российской Федерации : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Савченко Лариса Васильевна. — М., 2004. — 175 с.
42. Скуратов И. В. Юридическая техника / И. В. Скуратов // Труды Оренбургского института (филиала) Московской государственной юридической академии. — 2007. — № 8. — С. 118-131.
43. Соловьев О. Г. Юридическая техника в правотворческой и правоприменительной деятельности: понятие и виды / О. Г. Соловьев // Юридический мир. — 2009. — № 1. — С. 68-72.
44. Старостюк А. В. Застосування норм права : навч. посібник / А. В. Старостюк. — Ірпінь : [б.в.], 2007. — 137 с.
45. Тенетко А. А. Юридическая техника правоприменительных актов : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Тенетко Алексей Алексеевич. — Екатеринбург, 1999. — 200 с.
46. Тихомиров Ю. А. Правоприменение: теория и практика : монография / Н. Т. Вишневская [и др.] ; отв. ред. Ю. А. Тихомиров. — М. : Формула права, 2008. — 431 с.
47. Токарська А. С. До питання про культуру розуміння юридичного тексту / А. С. Токарська // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. — 2011. — № 1. — С. 139-146.
48. Ул'яновська О. В. Науковий підхід у доктрині права щодо розмежування правової фікції та правового символу / О. В. Ульяновська // Вісник Академії адвокатури України. — 2011. — № 2 (22). — С. 23-27.

49. Чернова Е. С. Институт экспертизы как средство совершенствования юридической техники в правотворчестве ЦИК РФ: теоретический и историко-правовой анализ : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Чернова Екатерина Сергеевна. — Краснодар, 2011. — 180 с.
50. Чигидин Б. В. К вопросу о понятии юридической техники / Б. В. Чигидин // Представительная власть — XXI век: законодательство, комментарии, проблемы. — 2002. — № 5-6. — С. 34-39.
51. Чигидин Б. В. Юридическая техника российского законодательства : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01, 12.00.02 / Б. В. Чигидин. — М., 2002. — 189 с.
52. Чухвичев Д. В. Законодательная техника / Д. В. Чухвичев. — М. : ЮНИТИ-ДАНА; Закон и право, 2006. — 239 с.
53. Шаган О. В. Загальна характеристика видів юридичної техніки / О. В. Шаган // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. — 2012. — № 3. — С. 72-79
54. Шутак І. Д. Юридична техніка : навч. посіб. / І. Д. Шутак, І. І. Онищук. — Івано-Франківськ : [б. в.], 2013. — 495 с.
55. Шутак І. Юридична техніка конструювання норми права / І. Шутак, І. Онищук // Вісник національної академії прокуратури України. — 2013. — № 2. — С. 39-44
56. Шутак І. Юридична техніка міжнародного права (загальнотеоретичний аспект) / І. Шутак // Вісник національної академії прокуратури України. — 2011. — № 2. — С. 87-92.

ВІДПОВІДІ ДО ТЕСТОВИХ ЗАВДАНЬ

Тема 1. Правозастосування – особлива форма реалізації норм права

1) а; 2) а; 3) г; 4) д; 5) б; 6) а; 7) а; 8) а; 9) б; 10) в; 11) а; 12) г; 13) а; 14) б; 15) б; 16) г; 17) а; 18) а; 19) г; 20) в; 21) а; 22) б; 23) б; 24) а; 25) в; 26) а; 27) б; 28) г; 29) а; 30) б; 31) а; 32) б; 33) а; 34) г; 35) в; 36) в; 37) в; 38) в; 39) а; 40) в; 41) а; 42) а; 43) в; 44) в; 45) д; 46) а; 47) б; 48) б; 49) в; 50) д; 51) в; 52) б; 53) а; 54) д; 55) в; 56) д; 57) б; 58) а; 59) г; 60) б; 61) д; 62) б; 63) в; 64) а; 65) а; 66) д; 67) б; 68) г; 69) а; 70) д; 71) б; 72) в; 73) б; 74) а; 75) в; 76) а; 77) г; 78) б; 79) в; 80) б.

Тема 2. Стадії правозастосовного процесу

1) д; 2) г; 3) а; 4) а; 5) а; 6) г; 7) д; 8) б; 9) д; 10) в; 11) б; 12) а; 13) в; 14) д; 15) а; 16) а; 17) д; 18) а; 19) д; 20) в; 21) а; 22) а; 23) в; 24) в; 25) б; 26) д; 27) в; 28) а; 29) д; 30) а; 31) а; 32) в; 33) а; 34) а; 35) д; 36) б; 37) а; 38) г; 39) б; 40) г; 41) д; 42) а; 43) г; 44) в; 45) в; 46) б; 47) г; 48) в; 49) а; 50) а.

Тема 3. Акти застосування норм права

1) а; 2) а; 3) б; 4) в; 5) д; 6) д; 7) г; 8) б; 9) б; 10) а; 11) б; 12) в; 13) г; 14) в; 15) в; 16) б; 17) г; 18) а; 19) б; 20) д; 21) б; 22) а; 23) г; 24) а; 25) а; 26) г; 27) б; 28) а; 29) б; 30) д; 31) а; 32) а; 33) в; 34) а; 35) а; 36) б; 37) а; 38) г; 39) б; 40) в; 41) б; 42) а; 43) г; 44) в; 45) в; 46) б; 47) г; 48) в; 49) а; 50) а; 51) а; 52) а; 53) б; 54) г; 55) д; 56) а; 57) а; 58) в; 59) г; 60) б.

Тема 4. Дія нормативно-правових актів у часі, просторі та за колом осіб

1) б; 2) г; 3) б; 4) д; 5) а; 6) в; 7) б; 8) а; 9) д; 10) б; 11) а; 12) а; 13) а; 14) д; 15) а; 16) б; 17) а; 18) а; 19) г; 20) г; 21) г; 22) б; 23) а; 24) б; 25) а; 26) в; 27) а; 28) г; 29) а; 30) а; 31) а; 32) а; 33) б; 34) в; 35) а; 36) г; 37) а; 38) в; 39) г; 40) в; 41) б; 42) в; 43) б; 44) а; 45) г; 46) в; 47) в; 48) б; 49) г; 50) а; 51) д; 52) в; 53) б; 54) б; 55) в; 56) г; 57) а; 58) а; 59) а; 60) а.

Тема 5. Тлумачення норм права

1) а; 2) в; 3) б; 4) б; 5) а; 6) б; 7) а; 8) б; 9) а; 10) а; 11) а; 12) а; 13) в; 14) а; 15) а; 16) г; 17) в; 18) д; 19) а; 20) б; 21) в; 22) в; 23) г; 24) г; 25) г; 26) а; 27) а; 28) д; 29) в; 30) б; 31) а; 32) а; 33) а; 34) а; 35) б; 36) б; 37) а; 38) а; 39) г; 40) г; 41) а; 42) а; 43) г; 44) б; 45) г; 46) д; 47) б; 48) а; 49) д; 50) д; 51) д; 52) а; 53) д; 54) д; 55) в; 56) а; 57) в; 58) в; 59) в; 60) а; 61) б; 62) а; 63) г; 64) а; 65) а; 66) а; 67) б; 68) в; 69) а; 70) б; 71) д; 72) б; 73) а; 74) д; 75) а; 76) а; 77) а; 78) а; 79) а; 80) д; 81) а; 82) а; 83) б; 84) д; 85) д; 86) б; 87) в; 88) в; 89) г; 90) а.

Тема 6. Колізії норм права

1) в; 2) в; 3) д; 4) г; 5) а; 6) г; 7) д; 8) в; 9) б; 10) б; 11) а; 12) б; 13) в; 14) а; 15) б; 16) а; 17) а; 18) в; 19) а; 20) д; 21) д; 22) д; 23) б; 24) в; 25) г; 26) д; 27) а; 28) в; 29) а; 30) а; 31) а; 32) а; 33) а; 34) д; 35) б; 36) а; 37) д; 38) а; 39) а; 40) б; 41) б; 42) а; 43) а; 44) в; 45) в; 46) а; 47) в; 48) г; 49) г; 50) а; 51) в; 52) а; 53) в; 54) г; 55) а; 56) б; 57) в; 58) а; 59) б; 60) а; 61) б; 62) в; 63) а; 64) а; 65) а; 66) б; 67) а; 68) д; 69) а; 70) б; 71) д; 72) б; 73) в; 74) б; 75) г; 76) а; 77) б; 78) а; 79) а; 80) а.

Тема 7. Прогалини в законодавстві

1) а; 2) в; 3) д; 4) г; 5) б; 6) б; 7) а; 8) б; 9) в; 10) д; 11) а; 12) г; 13) а; 14) в; 15) д; 16) в; 17) а; 18) г; 19) б; 20) б; 21) д; 22) г; 23) а; 24) г; 25) б; 26) д; 27) б; 28) г; 29) а; 30) д; 31) а; 32) в; 33) д; 34) в; 35) б; 36) в; 37) а;

38) г; 39) б; 40) д; 41) а; 42) б; 43) в; 44) д; 45) в; 46) в; 47) г; 48) а; 49) а;
50) а; 51) а; 52) а; 53) а; 54) а; 55) г; 56) а; 57) б; 58) г; 59) в; 60) а.

Тема 8. Юридична техніка

1) а; 2) а; 3) а; 4) в; 5) д; 6) а; 7) а; 8) а; 9) а; 10) а; 11) д; 12) б; 13) а;
14) а; 15) а; 16) в; 17) д; 18) д; 19) б; 20) в; 21) в; 22) д; 23) г; 24) г; 25) а;
26) в; 27) б; 28) а 29) г; 30) а; 31) в; 32) б; 33) б; 34) а; 35) г; 36) д; 37) а;
38) в; 39) г; 40) а; 41) б; 42) в; 43) д; 44) а; 45) б; 46) в; 47) а; 48) в; 49) а;
50) д; 51) а; 52) в; 53) а; 54) б; 55) а; 56) г; 57) б; 58) г; 59) д; 60) а.

ГЛОСАРІЙ ОСНОВНИХ ПОНЯТЬ ТА ТЕРМІНІВ

Абревіатура — скорочення, утворене з перших літер слів певного словосполучення. Як правило, в нормативно-правових актах використання таких скорочень не допускається.

Абстрактний (узагальнюючий) прийом — це такий прийом формулювання юридичних норм, при якому фактичні дані охоплюються узагальнюючою формулюванням. Наприклад, в нормативному положенні «особа звільняється від відповідальності за відсутності в його діях вини» слова «відсутність вини» є узагальнюючою формулюванням, яка охоплює всі випадки, коли особа не передбачала і за обставинами даної справи не могло передбачити протиправні результати своєї поведінки.

Абсентеїзм — нез'явлення виборців на виборчі дільниці для здійснення акту голосування.

Автономія (адміністративно-територіальної одиниці) — особливий правовий статус адміністративно-територіальної одиниці, що полягає, як правило, в існуванні системи органів влади автономії та власного предмета відання автономії. У складі України існує напівполітична територіальна автономія — Автономна Республіка Крим.

Адвокатура — добровільне професійне об'єднання юристів, призначення якого полягає в наданні, у випадках і в порядку, передбачених законодавством, юридичної допомоги громадянам та організаціям.

Адміністративно-територіальний устрій — це обумовлена географічними, історичними, економічними, етнічними, соціальними, культурними та іншими чинниками організація території держави з її поділом на складові частини — адміністративно-територіальні одиниці, відповідно до яких будується система державних органів і система органів місцевого самоврядування, а також принципи та методи взаємовідносин центральних та місцевих органів державної влади та органів державної влади з органами місцевого самоврядування.

Адаптація законодавства України до законодавства ЄС — це процес приведення законів України та інших нормативно-правових актів у відповідність з *acquis communautaire*.

Acquis communautaire (в дослівному перекладі з французької — «надбання Співтовариства») — це правова система Європейського Союзу, яка включає акти законодавства, прийняті в рамках трьох стовпів ЄС, але не обмежується ними. До трьох стовпів ЄС належать Європейське співтовариство, Спільна зовнішня політика та політика безпеки і Співробітництво в сфері юстиції та внутрішніх справ. Європейське співтовариство, в свою чергу, було утворено з Європейського Економічного Співтовариства, Європейського об'єднання вугілля та сталі та Європейського співтовариства з атомної енергії.

Активне виборче право — право громадян обирати склад виборних органів державної влади та місцевого самоврядування.

Акти застосування норм права (правозастосовні акти) — індивідуальні правові акти-волевиявлення (рішення) уповноваженого компетентного державного органу або посадової особи, які на основі юридичних норм установлюють (змінюють, припиняють) права і обов'язки учасників конкретних правовідносин або міру відповідальності конкретних осіб за вчинене ними правопорушення.

Аналогія закону — застосування до нерегульованих суспільних відносин правової норми, яка регулює подібні суспільні відносини і міститься в

приписах (положеннях) законодавчих актів. Аналогія виключається, якщо вона прямо заборонена законом або закон пов'язує настання юридичних наслідків з наявністю конкретних норм.

Аналогія права — це вирішення конкретних питань, з використанням при цьому загальних ідей і принципів права, коли відсутні акти, що регулюють як конкретні відносини, так і аналогічні їм.

Антидемократичний державний режим — державний режим, за якого суттєво ускладнюються можливості реалізації прав і свобод громадян, а реальна влада зосереджується в руках неконтрольованої народом групи осіб або в руках однієї особи.

Актуальність — це відповідність інформації об'єктивним інформаційним потребам.

Апатриди (аполіди) — (грец. заперечна частка «а» + patris (patridos); від patria — батьківщина, вітчизна) — особа без громадянства. Особа без громадянства — це особа, яку жодна держава відповідно до свого законодавства не вважає своїм громадянином.

Батьківство — факт походження дитини від певного чоловіка (батька).

Батьківські права та обов'язки — особисті й майнові права та обов'язки, що їх закон надає батькам (батькові й матері) для забезпечення належного виховання і матеріального утримання дітей, а також захисту їхніх прав та інтересів.

Безпосередня демократія — сукупність форм організації державної влади, за якої основні рішення щодо управління справами суспільства й держави схвалюються безпосередньо всіма громадянами на референдумах, зборах тощо.

Біженець — особа, яка не є громадянином України і внаслідок цілком обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань за ознаками раси,

віросповідання, національності, громадянства (підданства), належності до певної соціальної групи або політичних переконань, перебуває за межами країни своєї громадянської належності та не може користуватися захистом цієї країни або не бажає користуватися цим захистом внаслідок таких побоювань, або, не маючи громадянства (підданства) і перебуваючи за межами країни свого попереднього постійного проживання, не може чи не бажає повернутися до неї внаслідок зазначених побоювань.

Біпатриди (біполіди) — (від лат. bis — двічі + грецьк. patris (patridos) — батьківщина, вітчизна) — особи, що мають громадянство двох чи більше держав, тобто подвійне громадянство.

Верховенство закону — панування нормативного акту, що приймається вищим законодавчим органом країни, над іншими підзаконними актами. В даному випадку верховенство закону розглядається як принцип законності, під яким розуміється відповідність підзаконних нормативних актів та актів правозастосування приписами конституції і законів. Це означає, що жодний підзаконний акт не може суперечити закону, а акт правозастосування повинен прийматися в точній відповідності з нормами закону.

Вето (Президента України) — рішення Президента України, яке означає його відмову у підписанні закону, прийнятого Верховною Радою України. У випадку застосування права вето Президент повертає закон до Верховної ради України із своїми вмотивованими пропозиціями.

Вибір норми права — це відшукування такої норми, яка розрахована на регулювання даних відносин.

Вибори — процес, унаслідок якого певна сукупність людей через голосування формує склад державного органу чи органу місцевого самоврядування.

Виборча квота — кількість голосів виборців, яка необхідна для отримання одного депутатського мандату.

Виборча система — (в широкому розумінні) система правовідносин, що виникають в процесі формування представницьких органів влади; (в вузькому розумінні) принцип, за яким розподіляються мандати представницького органу.

Виборче право — (в об'єктивному сенсі) сукупність конституційно-правових норм, які регулюють відносини, що виникають в процесі формування представницьких органів влади; (в суб'єктивному сенсі) право громадян України обирати та бути обраними до представницьких органів влади.

Виборчий бар'єр — мінімальна кількість голосів виборців (у відсотковому відношенні), яку необхідно отримати політичній партії (виборчому блоку політичних партій), для участі у розподілі депутатських мандатів.

Виборчі цензи — сукупність умов, відповідність яким є підставою для допуску громадян до участі у виборах.

Вирішення юридичної справи — творчий акт мислення, уміння аналізувати факти і спираючись на норми права робити офіційні інтелектуально-вольові узагальнення у виді документально оформленого результату — ухвалюючого акту. Ухвалюючий акт — це заключний процесуальний акт юридичного характеру.

Внутрішні функції держави — державні функції, що здійснюються в межах даної держави і в яких виявляється її внутрішня політика.

Встановлення фактичних обставин справи являє собою підготовчу стадію в процесі провадження справи, основу якої складає аналіз основної фактичної бази, що після цього використовується в її вирішенні.

Вторинні прогалини — ті, що з'являються внаслідок подальшого розвитку суспільних відносин, які мають регулюватися правом.

Галузева кодифікація — упорядкування законодавства, яке охоплює нормативно-правові акти певної його галузі (основи законодавства, кодекси).

Гарантії законності — це система умов і засобів, що забезпечує процес реалізації законності.

Гарантії конституційних прав і свобод — умови, прийоми, способи і засоби, за допомогою яких забезпечується реалізація прав та свобод, виконання обов'язків людини і громадянина, та їх охорона від незаконних обмежень та посягань.

Гарантії прав та обов'язків — засоби та умови, які забезпечують цілковите й неухильне здійснення суб'єктивних прав та юридичних обов'язків суб'єктів.

Гіпотеза — частина норми права, що вказує на життєві обставини, при наявності або відсутності яких реалізується норма.

Громадянин — особа, яка перебуває у сталих юридичних зв'язках із конкретною державою, що знаходить вираження саме в наявності відповідного громадянства.

Громадянство — необмежений у просторі й часі правовий зв'язок особи з конкретною державою, який зумовлює поширення на особу всіх конституційних прав та обов'язків.

Громадянське суспільство — суспільство, в якому держава гарантує індивідам надійний захист усіх прав і свобод людини, зокрема рівні можливості щодо підприємництва, участі в політичній та інших сферах життєдіяльності суспільства.

Громадська організація — це об'єднання громадян для задоволення та захисту своїх законних соціальних, економічних, творчих, вікових, національно-культурних, спортивних та інших спільних інтересів.

Громадська експертиза актів — складова механізму демократичного управління державою, який передбачає проведення інститутами громадянського суспільства оцінки діяльності органів влади, проектів рішень,

що вони виробляють, ефективності прийняття і виконання ними рішень, підготовку пропозицій щодо розв'язання суспільно значущих проблем для їх врахування.

Громадянство України — правовий зв'язок між фізичною особою і Україною, що знаходить свій вияв у їх взаємних правах та обов'язках.

Деліктоздатність — закріплена в законі здатність суб'єкта нести юридичну відповідальність за вчинене правопорушення.

Демократична держава — держава, що базується на визнанні та втіленні в суспільну практику таких принципів конституційного устрою, як народовладдя, політичний плюралізм, свобода й рівність громадян, реальність і невід'ємність прав людини тощо.

Демократичний державний режим — державний режим, за якого реально забезпечується здійснення широкого кола прав і свобод громадян, які мають реальні можливості впливати на формування та діяльність державних органів.

Депутатський запит — це вимога народного депутата, народних депутатів чи комітету Верховної Ради України, яка заявляється на сесії Верховної Ради України до органів Верховної Ради України, до Кабінету Міністрів України, до керівників інших органів державної влади та органів місцевого самоврядування, а також до керівників підприємств, установ і організацій, розташованих на території України, незалежно від їх підпорядкування і форм власності, дати офіційну відповідь з питань, віднесених до їх компетенції.

Депутатське звернення — викладена в письмовій формі пропозиція народного депутата, звернена до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, керівників підприємств, установ і організацій, об'єднань громадян здійснити певні дії, дати офіційне роз'яснення чи викласти позицію з питань, віднесених до їх компетенції.

Депутатська недоторканність — гарантія діяльності народного депутата України, яка полягає в особливому порядку притягнення депутата до кримінальної відповідальності, його затримання та арешту.

Держава — особлива політико-територіальна організація, що має суверенітет, спеціальний апарат управління і примусу та здатна надавати своїм приписам загальнообов'язкової сили для всього населення країни.

Державна мова — мова, що є обов'язковою для використання в законодавстві, офіційному діловодстві, судочинстві тощо.

Державна реєстрація нормативно-правового акта — процедурно- процесуальні дії уповноважених суб'єктів (Міністерства юстиції України та його територіальних органів) щодо проведення правової експертизи на відповідність нормативно- правового акта Конституції та законодавству України, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року і протоколам до неї, міжнародним договорам України, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, та *acquis communautaire*, а також з урахуванням практики Європейського суду з прав людини, прийняття рішення про державну реєстрацію цього акта, присвоєння йому реєстраційного номера та занесення до Єдиного державного реєстру нормативно- правових актів.

Державний апарат — система органів держави, які виконують управлінські функції.

Державний режим — сукупність форм і методів здійснення державної влади.

Державний суверенітет — повновладдя й незалежність держави, що полягають у її праві на власний розсуд вирішувати свої внутрішні й зовнішні питання без втручання в них будь-якої іншої держави.

Державні органи — державні організації, наділені державно-владними повноваженнями й покликані здійснювати від імені держави управлінські функції в суспільстві.

Державні підприємства — державні організації, які здійснюють функції держави у виробничій сфері, безпосередньо забезпечують виробництво матеріальних благ.

Державні символи — встановлені Конституцією або спеціальними законами особливі розпізнавальні знаки даної держави, в яких уособлюється її суверенітет, а в деяких випадках - і певний історичний або ідеологічний зміст.

Державні символи — закріплені Конституцією та законами офіційні знаки чи звукові вирази, які в лаконічній формі відображають національно-державні та історико-культурні ідеї народу і символізують суверенітет держави.

Державний суверенітет — політико-юридична властивість державної влади, яка означає її верховенство в середині держави та незалежність у зовнішніх зносинах.

Державні установи — державні організації, які здійснюють функції держави, пов'язані зі створенням нематеріальних благ.

Диспозиція — частина норми права, що містить правило поведінки, якого слід дотримуватись учасникам правових відносин.

Діти — за сімейним правом особи, що не досягли повноліття, а також особи, які, незалежно від віку, є синами й дочками своїх батьків.

Добросовісність — це певне стримування егоїзму в юридичних відносинах. **Принцип добросовісності** — загальноправовий принцип, який передбачає необхідність сумлінної та чесної поведінки суб'єктів при виконанні своїх юридичних обов'язків і здійсненні своїх суб'єктивних прав. У суб'єктивному значенні добросовісність може розглядатися як усвідомлення суб'єктом власної сумлінності та чесності при здійсненні ним прав і виконанні обов'язків.

Договір — це усний чи письмовий правочин між споживачем і продавцем про якість, терміни, ціну та інші умови, за яких реалізується продукція. Підтвердження вчинення усного правочину оформляється квитанцією, товарним чи касовим чеком, квитком, талоном або іншими документами.

Договір житлового найму — письмовий документ, укладений на підставі ордера між наймодавцем і наймачем (громадянином, на чие ім'я видано ордер), що передбачає правила користування житлом, права та обов'язки сторін із утримання жилого будинку і прибудинкової території.

Дозвіл — це прийом нормативного регулювання, пов'язаний з наданням суб'єктам права можливості здійснювати певну дію. Встановлюючи суб'єктивні права, законодавець лише їх орієнтує, спонукає до певної поведінки. Цей прийом встановлення норм права дозволяє суб'єктам права самостійно вирішувати, як будувати свою поведінку.

Докази — це будь-які фактичні дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність оспорюваних обставин. Тобто доказом є не факт, не обставина, а фактичні дані. **Факт** — це явище об'єктивної соціальної дійсності. Вони існують незалежно від того, чи знають про них особи, що здійснюють судовий розгляд. **Фактичні дані**, тобто відомості про факт — це інформація, за допомогою якої пізнається факт, що має значення для вирішення справи.

Доктрина — специфічне джерело права: це не результат нормотворчої діяльності держави, виражений в правових актах, договорах, судових рішеннях і звичаях, а розроблені та обґрунтовані ученими-юристами положення, конструкції, і

Доктрина як джерело права — це розробка юридико-пізнавальних форм (принципи, поняття, терміни, конструкції, способи, засоби) і трактувань походження, генезису, сутності, системи та структури позитивного права, визначення шляхів його застосування та удосконалення.

Доктрина права — це висловлювання вчених, визнані на офіційному, державному чи міжнародному рівні (експертні висновки, підручники і монографії, коментарі до законодавства, відповіді на запити офіційних органів і посадових осіб).

Доступність — простота і адекватність терміна змісту норм права.

Екологічна безпека — стан навколишнього природного середовища, за якого забезпечується запобігання погіршенню екологічної ситуації та виникненню небезпеки для здоров'я людей.

Екологічна експертиза — вид науково-практичної діяльності спеціально уповноважених державних органів, еколого-експертних формувань та об'єднань громадян, що базується на міжгалузевому екологічному дослідженні, аналізі та оцінці передпроектних, проектних та інших матеріалів чи об'єктів, реалізація й дія яких може негативно впливати або впливає на стан навколишнього природного середовища та здоров'я людей, і спрямована на підготовку висновків щодо відповідності запланованої чи здійснюваної діяльності нормам і вимогам законодавства про охорону навколишнього природного середовища, раціональне використання й відтворення природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки.

Екологічне право — система правових відносин, якими регулюються суспільні відносини з охорони навколишнього природного середовища і раціонального використання природних ресурсів (екологічні відносини).

Екологічне правопорушення — протиправне діяння (дія чи бездіяльність), що порушує встановлений в Україні екологічний правопорядок.

Екологічні права та обов'язки громадян України — система юридично закріплених за громадянами повноважень та зобов'язань в екологічній сфері.

Єдиний державний реєстр нормативно-правових актів — автоматизована система збирання, накопичення та опрацювання актів законодавства,

яка складається з еталонного, страхового, робочого та інформаційного фондів.

Житлове право України — сукупність правових норм, що регулюють житлові правовідносини між громадянами та громадян із державними та громадськими організаціями у процесі реалізації конституційного права людини і громадянина на житло.

Житловий фонд (державний) — сукупність жилих будинків та інших жилих приміщень, що знаходяться у власності місцевих Рад народних депутатів, державних підприємств, установ, організацій і призначаються для проживання людини і громадянина.

Житловий фонд (громадський) — сукупність жилих будинків та інших жилих приміщень, що належать колгоспам, іншим кооперативним організаціям, їх об'єднанням, профспілкам та іншим громадським організаціям.

Житловий фонд будівельних кооперативів (ЖБК) — сукупність жилих будинків, що належать житлово-будівельним кооперативам і призначаються для проживання членів ЖБК.

Житловий фонд (індивідуальний) — сукупність жилих будинків (приміщень), що знаходяться в особистій і приватній власності.

Заборона — це спосіб формулювання норм права, який має на меті «законсервувати» існуючий стан справ у суспільстві. У разі встановлення заборон законодавець досить недвозначно спонукає суб'єктів права до бажаної поведінки. Суть норм заборонного характеру полягає в установленні обов'язків утримуватися від певних дій.

Загальновизнаність — уживання термінів відомих, а не вигаданих законодавцем для даного закону.

Закон — нормативно-правовий акт найвищої юридичної сили, вирізняється певною стабільністю, покликаний регулювати найважливіші суспі-

льні відносини, прийнятий вищим представницьким органом законодавчої влади (парламентом) в особливому процедурному порядку.

Законодавча ініціатива — внесення проекту закону в офіційному порядку до законодавчого органу певними органами й особами. Це власне стадія законодавчого процесу. Відповідно до Конституції України, право законодавчої ініціативи в парламенті належить Президенту, народним депутатам, Кабінету Міністрів, Національному банку. Президент має право вносити законопроект позачергово.

Законодавча техніка — система правил і прийомів найбільш раціональної організації та логічно послідовного формулювання законів і підзаконних актів відповідно до їх сутності і змісту.

Законодавчий процес — це передбачений законом порядок здійснення законодавчої функції органом законодавчої влади та реалізації ним своїх законодавчих повноважень. Законопроект — проекти закону, постанови Верховної Ради, які містять положення нормативного характеру.

Законність — це режим суспільно-політичного життя, що заснований на правовому характері його організації і виражається у вимозі точного, строгого і неухильного дотримання і виконання чинних правових актів усіма суб'єктами права.

Застосування правових норм — це ухвалення на основі норм права рішень у конкретних справах. З погляду формальної логіки це процес, який полягає у підведенні конкретного життєвого випадку під загальну правову норму, а також ухвалення на цій основі спеціального акта — акта застосування норм права.

Засади конституційного ладу — базові конституційні принципи, які зумовлюють сутність конституційного ладу в цілому, визначають оптимальне співвідношення державної влади з громадянським суспільством, правами і свободами людини і громадянина.

Застава — це спосіб забезпечення зобов'язань, якщо інше не встановлено законом.

Злочин — суспільне небезпечне, протиправне, винне й карне діяння, яке завдає чи може завдати суттєвої шкоди певним суспільним відносинам, що охороняються кримінальним законом.

Зміст — це частина позову, яка відображає звернену до суду вимогу про здійснення певних дій, пов'язаних із застосуванням конкретних способів захисту порушеного, оспореного чи невизнаного права.

Зміст корпоративних правовідносин — права та обов'язки суб'єктів таких відносин, включаючи саму корпорацію як юридичну особу, учасників (акціонерів) і членів органів господарського товариства

Змістовна (сутнісна) колізія — виникає внаслідок введення в дію загальних і спеціальних (виняткових) актів, коли норма одного акта суперечить нормі іншого акта через частковий збіг обсягів їх регулювання, викликаний специфікою суспільних відносин. Для подолання цієї колізії необхідно керуватись принципом: норма спеціального (виняткового) акта скасовує дію норми загального акта, за умови, що спеціальний акт формально не відмінений.

Зовнішні функції держави — державні функції, що здійснюються в процесі спілкування держави з іншими державами та міжнародними організаціями і в яких виявляється зовнішня політика.

Ієрархічна (субординаційна) колізія — виникає унаслідок введення в дію суперечних один одному нормативно-правових актів з того ж самого питання різними ієрархічно супідрядними державними органами. Правилком подолання цієї колізії слугує принцип: у разі розбіжностей нормативно-правових актів з того ж самого питання застосовуються норми того акта, що має більш високу юридичну силу.

Індивідуальні акти — це акти державних органів, недержавних організацій, посадових осіб, які виражають рішення з конкретної юридичної справи (наказ про прийом на роботу, розпорядження про оголошення подяки, рішення уповноваженого органу з адміністративної справи та ін.).

Імпічмент — усунення Президента з поста на основі прийнятого парламентом за спеціальною процедурою рішення про його обвинувачення в учиненні державної зради або іншого злочину.

Імпічмент Президенту України — визначена Конституцією та законами України процедура дострокового припинення повноважень Президента України у разі вчинення ним державної зради чи іншого злочину.

Імплементация — процес впровадження міжнародного права в поведінку і діяльність держави та інших суб'єктів міжнародного права.

Інкорпорація нормативно-правових актів — це спосіб систематизації, за яким акти законодавства повністю або частково (як витяги) об'єднуються в різного роду збірки чи зібрання у хронологічному, алфавітному, предметному, системно-предметному або будь-якому іншому порядку.

Іноземець — особа, яка не перебуває у громадянстві України і є громадянином (підданим) іншої держави або держав.

Інформація — це документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що відбуваються у суспільстві, державі та навколишньому природному середовищі.

Казуїстичний прийом — це такий прийом формулювання юридичних норм, коли фактичні дані вказуються і за допомогою індивідуальних ознак, в тому числі шляхом перерахування конкретних, індивідуальних фактів, обставин.

Кваліфікація — рівень професійної придатності, що забезпечується сукупною наявністю у працівників загальноосвітніх і спеціальних знань, умінь, здібностей, досвіду і трудових навичок, необхідних для виконання робіт певної складності за відповідною професією чи спеціальністю.

Кодекс — систематизований законодавчий акт, що регламентує однорідну сферу суспільних відносин.

Кодифікація — це впорядкування нормативного масиву шляхом докорінної переробки змісту наявних у певній сфері правового регулювання нормативно-правових актів та створення на їх основі єдиного юридично і логічно цілісного нормативно-правового акта.

Колективний договір — це нормативно-правовий договір, що укладається на основі чинного законодавства, прийнятих сторонами зобов'язань з метою регулювання виробничих, трудових і соціально-економічних відносин і узгодження інтересів трудящих, власників та уповноважених ними органів. Колективний договір укладається між власником або уповноваженим ним органом (особою), з однієї сторони, і первинними профспілковими організаціями, які діють відповідно до своїх статутів, а у разі їх відсутності - представниками, вільно обраними на загальних зборах найманих працівників або уповноважених ними органів, з другої сторони.

Колізії в законодавстві — суперечності або розбіжності між нормами права, закріпленими у приписах нормативно-правових актів, що регулюють однакові правові відносини і виявляються в процесі їх застосування компетентними органами і уповноваженими посадовими особами.

Комерційна організація — юридична особа, основною метою діяльності якої є отримання прибутку.

Компетентний орган — це орган управління юридичної особи, який відповідно до її статуту чи положення має право приймати рішення про

утворення постійно діючого третейського суду, затверджувати Положення про постійно діючий третейський суд, регламент третейського суду та списки третейських суддів.

Комунікативність — це властивість інформації бути зрозумілою для того, кому вона адресована.

Комунікація в суді — мовна поведінка сторін перед судом. Це широкий напрям досліджень, який включає зокрема питання риторики, стилістики, лінгвістики тексту, а також різні чисто мовні аспекти, наприклад, соціальні та діалектні відмінності в мовній поведінці учасників комунікації.

Консолідація — це об'єднання безлічі правових актів з одного або декількох суміжних питань в один новий нормативно-правовий акт.

Конституційне право України — сукупність правових норм, які закріплюють та регулюють найбільш важливі основоположні суспільні відносини: засади конституційного ладу, права, свободи та обов'язки людини і громадянина, форми безпосередньої демократії, засади організації та функціонування органів державної влади та місцевого самоврядування, територіальний устрій.

Конституційний контроль — одна із функцій Конституційного Суду України, яка полягає у перевірці на відповідність Конституції України актів Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України та Верховної Ради Автономної Республіки Крим.

Конституційний лад — цілісна система, закріплених в Конституції, політико-правових відносин і інститутів, підпорядкованих безумовним моральним і гуманістичним вимогам, що визначають устрій держави та суспільства.

Конституційні обов'язки — це закріплені Конституцією України вид і міра необхідної, обов'язкової поведінки людини і громадянина, що спрямова-

на на забезпечення інтересів суспільства, держави, інших людей і за недотримання яких настає юридична відповідальність.

Конституційні принципи правового статусу особи — відображені в Конституції головні ідеї, покладені в основу вмісту й умов реалізації прав та обов'язків людини в державі.

Конституційне право (у суб'єктивному розумінні) — це визнана державою і закріплена в Конституції можливість обирати кожною особою вид і міру своєї поведінки або користуватися певними благами для задоволення своїх інтересів.

Конституційне право на свободу — це вид і міра конституційно можливої допустимої поведінки людини, яка припускає більш широкий діапазон можливостей вибору особою варіантів своєї поведінки.

Конституційно-правовий статус особи — це правове положення особи у суспільстві і державі, сукупність їх прав, свобод, обов'язків і законних інтересів, що визнаються і гарантуються державою і закріплені в Конституції України.

Конституціоналізм — сукупність конституційних ідей, теорій та концепцій, які обґрунтовуються вченими-конституціоналістами та які покладені в основу сучасного конституційно-правового регулювання суспільних відносин.

Конституціоналізм — 1) політична система, що спирається на конституцію, конституційні методи управління; 2) науковий напрям, у межах якого досліджуються конституційні проблеми.

Конституція — основний закон держави, в якому регламентуються найважливіші відносини у сферах державного устрою, організації та функціонування органів держави, правового статусу особи. **Конституція** — основний закон суспільства і держави, нормативно-правовий акт найвищої юридичної сили, що приймається народом на референдумі або від імені

народу представницьким органом влади і закріплює, встановлює та регулює основоположні суспільні відносини в усіх сферах державного і суспільного життя.

Контрасигнація — процедура погодження прийнятих Президентом України актів Прем'єр-міністром України та відповідальним міністром, яка є обов'язковою для набрання чинності актами у визначених Конституцією випадках.

Конфедерація — форма державного устрою, за якої держави створюють об'єднані органи для досягнення конкретних цілей (наприклад, військові) за збереження в інших питаннях цілковитої самостійності.

Концепція НПА (закону) — абстрактна узагальнена ідея, побудована на основі досвіду або на суто світоглядній основі, покладена в якості стержня НПА. Це образ, який відображає дійсність і сприяє її поясненню.

Корпоративне право — це система правил поведінки, що встановлюються органами управління корпорації, обов'язкових для учасників корпорації та охоронюваних силою корпоративного примусу, а при його недостатності — силою державного примусу.

Корпоративні правовідносини — врегульовані нормами права суспільні відносини, що виникають у зв'язку із створенням та діяльністю корпорації. Корпорація — юридична особа (комерційна або некомерційна організація), заснована за принципом участі (членства).

Критерії трактування текстів — взаємодія власне мовних закономірностей і позамовних критеріїв, що дозволяють уточнити значення тексту, таких як правова культура, комунікативна ситуація, обсяг знань учасників комунікації тощо.

Лаконічність — це стислість та чіткість викладення інформації (досягається за рахунок високої згорнутості інформації без втрати її необхідної повноти).

Логіка формування норм права законопроекту — це сукупність певних об'єктивних та суб'єктивних правил і прийомів, які застосовує розробник для підготовки проекту нормативно-правового акта; важливий елемент правотворчості, нормопроєктування, законопроєктування.

Локальна нормотворчість відбувається за участю органів місцевого самоврядування. Відповідно до Конституції України органи місцевого самоврядування в межах повноважень, визначених законом, приймають рішення, які є обов'язковими до виконання на відповідній території. Особливе значення тут має ініціатива, що дозволяє громадянам розробляти і брати участь в обговоренні проєктів актів місцевого самоврядування.

Локальні акти корпорацій — прийняті компетентними органами управління відповідно до законодавства акти, що регулюють внутрішні відносини в корпорації, які мають загальний характер і є обов'язковими для всіх учасників корпоративних відносин.

Материнство — правове становище жінки у зв'язку з народженням, утриманням і вихованням дітей.

Мета застосування права — задоволення не особистих потреб тих, хто застосовує норми права і не лише потреб осіб, які реалізують права і обов'язки, а законних інтересів усього суспільства.

Методологія юридичної техніки — це сукупність вихідних наукових підходів, способів і прийомів дослідження юридичної діяльності, результатом якої є складання юридичних документів.

Механізм держави — система державних організацій, які забезпечують реалізацію функцій держави.

Міжгалузєва аналогія (субсидіарне застосування норм права) — передбачає застосування до конкретних відносин нормативного припису, який регулює подібні за суттєвими ознаками відносини в суміжних галузях.

Місцеве самоврядування в Україні — це гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади — жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища, міста — самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України.

Місцеве самоврядування — право певної територіальної громади (мешканців села, кількох сіл, селища або міста) самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції й законів України.

Мовні норми у праві — правові приписи щодо мовлення в суді, вимоги до юридичних перекладів, питання мовних позначень, наприклад, у сфері права на ім'я, права торгових знаків тощо.

Монархія — форма державного правління, за якої вища державна влада зосереджується (повністю або частково) в руках однієї особи — монарха й передається як спадщина представникам правлячої династії.

Надзвичайний стан — це передбачений Конституцією України особливий правовий режим діяльності державних органів, органів місцевого та регіонального самоврядування, підприємств, установ і організацій, який тимчасово допускає встановлені цим Законом обмеження в здійсненні конституційних прав і свобод громадян, а також прав юридичних осіб та покладає на них додаткові обов'язки

Напівпрезидентська (змішана) республіка — форма республіканського правління, за якої президент обирається народом, але парламентові надаються певні повноваження щодо контролю за діяльністю президента під час формування уряду та здійснення виконавчої влади.

Народ — населення певної країни.

Народний суверенітет — це виключне право народу України — громадян України всіх національностей, на всю повноту публічної влади, яке він

може реалізувати як безпосередньо (шляхом виборів та референдуму), так і через органи державної влади та місцевого самоврядування.

Народний суверенітет — повновладдя народу, здійснення ним своєї невід’ємної та неподільної влади самостійно й незалежно від будь-яких інших соціальних сил.

Народність — спільність людей, які проживають на одній території, поєднані спільною мовою, особливостями психічного складу, культури і способу життя та іншими загальними цінностями, що закріплені у звичаях, традиціях та інших соціальних нормах.

Населення — сукупність людей, що проживають на певній території, здійснюють свою життєдіяльність у межах адміністративної чи політичної одиниці.

Натуралізація — (від франц. *naturaliser*, від лат. *naturalis* — природний) набуття громадянства держави іноземним громадянином або особою без громадянства шляхом подання клопотання на ім’я глави держави або іншого вищого органа державної влади.

Національна безпека — стан захищеності життєво важливих інтересів особи, держави й суспільства від наявних і можливих загроз у всіх сферах суспільних відносин.

Національна імплементаційна правотворчість — це діяльність компетентних державних органів зі створення джерел національного права на основі санкціонування норм міжнародного права.

Національна меншина — це група громадян України, які не є українцями за національністю, виявляють почуття національного самоусвідомлення та спільності між собою.

Національний суверенітет — повновладдя нації у вирішенні всіх питань свого національного життя аж до реальної можливості створення самостійної національної держави.

Нація — спільність людей, які проживають на одній території, зв'язані загальними економічними відносинами, спільною мовою, культурою, одним законодавством, національними інтересами, митними кордонами та іншими ознаками.

Некомерційна організація — юридична особа, що не має в якості основної мети своєї діяльності одержання прибутку і не розподіляє отриманий прибуток між учасниками.

Неофіційна інкорпорація — це зовнішнє опрацювання нормативно-правових актів організаціями (видавництва, навчальні заклади тощо) та окремими громадянами (вченими-юристами, спеціалістами-практиками) без спеціальних повноважень правотворчих органів. Неофіційна інкорпорація обслуговує специфічні потреби установ, організацій, окремих спеціалістів (наприклад, викладачів правових предметів) у нормативно-правовому матеріалі.

Необмежена (абсолютна) монархія — монархія, в якій влада монарха ніким і нічим не обмежується, тобто в країні немає ні органів, ні законів, що могли б певною мірою змінити чи знехтувати волю монарха.

Норма права — загальнообов'язкове формально визначене правило соціально значущої поведінки, встановлене або санкціоноване державою, спрямоване на регулювання суспільних відносин шляхом визначення прав і обов'язків їх учасників і забезпечене можливістю застосування державного примусу.

Нормативне речення — основна мовна одиниця тексту нормативно-правового акта. Будується зі слів, словосполучень і підпорядковується внутрішнім закономірностям організації тексту нормативно-правового акта.

Нормативно-правове регулювання — це вид правового регулювання, регламентація загальних суспільних відносин нормами права, закріпленими в нормативно-правових актах, нормативно-правових договорах та інших

формах права, які розраховані на багаторазове застосування за наявності передбачених ними обставин.

Нормативно-правовий акт — це загальнообов'язкове офіційне рішення спеціально уповноваженого суб'єкта, прийняте в певному порядку, яке встановлює нові норми права, змінює або скасовує вже наявні. Вищим за юридичною силою нормативно-правовим актом є закон — основна категорія системи законодавства, що ухвалюється тільки вищими представницькими органами державної влади — парламентом країни чи всенародним голосуванням (референдумом).

Нормативно-правовий договір — двостороння або багатостороння угода, що встановлює, змінює чи скасовує норми права.

Норми — правила поведінки, незалежно від того, в якому словесному формулюванні вони виражені, дійсно регулюють суспільні відносини за допомогою одночасного надання їх учасникам певних суб'єктивних прав і покладання на них відповідних юридичних обов'язків.

Нормопроектувальна техніка — система ustalених теоретико-прикладних правил, вироблених практикою нормо-творчості, якими окреслено засоби і методи розробки та написання досконалих за формою, структурою й змістом нормативно-правових актів.

Нормотворчий процес — сукупність дій і процедур щодо підготовки, прийняття, зміни (перегляду), набуття чинності та скасування нормативно-правових актів, що здійснюється уповноваженими суб'єктами. Нормотворчі повноваження — визначені законодавством України повноваження органів публічної влади, їх посадових осіб приймати (видавати) нормативно-правові акти з питань власних або делегованих повноважень.

Нормотворчість — врегульований законодавством вид цілеспрямованої юридичної діяльності суб'єктів, спеціально уповноважених

приймати, змінювати чи скасовувати нормативно- правові акти, що здійснюється в межах компетенції у встановлених процедурно-процесуальних формах.

Нормативні правові акти управління — це такий вид управлінських актів, якими встановлюються загальні правила поведінки в певній сфері державного управління, розраховані на багаторазове застосування в усіх передбачених ними випадках.

Норми-дефініції — це норми, які містять визначення правових категорій і понять (наприклад, визначення злочину в ст.11 Кримінального кодексу України).

Норми-засади — це правові приписи, які закріплюють засади конституційного порядку держави, основи соціально-економічного, політичного та державного життя, взаємовідносини держави і особи, форми власності тощо.

Норми-конструкції — це нормативні приписи, які узагальнюють складні за своїм змістом юридичні явища. Так, в юридичній практиці використовується конструкція складу злочину. Вона не має чітко визначеного законодавчого закріплення і встановлюється сукупністю положень, які розміщені у різних статтях Кримінального кодексу.

Норми-презумпції — це закріплене в нормативно-правовому акті припущення щодо певного юридичного стану або явища. Презумпції характеризуються тим, що вони не можуть бути індивідуалізовані в актах застосування норм права і використовуються виключно в нормативних актах.

Норми-преюдиції — це нормативні приписи, які виключають заперечування вже доведеного факту. Наприклад, факти в одній справі, встановлені рішенням суду, що набрало чинності, не повинні доводитися знову при розгляді інших справ, в яких беруть участь одні й ті ж особи.

Норми-принципи — це правові приписи, які виражають і закріплюють принципи права. Так, ст.8 Конституції України закріплює кілька норм-принципів: принципи верховенства права, верховенства конституції, прямої дії норм конституції. Норми-принципи можуть виступати як нормативно-правова основа рішення юридичної справи, зокрема при виявленні прогалин у праві.

Норми-фікції — це закріплені у правових актах нормативні приписи, які умовно проголошують факт (або обставину), що не є встановленим.

Нотаріат — система органів і посадових осіб, на яких покладено обов'язок посвідчувати безперечні права й факти, що мають юридичне значення, а також виконувати інші нотаріальні дії з метою надання цим правам і фактам юридичної вірогідності.

Обґрунтованість рішення суду — це його правильність з фактичного боку. **Обґрунтованим** є рішення, ухвалене на основі повно і всебічно з'ясованих обставин, на які сторони посилаються як на підставу своїх вимог і заперечень, підтверджених тими доказами, які були досліджені в судовому засіданні.

Об'єднання громадян — це добровільне громадське формування, створене на основі єдності інтересів для спільної реалізації громадянами своїх прав і свобод.

Об'єктивність — це інтегральний критерій, який поєднує у собі наступні часткові критерії: повноти інформації (визначається наявністю відомостей, включаючи суперечливі, які необхідні та достатні для прийняття рішення); точності інформації (ступінь відповідності інформації оригіналу); несуперечливості інформації (окремі частини однієї і тієї самої інформації не мають суперечити одна одній); переконливості інформації (доведеність інформації, яка примушує вірити у її достовірність).

Об'єктом регулювання процесуальних норм є відносини між членами суспільства щодо порядку, процедури використання ними прав, виконання

обов'язків, утримання від вчинення заборонених дій, понесення відповідальності.

Облік нормативно-правових актів — це різновид систематизації правових документів, що полягає в їх зборі, зберіганні, реєстрації, розташуванні в певному порядку для швидкого знаходження і використання.

Обов'язок (юридичний) — передбачені правом міра й вид необхідної поведінки суб'єкта.

Однозначність — уживання терміна в даному законі в тому самому значенні.

Ознаки застосування норм права. 1. Має владний характер, тому що це діяльність компетентного органу або посадової особи, і лише в рамках наданих йому (їй) повноважень. Серед органів, що застосовують норми права, можна виділити органи юрисдикції — суди (загальні, арбітражні тощо), адміністративні комісії та ін. Наприклад, лише в судовому порядку можливо безперечне списання (стягнення) коштів з рахунків юридичних осіб і фізичних осіб — суб'єктів підприємницької діяльності. 2. Має індивідуалізований, персоніфікований характер, тому що являє собою вирішення конкретної справи, життєвого випадку, певної правової ситуації на основі норм права. Полягає в «прикладненні» норм права до конкретної особи (персони), конкретних обставин. 3. Має процедурно-процесуальний характер, тому що являє собою офіційний порядок дій, складається з низки стадій. 4. Має творчий, інтелектуальний характер, тому що це завжди інтелектуальна діяльність. Для застосування норм права необхідно свідомо проводити низку дій. 5. Здійснюється на основі норм права. 6. Має юридична оформлений характер — завершується ухваленням спеціального акта (у більшості випадків письмового), який називається актом застосування норм права або правозастосовним актом. 7. У своїй результативній частині (правозастосовний акт) завжди відіграє роль юридичного факту, який породжує, змінює або припиняє конкретні правовідносини

(наприклад, вступ до шлюбу, розлучення подружжя, усиновлення дитини).

Омбудсман — посадова особа (орган влади), основною функцією якої є здійснення парламентського контролю за додержанням конституційних прав та свобод. В Україні — це Уповноважений Верховної Ради України з прав людини.

Оперативні норми — норми, яку відіграють підсобну роль, визначаючи час набрання чинності нормативно-правовим актом, його поширення на нове коло або нові відносини осіб.

Оперативно-виконавча форма застосування права — це владна оперативна діяльність державних органів по реалізації розпоряджень норм права шляхом створення, зміни або припинення конкретних правовідносин на основі норм права. Зазначена форма діяльності є основною способом організації виконання позитивних велінь права.

Оптація (опціон) — (від лат. optatio — бажання) — добровільний вибір громадянства особами, що мають громадянство двох чи більше держав при переході з території однієї країни до іншої.

Оприлюднення нормативно-правових актів — це доведення текстів відповідних актів до відома населення, а також державних органів, підприємств, установ і організацій.

Опублікування закону — друк його тексту з усіма реквізитами в офіційних друкарських виданнях (в Україні — «Відомості Верховної Ради України», «Офіційний вісник України», газети «Голос України», «Юридичний вісник України»).

Ордер на жиле приміщення — письмове розпорядження на заселення; жилого приміщення, що видається на підставі рішення виконавчого комітету органу місцевого самоврядування чи місцевої державної

адміністрації. Є єдиною підставою для заселення в надане жите приміщення, видається лише на вільне жите приміщення, має чітко встановлену форму.

Особа — людина як суб'єкт, що має індивідуальні інтелектуальні та інші ознаки й усвідомлює себе членом спільності таких же суб'єктів.

Основи законодавства — це базові нормативно-правові акти, які визначають провідні принципи нормативного регулювання у певній сфері.

Офіційна інкорпорація — це впорядкування нормативно-правових актів, що здійснюється суб'єктами, які приймають ці акти, або спеціально на те уповноваженими органами, установами чи організаціями.

Офіційні друківані видання: для законів України є журнал «Офіційний вісник України», газета «Урядовий кур'єр», газета «Голос України», журнал «Відомості Верховної Ради України», а також інформаційний бюлетень «Офіційний вісник Президента України»; для інших актів Верховної Ради України — ті самі видання, окрім «Офіційного вісника Президента України»; для актів Президента України — журнал «Офіційний вісник України», газета «Урядовий кур'єр», а також інформаційний бюлетень «Офіційний вісник Президента України»; для постанов Кабінету Міністрів України — «Офіційний вісник України», газета «Урядовий кур'єр»

Парламент — загальнонаціональний представницький орган, що формується на всенародних виборах, основними функціями якого є прийняття законів України, контроль за їх виконанням та призначення (звільнення) вищих посадових осіб.

Парламентський контроль — це функція Верховної Ради України, яка здійснюється парламентом як безпосередньо, так і його органами, посадовими особами, народними депутатами України, та спеціалізованими допоміжними інституціями — Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини та Рахунковою палатою, — і спрямована на перевірку

діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, їх посадових осіб, з точки зору відповідності цієї діяльності вимогам законності, ефективності та доцільності.

Парламентарна (конституційна) монархія — монархія, в якій влада монарха в усіх сферах здійснення державної влади суттєво обмежується; йому надаються лише формальний статус глави держави й виключно представницькі повноваження.

Пасивне виборче право — право громадян бути обраними до складу виборних органів державної влади та місцевого самоврядування.

Первісне стадо — об'єднання окремих людей та їх груп для спільного полювання, спільного проживання, спільного добування і споживання їжі, інших засобів до існування.

Первісний лад — суспільно-економічна формація, певний тип суспільства, що характеризується колективною формою об'єднання людей, які спільно виробляли примітивні знаряддя праці, засоби до існування, де панували колективна власність і суспільна влада. Розглядають родову (група людей, первісне стадо) і родові спільності людей.

Первісні прогалини — ті, що існують на момент набрання чинності нормативно-правовими актами.

Переведення боргу — це заміна боржника в зобов'язанні: первісний боржник вибуває з існуючого зобов'язання і передає свій борг іншій особі, тобто новому боржникові. Переведення боргу є можливим як стосовно грошових зобов'язань, так і стосовно інших боргових зобов'язань (наприклад, у разі передачі товару, надання послуги тощо).

Підзаконний нормативно-правовий акт — акти, що приймаються уповноваженими суб'єктами на основі і на виконання законів (розвивають чи деталізують окремі їх положення) і не повинні суперечити останнім.

Підприємницька діяльність — самостійна, ініціативна, систематична на власний ризик діяльність суб'єкта з виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг і заняття торгівлею з метою одержання прибутку.

Підстава позову — це частина позову, яка відображає обставини, якими позивач обґрунтовує свої вимоги (п. 5 ч. 2 ст. 119 ЦПК), і докази, що стверджують позов (п. 6 ч. 2 ст. 119 ЦПК).

Планування — це цілеспрямована діяльність держави в особі її суб'єктів нормотворення, спрямована на упорядкування нормотворчої діяльності протягом конкретного періоду шляхом прийняття відповідних правових актів з визначенням конкретних видів нормативно-правових актів, які передбачається прийняти, їх назв, механізмів правового регулювання, виконавців та строків.

Плем'я — спільність людей у докласовому суспільстві, що складалася з декількох родів, які мали багато спільних рис та інтересів: загальний діалект мови, однакові звичаї та релігійні культури, загальну територію для полювання і проживання, загальне ім'я і т. ін.

Податки — обов'язкові платежі, що їх сплачують юридичні особи та населення до бюджету в розмірах і в строки, передбачені законом.

Поділ влади — модель побудови державного апарату, згідно з якою влада в державі має поділятися між законодавчими, виконавчими та судовими органами. При цьому кожна з влад повинна бути незалежною від інших і водночас їм підконтрольною, що має на меті виключення можливості концентрації влади в руках одного органу.

Подолання прогалин в законодавстві — здійснюється в процесі правозастосовної діяльності за допомогою аналогії закону й аналогії права, а також субсидіарного застосування права (міжгалузевої аналогії).

Позов — це матеріально-правова вимога позивача до відповідача, звернена через суд або інший орган цивільної юрисдикції, про захист порушеного,

оспороного чи невизнаного права або інтересу, яка здійснюється у певній, визначеній законом, процесуальній формі.

Політична партія — це зареєстроване згідно з законом добровільне об'єднання громадян — прихильників певної загальнонаціональної програми суспільного розвитку, що має своєю метою сприяння формуванню і вираженню політичної волі громадян, бере участь у виборах та інших політичних заходах.

Поправка — внесення виправлень, уточнень, усунення помилок, суперечностей у тексті законопроекту.

Право — система загальнообов'язкових правил поведінки, що встановлені чи санкціоновані державою і забезпечуються її примусом. Правова держава - держава, в якій панує право, де діяльність усіх її органів і посадових осіб здійснюється на основі та в межах, визначених правом, де не тільки особа відповідальна за свої дії перед державою, а й держава несе реальну відповідальність перед особою за результати своєї діяльності.

Правова діяльність — сукупність дій, охоплюваних єдиним задумом (метою) і забезпечують досягнення фактичного результату, змістом якої є доцільні зміни і перетворення соціально-правової дійсності. На відміну від правових дій, правова діяльність характеризується: 1) певним набором дій; 2) зв'язком з досягненням фактичного результату; 3) цілеспрямованістю (попередньо продуманій послідовністю дій).

Правова поведінка — передбачена нормами права соціальне значуща поведінка індивідуальних чи колективних суб'єктів, що контролюється їхніми свідомістю і волею.

Правова сила мовних дій — дійсність законів і норм права, види їх мовної маркованості, а також окремі випадки мовних дій, наприклад, критерії інвективності тощо.

Правове регулювання — здійснюване державою за допомогою права і сукупності правових засобів упорядкування суспільних відносин, їх юридичне закріплення, охорона і розвиток.

Правовий акт — письмовий документ, виданий уповноваженим органом держави, установою, організацією, що містить припис, обов'язковість виконання якого забезпечує держава; такий акт висловлює владні веління та спрямований на регулювання суспільних відносин.

Правові аббревіатури — скорочені словосполучення, утворені з перших літер слів, що входять до них. Розрізняють аббревіатури за зовнішньою формою і за сферою застосування.

Правові аксіоми — закріплені в нормах права загально- визнані істини, що не потребують доказування та слугують підставою для обґрунтування (доказування) інших правових положень.

Правовий статус особи — сукупність закріплених у законодавстві прав, свобод, обов'язків громадян і гарантій їх здійснення.

Правові презумпції — засоби юридичної техніки, що виражаються в припущенні наявності певних фактів, явищ, ситуацій, зв'язків, які визнаються істинними, поки не доведено протилежне.

Правові фікції — загальновизнані і зафіксовані в нормах права припущення про існування певних явищ і процесів, тоді як насправді вони відсутні.

Правовідносини — специфічні суспільні відносини, учасники яких виступають як носії прав та обов'язків, установлених нормами права.

Правозастосовний акт — це документ, в якому міститься індивідуально-конкретне розпорядження, винесене компетентним органом в результаті рішення юридичної справи.

Правозастосовний акт — це зовнішнє об'єктивне прояв індивідуально-конкретного державного владного розпорядження, винесеного компетентним органом в результаті рішення юридичної справи.

Правозастосовна діяльність (застосування права) — це правова діяльність компетентних органів і посадових осіб у рамках роботи по конкретній юридичній справі, спрямована на забезпечення реалізації правових приписів індивідуально-певними суб'єктами права.

Правозастосовна діяльність — це правова форма діяльності держави, яка забезпечує безперервність процесу здійснення нормативно-правових розпоряджень через наділення одних учасників правових відносин суб'єктивними юридичними правами, а інших — суб'єктивними юридичними обов'язками; полягає у розгляді і вирішенні індивідуальних справ, що мають юридичне значення.

Правозастосування — спрямована на реалізацію норм права державно-владна діяльність компетентних органів, що здійснюється у встановлених законом формах щодо прийняття індивідуальних правових рішень з конкретних юридичних справ.

Правоздатність — передбачена нормами права здатність суб'єкта мати суб'єктивні права та юридичні обов'язки.

Правомірна поведінка — суспільне необхідна, бажана й допустима, під кутом зору інтересів громадянського суспільства, поведінка індивідуальних і колективних суб'єктів, що полягає у здійсненні норм права, гарантується та охороняється державою.

Правоохоронна діяльність — це діяльність компетентних органів по охороні норм права від яких би то не було порушень. Мета правоохоронної діяльності - контроль за відповідністю діяльності суб'єктів права юридичним розпорядженням, за її правомірністю, а у випадку виявлення правопорушення - вживання відповідних заходів для відновлення порушеного

правопорядку, застосування державного примусу до правопорушників, створення умов, що попереджають правопорушення.

Правоохоронні органи — органи, що їх держава наділяє компетенцією охорони суспільних відносин, урегульованих правом.

Правопорушення — суспільне небезпечне, шкідливе, протиправне, винне діяння деліктоздатної особи, що за нього може бути накладене покарання чи стягнення.

Правопорядок — відповідність суспільних відносин приписам норм права.

Правопорядок — це заснований на праві стан впорядкованості і організованості суспільного життя, що склався в результаті здійснення режиму законності. Правопорядок є метою і одночасно підсумком, результатом правового регулювання.

Правосуб'єктність — здатність бути суб'єктом права (учасником правовідносин).

Правосуддя — це державна діяльність, яку проводить суд шляхом розгляду й вирішення у судових засіданнях у особливій, установленій законом процесуальній формі, цивільних, кримінальних, господарських і адміністративних справ.

Правотворча діяльність — це правова форма діяльності держави, спрямована на офіційне встановлення (санкціонування) і зміну норм права компетентними органами, яка виражається в підготовці, прийнятті і оприлюдненні нормативно-правових актів.

Правотворча помилка — це таке відхилення від юридичної техніки, логіки і граматики, яке понижує якість правового акта, викликає труднощі в тлумаченні його змісту, перешкоджає його реалізації на практиці.

Правотворча помилка — це неадекватний (такий, що відстає або випереджає) економічним, політичним, психологічним, організаційним завданням, логіко-гносеологічним закономірностям правосвідомості результат офіційного оприлюднення юридичної норми, інституту права, який через добросовісну помилку чи вині протиправні дії порушує загальні принципи чи конкретні правила правотворчості, зумовлює чи може зумовити негативні соціальні та юридичні наслідки, і виступає підставою для усунення допущених помилок й відшкодування нанесеної шкоди.

Правотворчий процес — це порядок здійснення юридично значущих дій з підготовки, прийняття й опублікування нормативно- правового акта, що процесуально оформлені, юридично опосередковані та носять офіційний характер.

Правотворчість — це процес пізнання і оцінювання правових потреб суспільства й держави, формування та прийняття нормативно- правових актів уповноваженими суб'єктами в межах відповідних процедур.

Преамбула — це частина закону, яка містить вказівку на певні обставини, що послужили приводом до прийняття цього закону (мотиви), а також вказівку на завдання і цілі, які повинні бути досягнуті в процесі застосування цього закону.

Преюдиція — виключення заперечуваності юридичної вірогідності одного разу доведеного факту.

Предмет позову — це частина позову, яка складає матеріально-правову вимогу позивача до відповідача.

Представницька демократія — сукупність форм організації державної влади, за якої певні важливі рішення щодо управління справами суспільства й держави виносяться виборними установами (парламентами, муніципалітетами тощо).

Президентська республіка — республіка, в якій повноваження глави держави, а в деяких випадках і глави уряду, належать президентові, який обирається непарламентським способом (громадянами держави) і формує уряд, що не несе відповідальності перед парламентом.

Презумпція (від лат. слова «presumptio») — припущення про наявність або відсутність певних фактів, засноване на зв'язку між передбачуваними фактами і фактами готівкою і підтверджене попереднім досвідом. В основі презумпцій лежить соціальний досвід, багаторазово перевірене практикою знання про те, що презюмируемое — типовий, ймовірний при даних умовах факт.

Приватизація державного житлового фонду — відчуження, тобто безоплатна передача чи продаж із державного житлового фонду у власність громадянам України жилих квартир чи приміщень, що вони займають, а разом із ними - господарських споруд, що до них належать. Приватизація здійснюється через: безоплатну передачу громадянам квартир (будинків) із розрахунку санітарної норми - 21 кв. м загальної площі на наймача і кожного члена його сім'ї та додатково 10 кв. м на сім'ю; продаж надлишків загальної площі квартир (будинків) громадянам України, які мешкають у них або перебувають на черзі з поліпшення житлових умов.

Прийоми і правила викладу юридичних норм у тексті нормативно-правового акта стосуються: 1) способів викладу; 2) формулювання заголовних назв статей і частин тексту; 3) юридичного стилю; 4) юридичної мови.

Принцип — правова вимога, яка є загальною (спільною) для інституту, підгалузі та галузі права.

Принципи застосування норм права — це головні ідеї (основи), якими характеризується зміст правозастосовчої діяльності. Без них не можливо досягти результату щодо ефективного вирішення конкретних юридичних справ, а ігнорування їх у процесі застосування норм права може привести

до порушення законності. Людина з її законними інтересами залишиться поза захистом з боку держави.

Принцип правової визначеності — гарантує захист свободи індивідів від свавільного втручання державної влади.

Принцип пропорційності являє собою загальний універсальний принцип права, який вимагає співрозмірного обмеження прав і свобод людини для досягнення публічних цілей.

Примітка — особливий прийом юридичної техніки, який використовується при оформленні змісту нестандартного, додаткового матеріалу, і який може містити законодавчі дефініції, схеми, таблиці, переліки. Частина нормативно-правового акта, яка представляє державно-владний припис, призначений для спеціального текстового або символічного підкреслення, має супровідний характер.

Принципи права — основні засади, вихідні ідеї, що характеризуються універсальністю, загальною значущістю, вищою імперативністю і відображають суттєві положення і спрямованість правового регулювання суспільних відносин.

Припис (або позитивне зобов'язання) вимагає від суб'єктів права здійснення активних дій. Мета полягає в тому, щоб не допустити або принаймні запобігти або знизити можливі негативні наслідки для суспільства. Зазвичай за допомогою цих прийомів регулюються життєво важливі відносини.

Прогалина в позитивному праві — це той випадок, коли немає ні закону, ні підзаконного акту, ні звичаю, ні прецеденту.

Прогалини у законодавстві — повна або часткова відсутність (пропуск) необхідних юридичних норм у чинних законодавчих актах, якими, виходячи з принципів права, мають бути врегульовані певні суспільні відносини.

Прогнозування нормотворчої діяльності — це цілеспрямована діяльність держави в особі її суб'єктів нормотворення, спрямована на упорядкування нормотворчої діяльності на тривалий період шляхом прийняття відповідних правових актів без визначення видів нормативно-правових актів, які передбачається прийняти, їх назви, механізмів правового регулювання, виконавців та строків прийняття.

Проекти актів — проекти постанов, резолюцій, декларацій, звернень, заяв, що впливають з установчих, організаційних, контрольних та інших функцій Верховної Ради.

Промульгація закону — це не лише підписання його главою держави, а й видання спеціального акта, який містить, зокрема, розпорядження про офіційне опублікування закону. Промульгація закону здійснюється зазвичай актом глави держави - указом, наказом та іншими подібними документами, текст якого в офіційних виданнях передує тексту закону, що промульговується.

Пропозиції — внесення змін до тексту законопроекту (статей, їх частин, пунктів, речень), зміни порядку розміщення, об'єднання розділів, глав, статей, їх частин і пунктів, а також виділення тих чи інших положень в окремі розділи, глави, статті.

Проступок — діяння, що порушує приписи норм права, але не сягає рівня суспільної небезпеки, притаманного злочинам.

Процес доказування — це шлях відтворення реальної картини події кримінального правопорушення, з'ясування її сутності та вироблення на підставі цього відповідних процесуальних рішень.

Процесуальний акт — процесуальна дія чи рішення посадової особи або органу, уповноважених законом виконувати завдання судочинства, контролю та інші, які мають процесуальну форму і фіксуються в процесуальних документах. Процесуальний акт є збірним поняттям, ним може бути

як акт юридичного характеру, так і акт (процесуальна дія), що не має суто юридичного значення, але відіграє чималу роль у процесі.

Реалізація права — це забезпечене державою втілення положень норм права у фактичній правомірній поведінці суб'єктів суспільних відносин.

Резолюція недовіри — рішення Верховної Ради України, що приймається нею за наслідками розгляду питання про відповідальність Кабінету Міністрів України, означає негативну оцінку діяльності Кабінету Міністрів України та має наслідком його відставку.

Релігійна організація — це об'єднання громадян, створене з метою задоволення своїх релігійних потреб сповідувати і поширювати віру, що діє відповідно до своєї ієрархічної та інституційної структури, обирає, призначає і замінює персонал згідно із своїм статутом (положенням).

Республіка — форма державного правління, за якої вищі державні органи обираються населенням або формуються загальнонаціональним представницьким органом влади.

Референдум — голосування населення всієї держави (загальнодержавний референдум) або його певної частини (місцевий референдум) із метою вирішення найважливіших питань суспільного життя; це спосіб прийняття громадянами України шляхом голосування законів України, інших рішень з важливих питань загальнодержавного і місцевого значення.

Референдум — це спосіб прийняття громадянами України шляхом голосування законів України, інших рішень з важливих питань загальнодержавного і місцевого значення.

Рід — первинний виробничий, соціальний та етнічний колектив людей у докласовому суспільстві, що засновується та існує здебільшого на кровно-родинних зв'язках.

Розпорядження — це індивідуально-владні внутрішньо-організаційні акти Президента України, що приймаються з питань кадрового та іншого забезпечення.

Санкція — структурний елемент, який передбачає наслідки порушення правової норми, визначальний вигляд і міру юридичну відповідальність для порушника її розпоряджень.

Світовий правопорядок — це система суспільних планетарних відносин, що формуються на основі загально-гуманістичних і природно-правових засад і функціонують відповідно до загальновизнаних принципів і норм міжнародного і внутрішньодержавного права.

Своєчасність — це здатність задовольняти інформаційну потребу у прийнятний для виконання строк.

Система права — внутрішня організація права, що полягає в єдності й погодженості правових приписів певної держави.

Систематизація нормативно-правових актів — це діяльність, направлена на упорядкування нормативно-правових актів та приведення діючих юридичних документів в єдину, узгоджену систему.

Систематична інкорпорація — це упорядкування нормативно-правових актів за предметною ознакою, тобто за галузями права, інститутами, сферами державної діяльності. У систематизованих збірниках чи зібраннях законодавства нормативний матеріал об'єднується за видами та сферами правового регулювання (державне будівництво, громадські організації, освіта, оборона, кримінальна відповідальність тощо).

Сімейне право — сукупність правових норм, які регулюють особисті й пов'язані з ними майнові відносини громадян, що виникають із шлюбу й належності до сім'ї.

Сім'я — первинна клітинка громадянського суспільства, в якій реалізується дітородна, виховна та інші функції суспільного життя; союз людей, оснований на добровільному й рівноправному шлюбі.

Складовими елементами структури юридичної практики є: суб'єкт; потреби суб'єкта; визначені цілі; сформовані мотиви; визначений предмет;

здійснювана діяльність, використані засоби та досягнутий суспільний чи особистий результат.

Словосполучення — це стійкий смисловий зв'язок між словами. Словосполучення бувають таких видів: фразеологізми (стійкі юридичні сполучення - мовні стандарти, або кліше, з чітко визначеним лексичним складом і порядком слів, визначаються необхідністю точно передати взаємозв'язок юридичних понять і думки законодавця); вільні словосполучення.

Справедливість — це принцип, що регулює відносини між людьми як членами суспільства, які мають певний соціальний статус і наділені обов'язками і правами.

Соціальна держава — держава, зорієнтована на здійснення широкої та ефективної соціальної політики, яка має втілюватись у реальності прав людини й громадянина, в існування доступних та ефективних систем освіти, охорони здоров'я, соціального забезпечення, у підтримку малозабезпечених прошарків населення тощо.

Соціальні норми — правила, які регулюють поведінку людей у суспільстві.

Спосіб тлумачення норм права — це сукупність прийомів і засобів, які дозволяють з'ясувати зміст норми права та вираженої в ній волі з метою їх реалізації.

Способи юридичної техніки — шляхи досягнення окреслених цілей і результатів за допомогою конкретних засобів та при наявності відповідних умов і передумов законодавчої практики (способи структуризації; способи логічного викладу; способи мовного викладу; способи побудови правового матеріалу за ступенем узагальненості (абстрактний, казуїстичний); способи зв'язку між нормативно-правовими актами).

Стабільність — усталеність термінології, а не зміна її з прийняттям кожного нового закону.

Стадії правозастосовної діяльності: 1. Аналіз фактичних обставин справи, з якими пов'язано застосування диспозиції чи санкції правової норми. 2. Вибір (пошук) правової норми для визначення поведінки учасників праввідносини або для оцінки поведінки, коли застосовується санкція. 3. З'ясування сенсу і змісту норми права. 4. Роз'яснення норми права компетентним державним органом або іншим суб'єктом. 5. Прийняття акта застосування права.

Стадія юридичного процесу — це сукупність взаємопов'язаних дій членів суспільства, встановлених процесуальними нормами, які складають певну частину юридичного процесу. Стадійність юридичного процесу полягає у суворій послідовності здійснення кожної стадії та переходу до наступної стадії процесу лише після виконання всіх процесуальних дій, передбачених попередньою стадією юридичного процесу.

Стаття — основний структурний елементом закону, який завжди містить закінчене нормативне положення.

Стиль права — система прийомів найбільш доцільного використання мовних засобів в нормативних документах, що є одними із засобів, які забезпечують ідеологічний вплив норм права, доступність і переконливість приписів, що містяться в нормативно- правовому акті.

Структура (від лат. Structura — порядок, устрій, розташування) — сукупність стійких зв'язків об'єкта, які забезпечують його цілісність і тотожність самому собі, збереження його основних властивостей при різних зовнішніх і внутрішніх вимірах.

Структура юридичної (правової) норми — ідеальна логічна конструкція, яка виражає взаємозв'язок її складових елементів. Структура юридичної техніки: законодавча техніка; правозастосовна техніка; інтерпретаційна техніка; правореалізаційна техніка.

Судова лінгвістика — вивчення і розробка у правовій практиці технічних прийомів розслідування за допомогою лінгвістики та ін.

Суб'єктивне право (право громадянина) — передбачена певною нормою права можливість суб'єкта поводитися певним чином.

Суб'єктами правотворчості (правоустановленія) є: державні органи, наділені відповідною компетенцією (правом на видання нормативних правових актів); суб'єкти, які укладають договори нормативного характеру; органи місцевого самоврядування (недержавні органи, яким державою дано право видавати нормативні правові акти у межах їх компетенції); народ при прийнятті законів шляхом референдуму.

Суб'єктами регулювання процесуальних норм можуть бути різноманітні члени суспільства, наприклад: фізичні особи (громадяни, іноземці, особи без громадянства); соціальні угруповання (нації, народності, меншини); державні, місцеві органи, установи (міністерства, адміністрації, ради, суди); суспільні об'єднання (партії, спілки, союзи); господарські організації (підприємства, товариства) тощо.

Субсидіарне застосування норм права — вирішення справи або окремого юридичного питання за відсутності норми в певній галузі права відбувається за допомогою додаткового використання норм іншої спорідненої галузі права (міжгалузєва аналогія).

Судове рішення як акт судової влади — це правозастосовчий акт, ухвалений іменем України, оформлений у вигляді процесуального документа, що владно підтверджує правовідносини сторін на основі встановлених у судовому засіданні фактичних обставин справи.

Суспільна влада — управління справами первинної спільності (роду, фракції, племені), що здійснювалося всіма дорослими членами на загальних зборах, рада старійшин. Повсякденне керівництво покладалося на старійшин, військових вождів, ведучих на полюванні.

Судовий акт — це правозастосовчий акт суду, що дозволяє кримінальну або цивільну справу по суті.

Суспільний порядок — порядок у суспільстві, який відповідає вимогам усього комплексу соціальних норм.

Суспільство — форма життєдіяльності людей, що склалась історично й відокремилаь від навколишньої природи.

Темпоральна (часова) колізія — виникає внаслідок введення в дію в різний час двох і більше нормативних актів одного рівня з того ж самого питання, які мають розбіжності (колізія між законом і законом, указом і указом та ін.). Для її подолання необхідно керуватися принципом: наступний акт одного рівня з того ж самого питання скасовує дію актів попередніх. Винятком є норми: 1) про зворотну силу закону; 2) про переживання закону.

Темпоральні норми (норми-строки) — це такі правові приписи, які вказують на якийсь час, настання або закінчення якого тягне певні юридичні наслідки (наприклад, термін позовної давності).

Територіальна громада — жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр.

Термін — це слово або словосполучення, яке однозначно й точно дає визначення чітко окресленому спеціальному поняттю.

Техніка нормотворчості — це сукупність прийомів і засобів, які використовують суб'єкти нормотворчості для підготовки, формування, опублікування та систематизації нормативно-правових приписів з метою забезпечення їх досконалості.

Техніка юридичного письма в нормативно-правових актах — система методів і засобів, професійних юридичних правил і процедур, які використовуються для забезпечення письмової побудови, конструктивності та досконалості нормативно-правових актів.

Техніко-юридичні прийоми (юридична технологія) представляють собою порядок, способи раціонального використання коштів юридичної техніки.

Тлумачення Конституції — уявлення та роз'яснення змісту (сенсу) конституційних норм; діяльність уповноважених органів, посадових осіб та громадян, метою якої є встановлення змісту конституційних норм.

Тлумачення права — це складний інтелектуально-вольовий процес, що представляє собою сукупність розумових операцій. Дозволяє усунути неясності та можливі помилки при застосуванні норм права шляхом з'ясування і роз'яснення дійсного змісту норм права.

Трансферт — автоматична зміна громадянства, коли разом з переходом території автоматично змінюється громадянство незалежно від того, погоджується або не погоджується населення території, що переходить.

Укази — це нормативно-правові чи індивідуально-владні акти, які приймаються Президентом України на виконання Конституції та законів України з найважливіших питань державного і суспільного життя. Нормативні акти Президента України поширюються на невизначене коло суб'єктів правовідносин, а індивідуально-владні акти мають індивідуальне, тобто персоніфіковане спрямування.

Унітарна держава — єдина централізована держава, що не має у своєму складі державних утворень і територія якої поділяється на адміністративно-територіальні одиниці (області, райони, провінції тощо).

Установчі норми (інакше, норми-цілі, декларативні норми) — це правові приписи, які визначають мету, завдання окремих інститутів або галузей права (наприклад, завданням Конституційного Суду є гарантування верховенства Конституції — ст.2 Закону «Про Конституційний Суд України»).

Усунення прогалин в законодавстві — відбувається через нормотворчу діяльність шляхом внесення змін і доповнень у закони, видання нових,

досконаліших юридичних актів чи створення юридичного прецеденту, або укладання нормативного договору.

Фактична помилка — це неправильне уявлення особи про обставини, які утворюють об’єктивні ознаки конкретного складу злочину.

Федерація — держава, до складу якої входять кілька державних утворень (суб’єктів федерації).

Філіація — (лат. *filia* — донька, *filius* — син) — набуття громадянства за народженням. При набутті громадянства за народженням враховуються принципи *jus sanguinis* (права крові) та *jus soli* (права ґрунту).

Форма держави — комплексне поняття, яке характеризує державу щодо форми правління, форми державного устрою та державного режиму.

Форма державного правління — порядок організації вищих державних органів, що визначає їхню структуру, компетенцію та взаємодію.

Форма державного устрою — порядок територіального поділу держави, взаємовідносин її складників між собою й державою в цілому та відповідної організації державних органів.

Формальна визначеність права — специфічна характеристика права, що означає, що принципи і приписи права характеризуються визначеністю, тобто завжди містять певну вказівку щодо меж правомірності поведінки їх адресатів і знаходять закріплення у тому чи іншому джерелі права (законі, договорі нормативного змісту і т. д.).

Фратрія — братство двох і більше племен, що характеризується розширенням взаємних зв’язків між родами.

Функції держави — основні напрями діяльності держави, в яких втілюються її сутність і соціальне призначення.

Функції юридичної практики — це певні напрями впливу юридичної практики на суспільне й особисте життя суб'єктів суспільства, які визначають природу і сутність названої практики, її місце у правовій системі суспільства, соціально-правове призначення та перетворюючий характер.

Частина статті містить логічно завершене викладення положення, а абзац частини статті — окреме питання, умови чи випадок.

Шлюб — юридично оформлений добровільний, вільний та рівноправний союз чоловіка й жінки, що породжує їхні взаємні права та обов'язки, спрямовані на створення сім'ї, народження й виховання дітей.

Юридична (правова) презумпція — це засіб юридичної техніки, закріплене в нормах права припущення про наявність або відсутність юридичних фактів, явищ, ситуацій, зв'язків, які визнаються істинними, поки недовказано зворотне (презумпція знання закону, презумпція невинуватості, презумпція істинності справедливості закону).

Юридична (правова) фікція — закріплений в нормативно-правових актах нормативний припис, який використовується в юридичній практиці у вигляді специфічного способу (прийому), що виражається у визнанні відомого неіснуючого факту існуючим або, навпаки, існуючої обставини неіснуючою.

Юридична аргументація — способи та можливості вираження юридичних аргументів засобами природної мови з урахуванням її багатозначності, варіантності та невизначеності.

Юридична дефініція — засіб нормотворчої техніки: коротке визначення державно-правового поняття, що виражає суттєві (якісні) ознаки юридичного явища.

Юридична експертиза — це аналіз законопроекту з точки зору дотримання різних правил юридичної техніки, які в основному стосуються: змісту

(в тому числі концепції) законопроекту; його структури; логіки побудови; мови викладу норм права.

Юридична конструкція — специфічна побудова нормативного матеріалу, відповідно до певного типу або виду сформованих правовідносин, юридичних фактів, їх зв'язку між собою; комплекс правових засобів, які утворюють типізовані моделі, що відповідають своєрідним різновидам суспільних відносин.

Юридична логіка — це логіка, яка діє в контексті соціальних умов, політики державної влади та груп людей.

Юридична мова — функціональний різновид літературної мови з характерними лінгвостилістичними та структурно-жанровими ознаками, зумовленими специфікою правової сфери та комунікативно- професійними потребами в ній. Характеризується формалізацією, уніфікацією засобів вираження, орієнтована на ясність та однозначність

Юридична помилка — це неправильне уявлення особи про юридичну природу вчиненого діяння, його правову оцінку та наслідки. Вирізняють такі види юридичної помилки: а) помилка в злочинності діяння; б) помилка у кваліфікації вчиненого; в) помилка у виді та мірі покарання.

Юридична справа — сукупність документів, зібраних разом і певним чином оформлених, які стосуються передбаченої нормами права певної життєвої обставини, що прийнята до процесуального провадження для встановлення істини.

Юридична техніка — це система засобів, правил і прийомів підготовки компетентними органами юридичних актів.

Юридична термінологія — це система юридичних термінів, тобто словесних позначень понять, що використовуються при викладі змісту закону, іншого нормативного акта.

Юридична техніка — сукупність прийомів і способів підготовки, розгляду, прийняття та обнародування проектів нормативно-правових, правозастосовних, інтерпретаційних актів, які забезпечують повне, просте, точне, економічне їх співвідношення з життєвими реаліями, волею нормодавця або інтерпретатора. Вона припускає так звану термінологічну уніфікацію: однозначність, загальновизнаність, стабільність і доступність термінів, визначеність і чіткість у викладі нормативно-правового матеріалу, які виключають різне розуміння думки законодавця. *Однозначність* — уживання терміна в даному законі в тому самому значенні. *Загальновизнаність* — уживання термінів відомих, а не вигаданих законодавцем для даного закону. *Стабільність* — усталеність термінології, а не зміна її з прийняттям кожного нового закону. *Доступність* — простота і адекватність терміна змісту норм права.

Юридична техніка міжнародного права — система прийомів та засобів цілеспрямованого перетворення міждержавної та внутрішньосоціальної дійсності на взаемокорисний і ефективно діючий організм. Юридична техніка дає змогу «пізнати» фундаментальні закономірності функціонування всієї сфери міжнародних відносин.

Юридичне (правове) застереження — соціально обумовлена умова, яка має спеціальну нормативно-лексичну форму (заява, положення), частково змінює зміст або об'єм дії норми права, створює новий правовий режим, виступає формою погодження інтересів і породжує певні юридичні наслідки.

Юридичне письмо — форма юридичного мислення, майстерність написання, система письмових засобів та правил їх використання, засіб фіксації юридичної мови, який за допомогою графічних елементів передає мовленнєву інформацію у вигляді «написаного тексту» та «офіційного документа» на відстань і закріплює її в часі.

Юридичний документ — це матеріальний носій правової інформації, за допомогою якого оформляються рішення і дії різних органів, посадових осіб, громадян.

Юридичний термін — слово або словосполучення, що виражає поняття правової сфери суспільного життя і має визначення в юридичній літературі (нормативно-правових актах, юридичних словниках, довідниках, енциклопедіях, наукових працях тощо). Особливості термінів: ясність, однозначність, апробованість, зрозумілість, економічність.

Юридичні (спеціальні) гарантії — правові засоби (юридичні норми та інститути), покликані забезпечувати реальність прав та обов'язків особи.

Юридичні (правові) аксіоми — це загальновизнані істини, які не потребують доказів, що знаходять або пряме, або непряме відображення в нормах права.

Юридичні колізії — це загальний термін, яким визначаються формальні суперечності або розбіжності усередині юридичної системи держави, що породжені уповноваженими суб'єктами нормотворчості, правозастосування, правотлумачення та заважають злагодженому її функціонуванню.

Юридичні конструкції — це стійкі побудови нормативного матеріалу за особливими типами зв'язків його елементів, їх типовими схемами, моделями, в які втілюється «юридичний матеріал». Тобто юридичні конструкції — це чіткі, відпрацьовані наукою і законодавчою діяльністю, перевірені практикою типові схеми правовідносин. Особливі юридичні конструкції дозволяють включати в дію — залежно від обставин — різні юридичні норми. Відпрацьованість конструкцій — показник досконалості законодавства. Такими юридичними конструкціями є «кримінальна недоторканність», «необхідна оборона», «суб'єктивні права» та ін.

Юридичний процес — встановлений нормами права порядок здійснення соціальними суб'єктами діяльності зі створення, тлумачення та реалізації правових норм, спрямований на досягнення цими суб'єктами суспільного чи особистого результату.

Юридичні факти — конкретні життєві обставини, з якими норми права пов'язують настання юридичних наслідків у вигляді виникнення, зміни чи припинення правових відносин.

Якість законодавства — це внутрішньо притаманна формі законодавства та змісту сукупність соціальних та юридичних властивостей, що обумовлюють його придатність задовольняти певні потреби суспільства.

Навчальне видання

**ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ
У ТЕСТОВИХ ЗАВДАННЯХ**

Керівник видавничих проєктів Т. Ю. Чистякова

Формат 60x84/16. Підписано до друку 11.04.2017.
Друк офсетний. Папір офсетний. Гарнітура Таймс.
Обл.-вид. арк. 11,7. Ум. друк. арк. 18,36.
Наклад 300 прим.

Видавництво «Хай-Тек Прес»
Тел./факс (044) 424 03 56
e-mail: books@htpress.com.ua
www.htpress.com.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників і книгорозповсюджувачів
видавничої продукції: серія ДК № 2688 від 15.11.2006 р.